

Namaz Gerçeği

Ramazan Işıık

Gulhane

NAMAZ GERÇEĞİ

Razaman Işık

İSTANBUL 2011

RAMAZAN IŞIK

1947 yılında Mardin’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Mardin’de tamamladı.

1973’te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun oldu. 1975’te Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Din Bölümü’nde misafir araştırma görevlisi olarak lisansüstü eğitim gördü. 1977’de Eyüp İmam Hatip Lisesi’nde müdür yardımcısı olarak görev yaptı. 1982-1986 yılları arasında Mekke-i Mukerreme’de Arapça, Tefsir, Hadis ve İngilizce alanlarında özel çalışmalar yaptı.

Türkiye’ye dönüşünde tekrar öğretmenlik görevi yapan Işık, 2001 yılında emekli oldu.

Halen fahri olarak Eyüp İlçesi’nde vaizlik görevi yapmakta olan Işık evli ve dört çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Başlıca Eserleri:

- Kur’an-ı Kerim Lugatı (Tercüme ve Meal) Hasaneyn Muhammed Mahluf
- Anne Baba Hakları (Aile Mutluluğu)
- İslam Kahramanları, Beşinci Cilt (Tercüme)
- Müjdeleyici Hadisler (Tercüme)
- 40 Kudsi Hadis (Tercüme)
- Rasulullah’ın Hayatı ve Güzel Ahlakından Örnekler
- Kur’an-ı Kerim ve İnsan (Derleme)
- Müjdelenen Bahtiyar Ümmet Ümmet-i Muhammed (Tercüme, Muhammed el Haseni)
- Ramazan Okulu, Oruç ve Sırları
- Rasulullah’ın Dilinden Kırk Hutbe (Tercüme)

İ Ç İ N D E K İ L E R

II. BASKININ ÖNSÖZÜ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	15
TEMİZLİK VE ABDEST	15
İSLÂM'DA GENEL ANLAMDA TEMİZLİK	19
VÜCUT TEMİZLİĞİ	20
ELBİSE TEMİZLİĞİ	22
MEKÂN TEMİZLİĞİ	23
İSTİBRA ve İSTİNCA	24
ABDESTİN MAHİYETİ ve ÖNEMİ	25
ABDEST MÜKELLEFLİĞİ (Abdestin Gerekliliği)	26
ABDESTİN SIRLARI	28
ABDESTİN GETİRDİĞİ TIBBİ MUCİZELER	29
ABDESTİN MANEVİ ETKİLERİ	32
ABDESTİN ŞEKLİ	34
Abdestin Farzları	38
ABDESTİN SÜNNETLERİ VE ÂDÂBI	39
NAMAZ'A GİRİŞ	41
İBADETİN TARİFİ	43
DİN, MEŞRU ŞEKİLDE YALNIZ ALLAH'A İBADET ETMEKTİR	59
NAMAZIN AMAÇLARI VE FONKSİYONLARI	64
NAMAZ GERÇEĞİ	68
KUR'ÂN-I KERİM'DE NAMAZLA İLGİLİ ÂYETLER:	70
1. İlim	105
2. Abdest almak	106
3. Giyinik olmak	106
4. Vakitlere dikkat edilmelidir.	106
5. Kibleye dönmek	106
6. Niyet.	107
7. Tekbir.	107
8. Ayakta durmak (Kıyam).	107
9. Kiraat (Kur'ân okumak).	107

10.Rükû.....	108
11.Secde.....	108
12.Ka'de.....	108
NAMAZ İNSANIN EN SAĞLAM DAYANAĞI VE ALLAH'A KULLUĞUNUN ŞAHİDİDİR	113
NAMAZ, BEDENİN VE RUHUN AYRILMAZ EN BELİRGİN YAŞAM BELİRTİSİDİR.....	113
BİLİNÇLİ OLARAK KILINAN NAMAZLA İLGİLİ HADİSLERDEN ÖRNEKLER:.....	115
NAMAZIN İNSANA KAZANDIRDIĞI GÜZELLİKLER.....	120
İMANIN EN BELİRGİN ALAMETİ NAMAZ.....	125
NAMAZ, İLAHİ BİR ŞEMSİYEDİR.....	128
ERKÂNINA RİAYET EDİLMEYEN GELİŞİ-GÜZEL.....	130
KILINAN NAMAZ.....	130
AİLE VE NAMAZ.....	131
İNSANI MANEN VE MADDETEN DİRİ TUTAN NAMAZ.....	133
NAMAZ KILMAYI SEVİYOR MUYUZ?.....	136
SAHABE'NİN NAMAZI.....	138
NAMAZIN HAKİKATİNİ ANLAYIP ONU CAN-I GÖNÜLDEN YA- ŞAMAYA ÇALIŞMAK.....	140
NAMAZ BÜTÜN PEYGAMBERLERE EMREDİLMİŞTİR.....	142
HZ. ŞUAYB'İN ALLAH'A BAĞLANDIĞI GÜÇ.....	146
NAMAZ HAYATI (dünyadaki imtihan sürecini) YAKALAMAKTIR.....	148
NAMAZ BÜTÜN GÜNAHLARI SİLER SÜPÜRÜR.....	153
NAMAZDA TÂDİL-İ ERKÂNA UYMAK.....	154
KAZAYA KALAN NAMAZLARIN KILINIŞI.....	157
İŞTE BAĞLILIK (SADAKAT).....	158
İKİNCİ BÖLÜM.....	161
İBADETLERDE DİL-HAREKET MÜNASEBETLERİ.....	161
İBADET SOSYOLOJİSİ.....	166
CAMİ SOSYOLOJİSİ VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME-I.....	168
CAMİ SOSYOLOJİSİ VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME-II.....	178
SABAH NAMAZI SOSYOLOJİSİ.....	188
NAMAZIN İNSAN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	190

NAMAZIN İNSAN DAVRANIŞLARINI MÜSBET YÖNDE ETKİLEMESİ	193
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	251
CEMAATLE NAMAZ VE CAMİ.....	251
CAMİ	266
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	273
NAMAZDA HUZUR VE HUŞU	273
KALBİN AMELLERİNDEN OLAN BÂTİNÎ	273
ŞARTLAR BEYANINDADIR	273
NAMAZDA HUZUR VE KALP HUŞUUNUN ŞART OLMASININ AÇIKLAMASI.....	273
NAMAZIN CANLILIĞI, KENDİSİYLE ANLAŞILIP TAMAMLANAN DÂHİLİ MANALARIN İZAHİ.....	278
NAMAZDA KALP HUZURUNU SAĞLAYACAK ÇARELER	284
NAMAZIN ŞART VE RÜKÜNLERİNİ YERİNE GETİRİRKEN KALPTE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLARIN İZAHİ.....	289
EZAN.....	289
TAHARET	289
SETR-İ AVRET	290
İSTİKBAL-İ KIBLE	290
KIYAM.....	291
NİYET	292
TEKBİR	299
RÜKÛ VE SÜCÛDDA RİAYET EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR.....	306
TEŞEHHÛTTE RİAYET EDİLECEK HUSUSLAR	307
NAMAZDA HUŞUUN NETİCESİ	308
HUŞU İLE NAMAZ KILANLARIN DURUMLARI, HUŞUUN KAYNAĞI ve BULUNDUĞU YER.....	311
a. Sübhaneke Duası.....	315
KİŞİNİN KENDİNİ TANIMASININ RUHİ YÖNDEN MÜSBET SONUÇLARI	317
b. Fatiha Suresi	320
SONSÖZ	323
ÖNCEKİ BÜYÜKLERİMİZİN HEPSİ BEŞ VAKİT NAMAZI DOSDOĞRU KILMIŞLARDIR.....	323
KAYNAKLAR	327

**E'ÜZÜ BİLLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM
BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM**

Türkçe Manası: Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Ashâb-ı Kirâm'dan Muâz bin Cebel (r.a.) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elimden tutarak bana: "Ey Mu'az! Allah'a yemin ederim ki, seni (Allah rızası için) seviyorum. Onun için sana bir tavsiyede bulunacağım. (Bilhassa) Farz namazlardan sonra şu duayı okumayı sakın ihmal etme: Allahümme e'innî 'alâ zikrike ve şükrike ve hüsni 'ibadetik." buyurdu. (Türkçe Anlamı: "Allahım! Seni layıkıyla anmak, verdiğin sonsuz nimetlerin şükcrünü yerine getirmek ve razı olacağın şekilde ibadet etmek hususunda bana yardım et.") İmam Ahmed, Ebu Davud, Nesâî, İbn Hibban ve Hâkim rivayet etmişlerdir.

II. BASKININ ÖNSÖZÜ

Hamd¹, kâinatta yarattığı bütün canlı varlıklara merhamet eden, insana, dünya ve âhiretini cennet yaşamına dönüştürecek dini kural ve kaideleri sunan ve yine ona bilmediğini öğreten, düşündüklerini ifade edip yazı yazma yöntemlerini belleten, sonsuz Rahmet sahibi Allah (c.c.)'a mahsustur. Salât ve selâm, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimize, âl ve ashabına olsun. Şüphesiz Allah (c.c.)'ın biz kulları için göndermiş olduğu hükümlerde; emir ve yasaklarda sayılamayacak kadar hikmetler ve faydalar vardır. Örneğin, kitabımızın konusunu içeren namaz ibadetinin, insanlara farz kılınışının birçok fayda ve hikmetleri ihtiva ettiğini görebiliyoruz. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1. Namaz ibadeti, Allah (c.c.) ile insan arasında bir bağ, bir iletişim ve bir diyalog vasıtasıdır.
2. Namaz, sahibi için, Allah (c.c.)'ın razı olacağı şekilde Rızası doğrultusunda yaşamayı öğreten bir kılavuz, iki göz ve bir pusulanın görevlerini üstlenen bir rehberdir.

1 Hamd, Allah (c.c.)'ın rızasını umarak ve ancak O'na yönelerek bedenî ibadet ve hayırlara (arzu ederek, isteyerek) devam etmektir.

3. Namaz, insanın hayatını tehlikeye atacak her türlü aşırılıktan, dine ve ahlaka uymayan fiil ve davranıştan alıkoyan bir el ve ayak freni görevini icra eden bir vasıtaadır.
 4. Namaz, insanlar arasındaki birlik ve beraberliği, kardeşlik duygularını sağlayan, sosyal adaleti tesis eden bir bağıdır.
 5. Namaz, toplumu meydana getiren fertleri temizliğe teşvik ederek onların yaşamlarını maddi-manevi yönden sağlıklarını garanti altına alan, az masraflı ama en etkili ve en büyük müessese, bir kurum ve okuldur.
- a- Namaz, yalnız inananların değil, yeryüzünde yaşayan tüm fertlerin ve de tüm canlı-cansız varlıkların yararlandıkları ve ihtiyaç duydukları bir huzur ve mutluluk vasıtasıdır.
 - b- Namaz, yaşamın kıymetini telkin eden ve ölümden sonraki hayatla birleştiren bir köprü, bir bağlantı aracıdır.
 - c- Namaz, insanı büyük yaratıcı ve sonsuz kudret sahibi Allah (c.c.)'a karşı günde beş defa sorgulayıp hesaba çeken bir hâkimdir.
 - d- Namaz, insanın yaşadığı zaman dilimini ayarlayan, düzenleyen ve de bu zaman dilimlerini lehine değerlendirmesini sağlayan bir sanat zembereğidir.
 - e- Namaz, kişiye izleyeceği Sırat-ı Müstakîm yolunu belirleyen, sınırını çizen bir kalem ve bir yol işaretçisidir.
 - f- Namaz, insanın önünü aydınlatan bir ışık, bir meşaledir.
 - g- Namaz, vücuttaki gözlerin fonksiyonu gibi, etrafı görmeyi, dosdoğru yolda yürümeyi sağlayan; tehlikeli uçurumlardan, haramlara bulaşmaktan alıkoyan bir zırhtır.
 - h- Namaz, dünya ve âhiret mutluluğunun en açık, en bariz bir göstergesidir.

i- Namaz, kalpten Allah(c.c.)'a, beyaz güvercin misali, kulluğun mesajını, temennilerini ulaştıran bir müjdecidir.

İşte Allah (c.c.)'ın ve O'nun Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tarif buyurdıkları namazın bazı nitelikleri! Peki, günümüzde namaz kılan bizler, acaba neden namazın kazandırdığı güzel ahlak örneklerini sergilemiyoruz? Hâl böyle iken acaba kusur namazda mıdır; yoksa (gelişigüzel) bizim kıldığımız namazımızda mıdır?

Bilindiği gibi namaz, layıkıyla kılındığında, mutlaka kılanlar üzerindeki etkisini müspet yönde gösterir. O halde asıl kusur namazın kendisinde olmayıp, namazı istenildiği şekilde kılmayanlardadır. Kusur bizde aranmalıdır. Gelişigüzel aldığımız abdestte aranmalıdır. Yer temizliğine, vücut temizliğine, elbise temizliğine ve kalp temizliğine riayet edilmemesi sonucu kılınan namaz, müspet yönde hayatımıza yansımamaktadır.

Bu ve benzeri hususları, âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler ışığında bu küçük hacimli kitabımızda açıklamaya çalıştık. Bütün temenni ve çabamız, siz çok değerli okuyucularımızın bu hususlara uyarak Allah'ın (c.c.) razı olduğu namazı kılmasıdır.

Namaz ibadetinin insan hayatında oynadığı rol ve kötülüklerden sakındırma, hayırlara yöneltme gibi bütün etkinliği nedeniyle, Allah (c.c.) tarafından bütün Peygamberler aracılığıyla insanlara eda etmeleri için ön görülmüştür, yani farz kılınmıştır.

Hakikatte namaz ibadeti, müminin yaşantısından ayrılmaz bir parça hükmündedir. Tıpkı et ve tırnak gibi. O halde Allah (c.c.) tarafından biçilip insan yaşamına adeta kaftan gibi giydirilen bu mutluluk ve keramet elbisesini çok iyi bir şekilde korumak zorundayız.

Allah'ın (c.c.) kullarına hidayet edip emanet ettiği namaz ibadetini layığıyla ifa etmek için, her müslümanın hayatındaki etkinliği sağlayacak şartları yerine getirmesi gerekir. Elinizdeki bu küçük hacimli kitapta, söz konusu şartları ve önemli hususları âyet ve hadisler ışığında kısa ve öz olarak açıklamaya çalıştık.

Ayrıca namaz esnasında, namaz kılanın şeytan vesvesesinden ve dünya kargaşasından kişinin kendisini sakındıracak yöntemleri ve alacağı tedbirleri açıklamaya çalıştık.

Kitabımızın ön sözünü sözlerin en güzeli, en doğru olanı ve en anlamlısı Kur'ân-ı Kerim'in şu âyetleriyle bitirelim:

“(Ey Muhammed) iman eden kullarıma söyle namazı gereği gibi kılınlar. Alışveriş ve dostluğun fayda vermeyeceği (kıyamet) günü gelmeden, kendilerine verdiğimiz rızıkların bir kısmını, gizli ve açık olarak hayır yollarında harcasınlar.” (İbrahim suresi, âyet: 31)

“Eğer şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.” (A'râf Suresi, âyet: 200)

“Allah'tan korkanlara, şeytandan bir vesvese dokununca, Allah'ı hatırlarlar. Ve hemen gerçeği görürler.” (A'râf suresi, âyet:201)

Yüce Allah'tan, bu küçük hacimli kitabı kıymetli okuyuculara faydalı kılmasını, namazı şartlarına uygun, huşu içinde ve bilinçli olarak eda etmelerini niyaz ederim.

**Ramazan Işık
Eyüp Sultan 2011**

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMİZLİK VE ABDEST

İslâm Dininin Temizliğe Verdiği Büyük Önem

Abdest konusuna geçmeden önce İslâm dininin temizliğe verdiği öneme ve bununla ilgili birkaç hususa değinmek gerekir.

TEMİZLİK

Ana Unsur ve Amaçları:

Kur'ân-ı Kerim'in birçok yerinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerinde ve örnek hayatında temizliğin önemi ve gerekliliği üzerinde ısrarla durulmuş, genel anlamda temizlik ve ibadet amaçlı temizlikle ilgili kurallar ve ölçüler getirilmiş ve temizlik bazı ibadetler için ön şart sayılmıştır. Bu, hem İslâm dininin dünya hayatına uzanan bir köprü olması, hem de yaradılışından beklenen ulvi gaye ve hikmetlerin gerçekleşme alanı olması bakımından insana önem vermesinin, maddi ve manevi yönleriyle insan hayatını bir bütün halinde ele

almasının ve neticede bu hayatı düzene koymada ferde yardımcı olmasının tabii bir sonucudur. Çünkü din, özü itibariyle manevi kirlilerden arınma, Yüce Allah'ı tanıma, o'na itaat ve ibadet etmeden ibaret gibi görünse de bunun yanında, ruhun yücelmesi ve insanın böyle manevi bir bağlantı ortamına geçebilmesi için insanı çepeçevre kuşatan fiziki şartların da buna uyması gerekir.

İbadet hayatıyla ve manevi temizlenme ile vücut ve çevre temizliği arasında sıkı bir bağın kurulması, Kur'ân-ı Kerim'de de temizlikten, hem maddi hem de manevi temizliği kapsayacak şekilde genel bir anlatımla söz edilmesi böyle bir anlam taşır. Öte yandan İslâm dini ferdin âhiret kadar dünya hayatında da her yönden mutlu ve huzurlu olmasını arzu etmiştir. Bundan dolayı dinimiz, Müslümanların sağlıklı ve güvenli bir toplum oluşturmasını dini hayat için adeta ön şart mesabesinde (değerinde) gerekli gördüğünden, başta vücut (beden) temizliğini dini mükellefiyet kapsamında görmüş, bu konuda ferde birçok ödev ve sorumluluk yüklemiştir.

İslâm'a göre (genel anlamda) temizlik ile ibadet, gayesine yönelik olarak birbirini tamamlar ve birlikte bir anlam ifade ederler. Bu sebeple İslâm âlimleri temizliği maddi temizlik, manevi temizlik ve hükmi temizlik şeklinde üç safhalı bir faaliyet olarak görmüşlerdir. Beden (vücut), elbise ve çevre temizliği şeklinde ifade edilen maddi temizliğin de genelde ibadete hazırlık ve ön şart olarak, kimi durumda ibadet olarak değerlendirilmiş olması, İslâm'da temizliğe ibadet anlayışının kazandırıldığını gösterir. Abdest ve gusül, hükmi temizlik kademesidir. Üçüncü kademe ise kişinin uzuvlarını gıybet, yalan, haram yemek, mala hıyanet etmek gibi günahlardan; kalbini haset, kibir, gösteriş, hırs ve benzeri kötü huy ve hastalıklardan, hatta benlikten ve Allah'ın sevgisine gölge düşürecek her şeyden temizlemesi gerekir. İşte

bu düşünceden yola çıkarak müslümanın kademe kademe, adım adım temizlenip arınması, Allah (c.c.)'ın huzuruna böyle bir safiyetle pak olarak çıkması ön görülmüştür.

İslâm'ın ısrarlı takibi sonucu olarak temizlik, biz Müslümanların hayatlarının bir parçası, dini yönü ağır basan bir düşünce ve gelenek olarak yerleşmiş, fıkıh kitaplarının ilk bölümünü temizlik (taharet) konusu teşkil etmiştir. Bu bölümde ibadetlere hazırlık mahiyetinde ve onların ön şartı olan abdest, gusül, teyemmüm gibi hükmi temizliğin yanı sıra suların temizliği, dinen ve maddeten pis (necis) sayılan şeyler, temizlenme usulleri gibi konular da ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Zahirde görünen kir ve pisliklerin giderilmesi “necasetten taharet”, abdestsizlik durumunun kaldırılması ise “hadesten taharet” olarak adlandırılır.

İslâm dini beden ve elbise temizliğini emrettiği gibi, kalp ve gönül temizliğini de emretmiştir. Beden ve elbise temizliği, görünen kir ve pisliklerin temizlenmesi anlamına geldiğinden buna “Maddi (dış) temizlik” denilmiştir.

Dinimizin, üzerinde önemle durduğu diğer temizlik ise kalp ve gönül (yani iç) temizliğidir. Kalbin temizliği, dünyevi ilişkiler boyutunda, insanın hemcinslerine karşı kötülük, kin ve haset gibi olumsuz duygulara kalbinde yer vermemesi, aksine iyilik ve güzellik sıfatlarını ilke edinmesi anlamına geldiği gibi, tasavvufi manada kalbin Allah'ın sevgisine gölge düşürecek her şeyden arınması anlamına gelir ki her iki boyutuyla kalbin temizlenmesi “gerçek-hakiki bir temizlik”tir. İslâm dini gerek maddi temizlik, gerekse manevi temizliği önemle ve ısrarla emrettiği için, her iki çeşit temizlik için en genel anlamla “dini temizlik” ifadesini kullanmak da mümkündür.

Üçüncü bir temizlik çeşidi ise, özellikle namaz ibadeti için şart koşulan ve fıkıh kitaplarında “hadesten taharet” olarak isimlendirilen “ibadet amaçlı temizlik”tir. Başka ifade ile “hükmi temizlik”tir.

Temizlik, İslâm’ın çok önem verdiği dini bir vecibe ve sağlıklı yaşamının önemli bir şartı olmasının yanı sıra insan olmanın onur ve şerefine de gerektirdiği tabii bir durumdur. Kişinin bedenini (vücudunu) ve çevresini maddi kirlilerden temizlemesi, hükmi (dinimizin ön gördüğü şart, kural) temizlik için genelde ön şart durumundadır. Maddi temizliğin tabii usulü ise, su ile temizliktir. Bunun için fıkıh kitaplarında suyun kendisinin temiz olması ve temizlikte kullanılması konusu üzerinde öncelikle ve önemle durulur.

Beden, elbise ve namaz kılınacak yerin de namaz ve benzeri ibadetlerin sıhhatine engel olan, hakiki yani maddi pisliklerden temizlenmesi gerekir. Yine bunun yanında abdestsizlik ve cünüplük gibi hükmi (dinimizce haram sayılan) kirlilikten de temizlenmek gerekir. Yukarıda değindiğimiz gibi birincisine “necasetten taharet” ikincisine de “hadesten taharet” adı verilir. Bu iki çeşit temizlik de namaz ve benzeri ibadetler için ön-temel şart olarak kabul edilmiştir.

İSLÂM'DA GENEL ANLAMDA TEMİZLİK

Dinimiz, sıhhatin büyük bir nimet olduğunu sık sık hatırlatmış, insanlara yüklediği vazifelerle sıhhat kazandırıcı ve koruyucu bütün tedbirleri günlük faaliyet programı içinde ele almıştır. Bu maksatla güzelliğe ve huzura erdirmek gayesiyle temizliğe son derece önem verilmesini emretmiş ve bunu ibadetler manzumesine dâhil etmiştir.

Umumi temizliğe o derece önem verilmiştir ki, temizlik Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diliyle İslâm'a imanın değişmez bir gereği, bir unsur olarak şöyle takdim edilmiştir: *"Temizlik, imanın yarısıdır"*. Bir başka hadiste: *"Gücünüz yettiği kadar temizliğe riayet ediniz. Allah İslâm dinini temizlik üzerine kurmuştur. Cennete de ancak temiz olanlar girecektir."* (el-Câmiu's-Sağîr, 1/133).

Temizliğe yapılan bu umumi çağrılar yanında bundan önce de açıklandığı gibi; vücut, elbise, mekân-yer ve çevre-yol temizliği üzerinde hususiyle ve hassasiyetle durulmuştur.

VÜCUT TEMİZLİĞİ

Kur'ân-ı Kerim âyetleriyle ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözleriyle vücut temizliğine çok önem verilmiştir. Şöyle ki:

a-Gusül ve Abdest Temizliği:

Yüce Allah (c.c.)'ın emriyle, cünüplük halinde alınması gereken gusül abdesti ve namaz için alınan abdest, vücut temizliğini sağlayan dini görevlerdir.

Yıkamayı gerektiren cünüplük hali dışında Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her hafta vücudumuzu bir defa yıkamamız ve hususiyle Cuma namazlarına gelirken boy abdesti almamız hususundaki tavsiyeleri de vücut temizliğine yöneltici öğütlerdir. Sıhhatimiz için sağladıkları faydaların büyüklüğü yanı sıra gusül abdesti ve namaz abdestleri, Yüce Allah'ın emri olduğu için farzdır. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in açıklamasına göre de günahlarımızdan ve her türlü maddi-manevi pisliklerden arındıran ibadetlerdir.

b-Ağız-Diş Temizliği

Dinimiz, asrımız tıbbında önemi daha iyi kavranan ağız-diş sağlığı üzerinde de önemle durmuştur.

Bu mevzuda Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: “Ümmetime ağır geleceği endişesini taşımasaydım her namazda (her namaz abdestine) misvak-diş fırçasıyla dişlerin temizlenmesini emrederdim.”

Vücut sağlığı ile yakın ilgisi bulunan diş sağlığını pek çok hadisleriyle öğütleyen Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) diş-ağız temizliğine de riayet etmeyen bazı sahabilere:

“Size ne oluyor ki, dişleriniz sararmış olduğu halde huzuruma geliyorsunuz!” buyurarak bu durumu tasvip etmediğini bildirmiştir.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in diş-ağız temizliğine ve sağlığına büyük bir önem vermiş olması sebebiyledir ki, on dört asırdır Müslümanlar, muhtelif ağaç dallarından elde edilen ve devrimizde macunla kullanılan fırçalara üstünlüğü ilmi usullerle ispatlanan misvakı ciddiyetle kullanmışlar ve kullanmaktadırlar.

c-Saç Temizliği

Dinimizde saç temizliğine özel bir önem verilmiştir. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla ilgili olarak: *“Her kimin saçı varsa (temizleyerek ve tarayarak) ona itina göstere, ikramda bulunsun.”* buyurmuştur (Ebu Davud, Kitabı’t-Tereccül).

d-Temizlikle ilgili diğer görevler

Vücut temizliği ile alakalı olarak diğer önemli vazifelerimizi Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in anlamlarını sunacağımız şu hadislerinden öğreniyoruz:

“On şey fittattandır. (Peygamberlerin tatbik ettikleri ve getirdikleri şeriatlarda yer alan âdetlerdendir): Kasık ve koltuk altı kıllarını gidermek, sünnet olmak, tırnakları kesmek, bıyıkları kırmak, misvak kullanmak, burnu temizlemek, sakalın bir tutamından fazlasını almak, yemeklerden önce ve sonra elleri, bilhassa parmak ve boğumlarını ve aralarını yıkamak, küçük abdestte (son damlasına kadar) kurulanmak, büyük abdestte taharet almak.” (Mişkâtü’l-Mesâbih, hadis no: 379)

Sihhat kazandırıcı bu on maddelik görev içinden sünnet olmak vaciptir.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Yemekten önce ve sonra elleri yıkamak, yemeğin bereketidir.”* buyurarak, yiyeceğimiz gıdaların temiz elle tutulmasını emretmiştir. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz yine hastalık yapıcı mikropların gıda maddeleriyle alınmasını engelleyici diğer mühim bir emirleriyle de, yemek yerken, su içerken sağ elimi kullanmamızı, taharetlenirken de sol elimizi kullanmamızı emretmiştir.

Yine küçük abdest bozarken oturmamızı ve idrar sıçramalarından korunarak sıhhatimizi korumamızı emretmişlerdir. Bu sıçramalardan korunmayanların kabir azabına uğrayacağını da beyan buyurmuştur.

e-Su ile Taharet

İslâm dininin vücut temizliği ile alakalı olarak emrettiği ve yirminci asır insanlığının hala önemini idrak edemediği bir mühim temizlik türü de su ile taharetlenmedir.

Kâğıtla temizlenmenin tam anlamıyla mümkün olmayacağı, dolayısıyla vücudun mikrop barınağı ve pis koku kaynağı olacağı açık bir gerçektir. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) **“Şüphesiz Allah, iyice temizlenenleri sever.”** anlamındaki Tevbe suresinin 108. âyetini “su ile temizlenenler” olarak açıkladığı ve su ile taharetlenmeyi teşvik buyurduğu içindir ki su ile temizlik bizlerin asli görevi olmuştur.

ELBİSE TEMİZLİĞİ

Müddessir suresinin dördüncü âyetiyle Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in şahsında bütün müminlere temiz elbise giymeleri emrolunmuştur. Resûlullah (sallallâhu

aleyhi ve sellem) bu mevzuda şöyle buyurmuştur: *“Elbiselerinizi güzelleştiriniz ki insanlar arasında bir benek (koklanan bir gül) gibi olasınız.” (el-Cami’us-Sağîr, 1/12)*

MEKÂN TEMİZLİĞİ

Müslümanların bulundukları evleri, iş yerlerini ve yaşadıkları ortamı kesinlikle temiz tutmaları kendilerine sıkı sıkıya emredilmiştir.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzeli sever. İkrâm edicidir, ikram edilmesini sever. Cömerttir, cömertliği sever. Evlerinizi, iş yerlerinizi, çevrelerinizi temiz tutunuz. Yahudilere benzemeyiniz.” (Tâc, 3/162)**

Yine Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in diliyle yolların, caddelerin, gölgeliklerin temiz tutulması, kirletilmemesi, insanlara zararı muhtemel olan tükürük, idrar ve balgam gibi tiksindirici ve hoş olmayan görüntülere meydan verilmemesi, görüldükleri takdirde temizlenmeleri öngörülmüştür.

Ayrıca yollara ve dinlenme yerlerine abdest bozmanın, buraların kirletilmesinin (bulaşıcı hastalıklara davetiye çıkaracağından) Allah’ın azabına uğratacak bir günah olduğunu Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz açıklamış, durgun sulara abdest bozulmasını şiddetle yasaklamıştır.

Bu durumda halk sağlığını tehdit eden lağım sularını açıkta bırakmanın dini açıdan haram olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız husus, dinimizin temizliğe ve temizlikten en çok nasiplenen insanoğluna verdiği değeri ortaya koymaktadır.

Böylece dinimiz temiz bir yaşamı ibadet şuuru noktasından ele alarak garanti altına almış, adeta toplumun sağlık ve mutluluk sigortası hükmünde sonuca bağlamıştır.

Kitabımızın bundan sonraki bölümünde abdestin alınış şeklini ve temizlik esaslarını, bir de namazdan önce yapılacak hazırlıkları ele alacağız.

İSTİBRA ve İSTİNCA

İslâmi kurallar bütün hayatı kuşatıcı nitelikte olduğu için, bu kurallarda zaman zaman şahısların en özel ve mahrem görünen durumlarıyla ilgilenildiği ve bu konuda bazı emir ve tavsiyelerde bulunulduğu da olur. Tuvalet adabıyla ilgili olarak hadisi şeriflerde ve fıkıh kültüründe birtakım kural ve önerilerin bulunması böyledir.

Küçük ve büyük abdest bozduktan sonra yapılması gereken maddi temizlik, gerek bunun akabinde yapılacak hükmi (dinin ön gördüğü şart) temizliğin ve ibadetlerin sıhhati, gerekse ferdin sağlığı, beden ve elbise temizliği açısından önemlidir. Küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrar damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre bekleme, bundan sonra vücuttaki idrar sızıntılarını temizleme işlemine fıkıh dilinde “İstibra” denilir. Özellikle erkekler açısından istibra daha önemlidir. Şayet özür hali söz konusu değilse vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için de idrarın vücuttan iyice çıkmasını beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek veya öksürmek gerekebilir. İdrar sonrası abdest alınmayacak olsa bile, temizlik iyi yapıldığında geriye kalan idrar sızıntısı elbiseye bulaşacağından bu temizliğe dikkat edilmesi her zaman önemini korumaktadır.

Bunun için Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) idrardan sakınmayı emretmiş, kabir azabının çoğunun idrardan sakınmama sebebiyle olacağını haber vermiştir. (Buhari, Vudu, 55.)

Çevre temizliği kadar beden ve elbise temizliği de gerek kişinin sağlığı ve beşeri ilişkileri, gerekse ibadet hayatı için önem taşıdığından fıkıh istilahatında (fıkıh dilinde) “İstinca” terimiyle ifade edilen temizliğin, yani büyük abdest bozulduktan sonra dışkı ve idrar yollarında yapılacak temizliğin de müslümanın hayatında ayrı bir önemi vardır. Asıl olan, bu temizliğin su ile yapılmasıdır. Hatta su ile temizliğin İslâm toplum ve medeniyetinin en belirgin vasıflarından biri olduğu ve bu sebeple Müslümanların kavuştukları beden ve elbise temizliğinin Batılılar tarafından da hayranlıkla ifade edildiği görülür. Su bulunmadığı takdirde bu temizliğin en uygun temizlik araçlarıyla yapılması gerekir. Temizlik sol elle yapılmalı, suyun ve diğer temizlik araçlarının kullanımında israftan kaçınılmalı, fakat temizliğin titizlikle yapılmasından da ödün verilmemelidir. Günümüzde kâğıdın imal ve temini kolaylaştığı için, özellikle büyük abdest temizliğinde suyun (sabunla) kullanımı ve kurulanma kaçınılmaz olmuştur. Bu itibarla Batı toplumlarında yaygın olduğu şekliyle sadece tuvalet kâğıdı ile temizlenmenin yetersiz olduğunu, su ile temizlik yapıldıktan sonra avret yerinin bez veya tuvalet kâğıdı ile kurulanmasının sağlık ve temizlik açısından daha uygun, hatta gerekli olduğunu belirtmek gerekir.

ABDESTİN MAHİYETİ ve ÖNEMİ

Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşan ve “el suyu” anlamına gelen abdest, belirli ibadetlerin ifasının ön şartı olan ve

kendisi de ibadet mahiyetinde görülen bir nevi hükmî (dinin ön gördüğü şart hükmünde) temizliktir.

Arapça karşılığı güzellik, temizlik ve parlaklık anlamına gelen “Vudû”dur.

Fıkıhta abdest, belli uzuvları usulüne uygun olarak su ile yıkamak ve bazılarını da eldeki su ıslaklığı ile mesh etmek şeklindeki ibadet temizliği olarak tarif edilir.

Abdestle ilgili olarak Kur’ân-ı Kerim’de “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın...” (el-Mâide, 5/6) buyrulur.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müslümanlara fiili olarak nasıl abdest alınacağını göstermiş, ayrıca abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını da belirtmiştir (Buhari, Vudu, 2; İbn Mâce, Taharet, 47).

Abdest ile ağız, diş, burun, el, yüz ve ayaklar, yani kirlenmeye ve dışarıdan gelecek mikroplara en açık uzuvlar, günde birkaç defa su ile temizlenmiş olur. Bu sayede vücudun sinir sistemi ve kan dolaşımı daha düzenli hale gelir ve vücuda fiziki-tıbbi birçok faydalar sağlar. Ayrıca abdest, namaz ibadetini ifa için Allah (c.c.)’ın huzuruna çıkacak müminin manevi ve ruhi hazırlık ve temizliği de demektir. Bu yüzden abdest, maddi temizlikle manevi temizliği birleştiren, müslümana manevi yönden destek ve güç sağlayıcı bir anlam ve öneme sahiptir.

ABDEST MÜKELLEFLİĞİ (Abdestin Gerekliliği)

Abdestin sebebi, namaz kılma veya ilgili diğer işlemlerin yapılması isteğidir. Başka bir ifadeyle; abdest başlı başına ve

bizzat amaç olan bir ibadet olmayıp, belli ibadetleri yapmayı mubah kılan, kulun bu ibadetlere manen ve ruhen hazırlanmasına ve bu ibadetlerden azami verim elde etmesine yardımcı olan vasıta (vesile) ibadettir. Bazı ibadetler ve fiiller içinse abdestli olmak dinen gerekli görülmemiş olsa bile, taşıdığı birçok maddi ve manevi faydalar sebebiyle tavsiye edilmiştir. Bundan dolayı abdestin dini değer ve bağlayıcılık hükmü farz, vacip ve mendub şeklinde 3 türlüdür.

Namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek, tilavet secdesi yapmak, Kur'ân-ı Kerim'e dokunmak için abdest gereklidir. Sünnî mezheplerin çoğu bunların farz olduğunda görüş birliği içinde olup yalnız Hanefiler Kâbe'yi tavafta abdesti vacip görürler.

Yatmadan önce abdest almak, vakit namazları için ayrı ayrı abdest almak, ezan okurken abdestli bulunmak mendup görülmüştür. Hatta mümine manevi destek sağladığı, adeta müminin silahı olduğu, ayrıca Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mümkün olduğu ölçüde abdestli halde bulunduğu göz önünde tutularak İslâm âlimleri müminin, imkân ölçüsünde her işe abdestli olarak başlamasını ve abdestli bulunmasını tavsiye etmişlerdir.

Abdestin yukarıda özetlenen bu dini hükmünün tabii sonucu olarak abdestsiz kimsenin, cenaze namazı da dâhil namaz kılması, şükür ve tilavet secdesi gibi namaz hükmüne tabii fiilleri yapması, Kâbe'yi tavaf etmesi, Kur'ân-ı Kerim'e dokunması ve onu elle tutması caiz görülmez.

Abdestsiz olarak Mushaf'a bakarak veya ezberden Kur'ân-ı Kerim okumak ise caizdir.

Kur'ân-ı Kerim Yüce Allah'ın kelâmı olduğundan, ona her zaman azami saygı göstermek, **sû-i edeb** (saygısızlık) olarak

algılanacak davranışlardan kaçınmak gerekir. Kur'ân-ı Kerim tilâveti, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenme, onu yaşama hususunda Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birçok tavsiyesi ve müjdesi vardır. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

"Sizin en hayırlınız, Kur'ân-ı Kerim'i öğreten ve öğrenenizdir."

Onun için öteden beri onu okuma, değer hükmü sünnet olan bir ibadet olarak telakki edildiği için, Kur'ân-ı Kerim tilavet ederken bir bakıma Allah'a ibadet sayıldığından, abdestli bulunmak şartını ön görüyor. Kısacası böyle davranılması (Kur'ân-ı Kerim tilavetinde abdestli olunması) ibadet lezzetini daha derinden almak için abdestli olmaya özen gösterilmelidir. Fakihlerin Kur'ân-ı Kerim tilavetini sünnet olarak nitelendirip ona ibadet içeriği yüklemeleri bu anlamda doğrudur ve bunun için de abdestli olmanın şart koşulması yerindedir. Ancak Kur'ân-ı Kerim okumaktan asıl maksat, manasını anlamaksızın okumak değil, anlamak ve gereğini yerine getirmek üzere okumaktır. Zaten Kur'ân-ı Kerim'in indirilişinin aslı amacı da budur. Birinci okuyuşta ibadet niteliği ön plana çıktığı, ikincisinde ise anlamak önem kazandığı için iki tür okuyuş arasında abdest açısından bir ayrım yapmak mümkündür. Bu ayrım sebebiyle olmalı ki, bazı bilginler, ikinci tür okuyuş biçiminde abdest almayı şart koşmamışlardır.

ABDESTİN SIRLARI

Abdest, kulun, nefesine zor geleni yaparak kulluğunu ispatladığı ibadetin bir başlangıcıdır. Nefis böylece gerek manen uyuşukluktan sıyrılmayı, gerek maddeten (bedenen) dinçlenip silkinmeyi abdest ibadetiyle kazanarak Yüce Allah (c.c.)'ın huzuruna çıkmak için hazır hale gelir. İşte bu ilk silkiniş ve ilahi

emre uyuş, Allah (c.c.)'ın rızasını kazanmaya sebep olduğundan abdest alana, peşin bir sağlık nimeti lütfeder.

Nitekim Allah (c.c.), abdesti emreden âyetin sonunda: *"Abdest alın ki, size verdiğim nimetleri tamamlayayım."* buyurmuştur.

Şimdi bu hikmetleri (sırları) incelemeye çalışalım:

ABDESTİN GETİRDİĞİ TIBBİ MUCİZELER

Abdest, bir ibadet disiplini içinde, temizliğin temel kavramlarını erişilmesi imkânsız bir biçimde içeren, Yüce Allah (c.c.) tarafından insanoğluna emredilmiş ilahi bir mucizedir. Ancak abdestin getirdiği sağlık mucizeleri temizlikten ibaret değildir. Akıllara durgunluk verecek bin bir biyolojik sır abdestte gizlidir. Söz konusu bu hikmetler üç grupta özetlenebilir.

a-Abdestin Dolaşım Sistemine Verdiği Sağlık Nimetleri:

Kalp, 100.000 km'ye yakın damar şebekesi ile vücudun her hücresine hayat veren çok geniş bir sistemi temsil etmektedir. Damarlar kalpten uzaklaştıkça incelererek nihai dokulara ulaşmaktadır. Bu ince damar sistemi esnek, pürüzsüz olduğu takdirde normal görevini sürdürebilir. Ne çare ki oburluğumuz, hırçınlığımız; yani beslenme hataları ve sinirsel nedenler bu ince damarlarda daralmalara ve esnekliğin kaybolmasına yol açar. Bu arızalar başlangıçta önlenir, damarlardaki basit tıkanmalar giderilirse ne ala. Yoksa damarlar zamanla daralır, neticede tıkanır. Bu olaylar beyinde olursa ihtiyarlık erken gelir, bunama kaçınılmaz olur.

Bu tehlikeli gidişten uzaklaşmanın en pratik ve sağlam yolu, damarlara genç yaşlardan başlayarak esneklik kazandırmaktır. Özellikle beyin dolaşımı ve kalpten uzak düşen ayak ve el

damarlarında bu jimnastiğin yapılması zorunludur. Bunun en kolay yolu, damarları ısı farkı ile açıp kapayan su ile yıkama sistemidir. İşte kolayca fark ettiğimiz gibi abdest alma, damar sistemine esneklik kazandıran harika bir reçetedir.

Özellikle ağız, burun ve boynun iki yanının su ile teması, kafa kaidesinin etkisi ile boyun dolaşımını zenginleştirir.

Bu sayede kalp ve dolaşım basıncı rahatlayacak, beyin ve sinir sistemi tüm uyuşuklardan kurtulacaktır.

Genelde sinir yorgunluklarının tek doğal ilacı olarak gusül tarzında vücudun tümünün yıkanması en sağlıklı tedavi usulüdür. Hele gusül abdestinin tavsiye edilmesi (cinsel yorgunluktan sonra) başlı başına bir hikmettir.

Daha incesi, abdest alma alışkanlığıyla oruç ve namazın hayat boyu sağlığınıza verdiği kazancı beraber düşünecek olursak, ciltlerce kitapta saymakla bitiremeyiz.

b-Abdestin Korunma Sistemine Verdiği Sağlık Nimetleri

Korunma sistemimiz (mikroplara ve kansere karşı) bildiğimiz dolaşım sisteminden farklı; daha ince damar şebekesinden kurulu ayrı bir yapıya sahiptir. Bu sistem beyaz kan sistemi, ya da tıptaki ismi ile lenf sistemidir. Bu sistemin sağlıklı işlemesi de dolaşım sistemi kadar önemlidir. Üstelik lenf (beyaz kan) damarları kan damarlarından on defa daha incedir. Üşüttüğümüz zaman organda meydana gelen lenf büzüşmeleri pek çok mikroplu hastalığın nedenidir (anjin, zatürree, zatülcenp v.s.)

İşte abdest bu sistem için akıl almaz bir nimettir. Onun kıldan ince damarlarını da esnek tutar. Hele bu sistemin özel merkezleri olan burun arkası ve boğazın sık sık yıkanması,

vücudumuzun korunma sistemine yeniden güç ve hareketlenme kazandırır. Abdest ve guslün lenf sistemine kazandırdığı uyarı, tüm hastalıklar hatta kanser gibi konularda fevkalade ciddi faydalar sağlar.

Yine lenf sisteminin düzenli çalışması, vücudun tepkileri açısından da çok önemlidir. Lenf sistemi iyi çalışan bir vücut, hastalık anlarında makul tepkiler gösterir. Bir anlamda şiddetli tepki ya da tembelleşme yanılırları doğmaz.

c-Abdestin Statik (durgun) Elektriği Giderici Etkisi:

Tüm hücreler çerçevesinde belli bir statik (durgun) elektrik vardır. Ancak vücudun tümü bu statik elektriğin olumlu dengesi içindedir. Bunu his dahi edemeyiz. Ne var ki, gerek havada artan iyonlar, gerek -özellikle çağımızda bir mesele olan- plastik giysiler (elbiseler), vücudun dış yüzünde elektron artmasına neden olur. Bu olay dıştan içe doğru bizi etkilemektedir. Özellikle sinir sistemi üzerinde ciddi rahatsızlıklar meydana getirir. Bir önemli etki de deri üzerindedir. Söz konusu olan elektron artışı deri altındaki çok minik kasları yarar ve onların vaktinden önce esnekliklerinin kaybolmasına neden olur ki; bu sonuç yüzde kırışmaların baş nedenidir. Vücut kırışma ve sarkmaları da bu statik elektrikle yakından ilgilidir.

Eskiden beri tedavi edici etkisine inanılan ve günümüzde pek moda olan Akupunktur bu statik (durgun) elektriği dışarı atmanın bir tarzıdır.

Vücudun statik elektriğinin aşırısını dışarı atmanın iki yolu vardır. Ya çıplak el ve ayakla toprağı elleyerek bir nevi toprak hattı yapmak, ya da su ile yıkayarak bu elektronları dışarı aktarmak.

Şimdi abdestin bu mucizevî hikmetini daha iyi anlıyoruz musunuz?

Daha ilginç bir açıklama ise şöyledir: Abdest almada bu amaca özellikle dikkat edilmıştır. Bakın nasıl:

1. Su olmadığı zaman yapılan teyemmüm de tam bir elektron boşalmasıdır.
2. Durgun su, güneşte ısınmış su ve kullanılmış su ile abdest olmaz. Bunun bilimsel hikmeti şöyledir: Bu tarz sular iyonizasyonunu (yükli bulunduğı elektriğı) kaybettiğinden elektron boşaltma kabiliyetini yitirir.
3. Başın mesh edilmesi, saçlardaki elektronları atmaktadır. Şu halde abdest (zahiri manada) elektronları en tabii yoldan boşaltarak:
 - a.) Yüze ve genelde derimize zindelik, güzellik verir. Çocukluğundan beri abdest alan nur yüzlü nineler bu sırra ermişlerdir.
 - b.) Sinirsel gerginliklerimizi giderir. Hadis-i Şerif'te: *"Sizden biriniz öfkelendiği zaman su ile abdest alsın, zira hiddet ateştedir (ateşi de su söndürür)."* buyrulmuştur (Ebu Davud).
 - c.) Eklem ağrılarımızı yok eden bir reçetedir. Gelecekte bu hakikat anlaşılnca, aklı başında herkes abdest alacaktır.

ABDESTİN MANEVİ ETKİLERİ

Abdest, önce maddi etkilerindeki gücüyle idrak ve aklı en iyi çalışacak noktaya getirir, daha sonra, bizzat kendi uzuvlarımızı yıkarken Allah (c.c.)'ın o uzuvlara ne büyük nimetler verdiğini sezdirerek şükre ve hamde başlatır. Daha derinlerde mananın hikmetleri başlar.

Ağzımızı yıkarken, yalnız zikre hazır bir ibadet hazzını tatmaya başlar.

Ahlâkı Kur'ân-ı Kerim'le zirveye ulaşan Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gül kokusunu duyup hissetmek için yıkanıp arınan burun, hafızalara yeni bir zindelik hazırlamakta, böylece Allah (c.c.)'ın güzel-hayırlı ilhamlarına zemin oluşmaktadır.

Yüzün yıkanması, kötü-çirkin görüntüleri çevremizden atar. Kulaklarımız yalnız ezanın ötelere gelen sedasına hazır hale gelir.

El ve ayaklar kişisel iradenin (küçük iradenin) temsilcisi olarak, tüm yanlışlardan arınarak Allah (c.c.)'ın külli iradesine teslim olma sırrına erişir.

İşte bu hazırlık, kalbin manasında, gönülde yeni bir mana dolaşımı meydana getirir ki, vücudun her zerresi ilahi seyre hazır hale gelir.

Ancak bu sayededir ki, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân-ı Kerim'den fışkıran güzel ahlakının nuru sezilecek ve ilahi huzurda (namaz içinde) evrenlerin seyri mümkün olacaktır.

Bu manevi dolaşım (seyir), namazın ufkunda mirac için de bir manevi cereyandır.

Nefis, bu manevi cereyan karşısında tamamen arınmış, özellikle yüz, ağız, burun ve kulak yıkanarak her türlü kötülük ve şer kapısı kapanmıştır. Eller ve ayaklar yıkanırken, onların mahşerde şehadet edeceklerini bizzat nefis hatırlatacak. Böylece nefis teslim olmuş olur, gurur ve ihtirastan da arınarak Fatiha Suresi'nin sırrına hazır hale gelir.

İşte bilinçli olarak alınan abdestin manen ve maddeten kazandırdığı güzellikler ve insanoğluna sunduğu huzur ortamı! Kısacası abdest, insanoğlunu manen ve maddeten temizleyerek, yüce Allah (c.c.)'ın (O'na layık bir kul görünümünde) huzuruna çıkarmaktadır.²

ABDESTİN ŞEKLİ

Abdest almaya başlayacak kimsenin yapması ve riayet etmesi gereken hususları şöyle sıralayabiliriz:

Ayakyoluna (tuvalet) girmeden önce:

“Allahümme inni eûzü bike mine'l-Hubusi ve'l-Habâis”
Türkçe anlamı: “Allahım! Her türlü maddi-manevi pisliklerden, sıçrıntılardan sana sığınırım.” diyerek sol ayakla girer. Def'i hacet esnasında sıçrıntılardan kendini korumaya özen göstermelidir. Bilhassa erkekler mümkün olduğu kadar öksürerek veya yerinde hareket ederek veya yürüyerek kurulandıktan sonra suyu kullanmalıdır. (Bununla ilgili geniş açıklama, istibra ve istinca başlığı altında izah edildi, oraya bakınız.)

Ayakyolundan çıktıktan sonra da şu dua okunur: “Elhamdü lillahillezi ezhebe annil-ezâ ve âfânî”. Türkçe anlamı: “Benden sıkıntıyı gideren (yararlı maddeleri alıkoyup, yaramayanları ifraz imkânı bahşeden) ve beni afiyete kavuşturan Allah'a hamd ederim.”

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uygun ve adabına riayet edilerek ayrıca dört mezhebin farz saydığı hususları da içerecek şekilde abdest alınmalıdır.

2 Onk. Dr. Haluk Nur Baki'nin *Namazın Sırları* adlı kitabından istifade edilmiştir.

Abdest almaya başlarken Allah (c.c.)'ın huzuruna çıkılacağına şuur ve bilincinde olmak, O yüce zat'ın huzuruna çıkmak üzere (namaz için) hazırlık yaptığını akıldan çıkarmamak gerekir. Bu şuur ve düşünce içinde çeşme başına gelinir, abdest suyunun elbiseye sıçramayacağı bir vaziyet alınır, mümkünse kibleye dönülerek Euzü-besmeleyi okur ve şu niyeti getirir: "Neveytü en etevaddae lieclis-salâti ve liraf'il-hadesi takarruben lillahi teâlâ". Türkçe anlamı: *"Niyet ettim abdestsizliği giderip namaz kılmak ve Allah rızasına yaklaşıp hoşnutluğuna kavuşmak için abdest almaya..."*

Hanefi Mezhebinde niyet sünnettir. Şafiilerde farz olup suyu yüzüne götürürken niyet edilir. Abdest alınışında şu mana hatırlanmalıdır: *"Allahım, çok sinsi ve yüz­süz olan şeytanın kalbime –abdest esnasında veya namaz esnasında– sokacağı her türlü vesvese ve kötü düşüncelerden sana sığınırım. Zira onun üstesinden ancak sen gelirsin. Verdiğin sonsuz nimetlerin şük­rünü eda etmekten, karşılığını yerine getirmekten acz içindeyim. İşte ben Yüce adını anıyor ve emirlerine uymak üzere senin huzuruna çıkmaya hazırlanıyorum. Maddi-manevi her türlü pisliklerden temizlenip arınmak ve böylece emrine itaat etmek için sana yöneliyorum."*

Euzü besmele ve niyetten sonra başta eller (sabun kullanılarak) yıkanır. Şayet cilt üzerinde hamur, boya, sakız gibi maddeler varsa temizlenir. Parmakta yüzük varsa oynatılır. Sonra şu dua okunur:

"Elhamdü lillahi ala'l-İslâmi ve ni'amih, elhamdü lillahillezi ce'alel-mâe tahûran ve'l-İslâme nûran, Rabbi E'uzü bike min hemezati'ş-şeyâtini ve euzü bike Rabbi en yahdurun, Allahümmeh-faz yedeyye minel ma'asî küllihâ." Türkçe anlamı: *"İslâm olduğumdan ve onun bunca bahşettiği nimetlerden dolayı Allah'a hamd ederim. İslâmiyet'i bir nur ve suyu temizleyici*

kılan Allah'a hamd olsun. Allahım! Şeytanların vesveselerinden ve burada hazır bulunmalarından sana sığınırım. Allahım! Ellerimi sana karşı isyandan koru."

MAZMAZA: Ağzına üç kere su verip çalkalamak, misvak veya -varsa- fırça ile bunlar yoksa sağ elin parmaklarıyla ağız-dişler temizlenir. Üç defa da burna su çekilip sol elle burun temizlenir. Oruçlu olmayan kimse ağız ve burnunun her yerine suyun iyice ulaşmasını sağlamalıdır.

Ağız yıkarken şu dua okunur: "Allahümme e'inni ala tilaveti kitabike ve kesratin bizzikri leke." Türkçe anlamı: "Allah'ım! Kur'ân-ı Kerim okumakta ve seni çok zikredip anmakta bana yardım et."

Burna üç defa su çekip temizlerken de şu dua okunur: "Allahümme erihni râihate'l-cenneti ve ente râdin 'anni." Türkçe anlamı: "Allah'ım! Benden razı olduğun halde cennet kokularını bana tattır."

Sonra üç kere yüz yıkanır. Varsa sakalın içinden parmaklar geçirilerek suyun sakal diplerine ulaşması sağlanır. Yüz yıkanırken şu dua okunur: "Allahümme beyyid vechi yevme tebyaddu vücûhün ve tesveddü vücûh." Türkçe anlamı: "Allah'ım! Bazı yüzlerin beyazlanacağı ve bazı yüzlerin de kararacağı günde yüzümü ak eyle."

Bir hatırlatma: Daha önce de geçtiği gibi abdestte niyet, Hanefilere göre sünnet olup abdestin başlangıcında yapılır. Şafiilerde ise niyet farz olup, yüzü ilk yıkamaya başlarken niyet getirilir.

Yüz yıkandıktan sonra dirsekle birlikte sağ kol üç defa yıkanır. Sağ kol yıkanırken de şu dua okunur: "*Allahümme a'tinî kitâbî biyemînî ve hâsibnî hisâben yesîran.*" Türkçesi: "Allahım! Kitabımı sağ tarafımdan ver ve sorgulanmamı kolay eyle."

Sonra aynı şekilde sol kol dirsekle birlikte üç defa yıkanır. Sol kol yıkanırken de şu dua okunur: *“Allahümme la tu’tinî kitâbî bişimâli velâ min verâi zahrî velâ tuhâsibnî hisâben şedîden.”* Türkçe Anlamı: *“Allahım! Amel defterimi sol tarafımdan ve arkamdan verme, sorgulanmamı da zorlaştırma.”*

Sonra sağ el ıslatılarak avuç ve parmakların içiyle başın üstü bir defa mesh edilir (üç defa mesh etmek sünnettir.) Baş mesh ederken şu dua okunur: *“Allahümme harrim şa’rî ve beşerî ale’n-Nâr.”* Türkçe Anlamı: *“Allahım! Saçımı ve derimi (vücudumu) cehennem ateşine haram kıl.”*

Eller yine ıslatılarak başparmakla kulağın dışı veya serçe parmakla içi mesh edildikten sonra her iki elin arkasıyla boyun da mesh edilir.

Kulakları mesh edip (yıkarken) şu dua okunur: *“Allahümme c’alnî minellezîne yestemi’ûnel-kavle feyettebi’üne ahsenehu”.* Türkçe Anlamı: *“Allahım! Beni sözü işitip dinleyen ve en güzeline uyanlardan eyle.”*

En son olarak da önce sağ sonra sol ayak, parmak uçlarından başlanarak topuk ve aşık kemikleri de dahil olmak üzere yıkanır. Kuru bir yer bırakmamaya ve bilhassa parmak aralarını yıkamaya özen gösterilir. Sağ ve sol ayaklar yıkanırken şu dua okunur: *“Allahümme sebbit kademeye ale’s-sırâti yevme tezillü fihî’l-akdâm.”* Türkçe anlamı: *“Allahım! Ayakların cehenneme kayacağı günde ayaklarımı sırat (köprüsü) üzerinden kaydırma.”*

Abdest esnasında Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e salât ü selam getirmek, kelime-i şهادeti okumak, (içilebilir ise) abdest alınan sudan içmek ve Kadir suresini okumak da abdestin âdâbındandır.

Özürlülerle ilgili abdest ve teyemmüm, gusül gibi konular için ilmihal kitaplarına müracaat edilmelidir.

Diğer bir husus, abdest ve namaz için niyetler ve namaz dışındaki diğer duaların Arapça okunması şart değildir. Önemli olan, abdest alınırken ve Allah'ın huzuruna çıkılacağı zaman işin bilincinde olmaktır.

Yukarıda geniş bir şekilde abdestin nasıl alınacağını ve abdest esnasında okunacak duaları Türkçe anlamlarıyla yazmış olduk. Abdestin farz ve sünnetlerine de değindikten sonra kitabımızın asıl konusu namaza geçeceğiz.

Abdestin Farzları

Abdestin farzları, bir fiilin abdest sayılabilmesi için onda bulunması gereken ana unsur demektir. Abdestin farzları, ilgili âyette (el-Mâide, 5/6) zikredildiği üzere dördttür (Hanefi ve Şafiilere göre niyet ve niyet yeri yukarıda geçtiğinden burada tekrar zikretmedik).

1-Yüzü yıkamak.

2- Kolları dirseklerle beraber yıkamak.

3- Başı mesh etmek.

4- Ayakları topuklarla birlikte yıkamak.

Abdestin farzlarının yerine getirilmesi, kuşkusuz alınan abdestin fıkhen geçerli (sahih) olması sonucunu da doğurur. Bununla birlikte kullanılan suyun temiz ve temizleyici olması, abdest alırken özür durumu hariç, abdesti bozan durumun bulunmaması, yıkanması gereken uzuvlarda hiç kuru yerin kalmaması da gerekir. Bazı ilmihal kitaplarında, abdest alırken yıkanan uzuvlarda iğne deliği kadar kuru yerin kalmamasının istenmesi, hakiki anlamı değil, bu konuda azami titizliğin gösterilmesi gerektiğini ifade etmek içindir. Abdest uzuvlarında bulunup suyun deriyle temasını önleyen maddelerin imkân

ölçüsünde temizlenmesi gerekir. Temizlemede zorluk varsa bunların bulunması abdeste zarar vermez. Boyacı, marangoz gibi esnafın, sanatkârların el ve kollarında bulunan boyalar böyledir. Bunlar el ve tırnaklardan kazınmadıkça abdestin geçerli olmayacağının söylenmesi, bilgiye dayalı fikhî bir hüküm değil de yukarıda sözü edilen hassasiyetin abartılı ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Aynı şekilde bir uzvu yıkamak sağlık açısından sakıncalı ise mesh edilir, mesh etmek de zararlı ise terk edilir.

ABDESTİN SÜNNETLERİ VE ÂDÂBI

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in, farz ve vacip kapsamında olmaksızın sürekli veya genelde yaptığı ve ümmetine de yapılmasını tavsiye ettiği fiillere fıkıh ilminde ve ilmiyal dilinde sünnet; Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in bazen yapıp bazen da terk ettiği fiillere ise mendup, müstehap ve adap denildiğini, fıkıh usulünde ise bu gruba giren bütün fiillerin “mendup” ismiyle nitelendirildiğini biliyoruz.

Abdestin başlıca sünnetleri şöyle sıralanabilir:

Abdest almaya niyet etmek (Hanefilere göre sünnet, Şafiilere göre farzdır), başlarken besmele çekmek, elleri bileklerle birlikte üç defa yıkamak, ağız ve burna su çekip iyi bir ağız ve burnun temizliği (mazmaza ve istinşak) yapmak, misvak kullanmak veya dişleri fırçalamak, sakalın içine su girmesini sağlamak, el parmaklarını birbirine geçirip ovuşturmak, başın tamamını elin ıslaklığıyla mesh etmek, boynu mesh etmek, abdest uzuvlarını yıkarken sayılan bu sıraya uymak, abdeste sağ uzuvlardan başlamak, bu uzuvları üçer defa yıkamak ve su ile iyice ovmak ve abdeste ara vermeden tamamlamak.

Abdestin bu sayılan sünnetlerine ilave olarak abdestin âdâbı olarak da; abdest alırken –mümkünse- kibleye dönmek, abdest sularını vücuda ve elbiseye sıçratmamak, dünya işlerine ilişkin konuşmayıp abdest dualarını veya bildiği dualardan okumak, suyu ölçülü kullanmak, abdest sonunda kelime-i şهادet (eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûlüh) getirmek gibi fiiller tavsiye edilir. Abdestin adabından maksat, abdestin farzlarının ve sünnetlerinin daha uygun şekilde ve ortamda, mükemmel bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaktır. Bu sebeple abdest alan kimse hangi davranışının abdestin amacına daha uygun olacağına ve abdest alırken nelerden kaçınması gerektiğine biraz da kendisi karar vermelidir. Mesela günümüzde abdest öncesinde ellerin ve yüzün sabunlu su ile yıkanması, iyi bir ağız ve burun temizliği, imkân varsa dişlerin fırçalanması, suyun ölçülü kullanılması ve çevre temizliğine özen gösterilmesi, hem fertlerin (bireylerin) sağlığı açısından hem de üçüncü şahıslara saygının gereği olarak ayrı bir önem kazanmıştır.

Abdestle ilgili diğer hususların, gusül, teyemmüm ve diğer dini bilgilerin öğrenilmesi için ilmihal kitaplarından geniş olarak faydalanılabilir. Söz konusu dini bilgilerin kitabımızda yer almaması, siz değerli okuyucularımızın dikkatini dağıtmamak içindir.

NAMAZ'A GİRİŞ

Namaz'ın tarifi:

İslâm Dini'nin Kelime-i Şehadet'ten sonra ikinci şartı şüphesiz ki namazdır. Namazın hukuk dilindeki ve Arapçadaki karşılığı "Salât"tır.

Namaz, fıkıh (dini kuralların bütünü) kitaplarında temizlik (taharet) konusundan sonra yer alır. Bunun sebebi, temizliğin özellikle namaz ibadetiyle çok yakın bir ilişki içinde olmasıdır.

Hukuk Dilinde Namaz:

Birtakım şartlar ve rükünlerden meydana gelen ve tekbirle (Namaza başlama tekbiri) başlayıp selamla biten özel söz (zikir-kıraat) ve hareketlerdir.

Sözlükte Namaz:

Dua etmek, hayır duada bulunmak, Allah'tan (c.c.) mağfiret dilemek, övmek, ta'zim etmek gibi anlamlara gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Namaz:

Salât; yani namaz Kur'ân-ı Kerim'de şu manalarda kullanılmıştır:

Rağbet, heves, meyletme, yalvarma, ummak, çağırmak, zikir (hatırlatma), tesbih (ta'zim), şerefli ve kutlu olduğunu bildirme, inâbe (boyun eğme), itaat (dönüş, bağlılık), iman ve bunun gibi birçok manaları ihtiva etmektedir.

Ahzab suresi, âyet 56'da başta Allah (c.c.)'ın, meleklerin ve insanların Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salâtından söz edilmektedir. Söz konusu âyet-i kerime şöyledir:

“Şüphesiz Allah ve melekleri, peygambere çokça salât ederler (Onun şerefini gözetmeye, şanını yüceltmeye özen gösterirler.) Ey mü'minler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin.”

Tefsiri (açıklaması): Muhakkak ki Allah, Peygamberine merhamet eder, şanını yüceltir ve makamını yükseltir. O'nun itaatkar melekleri de, peygamber için dua eder ve bağışlanmasını dilerler. Yüce Allah'tan kulu ve elçisi olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yüceltmesini ve en yüksek mertebeye erdirmesini isterler. Siz de ey mü'minler! Peygambere çokça salât ve selam getiriniz. Onun sizin üzerinizde çok hakkı vardır. Sizin sapıklıktan hidayete kavuşmanız için canla başla çalışmış ve her sıkıntıya katlanarak hidayetinize sebep olmuştur. (Siz ona salât ve selam ettikçe; onun güzel ahlakını hatırlamış olursunuz. Böylece sizler de ona uymaya, onun izlediği yola yani sünnetine tabi olmuş olursunuz.)

Ayet'i Kerimede geçen Allah (c.c.)'ın salâtı: Rahmet, dua, övme, mağfiret ve bereket manalarına gelir.

Meleklerin Salâtı: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dua, ümmetine istiğfar demektir.

Mü'minlerin Salâtı ise; dua manasına geldiğini müfessirler (Kur'ân-ı Kerim'i açıklayıp yorumlayan din âlimleri) tarafından açıklanmıştır.

İBADETİN TARİFİ³

İbadet, Allah’a gönülden isteyerek yönelmek, boyun eğmek, itaat etmek gibi manalara gelir. Yaratıcı olan sonsuz kudret sahibi Allah (c.c.)’ın karşısında boyun bükmenin zirvesi ve O’na olan sevginin sonucu ve göstergesi “ibadet” kelimesiyle ifade edilmektedir. İbadetin makbul ve geçerli olması için; sırf Allah için, Allah’ın rızası için yapılması ve sadece Allah’a tahsis edilmesi gerekli görülmüştür. Gerçekten de yaratan, yaşatan ve öldüren Allah’tan başka, ibadete layık olan bir varlık yoktur. Hesap gününde muhatap olunacak olan “Neye ibadet ettiniz?” ve “Niçin ibadet ettiniz?” sorularını insan daima hatırında tutmalı ve bu dünyada iken “Allah’a ibadet ediyorum ve ibadeti Allah için yapıyorum” diyebilmeli, bunu gönlünde hissedebilmelidir.

İbadetin diğer bir tarifi ise şudur: Kulun Allah’a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri için kullanılan terimdir. Kısacası; Allah (c.c.)’a isyan etmeden, ondan yüz çevirmeden, mukavemet etmeksizin itaat edip boyun eğmesidir.

Hukuk teriminde ise ibadet; varlıkların kulluk ve itaatle, Rab, İlah tanıyarak Yüce Allah’a boyun eğmeleri, ilmi ve kudreti bütün kâinatı kuşatmış, kullarının bütün gizli hallerine vâkıf olan Allah (c.c.)’a, en yüksek ihlâs, ta’zim, sevgi ve saygı maksadıyla yaptıkları vazifedir. Kısacası; kişinin Allah’a karşı kulluğunu ispat etmek için yaptığı, O’na mutlak itaat ve teslimiyetini gösteren zikirler, özel işler ve hareketlerdir.

İbadetin diğer bir tarifi de şöyledir: İnsanları kendi kendilerinin olmaktan çıkarıp, toplum içinde, toplum denilen

3 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, c. IV, s.259-279.

bütünden ayırmaksızın ayrı ayrı, fert fert devamlı olarak eğitip yetiştiren ve böylece onları toplum yararına yönelten, toplum hizmetine hazırlayan; fakat şekil ve görünüş itibariyle birbirine benzemeyen hareket ve faaliyetler bütünüdür.

Kur'ân-ı Kerim'de ibadet kelimesi; çoğunlukla kulluk, boyun eğmekle birlikte itaat, ilah tanımak manalarında kullanılır.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de "dua", "tesbih", "nüsük", "zikir", "inabe" gibi manalar ifade eden kelimeler ile de ibadet karşılığı olarak kullanılmıştır.

İslâm, ibadetlerin alanını sadece namaz, oruç, hac, zekât gibi rükünlere mahsus kılmamıştır. Yüce Allah (c.c.)'ın rızasına uygun her hareket, davranış, duyuş ve düşünce ibadettir.

Mesela, eğer dilinizi kötü laf, yalan ve küfürden muhafaza edebilir, daima doğruyu söyleyip, iyi şeyler hakkında konuşabilir ve bütün bunları Allah (c.c.)'ın emir buyurmuş olduğunu kabul ederek yaparsanız ve Kur'ân-ı Kerim'deki emir-yasaklara uyarsanız o zaman ibadet etmiş olursunuz.

Yüce Allah'ın sonsuz kudretini kâinatın harika yaradılışı ve bu kâinattaki düzen kavramını düşünmek, yoldaki bir taşı kenara kaldırmak, birisine güzel söz söylemek, aç bir hayvanı doyurmak ve ona su vermek ibadettir. Bu tarz bir davranış, kalbi sürekli olarak Allah'a bağladığı ve lüzumsuz şeylerden uzaklaştırdığı için ruh terbiyesinde (kişinin ahlakını güzelleştirmede) son derece önemlidir.

Geniş manasıyla ibadet, bütün insan hayatını kapsamaktadır. Böylece hayatın her anında Allah ile bağ koparılmamış olur. Bu bağ, fert (birey) yalnız tek başına iken, çalışma esnasında, idarede, savaşta, barışta, öfkede, sevgide, şefkatte pekâlâ kurulabilir. İslâm'da ruh terbiyesinin gerçekleşmesi işte bu noktaya dayanır.

İslâm'ın istediği de insanı ve ruhunu her zaman, her hâl u kârda terbiye etmek ve onu ruhlar âleminde geldiği temizliği-saflığıyla Allah'ın huzuruna yüz akıyla taşıyıp çıkarmaktır.

Böylece mü'min, niyetinde samimi, yolu ve gayesi de sahih-doğru olursa, maddi-manevi yönleriyle onun bütün hayatı ibadete dönüşür.

İbadet; aslı ve mahiyeti idrak olunamayan ve fakat varlığı, sonsuz kudret ve azameti her yönde hissedilip sezilebilen, zahiri sebeplerin üstünde dilediği tasarruf kudretine sahip olan Zât'a karşı gösterilen tevazu, hürmet, itaat ve ta'zimin en yükseğidir. Böyle bir şey ise yalnız yüce Allah'ın hakkıdır. Allah'tan başkası ise asla buna layık ve müstahak değildir.

Kur'ân-ı Kerim, yerde ve göklerde ne varsa, hepsinin Allah'a secde ettiklerini, insanların anlayamadıkları şekilde hamd ile tesbih ettiklerini belirtmektedir. Yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar, göklerde bir dizi halinde uçan kuşlar, hatta şimşek ve gök gürültüsü ve temizleme özelliğine sahip olan su gibi bütün varlıklar kendilerine has ve Allah (c.c.) kendilerine verdiği beceri-ilham ile O'na ibadet etmektedir.

Kâinatın bir parçası olan ve en güzel şekilde yaratılan akıl sahibi insanın, Allah (c.c.)'ın yeryüzündeki halifesi olması hasebiyle kendine yakışan tarzda ve büyük bir iştia ve istekle O sonsuz kudret sahibine ibadet etmesi gerekmez mi?

Yüce Allah (c.c.), kendisine ibadet etmekte kimseyi ortak koşmamayı emretmiş, karşı davranışı da şirk olarak adlandırmıştır.

Allah'a ibadet ise yalnızca meşru şekilde yapılır. Bununla ilgili hususlar –İnanç, ibadet ve haram/helal konularındaki davranışlar– Kur'ân-ı Kerim'de açık olarak ifade edilmiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de söz ve fiilleri ile bunları uygulamış ve yorumlamıştır. İşte bütün bu açıklama, uygulama ve yorumlar, ibadetin esasını meydana getirir. Bunlara bağlanma ve onları yerine getirme, gerçek dindarlıktır. Bunlardan ayrılma ve yüz çevirme ise Allah'ın dininden sapma ve bidate yönelme demektir.

Şüphesiz ibadet, bir insanın yaşadığı bütün ömrü-hayati içine alır. Yüce Allah (c.c.)'ın rızasını düşünerek, bu rızayı kazanmak için yapılan her fiil ve hareket ibadet kapsamındadır. Bilindiği gibi ibadetin en makbul olanı; ihlâsla, samimiyetle yapılanıdır.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "İhsan (iyilik-güzel yaşam) nedir?" diye sorulduğunda verdiği şu cevap çok manidar ve ondan çıkarılması gereken nice dersler ve hikmetler içermektedir:

"İhsan: Allah'ı görüyormuşsun gibi yaşamandır. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görüyor."

Dinimizin en güzel ibadet anlayışı işte budur. Gösteriştten uzak, her yerde, yatarken, kalkarken, gezerken, otururken, çalışırken, dinlenirken, her an Yüce Allah (c.c.)'ın bizi görüp gözetlediğini, kalbimizden geçenleri dahi bildiğini hiç unutmamak, ibadetin özünü, nüvesini teşkil eder.

Genel manada ibadetin, topluma yönelik, toplumun menfaatlerini içeren her müspet iş ve faaliyeti kapsadığını ifade etmiştik. Diğer ibadetlere baktığımız zaman, şeklen birbirlerine hiç benzemediklerini görürüz. Namaz, oruç, kurban, zekât, hac v.s. gibi ibadetleri belirli şekiller olarak anlayıp izah etmek mümkün değildir.

O halde ibadetlerin şekilden öte aralarındaki ortak özellik ne olabilir?

Yüce Allah (c.c.) kıldığımız namaza, tuttuğumuz oruca verdiğimiz zekât-sadakaya muhtaç olmadığı halde söz konusu ibadet kapsamına giren bütün ibadetleri büyük bir titizlik ve ciddiyetle ve de ihmal edilmesine müsaade etmeksizin emretmesindeki hikmetler nedir? Yüce Allah'ın (c.c.) ihtiyacı olmadığına göre, bu ibadetler hangi gaye ve amaca yönelmişlerdir?

Yarattığı kulların her türlü ibadetlerine ihtiyacı olmayan Yüce Allah (c.c.)'ın bizlere belirli ölçülerle çeşitli ibadetler emretmesi, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir husustur.

Bu emirleri, "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."⁴ Âyet-i Kerimesi ile izah etmeye çalışmak imkânsızdır. Kaldı ki müfessirler, "Bana ibadet etmeleri için yarattım" ifadesini "Beni tanımaları için yarattım" şeklinde izah ve tevil etmişlerdir. Böyle olmasa idi yine bizler için aynı güçlük bahis konusu idi. Zira evlerimizde ayrı ayrı yaptığımız ibadetlerle ve ayrı ayrı zamanlarda tuttuğumuz oruçlarla hepimiz ibadet eden kişilerden sayılmamız pekâla mümkündü. İşte bizi düşünceye sevk eden husus, ibadetlerimizin böyle gelişigüzel dağınık olmaktan ziyade belirli yerler, belirli zamanlar ve belirli şartlar ile sınırlandırılmış olmasıdır. Her şeyi en iyi bilen Yüce Allah (c.c.) yeryüzünde yaşadıkça insanların temiz ve huzurlu bir hayatı yakalayabilmeleri için, zamanın yıpratıp eskitemeyeceği kuvvetli müessese ve kurumları meydana getirmiştir. Cami, hac, zekât, namaz v.s. gibi müesseseler bunlardan birkaçıdır.

Ancak bu sağlam müesseseler sayesinde ki bin küsur sene İslâm aleminin dünyadaki huzuru sağlayabilmiş ve muhafaza ede gelmiştir. Bu sayede binlerce insan İslâm'ın güzel, temiz ve

4 Zâriyât sûresi, 56. âyet.

huzurlu hayatına ısınmış ve Müslüman olmuştur. Ne var ki, birkaç asırdır bu müesseselerdeki sarsıntılar, gaye ve hikmetlerinin anlaşılabilmesi sonucu etkinliklerini az çok yitirmişlerdir.

Bu müesseselerdeki hikmet ve gayeleri araştırıp bulmak Yüce Allah'ın insanoğlundan istediği bir faaliyettir, aynı zamanda ibadet kapsamına girer. Şüphesiz bu tarz faaliyetler, bizleri İslâm'ı daha iyi anlamaya sevk etmektedir. Onu anladıkça ona olan bağlılığımız o nispette artmaya devam edecektir.

İbadet konusuna birkaç müşahhas örnek verecek olursak daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz:

-Bir gün Ashâbdan bir zat Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, bana bir nasihatte bulun ki onu yerine getireyim (böylece Allah (c.c.)'ın rızasını kazanayım)." dedi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sahabiye:

"Muhsin ol." (iyi bir insan ol, Allah'ın seni gözettiğini aklından çıkarma) diye nasihatte bulunur. Bu sahabi oradan çıkıp gidiyor, ne var ki aynı sahabi az sonra tekrar geri dönüp Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu sefer şunu soruyor: "Ey Allah'ın Resulü, ben iyi bir kişi miyim, beni nasıl tanırsın?" Bunun üzerine Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu zat'a kıyamete kadar insanlara bir mesaj niteliğindeki şu cevap ile karşılık veriyor:

"Bu soruyu git komşuna yönelt, komşuna sor."

Görülüyor ki hadisi şerifte komşular Allah nazarında ve biz insanlara göre birbirlerine referans nitelikleri taşımaktadırlar. Herkes komşusunun referansına ihtiyaç duyunca o zaman herkes birbiriyle çok iyi geçinmek zorundadır. Kur'ân-ı Kerim'den bir iki âyeti örnek verelim:

“Şeytan, şarap (içki) ve kumarda aranız kin ve düşmanlık sokmak, sizi Allah’ın zikrinden ve namazdan alıkoymak ister. Artık (içki içmekten ve kumar oynamaktan) vazgeçtiniz değil mi?”⁵ Bu âyet-i kerime içki ve kumarı yasaklayan âyet-i kerimenin hemen ardından gelmektedir. Oysa bu ikinci âyet ne bir emir, ne de bir yasaktır. Sadece ondan önceki âyette geçen yasakların mantıkî gerekçesidir.

Bakara suresi âyet 286’da; “Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadarını teklif eder. Kişinin yaptığı iyilik kendinedir, isteyerek yaptığı kötülük de kendi aleyhinedir.” buyurması, emir ve yasaklarının sebep ve hikmetlerini bizlerin seviyesine göre beyan ettiğine, bizlerden insaflı davranmayı ve bu emir ve yasakları bu açıdan düşünüp yorumlamamızı açık ve net olarak istediğine işaretler.

İmam Gazali ile ilgili şu hadise de açıklamaya çalıştığımız hususla ilgili kayda değer niteliktedir:

Bir gün İmam Gazali yoldan geçerken, herkesin kendisine hürmet ettiğini gören yaşlı bir kadın dayanamayıp onun kim olduğunu sorar. Derler ki:

-Bu zat, Allah (c.c.)’ın varlığını yetmiş türlü delil ile ispat eden büyük bir âlim olan Gazali’dir. Bu cevabı duyan yaşlı kadın gülererek: “Şüphesi mi varmış ki, ispata uğraşıyor.” diye mukabelede bulunmuş. Yaşlı kadının sözlerine kulak veren büyük âlim Gazali de, etrafında halka oluşturan topluluğa şu beyanda bulunmuştur: “Bu kadın gibi inanın, benim gibi de araştırın.”

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz ibadet türlerinin çokluğunu ifade etmek için her müminin anlayabileceği

tarzda şöyle buyurmuştur: “İbadetin yetmiş küsur çeşidi vardır. (Bunların) en faziletlisi ve makbul olanı, helal yoldan geçimi kazanmaktır.”

İbadetin anlamı ve şümülü bu olunca pek tabii olarak, kişi; namaz, oruç, zekât ve hacla Allah (c.c.)’a ibadet ederken, ahlaki esaslara uymakla, bilgisi, sanatı ve memuriyeti ile cemiyete faydalı olmakla da (Allah’ın rızası doğrultusundaki takındığı tavırdan dolayı) Allah’a ibadet edecektir.

İbadetler, dinin özünü teşkil eden iman esaslarından sonra dinde ikinci halkayı oluşturur. Diğer bir ifade ile din, en açık biçimiyle Allah’a inanma ve ona ibadet etme olduğundan inanç ve ibadet sistemleri dinin asli unsurlarını meydana getirir.

İbadetlerin ifasında önemli bir ilke, ibadetin yalnızca Allah için yapılmasıdır. Tevhidin aslını Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet etmek, yapılan ibadetlerin karşılığını yalnızca Allah’tan beklemek teşkil eder. İbadetin özünü kişinin niyeti ve onun gösterişten uzak olarak içten gelen bir istekle yapılması oluşturur. Dinimizde buna “İhlâs” denir. Bu keyfiyet, ibadetlerin kabulünde esastır. Amellerin niyete göre olduğunu bildiren hadis-i şerif’de esasen ibadetlerin ifasında şekil şartı değil, içtenlik ve ihlâs anlamındaki niyetin önemini vurgulanır.

İbadetlerin ifasında devamlılık ve süreklilik asıldır. Kur’ân-ı Kerim’de insanın ölünceye kadar Rabbine kulluk etmesi istenmektedir. İslâm’da dünya hayatı için âhiret, âhiret hayatı için dünya hayatı feda edilemeyerek ikisi arasında bir denge kurulmuş, hem dünya hem de âhiret mutluluğu esas alınmıştır. Bu ilke gereği Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün Müslümanlara dengeli ve itidalli bir dini hayat tavsiye etmiş, devamlı yapılan güzel amelin Allah (c.c.) katında amellerin en hayırlısı olduğunu belirtmiştir.

İbadetin sonuçları: İbadetlerle ilgili hükümler yalnızca kul ile Allah (c.c.) arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda ferdin yakın çevresiyle ve toplumla ilişkilerini de doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Mesela namaz; her ne kadar görünürde ferdi bir kulluk tezahürü olarak ifa edilse bile namazın, kötülüklerden uzak durma, toplumsal kaynaşmayı, huzur ve sükûnu temin etme (sağlama), yoksullara yardım elini uzatma gibi dışa akseden birçok olumlu sonuçları vardır. Bu özellik, zekât, hac, kurban, kefarete gibi ibadetlerde daha belirgindir.

Kişilik bütünlüğü çerçevesinde Allah (c.c.)’a yönelen dindar için ibadet, kapsayıcı bir insanî tutumdur. Allah (c.c.)’a kulluk ve bağlılık, O’nu anma ve O’na yakınlaşmaya çalışma, rızasına kavuşma niyet ve arzusu içerisinde gerçekleştirilen her olumlu davranış veya terk edilen her olumsuz davranış ibadetin kapsamına girer. İsfahânî’nin belirttiği gibi, Allah (c.c.)’a iman etme şuuruyla sahip bulunan ve bunun sorumluluğunu taşıyarak yaşayan kimse, ibadet fikri ve düşüncesini, oturmak, kalkmak, yürümek, konuşmak gibi bedeni hareketlerle; korku, sevgi, lezzet, sevinç, istek, öfke, acıma, kıskançlık gibi duygu, heyecan ve isteklerle; bilgi, kanaat ve düşünce, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt etme çabası gibi zihni ve iradi davranışlarla ifade eder.

Şüphesiz Yüce Allah (c.c.)’a kulluk etme, beşeri fıtrat ve tabiatın asli ihtiyacıdır. Kendi varoluşunun bu derin gerçeğini unutan veya ilgisiz kalan pek çok kimsenin çaresizlik ve ruhsal gerilimin en uç noktasına ulaştığı görülmektedir. Kur’ân-ı Kerim, insandaki bu dengesiz ve tatminsiz dünya hayatına zaman zaman işaret ederek “Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah’ı

anmak (onun yolunda olmak)la tatmin bulur (huzura kavuşur.)” (Er-Ra’d, 13/28) mealindeki âyetle bunu ifade etmektedir.

Dini bir vecibe olarak yerine getirilen her ibadetin belirlenmiş bir şekli ve kalıbı vardır. Mü’min Allah’a olan bağlılığını bu form içinde ifade etmek durumundadır. Bir ibadeti yerine getirmek yalnızca bir sembolü yerine getirmek değil, aynı zamanda kalıbı ve özülle bir bütün oluşturmakta olup buna uygun tarzda yerine getirildiği zaman amaçlanan etki ve sonuçlarını gösterir. Mesela namazda secde ederken alnın yere konmasında asıl amaç, alın ile yerin bir araya getirilmesi değil, bu sayede kalpte tevazu sıfatının güçlendirilmesidir. Kalbinde tevazu (alçakgönüllülük) hisseden kimse organlarıyla da bunu dışa vurursa tevazu daha da güçlenir. Buna karşılık, yapılan bir hareketten kalben uzak kalındığı, onun amacına dikkat çevrilmediği zaman o hareketin anlamını içte yaşatacak ve güçlendirecek bir etki de duyulmaz; aynı şekilde kalbi dünya işleriyle meşgul olduğu halde secdeye varan bir kimsenin alnını yere koymasından kalpteki tevazuu güçlendirecek bir etki meydana gelmez. Buna göre şekil ve anlam (niyet) bütünlüğü içerisinde yerine getirilmeyen bir ibadet, verimsiz, eksik ve özürlüdür. Böyle bir ibadetin hakikatte müslümanın hayatında beklediği müspet gelişmeleri ve dünya-ahiret mutluluğunu sağlayamadığı gibi, Allah (c.c.) tarafından da kabul edilmesi beklenemez. Nitekim “Şu namaz kılanların vay haline (onlara yazıklar olsun) ki onlar kıldıkları namazın manasından uzaktırlar.” (el-Mâûn, 107/4-5) mealindeki âyet de bu hususa işaret eder.

Allah (c.c.)’ı hatırlama ve anmanın, O’na bağlılığın ifadesi bütün ibadetlerin özünü oluşturur. Allah (c.c.)’ı hatırlayan, O’nu varlığında (kalbinde) hisseden kimse, günlük şuurun sıradan etkisi dışına çıkarak varoluşun üstün bir boyutuna

açılır. Böylece ibadet kişiyi, zaman ve mekânın ötesinde hiçbir şeye benzemeyen ilahi hakikatle karşı karşıya getirmekle onda bir şuur genişlemesine imkân verir. Bu da insanın ruhi potansiyellerini daha iyi kullanmasına, duygu ve düşüncelerinin derinleşip incelmesine, manevi yönden olgunlaşmasına yol açar. Ruhi güç ve enerjilerin harekete geçmesini sağlayan ibadetler, kişiliği zenginleştirip güçlendirmekte, direnme ve dayanma kabiliyetini arttırmaktadır. Farklı zaman ve mevsimlere yayılmış olan İslâmi ibadetler insan hayatının her yönünü kuşatmakta, kişide iç disiplin ve kendi kendini kontrol sistemi olarak görev yapmaktadır.

Manevi kirlenmenin önlenmesi ve ahlaki zaafların giderilmesi, uyumlu, tutarlı, dengeli ve huzurlu bir ruhi hayatın yaşanması bakımından ibadetler en etkili vasitalardır. Kur'ân-ı Kerim'de namazın; ahiret inancı, azap korkusu, iffetli olma, emaneti koruyup sözünü yerine getirme, şahitlikte dürüstlük gibi itikâdî ve ahlakî ilkeler yanında, namazın ve mali ibadetlerin kişiyi egoist ve yıkıcı duyguların etkisinden koruyacağına işaret edilmiştir. Özellikle namaz ve orucun kişiyi zararlı duygulardan koruyacağını, kötü davranışlardan alıkoyacağını belirten âyet ve hadisler de vardır. Aynı şekilde zekâtın hem insan tabiatındaki cimrilik ve bencillik eğilimini, hem de mala karışan haram ve günah kirlerini temizleyici olduğu söylenebilir.

İslâmi ibadetler, temizlik ön şartına bağlıdır. Manevi kirlerden arınma, maddi kirlerden temizlenmekle başlar. Abdestin ve guslün beden sağlığı üzerine etkileri günümüzde çok iyi bilinmektedir.

Sosyal bütünleşme, dayanışma ve yardımlaşma bakımından İslâmi ibadetlerin her birinin ayrı bir önemi vardır. Genelde ibadetler vesilesiyle bir araya gelen insanlar ortak tecrübeler

geliştiren, aynı gaye ve idealleri paylaşan bir cemaat oluştururlar. İbadetlerin birleştirici rolü en etkili sosyolojik güç olarak kabul edilmektedir. Sosyal bağları ibadetle pekişen insan kalabalığı içerisinde ferdi benliklerin yerine kolektif ruh hâkim duruma geçer. Böyle bir ortamda duygu hassasiyeti zirveye ulaşır, büyük bir dini coşku yaşanır. Cemaat şuuru, fertler arasındaki ayrılıkları önemli ölçüde giderir, eşitlik ve kardeşlik duygularını pekiştirir, kişiyi sevgi ve gönül birliği içerisinde diğer insanlarla bütünleştirerek kendi yalnızlık ve güçsüzlüğünden kurtarır. Zekât, sadaka, kurban, hac gibi ibadetler vesilesiyle toplumun her kesiminde güçlü bir diğerkâmlık ve özveri ruhu yaşanır. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin, fakirlik ve ihtiyacın yol açtığı sosyal gerilimlerin aşılması bu ibadetler sayesinde gerçekleşir. Doğum, ölüm, sünnet, askere gitme, hacı uğurlama veya karşılama gibi ibadetle ilgisi bulunan törenler ve ikramlar sosyalleşmeyi ve sosyal dayanışmayı arttırarak toplumsal bütünleşmeye yardımcı olur. İlmi, zirai, ticari ve sınıf alanlarda ve diğer muhtelif hizmet alanlarında halka dönük verimli çalışmalar yapmak ibadettir. Allah'ın rızasını kazanmaya sebeptir, âhiret saadetine ermeye vesiledir.

Kişinin, kendi nefsinin, zevcesi ve çocuklarının, bakıma muhtaç anne-babasının ihtiyaçlarını karşılaması ibadettir.

Cemiyetin aciz, işsiz, yetim ve dul gibi kimselerine yönelik kudsî gayelere dönük çalışma, kuşkusuz mü'min için yücelik ve sevap sağlayacak ibadettir.

Konuyla ilgili olarak Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz şöyle buyurmuştur:

“İbadet yetmiş nevidir. En faziletli (ibadetlerden biri) de helal rızık kazanmak için çalışmaktır.”

“...(Aman)’insanlara yük olmayınız.”

“Allah, kulunu helal kazanç için çalışırken yorgun düşmüş olarak görmeyi sever.”

“İnsanın yiyip içtiklerinin en helal olanı; en bereketli olanı bizzat çalışıp kazanmasıyla aldıklarıdır.”

“Bazı günahlar vardır ki onları namaz, zekât, oruç ve hac affettiremez. Onları ancak geçim çalışmalarındaki çekilen zahmetler giderir.”

Aciz, yetim, dul ve işsiz gibi sosyal yardım bekleyen insanlar için çalışmak, özellikle akraba içindeki fakirlere yardımcı olmak için çırpınmak yüce dinimizin emri olduğu için bir ibadet görevidir. Bu maksatla çalışan kişi ibadet içindedir.

“Zekât veriniz.” “Anne-babaya, akrabaya, komşulara, arkadaşlara, fakirlere ikram ediniz.” “Darda kalmışlara ödünç veriniz.” şeklinde dinimizin emirlerinin taşıdığı asıl mana şudur: “Çalışınız, size ve ailenize yetecek kadarından fazla kazanınız ki, zekât verecek, çevrenize infak edecek ve ödünç verecek duruma gelesiniz.”

Ayet-i kerimede: “Onlar zekât (verebilecek güce ulaşmak) için çalışanlardır.” (Müminun, 4.) buyuran yüce Allah, bu vasfı, “Firdevs Cenneti”ne girecek bahtiyar müminlerin vasıfları arasında saymıştır.

Hadisi şerifte de: “Yardıma muhtaç dul kadınlar ve yoksullar için çalışıp kazanan (kazancının bir kısmını onlara ayıran) kişi, Allah yolunda savaşıyor gibidir. Gündüzleri nafil oruç tutan, geceleri nafil namaz kılan kişi gibi (sevaptadır).” (Tirmizi, Hadis no: 1918) buyrulmuştur.

Toplumun acizlerine yardım etmek için çalışmanın ibadet olduğu açıklanırken, insanlara, çalışarak nafakalarının

kazanacakları iş imkânları sağlamanın da ibadet derecesinde bir amel olduğu muhakkaktır.

Şüphesiz ameli hayatımızı oluşturan söz, iş ve davranışlarımızın ibadet olabilmesi için, ilahi emir ve yasaklara uygun olması kadar, Allah'ın rızasını kazanmak gayesi ile de yapılmış olması lazımdır.

Yapılanı yalnız ve yalnız Allah'ın rızasını kazanmak için yapmak ise ihlâstır.

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özlü tariflerine göre ihlâs, 'Rabbim Allah'tır' deyip hayatı Allah'ın rızasına dönük olarak emrolduğumuz üzere dosdoğru yaşamaktır. İşte böyle bir ihlâs, yapılan amelleri ibadete dönüştüren ana şarttır.

Bu özelliği sebebiyledir ki ihlâsla yapılması halinde ticaretle dürüstlük, imalatta doğruluk, yönetimde adalet, akrabayı ziyaret ve komşulara ikram ve benzeri bütün ameller ibadet olur.

İhlâs ile Allah'ın rızası ölçü alınmazsa, -aşağıda açıklanacağı üzere- kılınacak namazlar, verilecek zekâtlar ve yapılacak haclar da verimsiz bir uğraşıya, hatta Allah'ın gazabına neden olan birer günaha dönüşürler.

İhlâslılık ve ihlâssızlık böylesine önemli neticeler doğurduğu içindir ki bizler ilahi emir ve yasakları ve bu çerçeve içine girebilecek amelleri ihlâsla yapmakla emrolunmuşuzdur.

Zümer suresi âyet 3:

"...(Emir ve yasaklarını) ancak ihlâs ile uygulayarak Allah'a ibadet et."

Kehf suresi âyet 110:

“...Kim Rabbin (in rızasına ve O’nun nimetlerin)e kavuşmayı arzu ediyorsa ihlâslı ameller yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir kişiyi (O’na) ortak koşmasın.”

Hiç şüphesiz Allah (c.c.), doğrudan doğruya yüceler yücesi zatına yaptığımız ibadetlere; emirleri ve yasakları doğrultusunda fertlere ve topluma yönelik yaptığımız amellere muhtaç değildir. Bu sebeple Allah (c.c.), yüklediği kulluk görevlerinin kendi rızası için yapılıp yapılmadığına bakar.

“Allah, ancak emirleri ve yasaklarına verdiği değer kadar kuluna kıymet verir.”

Bu gerçeği Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle açıklıyor: *“Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. O, ancak kalplerinize ve işlerinize bakar.”*

“Çünkü ameller; (sözler, işler ve davranışlar) ancak niyetlere göre değer kazanır veya değer yitirir.” (el-Câmiu’s-Sağîr, 1/74)

Yukarıda da açıklandığı gibi, ihlâsı kazanmanın yegâne şartı; amellerimizi Allah rızası için yapmak ve insanlar arasında da yalnızken yaptığımız şekilde ifa etmek, insanlar arasında yaptığımız güzellikte yalnızken de tatbik edip uygulamaktır. Dinimizde ölçü budur.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşahhas bir örnek üzerinde bu ölçüyü şöyle açıklıyor:

“Bir kul insanlar arasında namaz kıldığında güzelce (erkânına riayet ederek ve huşu içinde) kılar, sonra yalnız kaldığında da aynı derecede itinalı ve huşu ile kılarsa Allah (c.c.) şöyle buyurur: “İşte bu kul, benim gerçek ihlâslı kulumdur.”

Allah rızası için değil de mal kazanmak, mevki edinmek, insanların övgüsünü sağlamak ve şehvi emellere ulaşmak gibi

gayelerle yapılan ameller çok çok da olsa önemsizdir. Kulluk nişanesi olmaktan uzaktır ve ömür sermayesinin bir kaybıdır.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah (c.c.) rızası için ihlâslı yapılmayan ibadetlerin uğrayacağı akıbeti şöyle açıklıyor:

“Vuku bulacağında şüphe olmayan kıyamet gününde Allah insanları toplayacak. Sonra bir vazifeli şöyle bir nidada bulunacak (ilan verecek): “Kim yalnız Allah için yapması gereken bir amele (beğenisini kazanmak için) bir başkasını ortak kıalarsa (kılmışsa) amelinin mükâfatını Allah’tan değil, O’na ortak koştugu (kimse veya kimseler)’den istesin.”

Şeklen her ne kadar meşru ve güzel görünse de Allah için yapılmayan iş-ibadet Hak katında önemsizdir. O işten halk yararlınsa da yapana kişi faydalanamaz.

Allah’ın rızasını kazandıracak amelleri, insanların takdirleri ve övgülerini kazanmak için yapmanın Allah katında (Allah’a) ortak koşmak derecesinde bir suç olduğunu Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizzat açıklamıştır. (Riyazu’s-Salihin, B. Tahrir er-Riya)

Yine Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gerçeği açıklamak için şöyle buyurmuştur: *“Ümmetim hakkında beni endişelendiren husus; onlar için en korktuğum şey, Allah’a ortak koşmalarıdır. Sözlerimi iyi kavrayın. Ben size onlar (benden sonra gelecek ümmetimin insanları) güneşe, aya ve puta tapacaklar demiyorum. Fakat Allah’tan başkasının (emirleri ve arzularına göre; onların beğenisini kazanmak için) işler yapacaklardır.” (Sünen-i İbni Mace, Hadis no: 4205)*

İhlâslı kullara verilecek nimetleri müjdeleyen Hadis-i Kudsi ise şöyledir: **“Ben, rızamı gaye edinmiş kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir kalbin tasavvur edemeyeceği göz aydınlığı nimetler hazırladım.”** (İhyâu Ulumi’d-Din, Kitabu’l-İhlâs)

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“Allah (yapılacak) bütün işlerin –ihsan- üzerine yapılmasını farz kılmıştır...”* buyurmuş, ihсанı da- *“... Allah’a O’nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan da O seni görüyor.”* şeklinde tarif etmiştir. Bu açıklamaya göre hadis:

“Allah bütün işlerin ibadet ediyormuşçasına şuurla (bilinçli olarak) ve özenle (isteyerek) yapılmasını farz kılmıştır.” manasındır.

İbadet olduğu şuuru ile yapılan işler şüphesiz daha sağlam, daha güzel ve daha verimli olur. Bunun içindir ki Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ibadet olduğu inancıyla her işimize Allah’ın adını anarak başlamamızı öğütlemiş ve şöyle buyurmuştur: *“Bismillahirrahmanirrahim denilerek başlanmayan her bir iş (yapılması gereken şekline göre) eksiktir.” (El-Camiu’s-Sağır, 2/92)*

Sözün özü odur ki; ibadet görevi şeklinde mükellef kılındığımız güzel iş, kişinin namaz gibi, zekât gibi iman âyinesidir. Dünya ve âhîret hayatının saadet sebebidir.

DİN, MEŞRU ŞEKİLDE YALNIZ ALLAH’A İBADET ETMEKTİR

Bu ifade Allah (c.c.)’ın insanlara gönderdiği dinin özünü teşkil eder. Yüce Allah, kendisine ibadet etmekte kimseyi ortak koşmamayı emretmiş, karşı davranışı şirk olarak adlandırmıştır.

Allah’a ibadet de yalnızca meşru şekilde yapılır. Allah (c.c.); inanç, ibadet ve haram/helal konularındaki davranış esaslarını Kur’ân-ı Kerim’de açıklamış, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de söz ve fiillerinde bunu uygulamış ve yorumlamıştır. İşte bütün bu açıklama, uygulama ve yorumlamalar, ibadetin

esasını meydana getirir. Bunlara bağlanma ve bunları yaşama, gerçek dindarlıktır. Bunlardan ayrılma, Allah'ın dininden sapma ve bid'ate yönelme demektir.

İbadetin meşru / sahih şekilde yapılması iki şartla gerçekleşir:

1) Allah'ın meşru kıldığına ve Peygamberlerin emir ve yasaklama, helal ve haram kılma suretiyle çağırdığına bağlanma. İşte bu, Allah'a itaat ve O'na boyun eğmek demektir. Allah, halis (yalnızca Allah için yapılan) ve doğru (sünnete uygun olan) işi kabul eder.

2) Allah'ın meşru kıldığına ve Peygamberlerin çağırdığına bağlanmanın Allah'ı seven bir kalpten doğuşu, İslâm, teslim olmak, boyun eğmek ve halis olmak demektir. Müslüman, iyilik yapıp Allah'a teslim olan kişidir. Kişinin kendisini Allah'a teslim etmesi, meşru ve emredilen işi yaparak Allah'a ibadetinde muhlis olması demektir. Müminler en çok Allah'ı severler.

İslâm, ibadetlerin alanını sadece namaz, oruç, hac ve zekât şartlarına mahsus kılmayıp onları da içine alacak şekilde oldukça geniş tutmuştur; Allah'ın rızasına uygun, O'nun rızasını kazandıracak her hareket, davranış, duygu ve düşünce ibadettir. Mesela şayet dilimizi kötü laf, yalan ve küfürden muhafaza edebilir, doğruyu söyleyip, iyi şeyler hakkında konuşabilir ve bütün bunları Allah'ın bir emri imiş gibi (ki öyledir) yaparsanız, yine diğer günlük işlerinizde Allah'ın (c.c.) emirlerine uyar, kalpten bağlanırsanız ibadet yapmış olursunuz.

Hayırlı şeyleri düşünmek, yoldaki bir taşı bir kenara atıvermek veya birisine iyi bir söz söylemek, bir hayvanı doyurmak, ona su vermek ibadettir. Bu hal, kalbi sürekli olarak Allah'a bağladığı ve lüzumsuz şeylerden uzaklaştırdığı için ruh terbiyesinde son derece önemlidir. Geniş manasıyla ibadet

bütün hayatı içine alır, böylelikle de hayatın her anında Allah ile ilişki-bağ koparılmamış olur. Bu bağ, fert yalnızken, çalışma anında, ticaret esnasında, idarede, savaşa, barışta, öfkede, sevgide, şefkatte pekâlâ kurulabilir. İslâm'da ruh terbiyesinin gerçekleşmesi işte bu noktaya dayanır. İslâm'ın istediği de insanı ve ruhu her an, her hal ve her türlü şartlarda terbiye etmek, melekî sıfatlarla donatmak ve sonuçta onu ruhlar aleminde geldiği saflığıyla Allah'ın huzuruna yüz akıyla çıkarmaktır.

Böylelikle müminin niyeti ihlâslı, izlediği yolu ve gayesi doğru olursa, maddi-manevi açıdan bütün hayatı ibadete dönüşür; daha açık ifadeyle bütün hayat ibadetle geçer. Bundan dolayı da her iş ve davranışı ibadet şuuruyla yapmak gerekir. İnsan, her organını yaratılış gayesine uygun olarak kullanıp Allah'ın haram kıldıklarından uzaklaşmak suretiyle, bütün vücut tepeden tırnağa ibadete bürünmüş olur ki Allah'ın peygamberleri aracılığıyla tarif buyurduğu insan tipi de budur.

Kuranda tasvir edilen bu insan tipi, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahsında zirveye ulaşmıştır. O'nun zamanında yaşayan sahabeler yani arkadaşları da hayatlarında gerçekleştirdikleri ibadet anlayışı sayesinde kendilerinden sonra gelecek nesillere örnek bir yaşam sergilemişlerdir.

Şüphesiz dinin, insanın iç dünyası ile tabii ve toplumsal çevre arasında denge ve uyum kurmasına yardımcı olmasında ve insana kişilik oluşturmadaki güçleri bütünleştirme imkânı vermesinde ibadetin büyük payı vardır.

Dini hayatın temel unsuru olarak ibadetin etkisi tek bir alanla sınırlandırılmaz. Bu bakımdan Allah'a ibadet, insanın şahsi ve manevi cephesiyle birlikte, etki ve sonuçlarını iletme aracı olan bedeni ve maddi yönünü de etki altına almakta ve bu şekilde insan hayatının bütününü kuşatabilmektedir.

İbadetler, kişinin sosyal davranışları ve ilişkileri üzerinde de çok olumlu etkiler yapmaktadır. Kişilere itibar kazandırma, iletişim kurmada kolaylık gösterme ve yardımlaşma, sabır, başkalarının menfi davranışlarına tahammül, merhamet, sevgi, şefkat gibi başka insanlara yönelik duyguların yaşanmasında da etkili olduğu muhakkaktır.

Kur'ân-ı Kerim, canlı cansız her varlığın Allah ile kulluk ilişkisi içerisinde olduğunu, fıtri ve deruni bir bağ ile Allah'a yöneldiğini haber vermektedir. Göklerde ve yerde olan, her şey kendi varlık tarzına ve ifade biçimine göre Allah'ı anmakta, o'na boyun eğerek secde etmekte, O'nu övgü ile anıp yüceltmekte, dua ve ibadetle O'na yakınlaşmaya çalışmaktadır. (Er-Ra'd, 13/15; en-Nahl 16/48, 49). Zira Yüce Allah kâinatı ve içindekileri başboş, sorumsuz, oyun ve eğlence olsun diye yaratmamıştır. Varoluşun bir gayesi ve anlamı vardır (Âl-i İmran, 3/191 ve el-Enbiya, 21/16-17). Fıtrat ve yaratılışın amacı, Allah'ı tanımak ve O'na kulluk etmektir. Fıtratta var olan bu ilahi şuura ulaşmak ve bunun gerektirdiği bir düzen ve davranışı koruyup geliştirmek değişmez bir ilahi kanundur. Cinlerin ve insanların yaratılış amacı da aynıdır (ez-Zâriyat, 51/56). Ancak diğer varlıklar için zorunlu olan bu kulluk ilişkisi insan için isteğe bağlıdır. İrade ve şuur taşımayan varlıkların ibadeti, onların tabiat düzeni içinde yürürlükte olan ilahi kanunlara göre hareket etmesidir. Kur'ân-ı Kerim'de ifade edildiği üzere kâinatta her şey kendini Allah'ın iradesine teslim etmiştir. Fakat insan Allah'a hem itaat hem de isyan etme imkânıyla donatılmış olduğundan (el-Kehf, 18/29; eş-Şems, 91/7-8) sadece Allah'a ibadet etmeye, kendi bencil arzuları dâhil bütün yalancı tanrıları terk etmeye çağrılır (el-En'am, 6/14-15; Meryem, 19/90, 92). İnsanın, kendisi için mümkün bir yol olan isyana yönelmeyip istek ve iradesiyle

Allah'a itaat ve dua etmesi son derece anlamlı ve değerli bir davranıştır. Esasen böyle bir davranış, hem kâinat düzenine hem de insanın kendi fitratına uygunluk arz eder. Bu bakımdan insanın Allah'a ibadet etmesi dini bir görev olduğu kadar insani görevlerini geliştirip olgunlaştırmasının da en etkili aracıdır. Öte yandan dünyevi varlıklar arasındaki değer sıralamasının en üstünde yer alan insanın (el-İsrâ, 17/70) Allah (c.c.) ile kurduğu iman-ibadet ilişkisi sayesinde tabiat ötesi âleme açılmakta, böylece ruhani yüceliş ve olgunlaşmanın en üst sınırına ulaşarak varlıkla Allah arasındaki bağı tamamlamaktadır (el-Hac, 22/37).

Er-Ra'd suresi 28. âyetinde yüce Allah: **"Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla tatmin bulur."** buyurarak, O'na kulluk etmenin beşeri fitrat ve tabiatın asli ihtiyacı olduğunu açık bir şekilde biz kullarına açıklamıştır. Diğer olumlu alışkanlıklar gibi ibadet eğitimi de çocuklara küçük yaştan itibaren verilmeye başlanırsa kişide gerek ibadetin gerekse ibadetten beklenen olumlu alışkanlıkların daha verimli ve köklü olarak kazanılması mümkün olur. Kur'ân-ı Kerim'de çocukların namaza alıştırılması, aile reisinin bu konuda örnek oluşturması gerektiğine işaret edilmiştir (Tâhâ, 20/132). Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çocuklara yedi yaşlarında namazın öğretilmesini tavsiye eden hadisleri bu konuda bize ışık tutmaktadır. Çocuğun ibadet eğitimi küçük yaşlardan itibaren, ruhsal gelişimi ve bedeni dayanıklılığı dikkate alınarak yaptırılmalıdır.

Çocuğu namaza alıştırmada genel olarak yumuşak davranılması, teşvik edici ve ödüllendirici bir yol izlenmesi en uygunudur. Özellikle başlangıçta kolaylaştırıcı bazı uygulamalara da yer verilmelidir.

Rivayete göre Hz. Hüseyin (r.a.) çocukları namaza alıştırtırken öğle ile ikindiye, akşamla yatsıyı birleştirerek kılmalarına izin

vermiş, kendisine “Niçin vakti dışında namaz kıldırıyorsun?” diye itiraz edildiğinde “Bu onların namazdan uzak kalmalarından daha hayırlıdır.” cevabını vermiştir (İbn Mahled, s.138). Çocukları namaza alıştırtırken onların evde namaz kılan büyüklerin yanına rahatça sokularak hareketlerini izlemelerine izin vermek gerekir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in bu yöndeki davranışı bir örnek oluşturmaktadır (Buhari, Edeb, 18; Müslim; Mesacid, 41-43). Namaza yeni başlayan çocuklara sevdikleri şeyleri almak suretiyle heveslerini arttırma yönüne gidilebilir; ancak bu uygulamada ibadetin maddi bir karşılık için yapıldığı izleniminin verilmemesine dikkat edilmelidir. Bunun yanında çocukların belli bir yaştan itibaren oruç tutmaya alıştırılması gerekir. İlmihal kitaplarında bu hususta da kolaylaştırıcı olmayı, çocuğu zorlamadan, kendi arzusuna göre davranmasına imkân vermeyi tavsiye eden açıklamalar vardır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in dönemindeki uygulamanın da bu şekilde olduğu anlaşılmaktadır (Buhâri, Savm, 47; Müslim, Sıyâm, 136).

NAMAZIN AMAÇLARI VE FONKSİYONLARI

Allah (c.c.) Enbiya suresi âyet 23’te: “**Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.**” buyurmuştur. Tefsiri: “Yüce Allah yaptıklarından sorumlu değildir. Çünkü her şeyin sahibi O’dur. Mülkün sahibi, mülkünde dilediğini yapar. Aynı zamanda O hikmet sahibidir. Yaptıklarının hepsi bir hikmete dayanmaktadır. Onlar ise, yaptıklarından sorguya çekileceklerdir. Çünkü onlar kuldur.”⁶ Böyle buyurarak yüce Allah (c.c.), yarattığı her şeyi bir hikmete binaen yarattığını,

emrettiği ve yasakladığı şeyi bir hikmete binaen emrettiğini ve yasakladığını Kur'ân-ı Kerim'deki birçok âyette bizlere haber veriyor.

Allah (c.c.), yeryüzünde hükümrانlık ortamını sağlamak gayesiyle, günde beş vakit namaz kılmayı emir buyurmuştur. Böylece mü'min günde beş defa namaz süresince birkaç dakika kâinatın yaratıcısı Allah (c.c.)'a teslimiyet ve şükrünü eda etmek için, maddi-şahsi menfaat ve çıkarlarını terk ederek Allah (c.c.)'a karşı olan görevlerinden namaz vazifesini yerine getirmiş olur. Haklar ve vazifeler karşılıklı olduğundan, namaz insanın vazifesi, Yaratıcı olan Allah (c.c.)'ın da hakkıdır.

Büyük sûfilerden Şah Velîyyullah ed-Dihlevî namazın sırlarından şöyle bahseder:

“İnsan bazen, bir şimşek gibi kısa bir an içinde mukaddes bir makama (ilâhî huzura) götürülür. İnsan bu Yüce makamda iken onun üzerinde Allah (c.c.)'ın kudret ve sırrı görülür (tecelli eder). Sonuçta bu tecelliler onun ruhuna hâkim olurlar. Böylece insan bu Yüce makamda beşer lisansının ifade etmekte aciz kaldığı şeyleri görür ve hisseder. Şimşek gibi gelip geçen bu hali müteakip, insan önceki haline döner. Namaz kılan kişi bu vecd halinin kaybolmasından dolayı kendi kendine elem duyar.”

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Bilal (r.a.)'a namaz vakti girdiğinde ezan okumasını söylerken: “*Ey Bilal! Bizi namazla rahatlatıver*” buyurduğu vâkidir. Burada değinmek istediği husus belli ki yukarıda bahsettiğimiz haldir.

Namaz esas itibariyle üç unsurdan ibarettir:

- 1- **Kalbin Huşûu (tevazu içinde olması):** Allah (c.c.)'ın azamet ve celali (ululuğu) karşısında zaaf ve yetersizliğimizi, acizliğimizi bilmekten ileri gelen tevazu hissi.

- 2- **Ezkâr (zikirler-sözler):** Allah (c.c.)'ın bu mutlak üstünlüğünün sözlerle ifade ve ikrar edilmesidir.
- 3- **Fiiller:** Vücut ve bütün azalarının hürmet ve haşyetle (Allah (c.c.)'ın huzurunda) duruş alması...

Birisine hürmet ifade etmek için ayakta durulur ve hürmet edilen, yardım istenilen kişiye karşı dönülür. Daha hürmetkâr olan insan eğilir ve ta'zimle başını indirir. Tevazuun zirvesi, başı hürmet edilen şey karşısında yere değdirerek eğmektir. Bu hareket benliği ve şuuru en yüksek derecesinde teksif ettirip yoğunlaştırır. İnsan manevi tekâmülünün zirvesine derece derece eriştiğinden, böyle bir seyahati (urûcu) üç merhaleden geçecektir; tam bir dua (namaz) bu üç duruşu içine alacaktır: Allah (c.c.)'ın huzurunda ayakta durmak (kıyam), eğilmek (rükû) ve başı yere koymak (secde). Böylece insan Allah (c.c.)'ın yüceliğini, O'nun karşısında kendi tevazuunu hissetmek için ruhuna gerekli tekâmülü kazandıracaktır.

Bilindiği gibi, beş vakit namaz, Müslümanlara Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in miracı esnasında farz kılınmıştır. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Namaz müminin miracıdır". Yani bir müminin namazı, Allah'ın huzuruna yükseldiği bir miracıdır, buyurmuştur. Mü'min namazla kendini bir bakıma Allah'a ifade edip O'nun huzuruna çıkar. Müminin hareketlerine bakıldığında önce ayakta durur, ellerini kaldırır ve Allâhu Ekber (büyük olan sadece Allah'tır) der. Böylece Allah'tan başka her şeyden vazgeçer ve O'nun iradesine boyun eğer. Rabbi'nin azametine hamd ü senalarda bulunduktan sonra, ilahi azamet karşısında kendini o kadar mütevazı hisseder ki, eğilir ve hürmet ifadesi olarak başını indirerek "Sübhâne Rabbiye-l-Azîm: Yegâne azamet sahibi olan Rabbimin şanını yüceltirim." der. Sonra

kalkar ve kendisini hidayete erİştirdiği için Allah’a hamd eder (Rabbenâ leke'l-Hamd der) ve bir an tefekkür eder, Allah (c.c.)’ın büyüklüğü ve kendi benliğinin küçüklüğü karşısında müteessir olur, o derecede ki secdeye kapanır ve kemal-i tevazu ile başını yere koyarak “Yegâne yüce olan Rabbimin şanını yüceltirim (Subhane Rabbiy’el-A’la) der. Sonra bu hareketleri tekrar ederek, Allah (c.c.)’ın huzuruna, O’nunla doğrudan doğruya ve şahsen karşılaşmak için O’nun yardımını diler. İki varlık karşılaştığı zaman, daima bir selam alışverişı vardır. Müslüman bizzat Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in miraçta Allah ile arasında geçmiş olan karşılıklı selamlaşma tabirlerini kullanır (Tahiyyat’ı okur). Böylece mümin hiçbir maddi sembol olmadan, her şeyin üstünde olan Allah’a ruhani bir seyahat eder.

İşte İslâm’da insanın en fazla Allah katında yükselişini ve -hem de günde beş defa olmak üzere- Allah (c.c.)’ın huzurunda oluşunu sağlayan, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in miracının sembolü olan ve Allah tarafından müminlere bahşedilen ilahi hediye budur.

Allah (c.c.) her mümine namazı farz kılarak, onun hayatını tanzim edip düzenlemiştir. Günde beş vakit namaz kılan insan, zaman israfından ve boş vakit harcamaktan uzak duracak, zamanını iyi değerlendirecek, enerjisini iyi kullanacaktır. Bir işten diğere, bir eylemden öbür eyleme geçecektir. Başta kendisi, ailesi ve bütün insanlar için hayırdan yararlanacaktır.

Günde beş kez Allah ile randevusuna koşan Müslüman, yaratıcısıyla konuşacak, bütün benliğiyle O’na yönelecek, bütün organları, akli, fikri ve zihniyle, iç dünyasıyla yegâne yaratıcı ve eşsiz olan Allah (c.c.)’ın huzurunda miraca çıkacak, o yüce makamda sadece O’na yönelip kendini ifade edip hayatta olduğu müddetçe kulluğunu ifa edeceğini dile getirecek... Tabir

caizse mü'min hiçbir maddi sembol olmadan her şeyin üstünde olan Allah (c.c.)'a ruhen bir seyahat etmiş olacak.

İşte İslâm'da namaz, insanın en zirveye yükselişi, hem de günde beş defa olmak üzere, Allah (c.c.)'ın huzurunda oluşu ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in miracının hatırası olarak Allah tarafından müminlere bahşedilen ilahi bir hediyedir.

Namazın iç yüzü (bâtınî manası) işte budur.

NAMAZ GERÇEĞİ

Yaratılanların en şerefli olan insan, dünyada kendisine belirlenen ömür günlerini yaşadktan sonra Yaraticısına döner. Yapacağı her şeyi- kulluk görevini bu geçici dünyada ve ömür günlerinde yapar. Kısacası cenneti de cehennemi de burada kazanır.

Allah (c.c.) insanı Kur'ân-ı Kerim'de vasıflandırırken şöyle buyurur:

"İncire, zeytine, Tûr-i Sina'ya ve şu emin beldeye yemin ederim ki; biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşığaların aşığısına gönderdik." (Tîn suresi, âyet 1-5)

Demek oluyor ki; Allah (c.c.), insanı en güzel ve en mükemmel sıfatlarla nitelenmiş olarak, en güzel biçimde yarattığını bildiriyor. Başka bir ifadeyle onu; şekli güzel, boyu düzgün, uzuvları birbirine uygun; bilgi, anlayış, akıl erdirme, iyiyi ve kötüyü (birbirinden) ayırma, düşündüklerini ifade etme ve ahlak sıfatları ile donatılmış olarak yaratmıştır.

Allah (c.c.), insanoğlunun bu güzel sıfatları kazanabilmesi ve hayatı boyunca kulluğunu yerine getirebilmesi için onu birçok yükümlülüklerle sorumlu tutmuştur. İşte bu yükümlülüklerin başında gelen en önemli vazifesi namazdır.

İyi bir kul, dünya ve âhiret saadetini yakalamış demektir. İnsanın kulluğu evvela Rabbini birleyerek tevhit akidesini kalbine ve kafasına yerleştirmesiyle başlar, namazla devam eder. Zira imandan sonra namaz emredilmiştir. Böyle olması düşündürücü ve dikkat çekicidir.

Namaz, inancın pratik hayattaki dili, imanun belirtisi, tevhidin dilimizle, kalbimizle ve halimizle tekrarlanması suretiyle ikrarımızın tazelenmesidir.

İnsan, Allah (c.c.)'ın kendisine yüklediği kulluk görevini ve mükemmel bir şekilde yaratılmasının gereğini yerine getirmedeğinden, onun derecesi aşağıların aşağısına indirildi. Zira o, en güzel şekilde yaratılma nimetine şükretmedi, kendisine verilen bu mükemmel özellikleri Allah (c.c.)'a itaatte kullanmadı.

Yine Allah (c.c.)'ın insana büyük şeref verdiğine dair Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

“Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.” (İsrâ sûresi, âyet 70)

Evet, Allah (c.c.), akıl, ilim, konuşma kabiliyeti ve kâinattaki her şeyi emrine vererek Âdem'in soyunu bütün mahlûkattan üstün kıldı. Onları karada hayvanların (ve diğer ulaşım vasıtalarının) sırtında, denizde gemilerde, günümüzde de uçaklarda taşıdı. Onlara leziz yiyecek ve içecekler verdi. Onları yarattığı diğer bütün canlılardan; cin, vahşi ve evcil hayvanlar, kuşlar ve benzeri yaratıklardan üstün kıldı Allah (c.c.).

İşte bütün bu sayısız nimetlere rağmen insan görmezlikten gelirse, başka bir ifadeyle; Allah (c.c.)'ın bunca nimetlerini, yarattıklarını ve harikulade varlıklarını gözyle gördüğü halde

görmezlikten gelirse, o kimse âhiretle ilgili olup da gözüyle göremediği şeyler hakkında daha kör ve yolunu daha çok şaşırmıştır.

Allah (c.c.) kullarına tevhitte sonra, namazdan daha sevimli bir ibadeti farz kılmamıştır. Eğer namazdan daha çok sevdiği bir ibadet olsaydı, şüphesiz melekler onunla ibadet ederlerdi. Hiç şüphesiz, sürekli rükûda, secde, kıyamda, ka'dede Allah'a karşı ibadet halinde bulunan melekler vardır. Bu haliyle namaz, bütün meleklerin hatta bütün varlıkların ibadetlerini içine alır.

Allah (c.c.)'ın katında namazın önemi bazı âyetlerde şöyle anlatılıyor:

KUR'ÂN-I KERÎM'DE NAMAZLA İLGİLİ ÂYETLER:

Bismillâhirrahmânirrahîm

1-Bakara sûresi (2) âyet 1-5:

"1. Elif. Lâm. Mîm.

2. O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

3. Onlar gayba⁷ inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.

4. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar.

5. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır."

2-Bakara sûresi (2) âyet 43:

⁷ **Gayb:** İnsanlar tarafından görme duygusuyla algılanmayan şey demektir. Allah'a, meleklerle, âhiret gününe, cennet ve cehenneme inanmak, "gayba iman" konuları arasındadır.

“Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.”

3-Bakara sûresi (2) âyet 45:

“Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah’a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.”

4-Bakara sûresi (2) âyet 83:

“Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve «İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin» diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.”

5-Bakara sûresi (2) âyet 110:

“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah’ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.”

6-Bakara sûresi (2) âyet 125:

“Biz, Beyt-i (Kâbe’yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim’i temiz tutun, diye emretmiştik.”

7. Bakara suresi (2), ayet (150):

“Resulüm! Nereden yola çıkarsan çık, namazda yüzünü Mescid-i Haram’a çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki; aralarında haksızlık edenlerin dışındakiler müstesna kullanacakları bir

delili bulunmasın. Sakın onlardan da korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız."

8. Bakara suresi (2), ayet (153):

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Yüce Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah kesin olarak, sabredenlerle beraberdir."

9. Bakara suresi (2), ayet (177):

"İyilik; yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik; o kimsenin yaptığıdır ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. Allah rızasını gözeterek; yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere, sevdiği mallardan harcar; namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. İşte doğru olanlar, bu nitelikleri taşıyanlardır. Takva sahibi olanlar (sakınanlar) da ancak onlardır."

10. Bakara suresi (2), ayet (238):

"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın."

İşte bu nedenle de Resûlullah efendimiz (s.a.v.): "Siz namazın size olan faydasını ah bir bilebilerseniz, alnınızı secdeden kaldırmazsınız." buyurmuştur.

11. Bakara suresi (2), ayet (239):

"Eğer herhangi bir şeyden korkarsanız; ya dar yolda iseniz; namazlarınızı yaya yahut binmiş halde iken kılın. Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmez iken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu namazla anın, namazı normal vakitlerdeki gibi kılın."

12. Bakara suresi (2), ayet (255):

Ayetü'l Kürsi

“Allah; O’ndan başka ilah yoktur. O, en diri, en sağ ve en canlıdır. Kendiliğinden vardır, evreni kurduğu düzene uygun denetim altında tutar. Kendisine ne uyku gelir, ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O’nundur. İzni olmadan O’nun katında kim şefaath edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O’na hiç bir şey gizli kalmaz. O’nun bildiklerinin dışında insanlar O’nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O’nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır. Onları koruyup kollamak kendisine zor gelmez. O yücedir, büyüktür.”

Yüce Allah’ın bu yüceliğinin en güzel bilincine NAMAZLA varılır.

13. Bakara suresi (2), ayet (277):

“İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya; onların ödülleri Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmezler.”

14. Bakara suresi (2), ayet (285, 286):

Amene’r Resulü

“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine bildirilene inandı. İnananlar da iman ettiler. Her biri; «Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar, ve şöyle dediler: Allah’ın peygamberlerinden hiç biri arasında ayırım yapmayız. İştittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz affına sığındık. Dönüş sanadır.» dediler. Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği

ölçüde yükümlü kılar. Herkesin kazandığı iyilikler, güzellikler, doğruluklar ve yararlılıklar kendine; yapacağı kötülükler, yanlışlıklar da kendinedir. Rabbimiz! Unutursak ve-ya yanlışla düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme. Bizi bağışla, bizi affet! Bize acı! Sen bizim mevlamızsın. İnanmayanlar, bozguncular topluluğuna karşı bize yardım et!”

Bu yardım dileği en güzel NAMAZDADIR.

15. Al-i İmran suresi (3), ayet (39):

“Zekeriyya mabedde namaz kılarken melekler O’na şöyle bildirdiler: Allah sana, kendisini Yüce Allah’a adayan, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler.”

16. Al-i İmran suresi (3), ayet (43):

“Ey Meryem! Rabbine ibadet et. Secdeye kapan. Yüce Allah’ın huzurunda eğilenlerle (namaz kılanlarla) beraber sen de eğil (namaz kıl).”

17. Nisa suresi (4), ayet (43):

“Ey inananlar! Sarhoş iken (ne söylediğinizi bilinceye kadar), cünüp iken, ayakyolundan gelmişseniz, eşinizle ilişkide bulunmuş iseniz, temizleninceye kadar namaza yaklaşmayın. Ancak, su bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Kuşkusuz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.”

18. Nisa suresi (4), ayet (77):

“Kendilerine; ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz

kılınıncı, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da; «Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın? Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen olmaz mıydı?» dediler. Onlara de ki: Dünya çıkarları önemsizdir. Allah'tan korkanlar için öbür dünya daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez.”

19. Nisa suresi (4), ayet (101):

“Seferde ve savaş içinde veya yola (sefere) çıktığınızda hasımlarınızın veya düşmanın size kötülük etmesinden kuşkuya düşerseniz; namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Kuşkusuz inançsızlığın batağına düşenler, sizin apaçık düşmanınızdır.”

20. Nisa suresi (4), ayet (102):

“Sen aralarında olduğunda ve namaz kıldırıldığında; Onların bir kısmı seninle namaza dursunlar, silahlarını da yanlarına alsınlar. Diğerleri de nöbette olsunlar. Sonra namaz kılmayanlar, gelip seninle namazlarını kılsınlar. Bunlarda dikkatli olsunlar ve silâhlarını da yanlarına alsınlar. Düşmanınız; sizin silâh, teçhizat ve eşyalarınızdan uzak olmanızı, sizi gafil avlayarak baskın yapmak isterler ve planlarını buna göre yaparlar. Eğer yağmurdan zahmet çekerseniz ya da hasta iseniz silahlarınızı bırakmanızda sakınca yoktur. Ama önleminizi alın. Uyanık olun. Kuşkusuz Yüce Allah; inançsızlığın batağına düşenler için alçaltıcı bir işkence, azap hazırlamıştır.”

21. Nisa suresi (4), ayet (103):

“Namazı bitirdiğinizde de; ayakta, otururken, ya da yanınız üzerinde yatarken de her zaman Yüce Allah'ı anın. Güvenliğe ve

huzura kavuştuğunuzda da namazınızı dosdoğru kılın. Çünkü namaz, inananlar üzerine zamanı belirlenmiş belli bir farzdır.”

22. Nisa suresi (4), ayet (142):

“Kuşkusuz ikiyüzlü bozguncular, Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını bilmekte ve onları kendi oyunlarına getirmektedir. Ki onlar, namaza kalktıklarında;

- Üşenerek kalkarlar,
- İnsanlara da gösteriş yaparlar,
- Allah’ı da pek az hatırlarlar ve anarlar.”

23. Nisa Suresi(4), ayet (162) :

“İnsanlardan bilim ve teknolojiye derinleşmiş ve ileri gitmiş olanlarla, Allah’a içtenlikle inananlar; sana bildirilene ve senden önce bildirilenlere inananlar; namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah’a ve herkesin kesin olarak kendi hesaplarını verecekleri güne inananlar var ya; işte tüm bunlara pek yakında büyük ödül vereceğiz.”

24. Mâide suresi (5), ayet (6):

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut tuvaletten gelmişseniz, yahut eşinizle (kadınlarla) cinsel ilişkide bulundunuz ise, bu durumlarda su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin. Teyemmümde de: Yüzünüzü, dirseklere kadar ellerinizi mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat sizi tertemiz

kılmak ve size ihsan ettiği nimetini tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz.”

25. Maide suresi (5), ayet (12):

“Andolsun ki Allah; İsrailoğullarından söz almıştı. Kefil olarak içlerinden on iki de temsilciye başkanlık görevi ile görevlendirmişti. Allah onlara şöyle buyurmuştu: Ben sizinle beraberim. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Peygamberlerime inanın. Onları destekleyin. İhtiyacı olanlara faizsiz borç verin. And olsun ki işte o zaman Allah; günahlarınızı örter ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokar. Bundan sonra sizden kim inkâr eder, karşı çıkarsa doğru, dosdoğru yoldan da sapmış olur.”

26. Maide suresi (5), ayet (55):

“Sizin dostunuz ve veliniz: Allah’tır. O’nun Resulüdür, iman edenlerdir. Onlar ki Allah’ın emirleri- ne boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.”

27. Maide suresi (5), ayet (57, 58):

“Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Ki-tap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve inanmayanları dost edinmeyin. Onlar ki; (namaza çağırdığınız zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar.) Bu davranışlar; onların, düşünemeyen bir toplum olmalarındandır. Allaha karşı gelmekten sakının; eğer gerçekten inanıyorsanız.”

28. Maide suresi (5), ayet (91):

“Şeytan şüphesiz içki ve kumarla aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi; Allah’ı anmaktan, ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçer-siniz değil mi?”

29. *Enam suresi (6), ayet (71, 72):*

“De ki: Allah’ı bırakıp da bize yarar veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri; arkadaşlarının ise; (Bize gel!) diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri inkârcılığa mı döndürüleceğiz? De ki: Allah’ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabb’ine teslim olmamız emredilmiştir.”

“Namazı dosdoğru kılın ve Allah’tan korkun, diye emredildik. O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah’tır.”

30. *En’am suresi (6), ayet (92):*

“Bu bildirdiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayan, Mekkelileri ve çevresindekileri uyaran kutsal Kitab’dır. Ahirete inananlar buna da inanırlar. Namazlarına da devam ederler.”

31. *En’am suresi (6), ayet (162):*

“De ki: Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, Âlemlerin Rabbi Allah içindir.”

32. *A’raf suresi (7), ayet (29):*

“De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde edişinizde (namazlarınızda) yüzlerinizi O’na doğrultun. Dini Allah’ın emri bilerek, içtenlikle O’na yakarın, O’ndan yardım dileyin. Sizi ilk yarattığı gibi yine O’na döneceksiniz.”

33. *A’raf suresi (7), ayet (31):*

“Ey insanoğulları! Her secde edişinizde (namazlarınızda) güzel ve temiz elbiselerinizi giyinin. Yiyin, için ama sakın israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”

34. *A'raf suresi (7), ayet (170) :*

“Kitab’a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.”

35. *Tevbe suresi (9), ayet (5):*

“Hürmetli aylar çıkınca; puta tapanların yaşamlarına son verin. Onları yakalayıp hapsedin. Gözetleme yerlerinde nöbet tutarak onları bekleyin. Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse peşlerini bırakın. Doğrusu Allah bağışlar, acır ve esirger.”

36. *Tevbe suresi (9), ayet (10-11):*

“Onlar inanların ne haklarına ne yakınlık bağlarına ne de sözleşme hükümlerine uyarlar. İşte aşırı gidenler de bunlardır. Eğer onlar tövbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirlerse artık sizin din kardeşinizdirler. Biz ayetleri bilenler için apaçık açıklarız.”

37. *Tevbe suresi (9), ayet (18):*

“Allah’ın mescitlerini ancak: Allah’a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren ve ancak Allah’ı severek O’ndan korkanlar yapar ve onarır. İşte onlar doğru yola ermiş bulunanlardan olabilirler.”

38. *Tevbe suresi (9), ayet (53-54):*

“Ey Muhammedi De ki: İster kendi isteğinizle, ister baskı ve zorla yardımda bulunun; sizin yardımlarınız asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan, düzen bozan bir topluluksunuz. Onların yardımlarının kabul edilmemesinin nedeni: Allah ve peygamberini inkâr etmeleri; namaza üşene üşene gelmeleri; istemeye istemeye vermeleridir.”

39. Tevbe suresi (9), ayet (71):

“İnanan erkeklerle inanan kadınlar birbirlerinin dostları ve yardımcılarıdır. İyilikleri, güzellikleri ve doğruları emrederler, kötülüklerden ve yanlışlardan da alı korlar. Namazı dosdoğru kılarlar. Zekâtı verirler. Allah’a ve Peygamberine itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Kuşkusuz Allah güçlüdür, azizdir, hikmet sahibidir.”

40. Tevbe suresi (9), ayet (84):

“Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma. Mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah’ı ve Peygamber’ini kabul etmediler. Bozguncular olarak öldüler.”

41. Tevbe suresi (9), ayet (108):

“Ey Muhammed! O mescide hiç girme! (Mescid-i Dırar) Onun içinde asla namaz kılma! İlk gününden beri Allah’a karşı gelmekten sakınmak için kurulan Mescid’de bulunman daha uygundur. Orada (Küba Mescidi) namaz kılman elbette daha doğrudur. Orada (Küba Mescidi), arınmak isteyen insanlar vardır. Allah, arınmak isteyenleri sever.”

42. Yunus Suresi (10), ayet (87):

“Musa ve kardeşine: Mısır’da, toplumunuz için evler hazırlayın. Evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın. Namazlarınızı da dosdoğru kılın. Ey Musa! Mü’minleri müjdele! diye bildirdik.”

43. Hud suresi (11), ayet (87):

“Dediler ki: «Ey Şuayp! Atalarımızın taptığını bırakmamızı emreden veya mallarımızı istediğimiz gibi kullanmamızı

yasaklayan senin namazın mıdır? Doğrusu sen, gerçekten akli başında, yumuşak huylu seçkin birisin.» dediler.”

44. *Hud suresi (11), ayet (114):*

“Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Doğrusu, iyilikler kötülükleri giderir. Bu; anlayanlara, bilenlere, bilincinde olanlara bir öğüttür.”

45. *Ra'd suresi (13), ayet (22):*

“Onlar, Rablerinin rızâsını dileyerek sabrederler. Namazı dosdoğru kılarlar. Kendilerine verdiğimiz rızıktan, gizlice ve açıkça Allah yolunda harcarlar. İyilik yaparak kötülüğü savarlar. İşte onlara bu dünyanın karşılığı olarak, girecekleri Adn cennetleri vardır.”

46. *İbrahim suresi (14), ayet (31):*

“İnanan kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar. Alışveriş ve dostluğun olmayacağı günün gelmesinden önce; kendilerine verdiğimiz rızıktan, Allah rızası için açık ve gizli sarf etsinler.”

47. *İbrahim suresi (14), ayet (37):*

“Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için, çocuklarımdan bir kısmını, senin Kutsal Evinin yanında, çorak bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara yönlendir. Şükretmeleri için de onları türlü çeşit ürünlerinle rızıklandır.”

48. İbrahim suresi (14), ayet (40):

“Rabbimiz! Beni ve soyumdan gelenleri; namazı devamlı kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Beni, anamı, babamı ve inananları bağışla. Dualarımızı kabul eyle.»

49. Hicr suresi (15), ayet (98):

“Rabbini hamd ile an. Secde edenlerden ol.”

50. Hicr suresi (15), ayet (99):

“Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et . (namaz kıl)”

51. İsra suresi (17), ayet (78):

“Güneşin batıya yönelmesinden, gecenin kararmasına kadar belli zamanlarda namaz kıl. Sabah vaktinde de namaz kıl. Çünkü sabah namazı, kılınması gerekli bir namazdır.”

52. İsra suresi (17), ayet (79):

“Gecenin bir kısmında uyanarak, sana özgü olmak üzere fazladan namaz kıl. Böylece Rabbin, seni övülmüş bir makama yükseltir.”

53. Meryem suresi (19), ayet (31):

“Çocuk: Nerede olursam olayım, O beni kutlu ve erdemli kıldı. Yaşadığım sürece de bana; namaz kılmamı, zekât vermemi emretti.”

54. Tâ Ha suresi (20), ayet(14)

“Kuşkusuz ben Allah’ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O halde bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl.

55. *Tâ Ha suresi (20), ayet (130):*

“Ey Muhammed! Onların dediklerine sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini övgü ile tesbih et (namaz kıl). Gece saatlerinde ve gündüzleri de tesbih et (namaz kıl) ki, rızasına eresin.”

56. *Tâ Ha suresi (20), ayet (132):*

“İnananlara namaz kılmalarını emret. Kendin de namaza sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz. Sana rızık veren biziz. Güzel sonuç Allah’a karşı gelmekten sakınanlarındır.”

57. *Enbiya suresi (21), ayet (73):*

“Onları; emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık. Onlara iyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.”

58. *Hac suresi (22), ayet (35):*

“Ey Muhammed! Allah anıldığı zaman kalpleri titreyen; başlarına gelene sabreden; namaz kılan; kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah için sarf eden; Allah’a gönül vermiş olanlara müjde et.”

59. *Hac suresi (22), ayet (41):*

“O insanları yeryüzünde yerleştirdiğimizde; namazı kılarlar, zekâtı verirler, uygun olanı emrederler, kötülükten alıkoymalar. Bütün iş ve oluşlar Allah’a varır.”

60. *Hac suresi (22), ayet (77):*

“Ey inananlar! Rükû edin, secdeye varın, Rabbinize kulluk edin, hayırlı ve yararlı işler yapın ki kurtuluşa eresiniz. “

61 . Hac suresi (22), ayet (78):

“Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti. Din hususunda üzerinize hiç bir zorluk yükledi. Babanız İbrahim’in dini de böyle idi. Peygamber’in size şahit olması, sizin de insanlara şahid olmanız için... Size Müslüman adını veren O’ dur. Öyle ise namazı kılın. Zekâtı verin. Ve Allah’a sımsıkı sarılın. O sizin sahibinizdir, Mevlanızdır. O ne güzel sahip, ne güzel Mevladır. O ne güzel yardımcıdır!”

62. Müminim suresi (23), ayet (1, 2, 3, 4, 5):

“Gerçekten inananlar kurtuluşa ermişlerdir. Onlar namazlarında huşu içindedirler, Allah’a boyun eğler ve sakınırlar. Onlar boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar zekâtı verirler. Onlar iffetlerini korurlar.”

63. Mü’minun suresi (23), ayet (9):

“Yine onlar emanetlere sahip çıkar, sözlerini yerine getirir. Namazlarına devam ederler.”

64. Nur suresi (24), ayet (37):

“Onları ne ticaret ne de alış veriş Allah’ı anmaktan; namaz kılmaktan ve zekât vermekten alı kor. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.”

65. Nur suresi (24), ayet (56):

“Namazı kılın, zekâtı verin, Peygamber’ e itaat edin ki, merhamet göresiniz.”

66. Nur suresi (24), ayet (58):

“Ey inananlar! Sizinle beraber bulunan aile fertleri ile hizmet için yanınızda olanlar ve henüz ergenlik dönemine

ermemiş olanlar; sabah namazından önce, öğle sığağında soyunduğunuzda, yatsı namazından sonra, yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar, sizin açık bulunabileceğiniz vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta size de, onlara da bir sorumluluk yoktur. Allah size ayetlerini böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir. Hüküm ve hikmet sahibidir.”

67. Furkan suresi (25), ayet (64):

“Onlar gecelerini; Rableri için kıyama durarak, vararak geçirirler.”

68. Şuara suresi (26), ayet (217, 218, 219):

“Namaza kalktığında, seni ve secde edenler arasında dolaşmanı gören; öütlak güç sahibi, çok merhametli olan Allah’a tevekkül et. ”

69. Ankebut suresi (29), ayet (45):

“Ey Muhammed! Kitab’tan sana bildirileni oku; namaz kıl! Kesindir ki namaz azgınlıklardan, aşğılıklardan, utanmazlıklardan, çirkinliklerden ve tüm kötölüklerden, aldatmalardan alı kor. Allah’ı anmak; en yüce, en huzur ve güven verici ruhun ve bedenın gıdasıdır. Allah yaptıklarınızı çok iyi bilir.”

70. Rûm suresi (30), ayet (17-18):

“Haydi siz; akşama ulaştığınızda (akşam ve yatsı vaktinde), sabaha kavuştuğunuzda (aydınlığın başında) ve öğlen vaktine eriştiğinizde Allah’ı tesbih edin (namaz kılın). Çünkü göklerde ve yerde hamd O’na mahsustur. ”

71. Rûm suresi (30), ayet (31 -32):

“Hepiniz Allah’a yönelerek O’na karşı gelmekten sakının. Namazlarınızı kılınız. Dinlerinde ayrılığa düşerek sapıtanlardan olmayın. Ne acıdır ki, bu bilgisiz, bilinçsiz ayırmacılar kendi ellerindekiyle sevinip böbürlenmektedirler.”

72. Lokman suresi (31), ayet (2-3-4-5):

“Bunlar: İyi davranan kimseler için rahmet ve doğru yol rehberi olan hikmetli Kitab’ın ayetleridir. O kimseler; namazı kılarlar, zekâtı verirler, ahirete de kesin olarak onlar inanırlar. İşte onlar; Rabb’lerinin yolunda olanlardır. İşte onlar mutluluğa eren ve kurtuluşa varanlardır.”

73. Lokman suresi (31), ayet (16-17-18-19):

“Lokman: Yavrucuğum! Şu bir gerçek ki yaptığın iş (iyilik veya kötülük) bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu senin karşına getirir. Doğrusu, Allah; en ince işleri görüp bilmektedir. Latiftir, lütfü sınırsızdır. Habirdir, her şeyden haberdardır. Yavrucuğum! Namazını kıl, iyiliği emret, kötülüklerden vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret, doğrusu bunları başarabilmek, zor ama kurtuluşa götüren önemli işlerdir. Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme. Kasılarak, böbürlenerek de yürüme. Allah, kendini beğenerek, övünen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde de doğal ol. Sesini de yükseltme, ölçülü, dengeli ve tatlı, sevecen kıl. Unutma seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.”

74. Ahzâb suresi (33), ayet (32-33):

“Ey Peygamber hanımları! Sizin özel yeriniz vardır. Eğer Allah’tan korkuyorsanız, korunup sakınıyorsanız; sözü kırıtarak

söylemeyin, konuşmalarınızı da çekici yaparak konuşmayın. Sonra kalbinde hastalık bulunanlar ümide kapılır. Daima uygun ve güzel söz söyleyin. Evlerinizde oturun. Eski bilgisizlik dönemlerinde olduğu gibi açılıp saçılmayın.

Namazı kılın. Zekatı verin. Allah'a ve Resulüne bağlı kalın, itaat edin.

Ey Peygamber'in ev halkı! Kuşkusuz Allah, sizden kusuru giderip, sizi tertemiz yapmak ister."

(Yüce Allah'ın bu buyruğu, her ne kadar Yüce Peygamber'in (s.a.) hanımları için verilmiş ve onların özel yaşamları denetim altına alınması buyrulmuş ise de, hüküm bütün Müslüman hanımlarını kapsar.)

75. Fatır suresi (35), ayet (18-29):

"Hiç bir kimse diğerinin günahını çekmez. Günah yükü ağır olan kimse, onun taşınmasını istese, bu amaçla çağırdığı akrabası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. Ey Muhammed! Sen ancak, görülmediği halde Rab'lerinden korkanları; namazlarını kılanları uyarabilirsin. Kim arınırsa, takva sahibi olursa, ancak kendisi için arınmış ve sakınanlardan olur. Dönüş Allah'adır."

"Allah'ın Kitabı'na uyanlar, namazı kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah için gizli ve açık yardımda bulunanlar, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler."

76. Zümer suresi (39), ayet (9):

"Geceleyin secde ederek (namaz kılarak), ayakta durarak boyun bükken, ahiretten korkan, Rabbi'nin rahmetini uman, dileyen kimse inkârcı gibi olur mu?"

Ey Muhammedi De ki: «Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alır.» Bunları hakkıyla düşünür.”

77. Şuara suresi (42), ayet (38):

“Yine onlar; Rabb’lerinin çağrısına uyarlar, namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkalarına yardımda bulunurlar.”

78. Fetih suresi (48), ayet (29):

“Muhammed Allah’ın elçisidir. O’nun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine de merhametlidirler. Onları rükua varırken, secde ederken (namaz kılarken), Allah’tan lütuf ve hoşnutluk dilerken görürsün. Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu, onların Tevrat’taki nitelikleridir. İncil’deki nitelikleri de şöyle: Tıpkı bir ekin gibi filizini çıkarmış, o filizi güçlendirmiş. Filiz kalınlaştı, gövdesi üzerine dikildi. Bu ekicileri imrendirir, hayran bırakır. Allah böylece bunları çoğaltıp güçlendirmekle inkârcıları öfkelenendirir. Allah; inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlanma ve büyük bir ödül vaat etmiştir.”

79. Kaf suresi (50), ayet (39-40):

“Resulüm! Söylediklerine sabret. Rabb’ini, güneşin doğmasından önce ve batışından önce överek tesbih et (namaz kıl)”

“Geceleyin ve secdelerin ardından O’nu tesbih et (namaz kıl).”

80. Mücadele suresi (58), ayet (13):

“Gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi

bağışladığına göre artık; namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

81. *Cuma suresi (62), ayet (1):*

"Göklerde ve yerde olanların hepsi; mülkün sahibi, hükümrân, çok kutsal, güçlü ve hakim olan Allah'ı tesbih ederler (namaz kılarlar)."

82. *Cuma suresi (62), ayet (9):*

"Ey inananlar! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman, Allah'ı anmaya koşun. Alım satımı bırakın. Bilseniz, bu sizin için daha iyidir."

83. *Cuma suresi (62), ayet (10):*

"Namaz bitince yeryüzüne yayılın. Allah'ın lütfundan rızık isteyin. Allah'ı çok anın ki mutluluğa eresiniz."

84. *Münafikun suresi (63), ayet (9):*

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan (namaz kılmaktan) alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır."

85. *Tahrîm suresi (66), ayet (5):*

"Eğer Peygamber sizi boşarsa Rabb'i ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden (namaz kılan), oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir."

86. *Mearic suresi (70), ayet (22-23):*

"Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılıp, dua edenler müstesnadır."

87. *Mearic suresi (70), ayet (23):*

“Bunlar namazlarında devamlıdırlar. İhmal göstermezler.”

88. *Mearic suresi (70), ayet (29-30-31-32-33-34-35):*

“İrzlerini korurlar. Emanetlerine ve ahitlerine bağlıdırlar. Şahitliklerini dosdoğru yaparlar. Namazlarını korurlar. İşte bunlar cennetlerde ağırlanırlar.”

89. *Cin suresi (72), ayet (18):*

“Mescitler kuşkusuz Allah’ındır. Öyle ise oralarda Allah’a ibadetin yanı sıra başka kimseye ibadet etmeyin.”

90. *Cin suresi (72), ayet (19):*

“Allah’ın kulu Muhammed, O’na yalvarmak, namaz kılmak için kalkınca, cinler neredeyse Kur’ân’ı dinlemek için çevresinde keçeleşirler, birbirlerinin üzerine üşüşürler.”

91. *Müzzemmil suresi (73), ayet (1-2-3-4-5-6-7-8):*

“Ey örtünüp bürünen Resulüm! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. Gecenin yarısını kıl. Yahut bunu biraz azalt. Ya da çoğalt. Ve Kur’ân’ı tane tane oku. Doğrusu biz sana taşımaya ağır bir söz vahyedeceğiz. Kuşkusuz gece kalkışı, kalp ve uzuvlar arasında tam bir uyum ve sağlam bir kıraate daha elverişlidir. Zira gündüz vakti, sana uzun bir meşguliyet var. Rabb’inin adını an. Bütün varlığını O’na yönel.”

92. *Müzzemmil suresi (73), ayet (20):*

“Resulüm! Senin, gecenin üçte ikisine yakın bir kısmını, bazen yarısını, bazen de üçte birini yatmadan ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da

böyle yaptığını Rabbin elbette biliyor. Allah, gece ve gündüzü de ölçüye bağlamıştır. Sizin onu kavrayamayacağınızı bildiğinden bağış dilemenizi kabul etmiştir.

Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden, hasta olanları; Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri; Allah yolunda savaşıacakları kuşkusuz bilir. O halde, Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Namaz kılın, zekât verin. İçtenlikle Allah'a ödünç sunun. Böylece kendiniz için yaptığınız iyiliği, daha büyük ve güzel bir mükafat olarak Allah katında bulursunuz. Allah'tan bağış dileyin. Şüphesiz Allah, çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir."

93. Müddessir suresi (74), ayet (38-47):

"Herkes kazancına bağlıdır. Dünya yaşamında hesabı temiz olanlar, cennettedirler. Suçlulara: (Sizi bu yakıcı ateşe sürükleyen nedir?) diye sorarlar. Onlar derler ki: (Namaz kılanlardan ve dua edenlerden değildik.) Yoksulu, düşkünü yedirip doyurmuyorduk. İnançsız sapkınlarla birlikte olurduk. Din gününü yalanlıyorduk. Ölüm de bize o halde iken geldi."

94. İnsan suresi (76), ayet (25-26-27-28-29):

"Rabbinin adını sabah akşam an. Gecenin bir kısmında O'na secde et (namaz kıl). O'nu, geceleri de uzun uzun tesbih et."

95. Mürselât suresi (77), ayet (46-47-48-49-50):

"Ey inkârcılar! Yiyiniz, zevkleniniz bakalım. Doğrusu sizler suçlularsınız. O gün yalanlamış olanların vay haline! Onlara «rûku edin» (namaz kılın) denildiğinde, rûkua

varmazlar (namaz kılmazlar). O gün, yalanlamış olanların vay haline! Kur'ân'dan, başka hangi söze inanacaklar?"

96. Alak suresi (96), ayet (1-14):

"Ey Muhammed! Oku! Yaratan Rabb'inin adıyla oku! İnsanı embriyondan (pıhtılaşmış kandan, aşılanmış yumurtadan) yaratan Rabb'ini tanı, bil, öğren!

Oku! İnsana bilmediklerini bildiren, kalemle yazmayı öğreten Rabb'in en büyük kerem sahibidir.

Gerçek şu ki: İnsan kendini, kendince yeterli ve üstün görerek azgınlık eder. Kuşkusuz dönüş Rabb'inedir. Sen, namaz kılan bir inananı, namazından menedeni gördün mü? Söyle bakalım! O insan (Peygamber); doğru, dosdoğru yolda ise yahut takvayı (sakınmayı) emrediyorsa?!.. Bu adam Allah'ın, yaptıklarını gördüğünü bilmez mi?"

97. Beyyine suresi (98), ayet (4-5):

"Kendilerine Kitap verilenler, onlara apaçık delil/ (Peygamber) geldikten sonra ayrılığa düştüler. Oysa onlar; doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na sevgiyle, şükranla, içtenlikle bağlı olmak, namazı kılmak, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru olan, insanı huzura, mutluluğa, barışa götüren din de budur."

98. Maun suresi (107), ayet (1-2-3-4-5-6-7):

"Ey Muhammed! Dini yalan sayanı gördün mü? Öksüzü kakıştıran, yoksulu doyurmaya yanaşmayan, toplumsal görevlerini yerine getirmeyen işte onlardır. Vay o namaz kılanların haline ki; onlar kıldıkları namazdan habersiz, bilgisiz ve bilinçsizdirler. Onlar gösteriş yaparlar.

Yardımlaşmaya (zekâta), iyiliğe engel olurlar. Sıradan, basit şeyleri dahi vermezler."

99. Kevser suresi (108), ayet (1-2-3):

"Ey Muhammedi Kuşkusuz biz sana Kevser'i (pek çok nimet) verdik. Öyle ise Rabb'in için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu adı, sanı ortadan kalkacak, unutulacak olan; sana hınç duyan, kin tutup dil uzatandır."

***Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in
Farz Namazların Faziletiyle İlgili Hadisleri***

Âyet:

«Muhakkak namaz müminler üzerine vakitlenmiş olarak farzdır» (Nisa, 4/103)

Bu husustaki hadisler:

Peygamber Efendimiz *«Beş vakit namazı Allah, kullarına farz etmiştir. Eksiksiz olarak erkân ve âdabına riayetle o namazları kılan kimseyi Allahu Teâlâ'nın Cennet'e koyacağına dair vaadi vardır. İstenildiği gibi o namazları kılmayan kimseye Allahu Teâlâ'nın vaadi yoktur. Dilerse onu ta'zib eder, dilerse de cennete kor»* buyurdu.⁸

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor: *«Beş vakit namaz kılan, evinin önünde bol miktarda akan tatlı bir suya günde beş defa dalıp yıkanan gibidir. Bu adamda kir nâmına bir şey kalır mı?»* "Hayır, bir şey kalmaz." dediler. Peygamber Efendimiz: *"İşte, suyun kiri giderdiği gibi beş vakit namaz da günahları mahveder."*⁹

Yine Peygamberimiz buyuruyor: *«Muhakkak ki (beş vakit)*

8 Ebû Dâvûd, Nesaî, (İbnî Mâce ve İbn Hibban, Ubâde b. es-Sâmit'den.
9 Müslim, Câbir'den.

namaz, kebairden kaçınmak şartıyla aralarındaki (küçük) günahlara kefarefet olurlar»¹⁰

Yine Peygamber Efendimiz buyuruyor «Bizim ile münaфіklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmaktır. Onlar bunlara güç yetiremezler.»¹¹

Yine Peygamber Efendimiz «Namazını zayı ettiğı halde Allah'a mülâki olan kimsenin diğer iyiliklerine Allah değer vermez.»¹²

Diğer bir hadisinde: «Namaz dinin direğidir, onu terk eden şüphesiz dini yıkmış olur» buyuruyorlar.¹³

Peygamber Efendimize, "Hangi amel daha efdaldır?" diye sordular. Peygamberimiz de: "Vaktinde kılınan namazdır" diye cevap verdiler.¹⁴

Diğer bir hadisinde Peygamber Efendimiz: «Taharetini ikmal ve vakitlerine riayet ederek beş vakit namaza devam eden kimseye (o namaz) kıyamet gününde nur, hüccet ve delil olur. Kim namazı zayı ederse (en fena insanlar olan) Firavun ve Hâmân ile haşrolur» buyurmuştur.¹⁵

10 Müslim. Ebû Hureyre'den.

11 Mâlik, Saîd İbnü'l-Müseyyeb'den.

12 Taberânî, Enes'den.

13 Beyhâkî, Hz. Ömer'den.

14 Buhârî ve Müslim, İbn Mesûd'dan.

15 İmâm Ahmed, Abdullah b. Amr'dan.

Yine Peygamber Efendimiz «Cennet'in anahtarı na mazdır» buyurmuştur.¹⁶

Diğer bir hadiste «Tevhid'den sonra, namazdan daha sevimli bir ibadeti Allahu Teâlâ kullarına farz etmemiştir. Eğer namazdan daha çok sevdiği bir ibadet olsaydı; şüphesiz melekler onunla ibadet ederlerdi. Hâlbuki meleklerin kimisi râki, kimisi sâcî, kimisi kâim ve kimisi de kâiddir»

Diğer bir hadiste Peygamber Efendimiz «Kasden müteammiden namazı terk eden kâfir olur» buyururlar.

Yani düğümünün çözülmesi ve direğinin yıkılmasıyla imandan sıyrılıp küfre yaklaştı demektir. Bu ifade, bir melekete yaklaşan kimse için "Artık gitti ve oraya girdi" dediğimiz gibidir.¹⁷

Diğer bir hadisinde Peygamber Efendimiz «Kasten bir namazı terk eden, Muhammed'in (Aleyhisselâm) zimmetinden uzaklaşmış olur»¹⁸ buyurur ve "Kim ki güzel abdest alır, sonra namaza gitmeyi kastederse bu niyeti devam ettiği müddetçe namazda sayılır. Attığı her adımına bir sevap yazıldığı gibi, diğer adımıyla da bir günahı mahvolur. İkameti duyan kimsenin namazı tehir etmesi uygun olmaz. Namazda en çok, ecir alan, evi (camiye) en uzak olanınızdır" diye ilave ederler. "Niçin böyledir?" sorusuna da "Fazla adım attığı için!" diye cevap vermiştir.

Rivayet olundu ki «Kıyamet gününde kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı tamam bulunursa, hem namazı ve hem de diğer amelleri kabul olunur. Eğer namazında noksanlığı var ise namazı da, diğer amelleri de reddedilir.»

16 Tayâlisi, Câbir'den.

17 Biz Hanefîlere göre bunun te'vili, farziyyetini münkir olarak kasden namaz kılmayankâfir olur demektir, yoksa farz olduğunu kabul ederek tembellik saikasıyla namazını kılamayanlar tekfir edilmez. Bu Şafî ve Malikîlere göre de böyledir.

18 İmâm Ahnied ve İmâm-ı Beyhâkî, Ümmü Eymen'den.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tarif ettikleri namaz

Muhammed b. Fazl, Muhammed b. Cafer, İbrahim b. Yusuf, Yezîd b. Zeri, Yunus yolu ile gelen bir rivayette Hasan'dan (ra) naklen Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu anlatıldı: "Beş vakit namaz, sizden birinin kapısı önünde akan bir ırmağa benzer. Onun suyu boldur; her gün oraya beş kere girip yıkanan bir kimsede kir namına bir şey kalır mı?" Bunun daha açık mânâsı şudur: Beş vakit namaz o kimseyi günahlardan temizler. Haliyle büyük günahlar hariç.

Namazın böyle olması için rükûların tam olması, secdelerin yerinde ve tam olması gerekir. Rükûu ve secdeleri tam olmayan bir namaz makbul olmaz.

Ebulkasım Abdurrahman b. Muhammed, Faris b. Mürdeveyh, Muhammed b. Fazl, Ebû Velîd Hişam b. Abdulmelik, Hüman b. Yahya, İshak b. Abdullah, Yahya b. Hâlid babasından, babası da amcasından naklen, Rûfâa b. Rati, Halid'in şöyle dediğini anlattı: Biz, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) çevresini sarmış oturuyorduk. Birisi geldi; kibleye yönelip, namaza durdu. Namazını bitirdikten sonra geldi, Resûlullah'a ve cemaata selam verdi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu; "Git namazını yeniden kıl; sen namaz kılmış olmadın." Gitti, yeniden namaz kılıp geldi. Resûlullah yine buyurdu: "Dön, namazını yeniden kıl; sen namaz kılmış olmadın." Resûlullah, bu emrini iki veya üç defa tekrarladi. Adam şöyle dedi: "Çok çalıştım ama kusurum nedir bilemedim. Namazımdaki eksikliği anlayamadım." Bunun üzerine Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu; "Anlatacağım şekilde yapmadıkça hiçbirinizin namazı tamam olmaz. Abdestini tam olarak Allah'ın

emrettiği gibi almalı, yüzünü yıkamalı, ellerini dirseklerine kadar yıkamalı, başını mesh etmeli, ayaklarını da topuklarına kadar yıkamalıdır. Bundan sonra tekbir alıp namaza durur. Önce Allah'a hamd eder. Sonra Kur'ândan bildiğini okur, rükûa varır, avuç içlerini diz kapaklarına yapıştırır, mafsalları rahata kavuşur; tatmin olur. Sonra başını kaldırır, şöyle söyler: Allah kendisine hamd edeni iştir (Semiallahu limen hamideh). Ve beli düzelinceye kadar doğrulur. Her uzuv eski yerini alır. Sonra tekbir alır, secdeye varır; yüzünü yere koyar. Mafsalları rahat edinceye kadar o halde kalır. Sonra tekbir alıp başını kaldırır. Belini doğrultup oturur." Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört rekâtı da aynı şekilde tarif etti. Bu tarifi bitince de şöyle buyurdu; "Böyle yapmadıkça hiçbirinizin namazı tam olmaz." Böylece, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûun ve secdelerin tam olmasını emretti. Bu arada şunu da hatırlattı ki; "Bunlar olmadan namaz makbul olmaz."

Bu durumda kula düşen odur ki; rükûu ve secdeleri tam yapmaya çabalasın. Ta ki, namazı, önce yaptığı hatalarına ve küçük günahlarına kefaret olsun.

Muhammed b. Fazl, Faris b. Mürdeveyh, Muhammed b. Fudayl, Ebû Abdurrahman Mukrî, Hayat b. Şüreyh, Ebû Ukayl yolu ile gelen bir rivayette Hz. Osman'ın (r.a.) azatlı kölesi Hars şöyle anlattı: Bir gün, Osman (r.a.) oturuyordu. Biz de yanında oturduk. Müezzin geldi. Osman (r.a.) ondan su istedi. Abdest aldı, sonra şöyle dedi: Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim aldığım şekilde abdest aldığını gördüm. Şöyle buyurduğunu da işittim; "Bir kimse, benim aldığım şekilde abdest alırsa, sonra da kalkar, öğle namazını kılarsa, sabah namazı ile öğle namazı arasındaki günahlarını Allah bağışlar. İkinci namazını kılarsa, ikinci ile öğle namazı arasındaki günahlarını Allah bağışlar.

Akşam namazını kılsa, ikindi ile akşam namazı arasındaki günahlarını Allah bağışlar. Yatsı namazını kılsa, akşamla yatsı arasındaki günahlarını Allah bağışlar. İhtimal ki, bundan sonra o kimse uyur. Gecesini de öyle geçirir. Sonra sabah namazına kalkar; abdestini alır, namazını kılsa, bu aradaki günahları bağışlanır. İşte bunlar, kötülükleri gideren iyiliklerdir.” Dediler ki: Bunlar, iyiliklerdir, hasenelerdir. Ya kalan diğer yararlı ameller nelerdir? Onları da şöyle anlattı: “Allah’ı tenzih ederim. Hamd Allah’a mahsustur. Allah’tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Güç ve kuvvet ancak yüce ve azim olan Allah’ındır. Yani tesbih duasını okumaktır.”

Ubade b. Sâmit, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu anlattı: “Beş vakit namazı, Allah u Teâlâ kullarına farz kıldı. Bir kimse bunları tam olarak kılar, onların hakkını hafife almazsa Allah katında onun için Cennet vaadi vardır. Bir kimse onların hakkını hafife alır, terk ederse Allah katında onun için bir mükâfat yoktur. Dilerse merhamet eder, dilerse bağışlar.”

Ata şöyle anlattı: “Öyle insanlar vardır ki, onları ne ticaret, ne alışveriş Allah’ın zikrinden alı kor...” (Nur Sûresi, 37) anlamındaki Ayet-i kerime, farz namazlara işarettir. “Onların yanları, yataklarından ayrılır. Korku ve ümit ile Allah’a dua ederler...” (Secde Sûresi, 16).

FAKİH anlatıyor:

Rahmetlik babam, Ahmed b. Yahya, Ahmed b. Mansur, Hude b. Halife, Avf b. Ebî Cemile, Ebû Minhal, Şehr b. Havşeb yolu ile gelen bir rivayette İbn Abbas (ra) şöyle anlattı: “Kıyamet Günü bütün halk bir yerde toplanır. İnsanlar ve cinler hep oradadır. Bütün ümmetler diz üstü çöküp saf olup dururlar. Bu sırada bir

münâdî şöyle seslenir: Şimdi kimlerin ikrama nail olduğunu göreceksiniz. Her halinde Allah’a hamd edenler kalsın. Kalkar, doğru Cennet’e giderler. İkinci bir münâdî şöyle seslenir: Şimdi yine, ikrama nail olanları göreceksiniz. Şu ayetteki manaya göre, hareket edenler kalsınlar: “O kimseler ki, yanları yataklarından ayrılır, umarak, korkarak Rablerine dua ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıktan sadaka verirler.” (Secde Sûresi, 16) Bunlar da kalkar, Cennet’e giderler. Bundan sonra üçüncü bir münâdî seslenir: Bugün yine kereme nail olanları göreceksiniz. Şu ayette belirtilen kimseler kalsınlar: “Öyle insanlar vardır ki; onları ne ticaret, ne de alışveriş Allah’ın zikrinden, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyamaz” (Nur Sûresi, 37). Bunlar da kalkar Cennet’e giderler. Bu üç zümre Cennet’teki yerlerini aldıktan sonra Cehennem’den bir boyun uzanır. Halkın üzerine doğru gelir. Gören iki gözü vardır. Açık konuşan bir dili vardır. Şöyle konuşur: Ben üç kimseyi almakla görevliyim. Başta, inatçı kâfir ve zalimler, der. Halkın arasından onları kapar, alır. Tıpkı kuşun susam tanesini kapıp aldığı gibi. O, onları alır ve Cehennem’e yerleştirir. İkinci sefer gelir: Ben, Allah’a ve Resulüne eziyet edenleri yakalamakla görevlendirildim. Bunları da saflar arasından kapar, alır; Cehennem’e yerleştirir. Üçüncü defa çıkar. Ebû Minhal diyor ki: Bu sefer onun şöyle diyeceğini sanıyorum: Ben, suret yapanlara geldim. Bunları saflar arasından alır, Cehennem’e götürür. Gerek Cennet’e giren üçler, gerekse Cehennem’e atılan üçlerden sonra mizan kurulur. Defterler açılır. Halk, hesap için çağrılır.”

Ebû Derda (ra) şöyle der: “Allah için en çok ikrama nail olan kullar Ay’a ve Güneş’e riayet edenlerdir. Dediler ki:

—Bunlar müezzinler mi? Şöyle dedi:

—Müslümanların namaz vakitlerine riayet edenleridir.”

Muhammed b. Davûd, Nişaburlu Muhammed b. Ahmed Hatib, Harranlı Ebû Amr, Ahmed b. Halid, Yakup b. Yusuf, Muhammed b. Mâan, Cafer b. Muhammed'in babası ve dedesi, Hz. Ali (ra) yolu ile gelen bir rivayette Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Namaz, yüce ve büyük olan Allah'ın rızasını kazandırır. Meleklerin sevgisini getirir. Peygamberlerin sünnetidir. Marifet nurudur. İmanın aslıdır. Duaya icabeti sağlar. Amelleri makbul eder. Rızka bereket getirir. Vücutlara rahatlık verir. Düşmanlar üzerine silahtır. Şeytanı kaçıır, ölüm meleği ile namaza devamlı ehil arasında şefaattir. Kabirde kandildir ve orada bir yaygıdır. Münker Nekir'e cevaptır. Kıyamete kadar kabirde can yoldaşdır. Kıyamet Günü olunca namaz, kılanın üstünde bir gölgeliktir. Başında taçtır. Bedenine elbisedir, önünde giden bir nurdur. İnsanlarla arasına gerilen bir perdedir. Rableri huzurunda müminlerin hüccetidir. Mizanda ağırlıktır. Sıratı geçiştir. Cennet'te anahtardır. Çünkü namaz, tesbihtir, hamddır, tazimdir, kıraat ve duadır. Hâsılı faydalı işlerin tümü vaktinde kılınan namazdadır."

Hasan Basrî (ra) Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu anlattı: "Kul, Kıyamet Günü önce namazdan hesaba çekilir. Onu tam yapmış ise diğer hesap kendisine kolay olur. Eğer namazdan bir eksiği varsa Allahu Teâlâ şöyle buyurur: Kulunun nafile ibadeti var mı? Farzı onunla tamamlayın. Eğer tamamlanırsa kalan ameller buna göre hesap edilir."

Şöyle anlatıldı:

"Bir kimse, beş vakit namazını cemaatle kılarsa Allah ona beş güzel hal nasip eder:

1. Geçim sıkıntısını ondan alır.
2. Kabir azabını ondan kaldırır.

3. Amel defterini sağından verir.
4. Sırat'tan yıldırım hızı ile geçer.
5. Cennet'e hesapsız girer.

Cemaatle namaz kılmaya karşı tembel davrananı ise Allahu Teâlâ on iki şeyle cezalandırır: Onların üçü dünyada, üçü ölümlük, üçü kabirde, üçü de kıyamet günündedir.

Dünyadakiler şunlardır: Kazancının ve rızkının bereketi kalkar. Diğer amelleri de makbul olmaz. Yüzünden iyilik nişanı kalkar, insanların kalbine onun için düşmanlık konur.

Ölüm anındakiler şunlardır: Ruhu aç olarak alınır. Susuz olarak alınır. Can vermesi çok zor olur.

Kabirdekiler şunlardır: Münker Nekir'in sertliğine uğrar. Kabri karanlık olur. Kabri onu sıkar.

Kıyamet Günü şunlar olur: Hesabı şiddetli olur. Rabbi ona gazaplı durur. Allah ona cehennem azabı çektirir."

Vehb b. Münebbih der ki: "İhtiyaç duyulan şeyler, ancak namaz yolu ile talep edilir. Nitekim öncekiler büyük darlıkları ancak namaz vasıtası ile giderirlerdi. Onlardan birine bir sıkıntı geldiği zaman hemen namaza koşardı. Allahu Teâlâ, Yunus'un hikâyesini anlatırken şöyle buyurdu: "Eğer o, tesbih edenlerden olmasaydı kıyamete kadar balığın karnında kalırdı" (Saffât Sûresi, 143-144).

İbn Abbas, buradaki tesbihin manasını şöyle açıkladı: Namaz kılanlardandı.

Hasan Basrî ise şöyle açıkladı: "Genişlik zamanında Allah'a yalvarmak, belanın gelmemesi için Allah'a sığınmaktır."

Bela gelse bile sahibini dayanıklı bulur, bir zararı olmaz.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Bir kimseye, iki rek’at namaz kılmak için verilen güçten daha hayırlı hiçbir değer verilmemiştir.”

Şöyle anlatıldı:

Allahu Teâlâ, yedi kat semâyı yarattıktan sonra onları meleklerle doldurdu. Onları namaz ibadeti ile vazifelendirdi. Bir an bile namazdan ayrılamazlar. Her sema ehlinin bu ibadet şekli, bir başkadır. Bir semanın ehli, ayaküstü kıyamda durur. Ta Sur’a üfleninceye kadar... Bir semanın melekleri de rûkûa varmıştır. Bir semanın melekleri, secdeye varmıştır. Bir semanın ehli, ilahî heybetten kanatlarını sarkıtmıştır. İlliyyîn melekleri ile Arş’ın melekleri Arş’ın çevresinde onu tavaf ederler. Rabblerini hamd ile tesbih ederler. Yeryüzündekilerin bağışlanmalarını dilerler.

Allahu Teâlâ, bütün ibadetleri namazda topladı. Bu, mü’minlere bir ikramdır. Böylece onların sema ehlinin ibadet şekillerinden nasipleri bulunsun. Buna ilaveten, meleklerle verileden fazla olarak Kur’ân okumayı verdi.

Bütün bu verdiklerine karşılık istediği şükürdür. Bu şükür ise şartlarına göre namazı ikame etmektir. Nitekim mü’minlerin vasfını anlatırken şöyle buyurdu: **“O kimseler ki, gayba iman ederler, namazlarını dosdoğru kılar, verdiğimiz rızıktan sadaka verirler”** (Bakara Sûresi, 3).

Burada önemli olan namazın dosdoğru ikame edilmesidir. İkame, yerinde ve şartlarına uygun ibadettir. Nitekim hiçbir yerde ikame lafzı olmaksızın namaz anlatılmadı: **“...Namazı dosdoğru kılınız...”** (Rum Sûresi, 31). **“Namazı dosdoğru kıl...”** (Hûd Sûresi, 114). Münafıkların namazı anlatılırken şöyle buyruldu: **“Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, namazlarından gafildirler”** (Maun Sûresi, 4-5).

Dikkat edilirse müminlerin namazı “İKAME” lafzı ile anlatıldı. Münafıklar içinse; “Namaz kılanlar” buyruldu. Bundan çıkan bir mânâ; namaz kılan çoktur fakat namazın üzerinde durarak, usulüne göre kılan azdır. Gaflet ehli kimseler, amellerini canları nasıl isterse öyle yaparlar. Onun Allah’a arz olunacağı gün kabul mü, red mi olunur? Hiç aldırış etmezler.

Bu konuda Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“Sizden her namaz kılan için, kıldığı namazın üçte biri, dörtte biri, beşte biri, altıda biri... yazılır.” “Onda bire kadar gitti.”*

Bunun anlamı şudur: Yalnız aklı başında kıldığı kadarı yazılır. Gafletle kıldığı kısımlar değil.

Aynı anlamda Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“Bir kimse, Allah’a ikbal ile (manen Allah’a yönelerek) iki rek’at namaz kılsa anasından doğduğu günkü gibi günahlarından sıyrılır.”*

Burada namazın şanı ikbal ile anlatıldı. Asıl namaz böyle olanıdır. Ama namaza ikbal etmeyen, nefsinin vesvesesine kapılan şuna benzer:

Bir kimse vardır; hatasını, suçunu affettirmek için, sultanın kapısına varır. Oraya gider, sultanın huzuruna çıkar. Sultan onu dinlemek üzere iken o sağa ve sola bakar durur. Böyle bir durumda sultan onun işini görmez. Ona bir iyilik yaparsa zatından bir yardım olarak yapar. Başka bir şey değil.

İşte gafletle namaz kılanın durumu budur. Bir kul namazını gaflet içinde kılsa onun namazı makbul olmaz.

Şunu bilesin ki; namaz, düğün yapan bir padişahın ziyafeti gibidir. Bu ziyafette her türlü yemeği ve şerbeti hazırlamıştır. Renk renk, çeşit çeşittir. Her renkte ayrı bir tat, her tatta ayrı bir fayda vardır.

İşte namaz buna benzer. Yüce Rabb, insanları ona davet etti. Fiilin her türlüşünü ona koydu. Zikirlerin her çeşidini onda sakladı. İbadetin her çeşidini tatsınlar diye onlara namazı kıldırdı. Oadaki fiiller, ziyafet yemeklerine benzer; zikirler de şerbetler gibidir.

Denildi ki:

“Namazda on iki bin güzel hal vardır. Bu on iki bin güzel hal, on iki güzel halde toplandı. Namaz kılmak isteyen, bu on iki hale dikkat etmelidir ki; namazı tamam olsun. O, on iki halin altısı namaza başlamadan gelir, altısı da namazın içindedir.

Namazdan öncekiler şunlardır:

1. İlim. Bu konuda Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“İlimle yapılan az iyilik, cehaletle yapılan çok işten hayırlıdır.”*

2. Abdest almak. Bu hususta Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“Namaz, ancak temizlikle yani abdestle olur.”*

3. Giyinik olmak. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *“Ey Ademoğulları! Her mescitte ziynetli elbiseleri giyin...”* (Ar’af Sûresi, 31). Yani namaz kılacağınız zaman elbisenizi giyiniz.

4. Vakitlere dikkat etmek. Bu vakit, ayetle şöyle anlatıldı: *“... Namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur”* (Nisa Sûresi, 103).

5. Kibleye dönmek. Bu da şu ayetle anlatıldı: *“Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü ona doğru döndürünüz”* (Bakara Sûresi, 144).

6. Niyet. Bu konu da şu hadisle anlatıldı: *“Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır.”*

Bundan sonra sayılacak haller, namazın içindedir.

7. **Tekbir.** Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *“Namazın tahrimi tekbirdir, tehlili ise selamdır”* Yani, namaza tekbirle girilir; selamla çıkılır.

8. **Ayakta durmak (Kıyam).** Bu mânâda şu ayet vardır: *“... Allah’ın huzuruna tam bir huşu ile durun”* (Bakara Sûresi, 238).

9. **Kıraat (Kur’ân okumak).** Bunu şu ayet anlatır: *“... Kur’ân’dan kolay geleni okuyun...”* (Müzzemmil Sûresi, 20).

10. **Rükû.** Bu mânâda: *“Rükû edenlerle birlikte rükû ediniz”* (Bakara Sûresi, 43).

11. **Secde.** Bu mânâda ise: *“... Secde ediniz...”* (Hac Sûresi, 77).

12. **Ka’de.** Bu konuda Resûlullah’ın şu emri vardır: *“Namaz kılan başını son secdeden kaldırdıktan sonra, teşehhüd miktarı oturursa namazı tamam olur.”*

Bu on iki hali bulunca mühürlenmesi gerekir ki, onun mühürü ihlastır (İhlas: Katıksız, riyasız, yüzde yüz Allah için ibadet yapmaktır). Bütün bu halleri ihlas tamamlar. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *“... Dinde, Allah için, ihlas sahibi olarak O’na dua ediniz”* (Mü’min Sûresi, 14).

Anlatılan on iki hali biraz açalım. Bu üç yoldan anlatılabilir. Şöyle ki:

1.İlim.

- a) İnsan, farzı sünnetten ayıracak kadar bilgi sahibi olmalıdır. Namaz böyle bir ilimle caiz olur.
- b) Gerek abdestte, gerekse namazda bulunan farzlar bilinmelidir. Keza sünnetler de bilinmelidir. Bu bilgiler, namazı tamamlayıcı bilgilerdir.

- c) Şeytan'ın hilesi bilinmelidir. Bu bilinmeli ki, ona göre, onunla mücadele edilsin. Ona göre muharebe edilsin.

2.Abdest almak.

Abdest almak da üç şeyle tamamlanır. Şöyle ki;

- a) Kalbi kin, haset ve hile gibi şeylerden temizlemek gerekir.
- b) Bedeni diğer günahlardan arıtmaktır.
- c) Suyu israf etmeden, yıkanacak yerleri güzelce yıkamalıdır.

3.Giyinik olmak.

Bu da üç yoldan tamamlanır. Şöyle ki;

- a) Giydiği şeyin aslı helal yoldan olmalıdır.
- b) Necasetten, pislikten yana temiz olmalıdır.
- c) Giyilen şey, Resûlullah'ın sünnetine uygun olmalıdır. Kibirlemek veya böbürlenmek için giyilmemelidir.

4. Vakitlere dikkat edilmelidir.

Bu da üç şeyle mümkündür. Şöyle ki:

- a) Namaz kılan kimserin gözü, namaz vaktini bilmek için Güneş'te, Ay'da ve yıldızlarda olmalıdır.
- b) Kulağı ezanda olmalıdır.
- c) Kalbi, daima namaz vaktini düşünmeli ve ona hazır olmalıdır.

5. Kibleye dönmek.

Bunun da tamam olması üç şeye bağlıdır. Şöyle ki;

- a) Yüzünü kibleye dönmek.
- b) Kalbini, Allah'a yöneltmek.
- c) Huşu içinde, engin bir halde bulunmak.

6. Niyet.

Niyetin de tamamı üç şeyle mümkün olur. Şöyle ki;

- a) Kıldığın namazın hangi namaz olduğunu bilmek.
- b) Allah'ın huzurunda durduğunu ve seni gördüğünü bilmen. Bunun için haşyetle, korkuyla durmalısın.
- c) Bilesin ki, Allah kalbindekini bilir. Bunun için kalbini dünya işlerinden temizlemelisin.

7. Tekbir.

Bunun da tamamlanması yine üç şeye bağlıdır. Şöyle ki;

- a) Niyet ederek sağlam bir tekbir almak.
- b) Ellerin kulağın hizasına kadar kaldırmak.
- c) Tekbir alırken, kalbin huzur içinde olmalı ve tekbiri ta'zimle almalısın.

8. Ayakta durmak (Kıyam).

Bu da üç şeyle tamam olur. Şöyle ki;

- a) Ayakta iken gözü secde yerinde olmalı.
- b) Kalbini Allah'a vermeli.
- c) Sağa sola bakmamalı.

9. Kıraat (Kur'ân okumak).

Bu da üç şeyle tamam olur. Şöyle ki;

- a) Fatiha'yı usulüne göre okumak. Teganniye kaçmadan tertip ile okumak.
- b) Tefekkürle okumak. Ondaki manaları anlayarak okumak.
- c) Okuduğuyla amel etmek.

10.Rükû.

Bu da üç şeyle tamam olur. Şöyle ki;

- a) Belini tam olarak eğmek. Bükmemek, kamburlastır-mamak.
- b) Avuçlarla diz kapaklarını kavramak, parmak aralarını da açmak.
- c) Rükûunu tam bir itminan ile yapmak. Tesbihlerini ta'zim ve vakar ile okumak.

11.Secde.

Bunun da tam olması için üç şeye ihtiyaç vardır. Şöyle ki;

- a) Ellerini kulak hizalarına getirmek.
- b) Alnını yere koymak.
- c) Tam ve rahat bir şekilde secdeyi yapmak. Tesbihi ta'zimle yapmak.

12.Ka'de.

Bunun tamam olması da üç şeye bağlıdır. Şöyle ki;

- a) Sol ayak üzerine oturmak, sağ ayağı da dikmek.
- b) Şهادeti ta'zimle okumak. Kendisi için ve müminler için dua etmek.
- c) Tam bir şekilde selam vermek.

Tam selam ise şudur: Doğru bir niyetle, selamını sağında bulunan meleklerle ve cemaate vermek. Soluna da aynı niyetle selam vermek. Ancak gözü omzundan öteye bakmamak. Bir de ihlas var ki onun tam olması için üç şey gereklidir:

- i) Namaz kılmakla insanların rızasını değil sadece Allah'ın rızasını dilemek.

- ii) Namazdaki başarıyı sadece Allah'tan bilmek.
- iii) İhlasını muhafaza etmek. Ta ki, kıyamete seninle beraber gide.

Bu mânâ Kur'ân'da şöyle anlatıldı;

“Bir kimse iyi bir amel ile gelirse...” (En'am Sûresi, 160).

Namaz kılan, yaptığı işin mânâsını ve kıymetini bilmeli. Bu işe kendisini muvaffak ettiği için de Allah'a şükür etmelidir. Namaz büyük bir ibadettir. Onda zikirlerin, fiillerin bütün hayırları vardır. Bir kul namaza kalktığı ve **“Allahu Ekber”** dediği zaman şunu demek ister: En büyük azamete ve celale sahip olan Allah'tır.

Bu mânâyı düşünerek tekbir aldığı zaman Allahu Teâlâ şöyle buyurur; “Benim her şeyden büyük olduğumu kulum bildi, bana döndü.”

Tekbir almak için elini kulağına götürdüğü zaman Allah'tan başka ibadet edilen şeylerin hepsinden beri olmaya niyetlenir.

Bundan sonra: **“Sübhansın Allah'ım; hamd sana mahsustur”** duasını okur. Subhansın Allah'ım. **“Sübhanেকে Allahümme”** demenin manası şudur; **“Allah her türlü yakışıksız iş ve noksandan münezzehtir.”** Bundan sonra; **“Hamd sana mahsustur/Ve bihamdike”** denir ki, manası şudur; **“Her çeşit övgü sana mahsustur.”** **“İsmi mübarek oldu/Ve tebarekesmüke”** demenin manası da şudur: **“Bereket senin ismindedir. İsmi neyin üzerine anılsa, oraya bereket gelir.”** **“Ve Teâlâ ceddüke”** demenin manası ise şudur; **“Kadrin yücedir, azametini üstündür.”** **“Senden başka ilah yoktur/Ve la ilahe gayruke”** demek ise şu manaya gelir: **“Senden başka yaratıcı yoktur. Senden başka rızık veren olmaz. Senden başka ibadet edilecek yoktur. Geçmiş zamanda da olmadı, gelecek zamanda**

da olamaz." Bundan sonra istiaze yapar: **"Racim şeytandan Allah'a sığınırım"** *der ki*, manası şudur; **"Kovulmuş (çok hileci) şeytanın beni fitneye düşürmesine engel olman için sana sığınmak istiyorum."** **"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile"**. Besmelenin daha açık manası ise şudur; **"Allah'ın adı ile"**. Yani ondan evvel bir şey yok. Sonra da yok. **"Rahman"**, bütün halkına rızık ihsan eder. **"Rahim"**, özellikle mü'min kullarına kıyamet günü iyilik eden manasını taşır. Bundan sonra Fatıha Süresi'ni sonuna kadar okur. Bunun özetle manası şöyledir; **"Allah'a hamd olsun ki; beni gazaba uğramışlardan kılmadı ki, bunlar Yahudilerdir. Beni, dalalette kalanlardan eylemedi. Bunlar da Hristiyanlardır. Ama beni peygamberlerinin yoluna ilettiler."**

Rükûa vardığı zaman kişi özünde şunu düşünür. Rabbine şöyle dediğini tefekkür eder: **"Yâ Rabb! Ben huzurunda eğildim. Bu asi nefsimle sana geldim. Nefsim, azametinin önünde boynunu eğdi. Ümit edilir ki beni affedesin, merhamet eylesin."** Bu manayı düşünerek kişi şöyle demelidir: **"Sübhân Rabb'im azimdir/Sübhane Rabbiye'l-azim"** Bunun manası şudur; **"Azim Rabb'e, Kerim Mevla'ya halimi arz ediyorum."** Bundan sonra başını rukûdan kaldırır, şöyle der; **"Allah, hamd edeni işitir/Semiallahu limen hamideh"** Bunun daha açık manası şudur; **"Allah, tevhidini yapıp itaat edeni bağışlar."** Bundan sonra; **"Rabbimiz, bizi bu ibadeti yapmaya muvaffak eyledin, sana hamd olsun."**

Bundan sonra secde edilir. Secdenin manası şudur: Engin bir halle teslim ve tevazu ile eğilir. Secde, hal dili ile şu demektir: **"Ya Rabbi! Yüzümü suretlerin en güzel şekli ile yaptın. Yüzümde göz yarattın, kulak yarattın, dil yarattın. Bunlar, bana en sevimli gelen organlardır. En faydalı duygulardır. Bütün**

bunlarla sana geldim. Hepsini önüne serdim. Umarım vesile ile bana merhamet edersin." Bundan sonra şöyle okunur: "Sübhan Rabbim a'lâdır/ Subhane Rabbiye Yani, "Rabbim öyle yücedir ki, onun üstünde bir şey y

Bundan sonra namaz kılan teşehhüd için oturur, t okur. Tahiyyat Allah'ındır. "Ettahiyyatü lillahi" denir. sudur; "Mülk, hamd ve sena Allah'ındır."

Bu mânâda Hasan Basri şunu anlatıyor: "Cahiliye De birtakım putlar vardı. Tapanlar onlara şöyle derlerdi baki hayat." Buna mukabil namaz ehline Allah'a tahiyat emri verildi. Bedenle, lisanla, mal ile olan bütün ibade Allah'a mahsustur. Bundan sonra: Salavat da "Vessalâv vakit namaz da Allah'adır. Ondan başkasına namaz k Tayyibat da. "Vettayyibatü". Bunun manası; "Bütün sözler". Daha sonra; "Selam sana ey peygamber/E aleyke eyyuhennebiyyu". Yani; "Ya Muhammed sana Sen Rabb'in risaletini tebliğ ettin. Ümmetine nasiha Keza "Allah'ın rahmeti de/ Ve rahmetullahi". Yani, " rızası". Keza "bereketleri de/Ve berekatuhı". Yani, " bereketi sana ve ehl-i beytine". "Selam bize ve salih kullarına/Esselâmu aleyna ve âlâ ibadillahiss Bunun mânâsı; "Allah'ın bağışlaması bize, geçmiş peygamberlere, sıddıklara ve Kıyamet'e kadar onların gidenler üzerine olsun." "Şehadet ederim ki, A başka ilah yoktur/Eşhedu en la ilahe illallah". Yani, ve gökte ondan başka ibadete layık ilah yoktur." " ederim ki, Muhammed, Allah'ın Resulüdür/Ve enne Muhammeden abduhu ve Resulühü". Mânâsı "Peygamberlerin sonuncusudur. Onun pâk peygam Bütün mahlukatın hayırlısıdır."

Bunlar bittikten sonra peygambere salavat okunur. Kendine, nın kadınlara ve mümin erkeklere dua edilir. Daha sonra na ve soluna selam verilir. Sağa ve sola selam vermenin ası; **“Sizler imanlı kardeşlerimsiniz. Mescitten çıktığınız an kötülük ve düşmanlığımdan emin olunuz.”**

Hasan Basri, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle hadis-i şerifi anlattı: **“Namaz kılan için şu üç ikram vardır:**

Semadan üzerine rahmet yağar.

Ayak dibinden semaya kadar onu melekler sarar.

Bir melek durmadan şöyle seslenir: “Eğer namaz kılan kimse münacaat ettiğini yakînen bilse namazdan ayrılmaz”.

Anlatılan bütün ikramlar namaz kılan içindir. Bu yüzden namazının kıymetini bilmeli, namaz kılmaya muvaffak için Allah'a hamd etmelidir.

Said, Katade'den naklen şöyle anlattı: Danyal Peygamber, ammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ümmeti'nin vasfını u ve şöyle dedi: **“Onlar öyle bir namaz kılar ki, eğer un kavmi o namazı kılsaydı; boğulmazdı. Eğer Ad kavmi mazı kılsaydı onlara öldürücü kasırga gelmezdi. Semud i, o namazı kılsaydı onları sayha tutmazdı.”**

Daha sonra Katade şöyle anlattı: **“Namaza dikkat lirsiniz. O, mü'minler için güzel bir ahlâk yoludur.”**

Half b. Halife, Leys'ten naklen Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle rduğunu anlattı: **“Ümmetim, rahmete nail olmuş bir ettir. Allahu Teâlâ, onlardan belayı; ihlasları, duaları, zları ve zayıfları sebebi ile kaldırmıştır.”**

übhan olan yüce Allah en iyi bilendir.

bunlarla sana geldim. Hepsini önüne serdim. Umarım ki, bu vesile ile bana merhamet edersin." Bundan sonra şöyle tesbihi okunur: **"Sübhan Rabbim a'lâdir/ Subhane Rabbiye'l-a'lâ".** Yani, **"Rabbim öyle yücedir ki, onun üstünde bir şey yoktur."**

Bundan sonra namaz kılan teşehhüd için oturur, tahiyyatı okur. Tahiyyat Allah'ındır. **"Ettahiyyatü lillahi"** denir. Mânâsı sudur; **"Mülk, hamd ve sena Allah'ındır."**

Bu mânâda Hasan Basri şunu anlatıyor: **"Cahiliye Devri'nde birtakım putlar vardı. Tapanlar onlara şöyle derlerdi: "Sana baki hayat." Buna mukabil namaz ehline Allah'a tahiyyat okuma emri verildi. Bedenle, lisanla, mal ile olan bütün ibadetler, sırf Allah'a mahsustur. Bundan sonra: Salavat da "Vessalâvatu" beş vakit namaz da Allah'adır. Ondan başkasına namaz kılınmaz. Tayyibat da. "Vettayyibatü". Bunun manası; "Bütün güzel sözler". Daha sonra; "Selam sana ey peygamber/Esselâmu aleyke eyyuhennebiyyu". Yani; "Ya Muhammed sana selam. Sen Rabb'in risaletini tebliğ ettin. Ümmetine nasihat ettin." Keza "Allah'ın rahmeti de/ Ve rahmetullahi". Yani, "Allah'ın rızası". Keza "bereketleri de/Ve berekatuhı". Yani, "Allah'ın bereketi sana ve ehl-i beytine". "Selam bize ve Allah'ın salih kullarına/Esselâmu aleyna ve âlâ ibadillahissalihin". Bunun mânâsı; "Allah'ın bağışlaması bize, geçmiş bütün peygamberlere, sıddıklara ve Kıyamet'e kadar onların yolunda gidenler üzerine olsun." "Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur/Eşhedu en la ilahe illallah". Yani, "yerde ve gökte ondan başka ibadete layık ilah yoktur." "Şehadet ederim ki, Muhammed, Allah'ın Resulüdür/Ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve Resulühü". Mânâsı şudur; "Peygamberlerin sonuncusudur. Onun pâk peygamberidir. Bütün mahlukatın hayırlısıdır."**

Bunlar bittikten sonra peygambere salavat okunur. Kendine, mümin kadınlara ve mümin erkeklere dua edilir. Daha sonra sağına ve soluna selam verilir. Sağa ve sola selam vermenin manası; **“Sizler imanlı kardeşlerimsiniz. Mescitten çıktığınız zaman kötülük ve düşmanlığımdan emin olunuz.”**

Hasan Basri, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle bir hadis-i şerifi anlattı: **“Namaz kılan için şu üç ikram vardır:**

- 1) Semadan üzerine rahmet yağar.
- 2) Ayak dibinden semaya kadar onu melekler sarar.
- 3) Bir melek durmadan şöyle seslenir: “Eğer namaz kılan kimse münacaat ettiğini yakînen bilse namazdan ayrılmaz”.

Anlatılan bütün ikramlar namaz kılan içindir. Bu yüzden kişi, namazının kıymetini bilmeli, namaz kılmaya muvaffak ettiği için Allah'a hamd etmelidir.

Said, Katade'den naklen şöyle anlattı: Danyal Peygamber, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ümmeti'nin vasfını okudu ve şöyle dedi: **“Onlar öyle bir namaz kılar ki, eğer Nuh'un kavmi o namazı kılsaydı; boğulmazdı. Eğer Ad kavmi o namazı kılsaydı onlara öldürücü kasırga gelmezdi. Semud kavmi, o namazı kılsaydı onları sayha tutmazdı.”**

Daha sonra Katade şöyle anlattı: **“Namaza dikkat etmelisiniz. O, mü'minler için güzel bir ahlâk yoludur.”**

Half b. Halife, Leys'ten naklen Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: **“Ümmetim, rahmete nail olmuş bir ümmettir. Allahu Teâlâ, onlardan belayı; ihlasları, duaları, namazları ve zayıfları sebebi ile kaldırmıştır.”**

Sübhan olan yüce Allah en iyi bilendir.

NAMAZ İNSANIN EN SAĞLAM DAYANAĞI VE ALLAH'A KULLUĞUNUN ŞAHİDİDİR

İmam Gazali İhya'sında şöyle der: «İyi bir kul mezara konulunca iyi amelleri (ibadet ve hayırları) etrafını sarar. Azap melekleri ayak tarafından gelince «namaz» karşılırlarına çıkar. «Bu adam Allah için çok ayakta durmuştur. Uzak durun ondan.» der. Azap melekleri başucundan gelince «oruç» karşılırlarına çıkar, «Bu adam dünyada Allah için çok açlık, çok susuzluk çekti. Ona varmak için geçit yok» der. Bedeni tarafından gelince «hacc» ibadeti, Allah yolundaki «hizmet ve mücadeleleri» karşılırlarına çıkar, «Bu beden Allah için çok eziyet çekmiştir.» derler. Eli tarafından gelince yaptığı hayırlar, verdiği «sadakalar» karşılırlarına çıkar. Buna dokunmayın, bu el ile çok sadaka, zekât vermiştir.» derler. Bunun üzerine azap melekleri «mâşaallah barekallah» der ve geri dönerler. Bu sefer rahmet melekleri gelir. Ona Cennetten bir yatak getirir, yayarlar. Mezar ona gözünün görebildiği kadar geniş ve rahat olur. Bir de Cennetten bir kandil getirirler. O namazını kılan iyi insan onun nuru altında, (bir Cennet bahçesine dönmüş olan kabrinde) kıyamete kadar durur.»¹⁹

NAMAZ, BEDENİN VE RUHUN AYRILMAZ EN BELİRGİN YAŞAM BELİRTİSİDİR

Ayeti kerimelerden ve hadisi şeriflerden çıkarılan hükümlere göre namaz; hiçbir zaman, hiç bir durumda terk edilmeyen bir ibadettir. Onun için şartlar ne olursa olsun onun kılınıp muhafaza edilmesi gerekir.

Darlıkta da, bollukta da namaz!

19 İmam Gazâlî, İhya-u Ulumî'd-Din, 15. Cüz, s. 191.

Meşguliyette de, boşlukta da namaz!

Savaşta da, barışta da namaz!

Fakirlikte de, zenginlikte de namaz!

Yolculukta da, yolculuk dışında da namaz!

İhtiyarlıkta da, gençlikte de namaz!

Su mu bulunamadı, kolayı var! Namaz vakti girince namaz kılınacak!

Cami veya mescit bulunmadığı takdirde, işte tüm yeryüzü temiz!

İnsan yolculukta mı, o halde namaz kısaltılır veya iki vakit birleştirilebilir.

İnsan savaşta mı, o halde binekte, yaya veya nöbetleşerek namaz eda edilir.

İnsan hasta mı düştü, o halde oturarak, kolayına geldiği şekilde namazı kılar.

Kısacası, hiçbir sebep namazı terk etmeye bahane olamaz.

Her türlü olumsuz şartlar altında kulluğumuzu ispat etmek ve Yüce Rabbimizi unutmamak için O'nu zikretmek, O'na şükretmek, dua ve niyazda bulunmak ancak namazla mümkündür. Şüphesiz Allah (c.c.)'ın istediği ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de kıldığı namaz, huşu ile kılınan, bilinçle kılınan namazdır. Her hâlükarda kılınan namaz, büyük bir sabrı ve itina-yı-dikkati gerektirir. Bundan dolayıdır ki Allah (c.c.) sadece namazı emretmekle kalmamış, ona devam etmeyi, onu korumayı, huşu içinde kılmayı emretmiştir.

BİLİNÇLİ OLARAK KILINAN NAMAZLA İLGİLİ HADİSLERDEN ÖRNEKLER:

Ebu Mansur ed-Deylemi, Ubeyy b. Kab'dan şunu nakleder:

"Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıldığı bir namazda bir âyet atlamıştı. Namazdan çıkınca (namazdan sonra) "Ne okudum?" diye sordu ve herkes sustu, kimse cevap veremedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubey b. Kab'a sordu. Ubey: "Falan sureyi okudun ve falan âyeti atladın. Âyet mensuh mu oldu (hükmü kalktı mı), yoksa kaldırıldı mı bilemedik!" dedi. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Senin aklın başında, sen bildin ey Ubey!" buyurdu. Sonra diğerlerine dönerek: "Ne oluyor, bir cemaat namaza hazırlanır, saflarını düzeltirler de Peygamberleri önlerinde okuduğu halde onlara Allah'ın kitabından ne okuduğunu bilmezler. İşte İsrail oğulları da böyle yaptı ve Allah (c.c.) Peygamberine vahyetti ki: 'Ümmetine söyle, bedenleriniz (vücutlarınız) ile hazırlanır ve dilleriniz ile okursunuz; fakat kalpleriniz başka tarafta, bu yaptığınız batıldır.'" buyurdu.

Hiç şüphesiz, namazda tefekkür, zikir, derin düşünce ve sözlerin en güzel olanı ile Allah'a yönelme vardır. Bununla beraber namaz, sadece düşünce ve sözler değil, aynı zamanda birtakım şekil ve hareketler topluluğudur. Namazda kıyam (ayakta durmak) ve zikirle beraber Allah'a tazimde bulunmak, ona rükû ve secde etmek, O'nun karşısında aciz olduğumuzun ifadesidir. Bunların yanı sıra okunanların manasını anlasak da huşûsuz namaz yine eksiktir.

Namazın şartları, vacipleri ve sünnetleri, namazın dış görünüşünü sağlamaya yöneliktir. Ne var ki bu şartları yerine getirmek, namazı ikame etmek sayılmaz. Şüphesiz namazın asıl özü, kalbin huşu ve huzur içinde olmasıdır. Kalbin huzur ve

huşuu yoksa kılınan namaz, bir heykeltıraşın özene bezene ve tüm sanatkârlığını ortaya koyarak yaptığı bir insan heykelinden farklı olmayacaktır. Allah (c.c.) bu noktayı şöyle belirtmektedir:

“Beni anmak için namaz kıl.” (Tâhâ, 20/14). Bu âyetle namaz Allah (c.c.)’ı anmanın bir yolu olarak tavsiye edildiği gibi, aynı zamanda namazın Allah’ı anmaktan ibaret olduğu da vurgulanmaktadır. Çünkü Allah (c.c.)’ı anmak için namaza duran kişi, namaz boyunca Rabbin huzurunda durduğundan gaflet edip namazın hakkını vermemiş ise Allah (c.c.)’ı hakkıyla anmış sayılmaz.

Hiç şüphesiz Allah’a karşı yaptığımız ibadetlerde iki unsur vardır: Şekil ve mana. Şekil ve mana ilişkisi bir araya gelerek bütünleşen bir ibadet, takva duygusuyla ancak Allah’a ulaşabilir. Ne var ki kıldığımız namazımız da dâhil bizim tüm ibadetlerdeki en büyük eksikliğimiz, şekil ve mana (huşu) bütünleşmesinin yokluğudur. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur: **“Öyle ki, Rablerinden korkanların (Kur’ân-ı Kerim okunduğu zaman) derileri (tüyleri) ürperir. Sonra derileri ve kalpleri de Allah’ın zikrine dönerek yumuşar. İşte bu kitap Allah’ın rehberidir.”** (Zümer suresi, 23).

Bu âyet ve namazda okuduğumuz herhangi bir âyet bizi etkilemiyorsa kıldığımız namaz bizi nasıl Allah’a yaklaştıracaktır?

Allah’ı zikretme, O’nu anma olan namazda, Allah (c.c.)’ın istediği müminlerin sıfatını, melekî sıfatlarını kazanabiliyor muyuz? Âyet-i kerimede: **“Gerçek müminler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman yürekleri (kalpleri) ürperir, kendilerine Allah’ın âyetleri okunduğu zaman imanlarını artırır. Ve onlar Rablerine tevekkül ederler. Namazlarını ikame ederler ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler...”** (Enfâl suresi, 2)

Her konuda olduğu gibi bizim için en güzel örnek, en ideal rehber-öğretmen Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Her ibadetin nasıl yapılacağını öğreten Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı nasıl kılıp ikame etmemiz gerektiğini de öğretmiştir. Nitekim O: *"Siz de benim namaz kıldığım gibi namaz kılınız!" buyurmuştur.* Evet, şimdiye kadar şekil olarak Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyduk. Bundan sonra da şekil ve mana yönüyle O'nun kıldığı namaz gibi biz de namaz kılalım. Elbette Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı sadece ayakta durmak, eğilmek, secdeye kapanmak gibi birtakım hareketlerden ibaret değildi! Diliyle okuyup aklıyla anlamadığı, kalbiyle hissetmediği birtakım sözlerden de ibaret değildi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Fatihâ'yı anlamadan namaz kıldığını düşünebilir miyiz? Fatihâ'nın manasının namaza ve hayatına etki etmediğini söyleyebilir miyiz? Hz. Aişe (r.anha)'han gelen bir rivayette:

"Resûlullah namazda iken arkasındaki kişi namazda okunan harfleri sayacak kadar ağır ağır (ne dediğini anlayarak ve hissederek) kıraat ederdi."

Bir başka rivayet de: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Elhamdü lillahi Rabbil-Âlemîn" der dururdu. "Er-Rahmân" der durur, "Er-Rahîm" der dururdu. "Mâliki yevmi'd-dîn" der dururdu. Yani bizim anlayacağımız arı vızıltısı gibi hızlı bir şekilde ve aklı-fikri namaz dışındaki dünya meşgalesinde olmazdı.

Günde en az 40 defa "Sadece ve sadece sana kulluk ederiz ve sadece ve sadece senden yardım dileriz." diye Allah (c.c.)'a söz vereceğiz, sonra da hayatımızda Allah'tan başkasına kullukta bulunacağız! Başta namazda iken Allah'a verdiğimiz sözü ve Allah (c.c.)'tan ne istediğimizi anlamalıyız. Yine günde

en az kırk defa namazda okuduğumuz Fatiha'da: "Bizi Sırat-ı Müstakîm'e (dosdoğru yoluna-Peygamberler yoluna) ilet." diye dua ve niyazda bulunuyoruz. Ama ne yazık ki, namazdan sonra Allah'ın razı olmadığı eğri yollara sapıyoruz. Hiç şüphesiz bunun sebebi, namaza gereken önemi vermememiz, okuduğumuzu anlamamamız ve dilimizin söylediğine kalbimizin eşlik etmemesidir. Bunun için kıldığımız namaz bizi Allah'ın haram kıldığı, yasakladığı kötülüklerden alıkoymuyor. Ayrıca toplumun düzelmesine de katkısı olmuyor.

Namaz ibadeti, Allah (c.c.)'ın istediği, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tebliğ ettiği gibi eda edilmezse, insanı ancak şeytana yaklaştırıp Allah'tan uzaklaştırır. İbn Mes'ud (r.a.) diyor ki: "Bazı insanlar namaz kılarlar ama Allah'a yaklaşımazlar, şeytana yaklaşırlar." Hz. Ali (r.a.) de: "Anlaşılmayan bir ibadette hayır yoktur." diyerek yapılan ibadetlerin anlaşılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Âyet-i Kerime'de: "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarından gafildirler." (Mâûn Suresi, 4-5) buyrulmaktadır. Böylece Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılarken gaflet ve ciddiyetsizlik içinde olanlar ağır bir üslupla zemmedilmektedir.

Namaz, Kur'ân-ı Kerim'deki ilahi mesajın-kültürünün tekrar edilmesi için bir vasıta, bir etkindir. Namazda hep bunu tekrar edip, Allah'a karşı olan asli görevimizi (kulluğumuzu) hatırlamış oluyoruz. Allah (c.c.)'ın bizden istediği de, bu asli görevin vefatımıza kadar unutulmamasıdır. Unutulmasın diye Allah (c.c.), namaz ibadetini biz kullarına farz kılmıştır.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yedi yaşında çocuklarınızı namaza başlatınız, on yaşına girdiklerinde kız ve erkek çocuklarınızın yataklarını ayırın, onlara disiplinli bir şekilde namaz kılmalarını telkin edin."* buyuruyor. Bunun manası, bu yaşa giren

çocukların namaz şuurunu anlayacak durumda olmasıdır. O yaştaki çocuklara namazı tam manasıyla kavratmak zorundayız. Bunun neticesinde çocuk erginlik çağına geldiğinde şuur altına yerleştirdiği gerçek doğruları kazanmış olacaktır. Hangimiz çocuklara Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı, Kur'ân-ı Kerim'in getirdiği mesajı verebildik? İşte Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yukarıda çocuklara yönelik tavsiyesini yerine getirirsek, o zaman Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eda ettiği gibi namazı eda etmiş oluruz.

Namaz bir jimnastik değil. Kas, kemik ve organ hareketi de değil. Namaz, inancımızın hayatımızdaki dili, imanın belirtisi, Tevhid'in dilimizle, kalbimizle ve halimizle Allah'a tekrar tekrar sunulup ikrarının tazelenmesidir. Ayrıca namaz, bütün ibadetleri kendisinde toplayan ve imanın varlığını açıkça gösteren en önemli bir işarettir.

Namaz, her gün bize bir duruluk, bir yenilik getirmelidir. Bir iman yenilenmesi sunmalıdır. Namazın icabı budur. Yoksa siz namaz kılacaksınız, kalbiniz ve vicdanınızda bir titreme meydana gelmeyecek, sonra da ben namaz kıldım diyeceksiniz, arkasından daha önce işlediğiniz günahlara-hatalara devam edeceksiniz. Hâlbuki Allah (c.c.)'ın istediği namaz bu değildir. Allah (c.c.)'ın istediği ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyguladığı ve bizlere öğrettiği namaz, kişiyi her türlü kötü alışkanlıklardan ve kötülüklerden alıkoyan namazdır.

Allah (c.c.)'ın istediği ve Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyguladığı ve öğrettiği namaza Kur'ân-ı Kerim'de şöyle işaret edilmektedir.

“Ey Muhammed, sana vahyedilen kitabı oku. Namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötü

şeylerden alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah, ne yaptığınızı çok iyi bilir." (*Ankebût Suresi, 45*)

Bu âyet-i kerimenin tefsiri şöyledir: "Ey Muhammed! Rabbinin sana vahyettiği bu yüce Kur'ân-ı Kerim'i oku. Onu okuyarak ve tekrar ederek Allah'a yaklaş. Çünkü güzel ahlak ve güzel terbiye Kur'ân'dadır. Namazı; rükünleri, şartları ve adabıyla kılmaya devam et. Çünkü namaz, dinin direğidir. Şartlarına ve adabına göre tam bir huşu içinde ve hükümlerine uyularak kılınan namaz var ya, işte kişi o namazı gerektiği gibi, huşu içinde, Rabbinin yüceliğini hatırlayarak, okuduğunu düşünerek kıalarsa, namaz onu her türlü ve hoş olmayan işlerden alıkoyar. Allah'ı anmak elbette dünyada (sevapça) her şeyden (ibadetten) daha büyüktür. Allah'ı anman, O'nun yüceliğini hatırlaman; namazında, alışverişinde ve hayatındaki bütün işlerinde O'nu düşünmen ve bütün işlerinde O'nu unutmamandır. Kuşkusuz Allah, yaptığınız bütün işleri bilir ve size onların en güzel karşılığını – mükâfatını verir."

Meşhur İslâm âlimi Ebu'l-Âliye der ki: "Namazda üç haslet-özellik vardır. Bunlar ihlâs, Allah korkusu ve Allah'ı anmaktır. İhlâs, kişiye iyiliği emreder, Allah korkusu, kötülükten alı kor; Allah'ı anmak, yani Kur'ân-ı Kerim okumak ise ona hem iyiliği emreder, hem de kötülükten alı kor. Herhangi bir namaz ki, onda bu hasletlerden bir şey-iz bulunmazsa, o, namaz değildir."²⁰

NAMAZIN İNSANA KAZANDIRDIĞI GÜZELLİKLER

Namaz, Allah (c.c.)'ın biz kullarına farz kıldığı en önemli ibadetlerden bir tanesidir. Bundan dolayı namaz, onu ikame

edene ciddi özellikler kazandırır. Namaz kılanlar başta Allah'a karşı sorumluluğunu yerine getirir. Dünya hayatını bir fırsat bilip ciddiye alır. Dünya hayatının devamı olan âhîret hayatında da Rabbinin huzuruna çıkarılacağını çok iyi düşünür. Bu sebeple nefesine karşı, ailesine karşı, içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluklarını yerine getirme mücadelesi verir. Namaz kılan kimse şahsiyet sahibidir. Çünkü günde beş defa Rabbinin huzuruna çıkmaktadır. Bundan dolayı kul odluğunu bir an bile hatırlamadan çıkarmaz. Hiç şüphesiz Allah (c.c.) ile ilişkileri düzgün olanın, diğer insanlarla da arası düzgün olur. Allah'a verdiği sözü tutmayan kimsenin diğer insanlara verdiği sözü tutması beklenemez.

Namaz imanın bir alâmet-i farikasıdır. İman ise güvenlik ve emniyet demektir. Kişi namazıyla Allah'a olan güvenini ispat etmeli ki, insanlar da ona güvenebilsin, ondan emin olabilsin.

Kişinin namazda kazandığı huşû ve huzur, namaz dışındaki hayatında da tesirini gösterir.

Namaz, ayrıca aklın-düşüncenin düzenli düşünmesini sağlar. Namaz sayesinde akıl huzura kavuşur. Kısacası, namazda sadece düşünülmesi gerekenleri (namaz dışında da) düşünür.

Namazda Allah'a yönelmek, namaz dışında da Allah'a yönelmeyi gerektirir. Yani O'nun emirlerine harfiyen uyulmalı, yasakladığı haramlardan da şiddetle sakınılmalıdır.

Gerçekten namazı, bedenine, ruhuna, kalbine ve hayatına nakşeden-sindiren kimse namazı hakkıyla kılip ikame etmiş olur. Namaz böyle kişinin hayatına etki ederek sahibini haramlardan alıkoyar. Ama bir de namazı sadece fiziki hareketlerle kılan, mana bakımından namazdan nasibini alamayan, kıldığı namazla hayatının irtibatı kesilmiş, tadil-i erkân (namazın farz ve vaciplerini yerine getirmek)ten yoksun kimsedir.

H. Hatice (r.anhâ) diyor ki: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûa vardığı zaman başını ne yukarıya kaldırır, ne de aşağıya indirir, ikisi arasında tutardı.” Sahabeler de Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in rükûda çok düzgün durduğunu, “Şayet belinin üzerine su dökülmüş olsaydı, su orada kalırdı.” Şeklinde bize aktarmaktadırlar.

H. Âişe (r.anha): “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûdan başını kaldırdığı zaman iyice doğrulur, ayakta durmadıkça secdeye gitmezdi.” demektedir. Ayrıca iki secde arasında iyice durmadan secdeye gitmezdi. İki secde arasında öyle dururdu ki, biz ikinci secdeyi unuttu zannederdik, diye sahabeler haber vermektedirler.

Şüphesiz kılınan her namaz, Allah (c.c.) ile kulun irtibatını sağlayan zincirin birer halkasıdır. Ayrıca insanın Allah’a olan kulluk borcunun devamını sağlamaktadır. Âyet-i kerime: “Nice adamlar vardır ki, ne bir ticaret, ne de bir alışveriş, kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı gereği gibi ikame etmekten alıkoymaz. Onlar öyle bir günden korkarlar ki, o gün gözler korkudan fal taşı gibi açılacaktır.” (Nur suresi, 37-38) buyrulmaktadır.

Namaz ibadetinin kulun hayatındaki en önemli etkisi, onu çirkin, fena, kötü olan şeylerden alıkoymasıdır. Namazın insan hayatından uzaklaştırdığı şeyler küfür, şirk, nifaktan tutun da Allah için alınmayan nefese ve Allah için yapılmayan her türlü harekete kadar her şeyi içine alır. Bu husus âyet-i kerime şöyle açıklanır: “Sana kitaptan vahyedileni oku ve namazı dosdoğru kıl. Gerçekten namaz, fahşâ (aşırılık) ve münkerden (kötü şeylerden) alıkoyar. Allah’ı zikretmek ise muhakkak en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı bilir.” (Ankebut suresi, 45)

Namaz mümini sadece kötülüklerden uzaklaştırmakla kalmaz; aynı zamanda hayatı iyilikler üzerine inşa eder. Kişiyi sâlih ameller yapmaya yöneltir. Devamlı Allah'ın huzurunda olmanın şuurunu verir. Namazların hayatımız üzerindeki etkilerini görmek istiyorsak vakitlerine çok dikkat etmemiz gerekir. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bununla ilgili olarak bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Allah'a karşı en hayırlı ve faziletli ibadet vaktinde eda edilen namazdır."*

Ayeti kerimelerde namaz şöyle anlatılır: **"Erkek ve kadın bütün müminler birbirlerinin yardımcılarıdır. İyiliği emrederler, fenalıktan alıkoyarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte bunları Allah muhakkak bağışlayacaktır. Gerçekten Allah aziz ve hakîmdir."** (Tevbe suresi, 71)

"Muhakkak ki müminler kurtuldular. O müminler ki, namazlarında tevazu ve korku sahibidirler. Boş sözden ve faydasız işlerden yüz çevirirler. Zekâtlarını verirler, ırzlarını korurlar... Onlar ki emanetlerine ve verdikleri söze riayet ederler. (İşte bunlar) namazlarını gereği üzere devamlı kılanlardır. Bu vasıfları toplayanlar, Firdevs cennetine varis olurlar ve orada ebedi kalmayı hak edenlerdir." (Müminun suresi, 1-12)

"Gerçekten insan pek dar gönüllü yaratılmıştır. Kendine zararı dokundu mu feryadı basar. İyilik dokunduğunda ise cimri kesilir. Ancak namaz kılanlar müstesna, onlar ki namazlarında devamlıdırlar... Onlar ki şahitliklerini dürüst yaparlar ve namazlarını gözetirler. İşte bunlar cennetlerde ikrama mazhar olanlardır." (Meâric suresi, 19-35)

Böylece müminlerin özellikleri anlatılırken namazı ikame ettikleri, zekâtı verdikleri, iyiliği emrettikleri, kötülükten sakındırdıkları ve böylece namazı koruyan bir topluluk oldukları haber verilmektedir. Kısacası müminlerin, namazla beraber diğer toplumsal işleri yaptıklarında müminlik vasıflarını korudukları ve gerçek kurtuluşa erdikleri garanti edilmektedir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, iman ehlini güzel sıfatlarıyla ifade ederken onların sâlih amellerini belirtirken, bunların arasında mutlaka onların: **"Namazı dosdoğru ikame ederler."** vasfı ön plana çıkmaktadır. Hatta onların bu vasıfları Kur'ân-ı Kerim'den öğüt almalarına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. İşte bununla ilgili birkaç misal:

"Elif, lam, mim. Bu, o kitaptır ki kendisinde şüphe yoktur. Sadece sakınanlara hidayettir. Onlar gayba inanırlar, namazı ikame ederler ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler... İşte kurtuluşa erenler bunlardır." (Bakara Suresi, 1-6)

"Elif, lam, mim. Bunlar hikmetli kitabın âyetleridir. (Bunlar) güzel davrananlara yol gösterici ve rahmet olarak (indirilmiştir). Onlar ki namazı ikame ederler, zekâtı verirler ve âhirete de yakinen inanırlar." (Lokman suresi, 1-4)

Yukarıdaki âyetlerde müminlerin vasıflarını yüce Allah (c.c.) belirtirken, namazı ikame etmelerini, onların ayrılmaz bir parçası kabul ediyor. Namazlarını ikame eden bir toplum olmalarını, bireysel ve toplumsal işlerini namazın öğrettiği, kazandırdığı güzelliklerle düzenlemelerini istiyor. Kurtuluşun ve Kur'ân-ı Kerim'i hakkıyla anlayabilmenin yolunu namazı gereği gibi ikame etmelerine bağlıyor.

Kur'ân-ı Kerim yine cehenneme girenlerin namazı ikame edenlerden olmadıklarını haber veriyor. **"Onlar (müminler)**

cennetler içinde mücrimlerin durumunu sorarlar. Sizi şu yakıcı azaba sürükleyen sebep ne? (Onlar) Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula da yedirmezdik. Boş şeylere dalanlarla birlikte daldık, ceza gününü de yalanlardık. İşte böyle iken ölüm bize gelip çattı." (Müddessir Suresi, 40-47)

İMANIN EN BELİRGİN ALAMETİ NAMAZ

Allah'tan başka ilâh yoktur esasına dayanan tevhîd inancı namazla eyleme dönüşür. İslâm'ın ilk farzı tevhîd'e iman, ikincisi namazdır. Yani, İslâm'da ilk farz kılınan ibadet namazdır.

Namaz en faziletli, en kapsamlı ibadettir: Allah'ı tesbih ve tekbir etme, O'na hamd, şükür, tevbe ve istiğfar, O'ndan yardım dileme, dua, niyaz ve zikirdir.

Peygamberimizin "Dinin direği", "Müminin miracı", "Cennetin anahtarı", "Gözümün nuru" olarak tanımladığı namaz, İslâm'ın olmazsa olmazıdır. Onu terk eden cehenneme sürüklenir: "Sizi cehenneme sevk eden nedir? Derler ki: Namaz kılanlardan değildik!" (Müddessir/42-43)

Namaz beş vakit farzdır. Hayatın hızlı koşusu içinde Allah'ı, ahireti, ölümü, görev ve sorumluluklarını unutan insan günde beş kez namazla kulluğunu hatırlar ve yeniden dirilir. **Her namaz bir inkılâptır, diriliştir;** kul onunla şirk batağından tevhid atmosferine, geçici dünya zevklerinden ebedî ahiret lezzetlerine, şeytanın etki alanından ilâhî huzur iklimine geçer.

Bu değişim süreci ezan ve abdestle başlar. Tevhîd akidesini en özlü cümlelerle haykıran ezanla namaza ve kurtuluşa çağrılan mümin, abdest alarak etrafını kuşatan şeytanî çemberi yarmaya ve arınmaya yönelir; maddî manevî kirlerden temizlenir. "Allah

sizi temizlemek ve size olan nimetini tamamlamak ister.” (Maide/6) Abdest sadece vücudu kir, pis ve pastan temizlemekle kalmaz. Aynı zamanda iç dünyayı da arındırır. Mümin, her azasını yıkarken eliyle, ağzıyla, diliyle, gözüyle, kulağıyla, ayaklarıyla bilerek - bilmeyerek yaptığı tüm günahlara tövbe edip vazgeçmeye karar verir.

Tertemiz bir kalp, tertemiz bir beden ve elbise ile Allah’ın huzuruna çıkan kul, yönünü kibleye yani Kâbe’ye döner. Allah’ın evi olan Kâbe’ye yönelen mümin, kalbini ve düşüncelerini Allah’a odaklar; diğer kiblelerden yüz çevirir. Herkesin bir kiblesi vardır. **Yüzünü Kâbe’ye döndüğü halde özünde başka varlık ve değerleri kible edinenler, gerçekte İstikbâl-i Kible yapmış olmazlar.**

Niyeti kalple yapmak esastır. Dilde kalan sözler gerçek niyet olamaz. Zira namaza Allah rızası için durulur.

Ellerini kaldırıp **“Allâhu ekber”** diyen mümin, artık dünyayı, dünyevî düşünce ve kaygıları elinin tersi ile geriye atıp kalbini yüce Allah’a bağlar. Sübhaneke duasını okuyup Allah’ı hamd ile tesbih eder, ismini yüceltir ve O’ndan başka ilâh olmadığını ikrar eder. **“Kur’ân okumak istediğinde kovulmuş şeytandan Allah’a sığın!”**. (Nahl/98) Şeytanın vesvesesinden Allah’a sığınan kul, E’ûzü bi’llâhi min’eş-şeytân’ir-racîm der ve besmele ile önce Fatiha’yı, sonra Kur’ân’dan kolayına geleni okur. Namazın her rekâtında Fatiha’yı okuyan kul, Yaratanaıyla **“kulluk sözleşmesi”** ni yeniler. Âlemlerin Rabbi, Rahman ve Rahîm olan Allah’a Ahiret Günü’nde hesap vereceğinin bilinci içinde, hem kendisi hem de müminler adına söz verir: **“Yalnız Sana kulluk eder, yalnız Senden yardım dileriz.”** Sonra, doğru yolda olmak, nimete kavuşmak ve azaptan kurtulmak için Allah’tan yardım diler: **“Ya Rab! Bizi, Dosdoğru yola hidayet**

eyle! O yol, kendilerine nimet verdiği kimselerin yoludur; gazaba uğrayanların, sapıkların, dalâlette olanların değil." Âmin!

Hız. Ali (r.a), "Kendisinde anlayış ve idrakin bulunmadığı hiçbir ibadette ve kendisinde düşünmenin bulunmadığı hiçbir kıraatte hayır yoktur" der. O halde, namazda okunan ayet, sure ve dualar anlaşılmalı, hissedilmeli ve düşünölmelidir. Yoksa o mübarek ifadeler birer tekrardan ibaret kalır.

Mümin, sadece namazda okuduğu ayet ve dualarla değil beden diliyle de kulluğunu ifade eder. **Rabbinin huzurunda huşu ile el-pençe divan duran kul, bu kıyamın aynı zamanda sahte tanrılara karşı bir başkaldırı anlamına geldiğini bilmelidir.**

Allah'a boyun eğip teslim olmayı ifade eden rükû ile kul, sadece O'nun karşısında eğildiğini; O'ndan başka hiçbir otoriteye boyun eğmeyeceğini ilân eder: *"Sübânê Rabbiy'el-Azim: Azamet sahibi Rabbimi yüceltir, O'nu noksan sıfatlardan uzak bilirim."*

Secde ise, ibadetin, itaatın ve de özgürlüğün zirvesidir: "Secde et ve (Rabbine) yaklaş"(Alak/19). Secde eden kul, Rabbini sonsuz yüceltip tesbîh ederken, kendi acizliğini, hiçliğini itiraf eder. O'ndan başka hiçbir varlığın karşısında yere kapanmayacağını ilân eder: "Sübânê Rabbiy'el-A'lâ: Yüceler yücesi Rabbimi tesbîh ederim." İki kez secde ise, topraktan gelip tekrar toprağa dönüşü ifade eder.

Kıyam, rükû ve secde basamaklarını geçen mümin teşehhüdde, Hız. Muhammed'in (s.a.v.) miraçta Rabbi ile aracısız sohbet etmesi gibi, doğrudan Yaratanına kalbini açıp kulluğunu arz eder. Tahiyye, tayyibe ve salevâtı Allah'a; selâmı,

rahmeti ve bereketi de Nebi'ye ve O'nun adına salihlere sunar. Tevhid inançını bir kez daha tekrarlar. Rasûl'e ve âline salâtu selâmdan sonra annesine, babasına ve tüm müminlere hayırlar ve esenlikler diler; cehennemden korunmayı diler, kendisinin ve zürriyetinin dosdoğru ve sürekli namaz kılanlardan olmasını diler, diler de diler...

Nihayet "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah" diyerek sağında ve solundakilere, tüm inananlara, salihlere, meleklerle selâm verir; böylece namaz biter ama dua, niyaz, hamd, tekbir, tesbîh, zikir, fikir... Bitmez; zira bu müminin hayat tarzıdır.

Günde beş vakit böyle dosdoğru, özenle ve düzenli kılınan namaz, müminleri dosdoğru yoldan ayırmaz; onları Allah'tan başka varlıklara kulluktan korur, kötülük ve çirkinliklerden uzak tutar; böylece ebedi kurtuluşlarına vesile olur.

NAMAZ, İLAHİ BİR ŞEMSIYEDİR

Namaz, bütün ibadetleri kucağına alır, şefkatle sinesine basar. Namaz Allah'ı devamlı zikreden bir umman genişliğinde bir kalptir. Hemen hemen bütün ibadetleri içine alır.

Namaz, Allah'ın varlığı ve birliğine inancın duygusal, zihinsel ve ruhsal tasdikidir. Allah'tan başka ibadet edilecek bir varlığın olmadığını itirafıdır. Böylece namaz, tevhidin hakikatini ifade eder.

Namazda yemeden-içmeden ve cinsel isteklerden vb. uzak kalarak, bütün olumsuz duygu, düşünce ve davranışların kaynağı olan nefis kontrol altına alınır. Böylece namaz, insanın zihnini kötü düşüncelerden, gönlünü kötü duygulardan, dilini kötü sözlerden, kulağını kötü seslerden koruması yönüyle oruç ibadetini içine alır.

Namaz zamanı, canı, malı Allah'ın sevgi ve yakınlığını kazanma yolunda feda ederek ömrün hesabına hazırlanma olması sebebiyle zekât ibadetini içinde barındırır.

Eksi yirmi derecede Çeçen mücahidin arkasında bombalar düşerken namazına devam etmesi, namazın insanı, Allah yolunda canını bile feda edebilecek bir ruh zenginliğine ulaştırabileceğini gösterir.

Namaz insanlar arasındaki kardeşlik, birlik ve bütünleşme duygularını kuvvetlendirmesi, sevgi ve güven duygularını yaygınlaştırması sebebiyle hac ibadetini de içine alır. Hacda kurban kesilir; namaz ibadetinde de nefsin olumsuz duygu, düşünce ve istekleri Allah yolunda kurban edilir. Yine hacda, vakfe esnasında insan dua edip hatalarını sorgular, Allah'tan bağışlanma diler; namazda da kul, *"O hesap gününün sahibidir"* diyerek aynı ruh halini yaşar. Safa ile Merve arasında Rabbine ve Allah yolunda mücadeleye koşan kul, namazda, *"Bizi kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet"* diyerek Rabbini tercih ettiğini ve O'na sonsuz muhabbet duyduğunu belirtir.

Namaz tesbih ve tenzihi de engin gönlünün içine alır. Namaz kılan kul, *"Rabbimi övgüyle ve sonsuz bir şükürle anıyor, secdede yüceler yücesi Rabbimi tesbih ediyor, O'nu kullara ait bütün eksik sıfatlardan tenzih ediyorum."* diyerek bütün kâinatla beraber Allah'ı anmanın ayrıcalığına kavuşur.

Namaz müminin kalbinin ilâcı olan dua ibadetini de içine alır. Namaz kılan kul, *"Beni doğru yola hidayet et"* diyerek istikametini diler. Namaz kılan mümin, *"Allah'ım, Hz. İbrahim'in ailesine, dostlarına rahmet edip onları yücelttiğin gibi, Hz. Peygamber'in ailesine, dostlarına da rahmet edip onları yücelt"* diyerek geçmiş ve gelecek bütün insanlık ailesi için duada bulunur. Namaz âşığı,

“Rabbim, bana dünyada da ahirette de iyilik ver, beni ateş azabından koru; beni, annemi, babamı ve bütün inananları hesap gününde başıyla” duasıyla namazını tamamlar.

ERKÂNINA RİAYET EDİLMEDEN GELİŞİ-GÜZEL KILINAN NAMAZ

İslâm’da bir ibadetten beklenen netice, onun hayatımıza etki etmesidir. Bu da, o ibadetin şuurlu olarak yapılmasına bağlıdır. İşte namazın şuurlu olarak yerine getirilmemesi, pratikte faydasının olmaması demektir. Namazda bazı duygular kazanamazsak, namazın hayatımıza yeterli etkisi olmaz. Bu nedenle, Müslümanlar, hakkıyla namazı eda etmedikleri zaman hayatlarında iyilik namına bir değişiklik olmaz; ahlâkları Allah’ın istediği gibi ahlâk haline gelmez. Yani, o namaz, sahibini kötülüklerden alıkoymayan bir alışkanlıktan ibaret olur. Belki, sadece farz yerine getirilmiş olur.

Ümmet olarak içinde bulunduğumuz olumsuzluklar, sadece namazların terkinden değil, aynı zamanda onların hayatımıza yeterince etki etmeyişindendir.

İslâmi faaliyetlerimizin, tebliğ çalışmalarımızın ağır yürümesi, neticeye ulaşamaması, namazı terk ettiğimizden değil; namaz kıldığımız halde onu şuurlu olarak ve dosdoğru kılamayışımdandır. Kısaca hareketlerimizdeki bereketsizlik buna bağlıdır. Başarılı olanlar ise, namazlarından gereken güç ve kuvveti elde edenlerdir.

Namazlarımız şuurlu ve gereği gibi kılınmazsa, Allah’a olan itaatimizde bir zayıflama, bir gevşeme olur. Her an Allah’ın emirlerine hazır olma duygusu kaybolur. Allah korkusu ve Allah sevgisi tesirini göstermez. Dolayısıyla Allah’ın emirlerine,

O'nun kanunlarına karşı vurdumduymaz ve kayıtsız kalınır. Ama her namazda neler okuduğumuzun, Allah'ın bizden neler istediğinin farkında olursak, namazı gereği gibi kılmadaki esas maksat gerçekleşmiş olur. **H. Ali (r.a.): "Anlaşılmayan bir ibadette hayır yoktur"** diyor. Namazların bizdeki tesiri, onun anlaşılmasına bağlıdır. Böyle olmadığı takdirde, Müslümanlar bugün olduğu gibi uyumaya, uyutulmaya devam ederler.

Namazlar dosdoğru kılınmadığı zaman, **namazla dirilme** söz konusu olamaz. Âdet yerini bulsun cinsinden bir ibadeti, ne Allah-u Teâlâ emretmiş, ne de Resûlullah (s.a.v) bize öğretmiştir. Mü'minlerin de böyle bir ibadete ihtiyacı yoktur. Çünkü anlaşılmadan yapılan ibadetin, hayatımıza tesiri olmaz.

Allah'ım! Bizleri namazı hakkıyla ikame edenlerden; dosdoğru kılanlardan eyle!

Allah'ım! Ümmet-i Muhammed'e namazla dirilmeyi nasip et! Âmin!

AİLE VE NAMAZ

İnsanlığın ilk kurumu ailedir. Aile toplumun çekirdeğini oluşturur. Cemiyetin en küçük birimi ve en temel ünitesi sayılan aile, anne, baba ve çocuklardan oluşur. Anne-babalar, çocuklarının maddî ihtiyaçlarını karşılamak ve onları manevî yönden terbiye etmekle görevlidirler. Çocukları, zihinsel ve bedensel yönden eğitirken, duygu ve düşüncelerini de eğitmek, çocuğun maddî gelişimini düşünürken, manevî hayatını da inşa etmek anne-babanın aslî vazifesidir.

İslâm dininin prensiplerini ve ahlakî kurallarını, bizzat uygulayıp yaşayarak, çocuklara öğretecek kişiler öncelikle anne - babalardır. Aile kurumunun, Allah tarafından tayin edilen

maaşsız ve ücretsiz öğretmenleri olan anne - babanın vazifelerini, Kur'ân ve hadislerde ana hatlarıyla görmekteyiz. Bu vazifelerin en başta geleni hiç şüphesiz namazdır. Anne-babanın bu konudaki sorumluluğunu Kur'ân şöyle anlatır: **“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et...”** (Ta-Ha/132). Bu ayette Allah Teâlâ Hz. Peygamber'den, ailesine namazı emretmesini, birlikte ona sarılmalarını, sabır ve azimle ona devam etmelerini istiyor. Ayetteki hitap, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsınadır. Bu hitabın içine genel olarak onun bütün ümmeti, hususî olarak da ehl-i beyti (Hz. Peygamber'in aile efradı) girmektedir.

Bu ayetin hükmü gereği Peygamberimiz, sabah namazına kalktığında Mescid-i Nebvî'ye gitmeden önce Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evlerine uğrar, kapılarının önünde durur, **“Ey Ehl-i Beyt! Namaza kalkınız” buyurur ve “Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”** (Ahzab/33) mealindeki ayeti okurdu.

Peygamberimiz (s.a.v.), bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: **“Çocuklarınız yedi yaşına ulaşınca, onlara namazı emrediniz...”** (Ebû Davud, Salât, 26). Bugün dünyada zorunlu eğitim ve öğretime 6-7 yaşlarında başlanmaktadır. 15 asır önce Peygamberimizin eğitim yaşını 7 olarak belirtmesi, önemli bir tespit ve beyandır. Bu ifadeden, **“Çocukları bu yaştan itibaren namaza alıştıran”** hükmü çıkmaktadır. **“Emir”** kelimesinin kullanılmasında da bir hikmet söz konusudur. Bu şöyle de yorumlanabilir: **“Siz ey mü'min anne-babalar! Namaz konusunda öyle titiz, öyle sıkı, öyle bilinçli davranınız ki, sanki yetişkin bir insana emir veriyormuşçasına, çocuğunuza namazı emrediniz, tavsiye ediniz, kıldırırmaya, sevdirmeye çalışınız. Hatta bir âmirin memuruna verdiği bir emrin yapılıp yapılmadığını kontrol etmesi gibi, siz de çocuğunuzun namaz kılıp kılmadığını kontrol**

ediniz. Yapmazlarsa gerekli önlemi alınız, kılıncaya kadar çaba sarf ediniz.”

Atalarımızın “Ağaç yaş iken eğilir” sözü, bir bakıma bu mübarek hadisin bir izahıdır. Çocuklar, küçükken eğitilip öğretilmediği, eğilip bükülmediği ve bir şeyin uygulamasına alıştırılmadığı takdirde, büyüdüğü leri zaman onları istikamete sokmak oldukça zordur.

Cenâb-ı Hak, “Ey inananlar, kendinizi ve çocuklarınızı, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun!” (Tahrim, 6) buyurmaktadır. İşte, cehennem ateşine karşı en büyük kalkan, namaz ibadetidir. Anne-babasının gayretiyle namazı seven ve namazla bütünleşen çocuk, ergenlik çağından itibaren yerine getirmekle yükümlü olduğu ilâhî emirleri severek yapar, yasaklardan ve kötülüklerden de aynı şekilde kaçınır. Böylece ilâhî azaptan kurtulur.

Allah’ın emirlerini yapan ve yasaklarından uzak duran bir aile içinde yaşamak, insan için mutluluk kaynağıdır. Bu saadet de ancak, namaz ibadetinin evde hâkim olması ile sağlanır.

İNSANI MANEN VE MADDETEN DİRİ TUTAN NAMAZ

İlk insan Hz. Âdem’den başlayarak son peygambere kadar, Allah tarafından gönderilen din, yalnızca İslâm’dır. Hak dinin bütün peygamberleri, insanları Allah’a kul olmaya çağırırken, iman edenlerden de O’na ibadet etmelerini istediler. Bu ibadetlerin başında ise namaz gelir. Namazsız İslâm düşünülemez. Müslüman ümmetlerin her ferdi hep namaz kılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in altın nesli sahabe-i kiram arasında, namaz kılmayan hiçbir ferde rastlamak mümkün değildi.

Peygamberimiz (s.a.v.), namazı dinin direği saymıştır. Zira birey için, dinin ayakta duruşunu sağlayan en önemli ibadet namazdır. Allah Resûlü (s.a.v.) buyurdu ki; *“Namaz dinin direğidir. Kim namazını kılsa dininin direğini dikmiş olur. Kim de namazını kılmazsa, dininin direğini yıkmış olur.”*

Yüce Allah, her mümine namazı farz kılarak onun hayatını düzene sokmuştur. Günde beş vakit namaz kılan insan, zaman israfından ve boş vakit harcamaktan uzak duracak, zamanını iyi değerlendirecek, enerjisini iyi kullanacaktır. Bir işten diğerine, bir eylemden öbür eyleme geçecektir. Kendisi, ailesi ve bütün insanlar için hayırlarda yarışacaktır.

Günde beş kez Allah ile randevusuna koşan Müslüman, yaratıcısıyla konuşacak, dilek ve temennilerini yalnızca O'na iletecektir. Bir günde kırk kez, *“Ancak Sana ibadet ediyor ve ancak Senden yardım istiyoruz”* diyecektir. İhtiyaçları, sıkıntıları ve ıstırapları için hiç kimseye boyun eğmeyecek, onuruyla yalnız Rabbinden yardım talep edecektir. Yine, her rekâta *“Bizi dosdoğru yola ulaştır; nimet verdiklerinin yoluna, gazaplandığın ve sapıklığa düşenlerin yoluna değil.”* diyerek yalnızca O'na yalvaracaktır. Böylece sapıkların yoluna gitmeyecek, şeytanın adımlarını izlemeyecek ve Allah'ın gazabını hak edecek hiçbir günah işlemeyecektir.

Mümin, namazda bütün benliğiyle Allah'a yönelecek, bütün organları, akli, fikri ve zihniyle, iç dünyası ve dış dünyasıyla eşsiz Yaratıcısının huzurunda miraca çıkacak, o yüce makamda sadece O'na yalvarıp yakaracaktır. O yalvarış ve yakarışlar mümine yepyeni bir benlik kazandıracaktır. Gözyaşlarıyla secdeye kapanan kul, Rabbine daha da yakınlaşacak, dünyadan ve dünyalıkların hepsinden gönül rahatlığıyla uzaklaşacaktır.

Mal, para, makam ve mevki, kadın ve çocuklar ve sevdiği hiçbir şey onu Allah'ı zikretmekten alıkoymayacaktır.

Alemlerin Rabbi, sahibi ve yöneticisine her defasında hamd ederek, O'ndan başkasına boyun eğmeyecektir. Böylece, Allah'a isyan eden bütün güçlere karşı dimdik ayakta duracaktır. Yegâne güç ve kuvvet olarak yalnız Allah'a yönelecek, sadece O'na boyun eğerek bütün boyunduruklardan kurtulacaktır. Gerçek hürriyetini kazanarak, onur ve şerefiyle yaşamını sürdürecektir. Bu ruh, Müslümanı kişilere, eşyalara, tabiattaki üstün varlıklara kul ve köle olmaktan uzaklaştıracak, yalnızca Allah'a kul edecektir.

Ayakta kıyam ederek, rükûa vararak, secdede yere kapanarak kendi acizliğini, her gün beş kez hatırlayacak ve tevazu sahibi olacaktır. Diğer insanlara karşı kibirlenmeyecek ve caka satmayacaktır. Yalnız Yaratıcı'nın büyüklüğünü kabul edecektir. Allah'ın Ganî, kendisinin ise O'na muhtaç fakir bir kul olduğunu her an hatırd tutacaktır. Fakirlerin yanında tevazu sahibi olacak, zenginlerin huzurunda el-pençe divan durmayacaktır.

Namazı dosdoğru kılmak, hem dış dünyadaki kötülükleri hem de iç dünyayı temizler, kalbi bütün kir, pas ve pisliklerden arındırır; insanı meleki sıfatlara, güzel ahlaka kavuşturur; onu gıybet, haset, kıskançlık ve dedikodudan, kin ve nefretten, hıyanetten, kibirden, kötü düşünceden alı kor.

Namaz cemaatle kılınarak, toplumsal dayanışma, birliktelik ve paylaşma sağlanır. Müminler, namaz sayesinde her zaman omuz omuza, tek saf ve tek vücut hâlinde olurlar; birbirlerinin dertleriyle dertlenir, muhtaçların ihtiyaçlarını giderirler. Azgınlık, zalimler, fâcirler karşısında İslâm toplumunun direnci, gücü, kuvveti ve düzeni de namazla elde edilir.

Hasılı namaz; Müslümanın dirilişini gerçekleştirir, varlığını korur, cennete ulaşmasını ve cehennemden uzaklaşmasını sağlar.

NAMAZ KILMAYI SEVİYOR MUYUZ?

Kendi kendimize şöyle bir düşünüp soralım ve samimi olarak cevap verelim: *“Bir Müslüman olarak namazı seviyor muyuz? Her zaman için namaz kılmayı seven bir insan mıyız?”*

“Namaz vakti gelse, ezan okunsa, namaz kılsam, canım namaz kılmak istiyor...” diyor muyuz hiç?

Midemizin açlık hissettiği ve bir şeyler yemek istediği gibi, günün belirli vakitlerinde namazın açlığını hissedip namaz kılma arzusu geliyor mu içimizden?

Karnımız iyice acıktığı zaman yanımızdakilerin konuştuklarını anlamaz hâle gelerek aklımızı yemeğe taktığımız gibi, namaza olan açlığımızdan dolayı da aynı durum meydana geliyor mu? Kafamızı namaza taktığımız oluyor mu?

Bazen canımız bir şey istediğinden dolayı belirli bir öğün olmadığı halde mutfağa girip bir şeyler atıştırdığımız gibi, farz olan vakitlerin dışında gönlümüz namaz kılmak istiyor mu, durup dururken iki rekât namaz kıldığımız oluyor mu?

Sözü uzatmadan söyleyelim: Allah Tealâ ile beraber olmayı arzuluyor muyuz?

Ezan sesi bizde nasıl bir etki yapıyor, ezanı duyduğumuzda çok müthiş bir müjdeli haber almışçasına gözlerimizin ışığı parlıyor mu? Ezanın sözlerini tahlil ettiğimiz oluyor mu; tekbirler, tevhidler ve şehadetler kulağımıza ulaştığında ruhumuzun derinliklerine kadar ulaşıyor mu?

“Biraz sonra Allah Tealâ ile beraber olacağım. Rabbimin huzuruna varıp samimî bir şekilde kendimi O’na arz edeceğim. O’nun Kelâmını O’na okuyacağım ve O da beni dinleyecek. Her taraftan üzerime çullanan ve içerisinde boğulduğum şu atmosferden kurtulacağım. Beni boğmaya çalışan şu karanlıktan sıyrılacağım. Hepsini arkama atacağım. Beni Yaratanın huzuruna varacağım. O’nunla sanki yüz yüze geliyor gibi olacağım. O’na hâlimi arz edeceğim. Şu anda ne kadar mutluyum, ne güzel!” gibi duygu ve düşünceler geçiyor mu içimizden?

Samimî olarak cevap verelim: Sonra bu düşüncelerimiz bir bir gerçekleşiyor mu? Yani, Allah Tealâ’nın huzuruna vardığımızda O’nunla gerçekten sağlıklı bir iletişim kurabiliyor, beraber olabiliyor muyuz? Bunun en önemli belirtisi olarak da O’nunla olan bu beraberliğimizi uzatmak istiyor ve uzatıyor muyuz? Kıyamımızı, kıraatimizi, rükûumuzu, secdemizi ve son oturuşumuzu, yani her bir rüknü kendi içerisinde uzatıyor muyuz?

Evet, sırf Allah Tealâ ile olan beraberliğimizden dolayı uzatabiliyor muyuz rükünlerimizi, yani namazımızı?

Namaz bize ne verdi şimdiye kadar? Şu ana kadar kıldığımız namazlar bizi nereden nereye getirdi? İdeal bir namaz bir insana ne verebilir, nereden nereye getirebilir, biz bunun ne kadarını elde ettik?

Namazımız, çevremizdeki insanların fark edebileceği bir şekilde bizim şahsımızda bir değişiklik yaptı mı?

Namazla dirilişimiz, bu hayatî sorulara samimiyetle cevap vermekle mümkün olacaktır.

SAHABE'NİN NAMAZI

El-Hakim olan Allah (c.c.) bizlere ulaştırdığı her emir ve yasağında hikmetler gözetir. O'nun hikmetinden sual olunmaz, ama O, hikmetsiz de bir iş yapmaz. Mümin insana düşen, bu hikmetleri araştırıp öğrenmektir. Çünkü ibadetlerin hikmetini öğrenmek, amellere başka bir tat kazandırır. Bu manada, günün beş vaktinde her Müslüman'ın kılmaya çalıştığı dinin direği olan namazın hikmeti nedir?

Bu soruya Kur'ân, namazın bir hikmetini belirterek, şöyle cevap verir:

“Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz namaz; insanı her türlü hayâsızlıktan / çirkinlikten ve kötülükten alıkoyar” (Ankebut/45)

Peki, kıldığımız namazlar, bu sayılan güzel hasletleri bizlere kazandırıyor mu? Gerçekten beş vakit Allah'ın huzurunda durduğumuz halde, hayatlarımız namaz ile denetim altına alınabiliyor ve bu büyük kalkan tarafından korunabiliyor mu?

Bu sorulara gönülden “evet” diyemeyeceğimize göre, Efendimizin (s.a.v.) mübarek ellerinde yetişmiş ilk ve örnek nesil olan sahabelerin namazlarına bakmak zorundayız. Acaba, onların namazları ile bizim namazlarımız arasında nasıl bir fark var? Bu soruya belki çok çeşitli cevaplar verilebilir, ama bizce bu fark, yeterince huşu ve haşyet hâlinin olmamasına bağlıdır. Sahabe neslinin namazlarına huşu hâkim iken, ne yazık ki bizim namazlarımızda bu önemli özellik ihmal edilmektedir.

O halde, bu çağın inanan insanları olarak, hep beraber, namazlarımızda kaybolan bu önemli değeri yeniden inşa etmeye çalışmalı ve kaybolmaya yüz tutmuş namazlarımızı yeniden diriltmenin yollarını aramalıyız. Bu noktada “huşu ve haşyeti

nasıl elde edebiliriz?" sorusunu sormalı ve buna doğru cevaplar bulmalıyız. İşte böyle bir gayret, bizi şu beş önemli noktaya getirecektir.

1. Tefehhüm: Bu ifade, yapılan ibadetin önem ve mahiyetini iyice anlamak ve kavramak demektir. Buna biz marifet de diyebiliriz. Namaza hak ettiği değer ve önemi verebilmek, Allah'ın ve Peygamber'inin bu ibadete yüklemiş olduğu kıymetin farkına varmak ve buna uygun bir kamet/duruş geliştirebilmektir. Etraftan duyduğumuz bilgilerle yetinmeyip namaz konusunda yazılan kitapları okumak, hiç değilse salât kelimesine Kur'ân'ın yüklemiş olduğu anlamları öğrenerek, buna göre bir namaz bilinci oluşturabilmektir.

2. Huzur-u Kalp: Doğru bir tefehhümden sonra, namazda ceset-kalp bütünlüğünü sağlayabilmek huşuun ikinci şartıdır. Kalp huzuru zor olsa da imkânsız değildir; insanın amansız düşmanları olan nefse ve şeytanlara karşı vereceği mücadelenin meyvesidir. Eğer huzur-u kalp sağlanabilirse, insana bir gönül neşvesi meydana getirecektir. Bu neşve, aynen sahabe gibi, namazlardan zevk alma, namaza acıkma, onu özleme ve ona susama gibi şu an belki anlamakta zorlanacağımız özellikleri bize kazandıracaktır.

3-Ta'zîm: Namaz için kendisine yöneldiğimiz en üstün otoritenin karşısında, O'na yakışır bir saygı içerisinde olabilmektir. O makamın büyüklüğünün, kendimizin ise küçüklüğünün farkına vararak oraya yönelebilmektir. Seccadelerin karşısında tir tir titreyebilmek, sorumluluğun ve bize yüklenen emanetin ağırlığının bilincinde olabilmektir. Böyle bir şuur, sahabede uyandırdığı etki gibi, Allah karşısında titremeyi, ama başka hiçbir şeye eyvallah dememeyi sağlayacaktır.

4-Hayâ: Namaz için yöneldiğimiz makamdan hayâ edebilmek, o yüce otoriteden gereğince utanabilmek, O'nu hoşnutsuz edecek her türlü söz, fiil ve düşüncelerden uzak kalabilmektir. Allah'ın karşısında çekinerek durabilmek ve Hz. Osman gibi hayâyı kuşanarak hayatın tamamına onu hâkim kılabilmeğdir.

5-Recâ: Huşuun sağlanabilmesinin son şartı recâdır. Eldeki tüm imkânları kullandıktan sonra ümitsizliğe kapılmamak, ne yapsam olmuyor diye vesveselere davetiye çıkarmamak, eşsiz merhametin ve şefkatin kaynağı olan Rabbimizin namazlarımızı kabul edeceğini ümit etmektir.

İnşallah, bu önemli hususlara yeterince riayet edebilirsek, bizler de o ilk ve örnek nesil gibi namazlarımızdan gereğince istifade edecek, o namazlarla hem dünyamızı hem de ahiretimizi imar edeceğiz.

NAMAZIN HAKİKATİNİ ANLAYIP ONU CAN-I GÖNÜLDEN YAŞAMAYA ÇALIŞMAK

Kâinatta en yüksek hakikatin önce iman, sonra da namaz olduğunu düşündüğümüzde, namazda ne kadar çok sır ve hikmetin bulunduğunu hemen anlarız.

Peygamberimiz (s.a.v.), **“Bana dünyadan üç şey sevdirdi” buyururken, bu üç şeyden birinin namaz olduğunu bildiriyor. Onun dilinde namaz, “gözümün nuru”** şeklinde nitelendirilecek derecede önemli. Nursuz, ışıksız gözün görmesi mümkün olmadığı gibi, namazsız Müslümanlık da o kadar zor. Sahabenin, **“Biz namaz kılmayana nerdeyse kâfir derdik”** demeleri de bundan. Hz. Ömer'in şehadeti esnasında bile ağzından, **“Namaz! Aman namaz! Sakın namazı ihmal etmeyin”** cümlelerinin döküldüğünü biliyoruz.

Allah Resulü (s.a.v.), **“Namaz dinin direğidir. Kim namazını kılsa dininin direğini dikmiş olur. Kim de namazını kılmazsa dininin direğini yıkmış olur”** buyurmuşlardır.

Bir başka hadis-i şerife göre, kulun Allah’a en yakın olduğu an secde anıdır. O halde, oturup düşünmeliyiz: Aklı, fikri, şuuru yerinde olan, sevmeyi ve seilmeyi bilen hangi insan Rabbine yaklaşmak için can atmaz?

Bir genel müdür, milletvekili, bakan, başbakan veya cumhurbaşkanıyla görüşmek için can atanlar, nasıl olur da Allah’ın, kulunu namazla huzuruna kabul ettiğinin bilincinde olmazlar?

“Namaz mü’minin miracıdır” hadis-i şerifi, kulun doğrudan Huzuru İlâhî’ye kabul edildiğini göstermiyor mu? Bunun sevinç ve mutluluğundan yerinde duramamalı, neşe ve ferahlanmalı değil mi insan? O esnada bir nevi miraçta bulunduğunu düşünerek okuduğu her bir ayet ve duanın ne kadarengin anlamlar içerdiğini anlamakta da gecikmez.

Yetenekleri, duyguları çığırından çıkmış, neye ne kadar önem ve değer vereceğini bilemeyen, dengeyi yitiren çağımızın insanı, dosdoğru yolun Allah’ın gösterdiği yol olduğunu, Kur’ân’ın insanı dünya ve ahirette mutlu edecek bütün esasları içine aldığını, namazın bu noktada çok büyük bir yere sahip olduğunu biraz düşünse hemen anlayacaktır.

Her şeyi bırakıp namaza koşması gereken insan, niçin namaz kılmakta tembellik eder? Hangi iş, namaz kılmak kadar önemli ve öncelikli olabilir? Faydayı, zararı bilen insan nasıl olur da namaza koşmaz? Namazın sayısız fayda ve hikmetlerini niçin görmezlikten gelir?

Namaz, ideal noktaya ulaştırır insanı. Kıymetten düşüren her türlü davranıştan uzaklaştırır. Kur'ân'da, "Muhakkak namaz, insanı bütün kötülüklerden alıkoyar" buyrulur. İnsan denilen canlı makinenin çalışma sistemini bozan, aksatan kötülükler insanı huzursuz ve mutsuz etmekle kalmaz, stres ve bunalımlara atar.

Dünyada ruh ve kalbin gıdası, stres ve sıkıntıların ilâcı; kabirde ı ışık, sıratıta Burak olan namazın yerini başka ne doldurabilir?

Peki, zifiri karanlıklardan daha karanlık olan kabirde ışığa ihtiyacı yok mudur insanın?

Hayat sadece dünya hayatından ibaret olsaydı; Ölüm, Kabir, Mahşer, Mahkeme-i Kübra, Cennet ve Cehennem olmasaydı, o zaman insanın kafasına estiğince yaşamasının bir izahı olabilirdi.

Mahkeme-i Kübra'da kulun ilk hesaba çekileceği amelin namaz olduğunu biliyoruz. Namazının hesabını kolay veren kişinin diğer sorgulamalarının o ölçüde kolay geçeceği, veremeyenin ise zor geçeceği de bir gerçektir.

Kârını düşünen, zarardan kaçan insan için namaz kılmak kadar önemli bir kazanç ve namaz kılmamak kadar büyük bir kayıp olabilir mi?

NAMAZ BÜTÜN PEYGAMBERLERE EMREDİLMİŞTİR

Namaz ibadeti, kulun Allah'a karşı ifa ettiği büyük ibadetlerden bir tanesidir. Ayrıca, bütün risalet silsilesinde iman akidesini tasdik eden ve Allah'a ibadet için gelen amelî farzların ilkidir. Çünkü namaz kul olmanın, Rabbi tanınmanın en açık ifadesidir. Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş kavimlere gönderilen

peygamberlere, bu peygamberlerin ümmetlerine ibadet ve özellikle de namaz açık bir şekilde anlatılmıştır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

“Ateşin yanına gelince, şöyle çağrıldı: Ey Musa! Haberin olsun Ben, senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar; çünkü sen, mukaddes vadi olan Tuva’dasın. Ben, seni peygamberliğe seçtim. Şimdi vahiy olunacak şeyleri dinle: Gerçekten Ben, Allah’ım, Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için Bana ibadet et ve Beni anmak için namaz kıl.” [Tâhâ, 11-14]

Peygamber Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) atası İbrahim (as) Rabbine, kendisi ve nesli için dua ederek namazın önemini anlatıyor:

“Rabbim! Beni, gereği üzere namaza devam eden kıl, zürriyetimden de böyle kimseler yarat... Ey Rabbimiz, duamı kabul et.” [İbrahim, 40] Kendinden sonra devam edilmesi için namaza ihtimam etti: **“İbrahim’e İshak’ı, üstelik bir de Yakub’u ihsan ettik ve her birini salih kimselerden yaptık. Ve hepsini emrimizle doğru yol gösteren imamlar yaptık. Kendilerine hayırlar işlemeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahy ettik. Onlar hep bize ibadet ediyordlardı.” [Enbiya, 72, 73]**

Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedesi olan İbrahim (as) için; **“Namaza kalktığı zaman İbrahim’in (as) uzaktan kalbinin atışı duyulurdu.”²¹** derler.

Hiz. İbrahim (as) Allah’a dua ederek, kendini takip eden peygamber nesline insanların itaat etmeleri ve namazı dosdoğru kılmaları için kalplerini yumuşatmasını diliyordu:

21 Sühreverdî, Avârif, s.402.

“Ey Rabbimiz! Ben, evlâdımdan bir kısmını Senin mukaddes olan evinin (Kâbe’nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Namazı gereği üzere kılsınlar diye artık insanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir. Şükretmeleri için de o belde halkını bazı meyvelerle rızıklandır.” [İbrahim, 37]

Babasından sonra İsmail de (as) aynı şekilde namaz ibadetine önem veriyor, milletinden de aynı şeyi istiyordu:

“Kur’ân’da İsmail’i de an, çünkü o, va’dinde sadıktı ve kavmine gönderilmiş bir peygamberdi. Ümmetine de namaz kılmayı, zekât vermeyi emrederdi ve Rabbi katında rızaya kavuşmuştur.” [Meryem, 54, 55]

“Celalim hakkı için, Nuh’u kavmine gönderdik; vardı da Ey kavmim! dedi, Allah ‘a ibadet ediniz...” [Maide, 59]

Allah (celle celâluh) Bakara suresinde Hz. İbrahim (as) ve Hz. İsmail’e (as) Kâbe’yi kıyam edecekler için, rükû edecekler için, secde edecekler için kısaca namaz kılacaklar için temizleyip hazırlamasını emrediyor.

Hz, Lokman (as) namaz kılar, oğluna da bunu emrederdi. (Lokman, 17]

Hz. İsa’da (as) namaz kılmakla emrolunmuştu. [Meryem, 31]

Namaz kılmaları konusunda İsrailoğullarından kesin söz alınmıştı. [Maide, 12]

Hz. İsa’nın (as) annesi Hz. Meryem’e Allah (celle celâluh) şöyle emre der: **“Ey Meryem! Rabbine divan dur ve secdeye kapan, rükû edenlerle birlikte rükûa var.” [Âl-i İmran, 43]**

Kur'ân-ı Kerim Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Zekeriyâ, Hz. İsa ve diğer bazı peygamberlerden örnekler verip onlara da namaz ve zekâtın emredildiğini söyler.

“Allah Resulü Hz. Muhammed’e peygamberlik gelip namaz ve diğer ibadetler farz kılınıncaya kadar İbrahim Peygamber’in şeraitiyle ibadet etmiştir.”²²

Görüldüğü üzere Allah (celle celâluh) her peygamberin ümmetinden ibadet etmelerini istiyor.

Kendisine Zebur nazil olan Hz. Davud’un (as) annesi ise şu tavsiyede bulunur: “Yavrum! Geceleri fazla uyuma. Çünkü fazla gece uykusu kişiyi kıyamette fakir bırakır.”²³

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu övücü sözlerle Davud’u (as) anlatır: **“Allah’ın yanında en sevimli gece namazı Davud’un namazıdır. O gecenin yarısını uyur, sonra kalkar ibadet eder, sonra tekrar dinlenirdi.”²⁴**

Abdullah İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet olundu: Davut (as); “İlahi, beytine (cennete) kim girecek ve kimin namazını kabul edeceksin?” diye vaki münâcâtı üzerine Allah Teâlâ: “Beytime girecek olan ve namazını kabul edeceğim kimseler, benim azametim karşısında tevazu gösteren, (gece ve) gündüzünde beni zikreden; benim rızam uğrunda kendini şehvetlerinden çeken, açları doyuran, gariplere dost olan, musibetzedelere acıyan kimselerdir. İşte bu gibilerin nurları göklerde güneş gibi parlak. Bunların dualarına icabet eder ve isteklerini veririm. Cehaletlerini hilm, gafletlerini zikir, zulmetlerini ise nur kılarım.

22 İbniAbidin, 1/93.

23 Marifetname, s.312.

24 Müslim, Sıyam, 189; Müsned, II, 206.

Bu gibiler, cennetin en üstün makamı olan “Firdevs” gibidir, İrmakları kurumaz, meyveleri solmaz.” buyurmuştur.²⁵

Ömer b. Abdurrahman, Vehb b. Münebbih'i şöyle derken işittiğini rivayet ediyor: Davud (as); *“Ey Rabbim! Hangi kullarını daha çok seversin?” dedi. Allah (celle celâluh); “Namazı güzel kılan müminleri severim.”* buyurdu.²⁶

HZ. ŞUAYB'IN ALLAH'A BAĞLANDIĞI GÜÇ

İman etmeyenin, müminin namazla tattığı miraç zevkini tatması imkânsızdır. Kendilerine faydasız bir uğraş gibi geldiğinden, öteden beri namaz kılanlarla hep alay etmişlerdir.

Hz. Şuayb (as) kavmini hak ve hakikate çağırdığı zaman, onların tepkileri oldukça ilginçti. “Şuayb!” dediler, “Atalarımızın taptıkları tanrılarımızı terk etmeyi yahut mallarımız konusunda istediğimiz şekilde davranmamızı senin namazın, ibadetin mi emrediyor? Aferin amma da akıllı ve uslu adamsın ha!” [Hud, 87]

Hz. Şuayb (as), yaptığı tebliğdeki bütün heyecan ve kararlılığını Rabbiyle irtibatın en yakın olduğu ânı içeren namazından alıyordu. Kavmi Medyen ve Eykeliler, onun getirdiği yeniliği ve mesajları sonuçsuz bırakmak için bir emare olarak gördükleri namazı değersizleştirmeye kalktılar; çünkü Şuayb (as) Rabbiyle irtibatını namazla sağlıyordu. Dışarıdan bakıldığında Şuayb (as) namazdan güç alıyor görünüyordu, onun için namaz boy hedefi seçilmişti. Yani onun peygamberliği ile alay etmek kastıyla namazı ile alay ediyorlardı.

Hz. Şuayb (as) kavminin tehdidine aldırmadan namazından aldığı güç ve heyecanla mücadelesini sürdürüyordu.

25 İmam Gazali, İhya-i Ulumî'd'Din, c.1, Rub'ul İbadat, s. 414.

26 Ebu Nuaym — İbnü'l Cevzi, Allah Dostları, c.3, s.122.

O halde Hz. Şuayb (as) namazıyla şu gerçeği anlatıyordu: Namaz müminin uyuşmasına ve dünyadan el etek çekmesine yol açan bir ibadet değil; aksine onu toplumun inkârına, sapmasına, fahşa ve münkerâta karşı mücadeleye sevk eden bir güç kaynağıdır.

Yukarıda sıralamaya çalıştığımız bu misaller gösteriyor ki, bütün peygamberler ibadet konusunda birinci dereceden bilgilendirilmiş olup, bu bildiklerini ümmetlerine tebliğ etmeleri konusunda Allah'tan (celle celâluh) vahiy almışlardır. Bütün ümmetlerin mükellef olduğu ibadetlerin en başında namaz gelmektedir.

Katade, Ka'b el-Ahbar'dan rivayet ediyor: Musa (as): "Ey Rabbim! Abdest ve gusül ile Senin emrini yerine getiren kulunun mükâfatı nedir?" dedi. Allah (celle celâluh): "Ey Musa! Onun her kılı için kıyamet gününde özel bir ihsan ve derece vardır. Abdestini ya da guslünü her yenileyişte yeniden tertemiz olacak, günahattan sıyrılacaktır." buyurdu.²⁷

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan Rabbinize ibadet ediniz ki, muttakilerden olasınız." [Bakara, 21]

Kur'ân-ı Kerîm, bütün peygamberlerin davetlerini namazla yerine getirdiklerini anlatır. Ancak onlardan sonra gelen nesillerin namazı terk ettiklerini şöyle haber vermektedir:

"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler." (Meryem, 59)

27 Ebu Nuaym — İbnü'l Cevzi, Allah Dostları, c.6, s.314.

NAMAZ HAYATI (dünyadaki imtihan sürecini) YAKALAMAKTIR

Hiz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şeye sıkıldığı zaman namaza iltica ederdi. Yine o, Bilâl'e (radıyallahu anh) şöyle seslenirdi: "Namazla bizi rahatlat, ey Bilâl!"²⁸. Böylece dünyanın sıkıntıları karşısında Allah'a yakınlığın ferahlığı ile rahatlıyordu. İsrâ ve Mirâc'ta, Allah'ın kendisinden razı olmasıyla teselli bulmuştu. Onun için, Kavmi ona eziyet ettiği zamanlarda namaza duruyor, tesellinin devamını sağlıyordu. Böylece her sıkıldığında ona sığınır, kendisini hayatın pislikleri karşısında sabra teşvik eden ruhî bir temizlik, hayatın vahşiliğine karşı teselli eden Rabbânî bir dost olarak ondan istifade ederdi.²⁹

Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: **"Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) herhangi bir şey üzecek olursa namaz kılardı."**³⁰

Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini işittim: **"Sizden biriniz kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş defa yıkansa acaba üzerinde hiçbir kir kalır mı, ne dersiniz?"**

'Bu hal onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!' dediler. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

"İşte bu beş vakit namazın misalidir. Allah (celle celâluh) onlar sayesinde bütün hataları siler." buyurdu.³¹

28 Ebu Davud, Edep, 78; Ahmed b. Hanbel, V, 363-370.

29 Hasan Turabi, Namaz, s. 120.

30 Ebu Davud, Salat 312; Nesâî, Mevakit 46.

31 Riyazü's-Salihin. c.2. s. 384;1046.

Huzeyfe (radiyallahu anh) anlatıyor: Bir gece Resûlullah'la birlikte namaza durdum (Efendimizin haberi olmadan). Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Fatiha'dan sonra Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Ben içimden herhalde yüzüncü ayette rükûa varacak dedim. Devam et ti. Sûreyi bitirdikten sonra rükûa varacak diye düşündüm, yine devam etti. Sureyi bitirdi. Rükû eder herhalde, diye düşündüm. Bu defa Nisa sûresine başladı. Bitirince Âl-i İmran sûresine geçti. Bu sûreyi de okudu. Ağır ağır okuyordu. Tesbih ayetleri gelince, "Sübhanallah" diyor, dua ayeti geldiği zaman dua ediyor, sığınılacak ayet geldiği zaman da Allah'a sığınıyordu. Âl-i İmran sûresini de bitirince rükû ederek "Sübhanerabbîyel azim" dedi. Rükûsu da kıyamına benziyordu. Rükûdan sonra doğrularak: "*Semiallahu limen hamideh*" dedi. Doğruluğu esnasında da rükûdaki kadar ayakta durdu. Sonra secdeye vardı: "*Sübhanerabbîyel a'la*" dedi. Secdeleri de kıyamına benziyordu.³²

Ebu Eyyûb el-Ensari (radiyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret edip, evime konuk olduğu günlerde öğle namazının farzından önce devamlı dört rekât (sünnet) kıldığını gördüm. Şöyle buyurmuştu: **"Güneş batıya meylettiğinde biri dışında tüm gök kapıları kapatılır. O bir kapı öğle namazı kılınıncaya kadar açık tutulur. İstiyorum ki bu saatte bir hayrım yükselsin."**³³

İdris el-Havlânî, Ebu Zer'den naklediyor: Mescide girdim. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tek başına oturuyordu. Ben de yanına oturdum. Bana: 'Ey Ebu Zer! Mescitlere de selam verilir. Bu selam, iki rekât namaz kılmaktır. Haydi, kalk ve kıl' dedi. Kalktım, kıldım. Sonra döndüm, yerime oturdum,

32 Yusuf Kandehlevi, Hadislerle Müslümanlık, s.1435.

33 Hafız el-Münzirî, et-Terğib ve't Terhib, c.I, s.364.

‘Ya Resûlullah! Sen bana namazı emrettin. Namaz nedir?’ diye sordum. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): ‘Az veya çok olsun, yapılan en hayırlı farzdır.’ dedi. Ben: ‘En güzel namaz hangisidir?’ diye sordum. O da; ‘Dusası en uzun olanıdır.’ dedi.³⁴

Salim Mevla Ebi Huzeyfe’den naklediliyor: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **“Kıyamet gününde Tihâme Dağları gibi sevap yüklü gruplar gelecek. Fakat Allah (celle celâluh) onların amellerini heba edilmiş sayıp, hepsini ateşe atacak.”**

Salim: ‘Yâ Resûlallah! Anam, babam sana feda olsun. Bize o insanları tarif eder misin? Onları bilelim. Seni hakla gönderene yemin olsun ki ben, onlardan olmaktan çok korkuyorum.’ dedi. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

‘Ey Salim! Onlar namaz kılan, oruç tutan, ama harama rastlayınca da hemen içine dalıveren kullardır. Allah böylece onların amellerini boşa çıkarır.’

Malik b. Dinar; ‘Bu münafıklık olsa gerek.’ dedi. Mualla b. Ziyad ise sakalını sıvazlayarak: **“Doğru söyledin ey Ebu Yahya.”** dedi.

Mücahid, İbni Ömer’den, o da Hz. Peygamber’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) naklediyor: **“Allah için sev! Allah için buğzet! Allah için hayır ve dost ol! Allah için düşman ol! Sen ancak bunlarla Allah’ın dostluğuna kavuşabilirsin. Namazı ve orucu ne kadar çok olursa olsun, bunları yapmadıkça kul imanının tadına varamaz.”**

Umeyr oğlu Ubeyd (radiyallahu anh) Hz. Âişe’ye, **“Resûlullah’tan en hayret verici bir hali bize anlatır mısın?”** diye

34 Ebu Nuaym - İbnü’l Cevzi, Allah Dostları, c. I, s.318.

istekte bulununca, Hz. Aişe, “Onun hangi hali garip değildi ki?” dedi ve ekledi: “Bir gece odama geldi. Benimle yatağıma girdi. Sonra ‘Beni bıraksan da Rabbime kulluk etsem!’ dedi. Kalktı, abdestini yeniledi ve namaza durdu. Kıyamda öyle ağladı ki, gözyaşları göğsüne damlıyordu. Rükûa varınca orda da uzun uzun ağladı. Secdede de bu hal devam etti. Resûlullah’ın ağlaması, sabah namazı için haber vermeye gelen Bilal’in seslenmesine kadar sürdü. ‘Ya Resûlullah!’ dedim, ‘Allah senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği halde niçin bu kadar ağlıyorsun?’ Şöyle dedi: **“Şükreden bir kul olmayayım mı?”**³⁵ Hem nasıl ağlamayayım ki, bu gece Allah bana şu ayetleri inzal buyurdu:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklîselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru! Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsvay etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur. Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, “Rabbimize inanın!” diye imana çağırان bir davetçiyi (Peygamberi, Kur’ân’ı) işittik, hemen iman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu iyilerle beraber al, ey Rabbimiz! Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vâdettiklerini de ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil-rüsvay etme; şüphesiz sen vâdinden caymazsın! [Âl-i İmran, 3/190-194]

Sonra "Bu ayetleri okuyup da uzun uzun tefekkür etmeyenin vay haline!" dedi.

İbn Amr'den: bir gün Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazdan bahsetti. Şöyle buyurdu: **"Kim namaza devam ederse namaz, onun için kıyamet gününde bir nur, burhan ve kurtuluş vesilesi olur. Kim de namaza devam etmezse, onun için nur, burhan ve kurtuluş olmaz. Üstelik o, kıyamet gününde Fir'avun, Hâmân ve Übeyy bin Halef 'le beraber olur."**³⁶

Ebû Malik el-Eşca'i, babasından rivayetle anlatır: *"Peygamberimizin Müslüman olan kişiye ilk öğrettiği şey namaz olurdu."*³⁷

Osman b. Ebi'l As'dan: "Sakif kabilesi delegesi Allah Resulü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldiklerinde, Peygamberimiz kalpleri daha iyi yumuşasın ve etkili olsun diye onları mescitte ağırladı. Savaş için askere çağrılmamayı, (zekâtları toplanırken) öşür vermemeyi ve namaz kılmamayı şart koştu. Bunun üzerine Resûlullah:

"Sizden (belli bir süre) cihad için askere çağrılmasın, öşür de alınmasın; fakat içinde rükû (Allah'a boyun eğme) bulunmayan (namazsız) bir dinde hayır yoktur" buyurdu.³⁸

Sevr b. Yezid, Halid b. Midan'dan, o da Ebu Derda'dân rivayet ediyor:

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim namazı kaçırsın korkusuyla vaktinden önce hazırlığını yaparsa, Hak Teala onun için cenneti garantileyecektir. Kim de namazın vaktini*

36 Ahmed ve Taberânî.

37 Bezzâr ve Taberânî.

38 Ebu Davud.

geçirir ve terk ederse, işe yarayacak, dişe dokunur bir sevap erişmez ona!”³⁹

Abdullah İbni Avn, İbni Sîrîn’den rivayet ediyor: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

“Allah’ın (celle celâluh) her namaz vaktinde şöyle nida eden bir meleği vardır: ‘Ey Âdemoğulları! Kendiniz için yaktığınız ateşleri namazla söndürünüz.”⁴⁰

Peygamberimiz buyuruyor ki: “Kişinin kıldığı namaz onu çirkin hareketlerden ve kötü huylardan men edemiyorsa o namaz onun Allah’tan uzaklığını artırmaktan başka bir şey yapmaz.”

Peygamberimiz buyuruyor ki: ‘*Kişinin kalbi, bedeni ile beraber namazda hazır olmadıkça Allah o namaza bakmaz.*’

Peygamberimiz namaz kılmakta olan birisini sakalı ile oynarken gördü ve şöyle buyurdu: “*Eğer bu adamın kalbinde huşu olsaydı, azasında da olurdu*”.

NAMAZ BÜTÜN GÜNAHLARI SİLER SÜPÜRÜR

Osman’ın Azatlı kölesi Hâris anlatıyor: Bir gün Hz. Osman (radıyallahu anh) ile birlikte oturuyorduk. Namaz vakti gelince, bir kap su istedi. Abdest aldıktan sonra:

“Resûlullah’ın da benim gibi abdest aldığını ve sonra da şöyle buyurduğunu işittim: ‘Kim benim gibi abdest alı, sonra öğle namazı kılsa, Allah onun sabahla öğle arasında işlediği günahlarını affeder. Sonra ikindi namazını kılsa, öğle ve ikindi arasında işlediği günahları affeder. Daha sonra akşam namazını kılsa ikindi ile akşam namazı arasında

39 Ebu Nuaym - İbnü’i Cevzi, Allah Dostları, c.6, s.342.

40 a.g.e, c.5, s.225.

işlediklerini affeder. Yatsı namazını kılsa, akşamla yatsı arasında işlediği günahları affeder, işte şu namazlar günahları yok eden iyiliklerdendir.”

Orada bulunanlar: **“İyiliklerin ne olduğunu anladık. Ya diğer salih ameller nedir, ey Osman?”** dediler. Hz. Osman da: **“Bunlar: ‘La ilahe illallah, Sübhânallah, Elhamdülillah, Allahu Ekber, Ve la havle vela kuvvete ila billah’ demektir...”** diye cevap verdi.

Ebu Osman (radiyallahu anh) anlatıyor: Selman (radiyallahu anh) ile bir ağacın altında oturuyorduk. Selman birden kuru bir dal alarak yaprakları dökülünceye kadar salladı. Sonra da:

“Ebu Osman, niçin böyle yaptığımı sormuyor musun?” dedi. Ben de:

“Niçin böyle yapıyorsun?” diye sordum. Şöyle anlattı:

“Resûlullah da böyle yapmıştı. Bir defasında Onunla birlikte bir ağacın altında oturuyordum. Ağacın kuru bir dalını tutarak yaprakları dökülünceye kadar salladı ve: ‘Ey Selman niçin böyle yaptığımı sormuyor musun?’ dedi. ‘Niçin öyle yapıyorsunuz?’ dedim”, ‘Müslüman kimse güzelce abdest alıp beş vakit namazını kılsa, şu dalın yapraklarının döküldüğü gibi onun da günahları dökülür.’ buyurarak şu ayetleri okudu:

“Namazı gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın kısmında dosdoğru kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, düşünebilenler için bir öğüttür.” [Hud, 114].

NAMAZDA TÂDİL-İ ERKÂNA UYMAK

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün mescide girmişti. Bir başka adam da mescide girdi ve namaz kıldı.

Sonra gelip Nebi'ye selam verdi. (Peygamberimiz) selamını aldıktan sonra, *"Dön de namazını yeni baştan kıl; çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* buyurdu. O da dönüp (evvelce) kıldığı gibi namazı tekrar kıldı. Sonra gelip Nebi'ye (asm) selam verdi. (Peygamberimiz) selamı aldıktan sonra, *"Dön de namazını (yeniden) kıl çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* buyurdu. Bu üç kez oldu. (Nihayet) o kimse, *"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bunun başka türlüünü bilmiyorum. Bana doğrusunu öğret!"* dedi. Bunun üzerine Nebi (asm) şöyle buyurdu:

*"Namaza durduğunda önce tekbir al. Sonra Kur'ân'dan kolayına geleni oku! Sonra rükûa var, eklemlerin yerli yerinde (mutmain) oluncaya kadar dur! Sonra secdeye var. Mutmain oluncaya kadar kal! Sonra başını kaldır, mutmain oluncaya kadar otur! Bunu namazın bütününde böyle yap."*⁴¹

Nitekim başka bir zaman, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazda horozun gagalaması gibi gagalamayı, köpek oturuşu gibi oturmayı ve tilki bakışı gibi sağa sola bakmayı yasaklamıştı.⁴²

H. Enes anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle nasihat etti: *"Ey Oğulcuğum! Namazda sağa sola bakmaktan sakın. Zira o helak olmaktır. Eğer mutlaka yapacaksan bari nafilelerde olsun, farzlarda değil."*⁴³

Âişe (radiyallahu anhâ) şöyle dedi: *"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûa vardığı zaman başını ne yukarı kaldırır ne de aşağı indirir, ikisinin arasında tutardı."*

41 İmam Gazali, Tenbihu'l Gafilin, s.358.

42 Müsned, s.82, 111/33.

43 Tirmizî, Salât 413 (589).

Başka bir rivayette: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rûkûdan başını kaldırdığı zaman, iyice doğrulup ayakta durmadıkça secdeye gitmezdi ve secde edip başını kaldırdığı zaman da, iyice doğrulup oturmadıkça ikinci secdeye gitmezdi.” demiştir.

Meymûne (radıyallahu anh) şöyle dedi: “Nebi (asm), secde ettiği zaman kollarını yanlarından uzaklaştırırdı, öyle ki bir kuzu kollarının arasından geçmek isteseydi, geçebilirdi.”

Namazı tam olarak ikame etme Resûlullah’ın kılışı gibi kılmakla mümkün olur.

Namazı itibarlı ve devamlı hale getirmek, insanları namazdan alıkoyan her türlü psikolojik ve fiilî baskıya karşı direnmek, mücadele etmek ve namazı sürekli koruyup muhafaza etmek de yine namazın ikamesi ile alakalıdır. Bu da gayret ve sabırla gerçekleşir.

“Namaz dinin direğidir; onu terk eden şüphesiz dini yıkmış olur.” hadisi açısından konuya bakarsak, namazı ikame etmek; dinin bu temel direğini, yani sütununu inşa edip dikmek, sapasağlam hale getirmek şeklinde de yorumlanabilir. Bir çadırın ayakta kalabilmesi için temel direğin, bir binanın yükselebilmesi için temel sütunların önemi ne ise, İslâm dini için de namaz odur. İslâm binasının temeli imanla atılacak, direk ve sütunları da namazla dikilecektir. Bu yüzdendir ki Kur’ân ve sünnet, tevhitte sonra namazı emretmiştir.

“Ailene namazı emret, kendin de ona devam edip sabret!”.
[Tâhâ, 132]

Aşağıdaki ayetlerde, tevhid çizgisinde olanların namaz konusundaki hassasiyetleri vurgulanırken sapıtan topluluğun en belirgin vasfı olarak da ‘namazı zayıf etmeleri’ zikredilir:

“İşte bunlar, Allah’ın nimet verdiği peygamberlerden, Âdem neslinden, Nuh ile beraber gemide taşıdıklarımızın

neslinden, İbrahim ve İsrail (Yakub) neslinden yol gösterdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdir. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. Onlardan sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki, namazı zayi ettiler ve şehvetlerine uydular. Bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır.” [Meryem, 58-59]

Yine cehennemde yananlara orada bulunmalarının sebebi sorulduğunda şöyle dediler:

“Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula da yedirmezdik. Zevke dalanlarla birlikte daldık. Ceza gününü de yalanlardık. Sonunda bu halde iken ölüm bize gelip çattı.” [Müddessir, 41-47]

Görüldüğü gibi namazın terki cezayı gerektiriyor.

KAZAYA KALAN NAMAZLARIN KILINIŞI

Mekke yolunda, bir gece nöbetçinin uyuması üzerine Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazı kazaya kalmıştı. Cemaat halinde namaz kaza edilmiş, Efendiler Efendisi (asm), Hz. Bilâl'e hem ezan hem de kamet getirtmişlerdi.

Hendek savaşında öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazları savaşın şiddeti sebebiyle kılınamamış, sonradan sırası gözetilerek kaza edilmiştir. Her birinde de Hz. Bilal hem ezan okumuş hem de kamet getirmiştir.

Bu konuda Hz. Selman'dan şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir: “Bir kimse boş bir yerde iken namaz vakti girse, abdest alsın. Eğer yalnız kamet alırsa kendisiyle beraber iki melek namaz kılar. Eğer

*hem ezan okur, hem kamet alırsa kendisiyle beraber Allah'ın yarattığı varlıklardan iki ucu görünmez bir cemaat namaz kılar."*⁴⁴

Kazaya namaz bırakmamak gerekir. Her nasılsa kaçan bir namaz varsa usulüne uygun bir şekilde ve ilk fırsatta kaza edilmelidir.

İŞTE BAĞLILIK (SADAKAT)

Ebû Hüreyre'den (radiyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Size, Allah Teâlâ'nın, kendileriyle günahları mahvedip dereceleri yükselteceği amelleri söyleyeyim mi?" Sahabeler:

"Evet, dediler, söyle ey Allah'ın Resulü!" Buyurdular ki:

*"Meşakkatli zamanlarda güzelce abdest almak, uzak yerlerden mescide gelmek, bir namazdan sonra bir namazı beklemek; işte bağlılık, işte bağlılık!"*⁴⁵

Mescit yollarında adım atan, bir namazdan sonra diğer bir namazı bekleyen, o anda namaz kılmasa da namaz kılmış gibi sevaba nail olur. Çünkü kalben o huzuru duyar, gönül iklimi Rabbinin keremine açık bulunur. Rabbi de ona verir de verir. Rahmet Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem):

"Yatsı namazını cemaatle kılan bir kimse, gece yarısına kadar namaz kılmış gibi olur. Sabah namazını cemaatle kılan bir kimse, bütün gece namaz kılmış gibi olur." buyurmuşlardır.⁴⁶ O kimse, gece uyuduğu halde hem yatsıya, hem de sabah namazına cemaate gittiği için gece boyu ibadet etmiş gibi muameleye tâbi tutulur ki bu ne güzel bir nimettir.

44 M. Dikmen, İslam İlimihali, s. 244.

45 Müslim, c.2. s.383.

46 A.g.e. c.2. s.392, 1075.

Yine Sultan Nebi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek beyanları: Buyuruyorlar ki: *"Cemaatle kılınan namazın sevabı yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece efdaldir."*⁴⁷

AH, NE KADAR ARZU EDERDİM, KARDEŞLERİMİ GÖRMEYİ!

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün sahabelerle birlikte tarihçilerin tespit ve ifadesiyle on bin sahabeyi sinesinde yatıran Medine mezarlığına gitti. Resul-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) son günlerini yaşarken hem Medine mezarlığına hem de Uhud Şehitlerine gidip veda etmişti. Bunun elbette birçok sırları ve anlamları vardı.

Resul-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) cismaniyetiyle bir kere daha onların karşısına çıkmış, bir daha o büyüklere selam vermişti.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine mezarlığına girdiğinde:

"Ey bu mezarlık ahalisi! Size selâm olsun! İnşallah yakında ben de buraya geleceğim." dedi.

Ve bir müşahede oldu muhtemelen; nazarları derinleşti, bakışları buudlaştı ve dudaklarından şu sözler döküldü:

"Ah, ne kadar arzu ederdim, kardeşlerimi görmeyi!".

"Biz senin kardeşlerin değil miyiz, ya Resûlullah?" dedi sahabeler.

"Siz benim arkadaşlarımsınız. Siz sadık yârim ve yaranımsınız. Benim kardeşlerim henüz gelmediler. Onlar sonra gelecekler... Şerefli bir cemaat, şerefli bir millet, şerefli bir ümmet..." dedi.

"Henüz gelmemiş kimseleri tanıyabilecek misin? Nasıl tanıyacaksın?" diye tekrar sordular. Allah Resulü şöyle buyurdu:

47 A.g.e. c.2. s.386, 1068.

"Bir adam düşünün, öyle bir adam ki alınları pırıl pırıl, ayakları sekili bembeyaz atları var. Siyah atların içinde kendi atlarını tanır mı, tanımaz mı bu adam?"

"Tanır!" dediler. Allah Resulü buyurdu:

"Benim ümmetim de alınları pırıl pırıl olarak gelecekler. Allah'ın huzuruna gelirken karşıdan onlara bakacağım. Alınlarında secdenin emaresi nur gamzeleri göreceğim. Abdest uzuvları etrafa nur saçıyor, müşahede edeceğim. At sahibi atlarını tanıdığı gibi ümmetimi tanıyacağım. Ben onları havuzumun başında karşılayacağım. Ben o kardeşlerimden önce gidiyorum ki onlara yer hazırlayayım, masrapalarını hazırlayayım. Bir misafir gibi onları güzel karşılayayım, istikbal edeyim."

Şüphesiz İslâm'ın beş şartından biri olan namaz bütün ibadetlerin özü kabul edilmiştir. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem):

"Kıyamet gününde kişinin ilk hesabı namazdan alınacaktır. Namazı iyi netice veren kurtulacak; namaz tarafı bozuk olan mahrumiyet ve azaplara düşecektir." buyurmuştur.

"Soğuk havalarda abdesti tastamam almak için çabalayan, mescide gitmek için koşuşturan, bir vakit namazın ardından diğer vakti şevkle bekleyen mümininin sevabını nasıl yazacağız diyen melekler arasında tartışma yaşanır."

"Kulun gizli bir secdeyle Allah'a yaklaşması gibi Rabbine yakın olduğu başka bir an yoktur." hadis-i şerifleriyle namaz kılmanın ehemmiyetine işaret buyurmuştur.

Başka bir hadis şöyledir: *"Namazın size olan faydasını ah bir bilseydiniz, alnınızı secdeden kaldırmazdınız."*

Başka bir hadis: *"Yaşamın temel şartı, işin başı İslâm'dır. Onu ayakta tutan da NAMAZ'dır."*

İKİNCİ BÖLÜM

İBADETLERDE DİL-HAREKET MÜNASEBETLERİ⁴⁸

İslâm'ın beş esasının da temelinde inancın var olduğu aşikârdır. Yalnız temelde aynı olan bu beş esas ifa edilip yerine getirilirken, birbirlerine hiç benzemeyen çok büyük farklar gösterirler.

Şöyle ki: Namazda, namaza başlama anından itibaren bütün vücudumuzun iştirakiyle yaptığımız hareketler, bu ibadet esnasında lisanımızla yaptığımız okumalar (Tesbih, Kur'ân-ı Kerîm, Dua) ile aynı ehemmiyet ve ciddiyetle beraber başlayıp beraber sürerler ve yine bu iki faaliyet birbirlerinden önce ve sonra olmamak kaydıyla yine aynı beraberlik içinde sona ererler. Yani, ibadetlerden sadece namazda dil-ibadet ile vücud-ibadet başka bir deyişle dil-ibadet ile hareket eş değerli olarak ve birbirlerine tabi olarak yürümektedirler.

Hâlbuki oruç veya diğer ibadetlere baktığımızda dil-ibadeti ile vücud-ibadetinin büyük ölçüde birbirinden ayrıldığını görürüz. Mesela, oruçta orucun başlamasından bitimine kadar oruca ait oruçlu üzerine farz olan herhangi bir okuma şartı

mevcut değildir. Zekât verecek veya Hacca gidecek herhangi bir müslüman için yaptığı ibadet müddetince devamlı okumaya mecbur olduğu hiçbir lisanî ibadet yoktur. Daha doğrusu böyle bir ibadet şart koşulmamıştır. Kısacası oruç, zekât vs. de okumaya mecbur olunan hiçbir şey yoktur, fakat bizzat yapmaya ve yapmamaya mecbur olunan birçok şeyler vardır.

Başka bir ifadeyle, bu ibadetlerden sadece namazda **“Tesbih, Kur’ân-ı Kerîm ve Dua”** okunması mecburiyeti vardır. Yapılan bu okumaları şöyle tarif edebiliriz: “Hem kendi kendimize ve hem de başkalarına karşı lisanımızla Allah Teala’nın her türlü eksik, kusur ve noksanlardan münezze olup, yücelerin yücesi olduğunu beyan etmek, “O”nun emir ve yasaklarını hem kendimiz ve hem de başkalarına bildirip tebliğ etmek, hiç olmazsa tekrarlamak suretiyle hatırlamak ve hatırlatmak ve yine hem kendimiz, hem de başkaları hesabına bir takım temenni, istek ve dileklerimizi O’na arz etmektir. Yani, namazdaki lisanî ibadet olan okumalar, bir bakıma bir söz söyleme, bir konuşmadır. Namazda bu söz söyleme ile hareket iç içedir. Bu iki davranış hem birbirini tahdit eder, sınırlar ve hem de birbirini takviye eder durumdadır... Hiç bir zaman bu konuşmalar, söz söylemeler, ön ve son itibariyle hareketi geçemez.

Hâlbuki diğer ibadetlerde durum tamamen bunun zıddındır. Mesela oruç, hac, zekât vs. gibi ibadetlerde, lisanî ibadet olan okumalar yani söz söyleme ve konuşmalar kayıp olarak yerlerini tamamen harekete terk etmişlerdir. Böylece, daha önceleri lisan ve hareket arasında ortak olan mes’uliyet de tamamen hareket üzerine geçmiştir. Bu da bazı ölçüleri geçmemek şartıyla, söylenenden ziyade yapılan veya yapılmayan yahut eksik yapılan işten sorumlu tutulma demektir.

Nihayet bu fark, yani dille yapılan lisanî ibadet ile vücutla yapılan hareket halindeki ibadet arasındaki mevcut fark, o derece büyütülmüştür ve hareket o derece kaydırılmıştır ki, görmezlikten gelip üzerinde düşünmemek mümkün değildir. Hatta bu ayırım, bu iki ibadetin birleşip, eşdeğerli olduğu zamanda bile büyük bir açıklıkla görülür. Mesela, yeni müslüman olmuş bir kimse üzerine vaktin girmesiyle beraber namaz farz olur. Bu çeşit bir kimse okuyacak hiçbir şey bilmeseydi de abdest alıp muayyen hareketleri yapmaya mecburdur. Okuyacak hiçbir şey bilmiyorum diye bu hareketleri yerine getirmekten kaçınması mümkün değildir. Yani, bu kimsenin hiçbir şey bilmemesi, onun kendisinden istenilen hareketleri ve faaliyetleri yerine getirmemesi hususunda hiçbir şekilde mazeret teşkil etmemektedir. Tabî bu arada da gerekli sûre, dua ve tesbihleri de öğrenmeye çalışacaktır.

Hareket lehine yapılan bu tercih, diğer ibadetlerde daha açıktır. Mesela, yemin edip yeminini bozan bir kimse, bunu diliyle yapacağı çeşitli ibadetlerle değil de vücudu veya malı ile yapacağı ibadetlerle karşılamaya mecburdur. Hâlbuki yapılan yemin dil ile yapılmıştı. Dil ile yapılan bu yeminin bozulması sonucu yapılacak şeylerin yine dil ile yapılacak lisanî ibadetler olması gerekirdi. Fakat İslâm bu türlü bir karşılığa iltifat etmemiştir. Dil ile yapılmış kusurların karşısına ancak ve ancak hareketi koymuştur: Oruç veya para. Rahatsızlığı münasebetiyle orucunu tutamayan bir kimsenin para vermesi de böyledir. Paranın da muhtelif faaliyetler ve gayretler neticesinde kazanıldığı düşünülürse, durum daha iyi aydınlanmış olur. Hatta namazdaki okumalarımızda yaptığımız kusurların yine lisanen değil de, ancak secde-sehiv ile telafi edilebilmesi de lisan ile hareket arasındaki tercihin hareket lehine ne derece geliştiğinin açık bir ifadesidir.

Sonuç olarak, dikkat edilmesi gereken en mühim husus şudur: İster dilimizle, isterse hareketlerimizle olsun, yaptığımız bütün ibadetlerde meydana gelebilecek kusurların, ancak ve ancak çeşitli hareket ve davranışlarımızla tamir edilebileceği esastır.

Yazının başından beri söylenmek istenilenleri Özetleyerek yazımızı bitirmeye çalışalım. İman ilk defa, harfler ve kelimeler ile Kelime-i Şehadet halinde dilde ifadelenir. Hemen sonra, namazda hem bir takım okumalar şeklinde dilde kelime ve cümleler halinde ve hem de bir takım davranışlar bütünü olarak bedende hareket halinde tecellî eder. Sonra namazdaki okumalarımızın Kelime-i Şehadet'in lisanen bir tefsiri, bir tamamlayıcısı olmasına karşılık, namazdaki bedenlen yaptığımız hareketlerimizde faaliyet, hareket ve davranış olarak bu Kelime-i Şehadet'in hareket haline dönüşmüş olan bir tefsiri, bir izahıdır. Daha doğrusu onun hareket ve davranış olarak en mühim tamamlayıcısıdır.

Tabiidir ki, Kelime-i Şehadet'in tefsiri durumunda olan namazdaki okumalarımızın ihtiva ettiği bütün emir ve yasakların kıldığımız namaz içinde yerine getirilebilmesi mümkün olmayacaktır. Bu münasebetle, artık Zekât, Hac, Kurban vs. gibi ibadetlerimiz namazın bitmesiyle beraber başlamak suretiyle namazın dışına taşmışlardır. Yani bu çeşit ibadetler, ancak namazın dışında tatbikat sahası bulabilme imkânına sahiptirler. Başka bir ifadeyle ancak bu sayede namazda okuduğumuz ilahî emir ve yasaklar sözden ibaret bir takım nazariyeler halinde kalmayarak, namazın dışında da bütünü ile tatbikî bir hal alabilmektedirler.

Bu gerçeklerle, artık namazdaki okumalarımız diğer ibadetlerde yerlerini tamamen bir takım faaliyetlere terk

etmişlerdir. Fakat bununla beraber namaz, hem lisanî ibadet olan okumaları, yani dili ve hem de bedenî ibadet olan hareketi kendi nefsinde aynı anda toplamış olduğu için kemal derecesine ulaşmış ve bu münasebetle de diğer bütün ibadet, hareket ve davranışlarımızda bizlere ışık tutar duruma gelmiştir. Namazın dinin direği olması da belki bu sebeptedir.

Fakat bununla beraber namazdan sonraki ibadetlerde okumalarımızın yerlerini tamamen harekete terk etmesi açık seçik olarak bizlere bir hususu işaret etmektedir. O da Allah Teala'nın söylediklerimizden ziyade yaptıklarımıza önem verdiğidir. Yani, yaptıklarımızın söylediklerimizden daha mühim olduğudur. Hatta bu hareket ve davranışlarımız o derece mühimdir ki, iyi niyet bile şart olmakla beraber hareket ve davranışlarımızın yerini tutamamaktadır. Bu da, bizden söz adamı, niyet adamı yerine iş adamı olmamızın istenmesi demektir.

Netice olarak: Namazın bitmesiyle, lisanî ibadet olan okumalarımız da son bulup bitmektedir. Hâlbuki namazdaki hareket ve davranışlarımız, tarz ve şekil değiştirmek suretiyle ve birbirini tamamlar mahiyette çeşitli ibadetler, yani çeşitli hareketler şeklinde ve bir takım emir ve yasaklar halinde son nefesimize kadar bütün bir ömür boyu aralıksız ve fasılasız olarak devam edip gitmektedir. Yani, dilimizle yaptığımız lisanî ibadet olan okumalarımızda bir kesilme, bir bölünme olmasına karşılık, bedenî ibadet olan hareketlerimizde hiçbir şekilde bir kesilme, bir bölünme yoktur. Bilakis bu hareketlerimiz birbirlerine intikal etmek suretiyle bütün bir ömür boyu devam edip sürmektedir.

Nitekim bir mütefekkir de milletleri üçe ayırmaktadır:

1-Susan milletler

2-Konuşan milletler

3-Yapan milletler.

Söylenmek istenilenleri en veciz bir şekilde ifade etmesi bakımından, yazımızı bir vezirimizin yabancı devlet elçilerinden birine söylemiş olduğu bir cümleyle bitirelim: Bizler az konuşur, çok iş yaparız.

İBADET SOSYOLOJİSİ⁴⁹

Kulların her tür ve her çeşit ibadetlerinden müstağni olan Allah Teala'nın bizlere belirli ölçülerle çeşitli ibadetler emretmesi, üzerinde fazlasıyla düşünülmeyi gerektiren bir husustur. Bu emirleri, *"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etmeleri için yarattım"* Ayet-i Kerimesi ile de izah etmeye çalışmak imkânsızdır.

Kaldı ki müfessirler, *"Bana ibadet etmeleri için yarattım"* ifadesini, *"Beni tanımaları için yarattım"* şeklinde izah ve tevil etmişlerdir. Böyle olmasa idi, yine de bizler için aynı güçlük bahis konusu idi. Zira evlerimizde ayrı ayrı yaptığımız ibadetlerle ve ayrı ayrı zamanlarda tuttuğumuz oruçlarımızla hepimizin ibadet eden kişilerden sayılmamız pekâlâ, mümkündü. İşte bizi düşünceye sevk eden husus, ibadetlerimizin böyle gelişigüzel dağınık olmaktan ziyade belirli yerler, belirli zamanlar ve belirli şartlar ile sınırlandırılmış olmasıdır.

Bir din, bir inanç ancak kendine inananların medeniyet seviyeleriyle orantılı olarak kendini kabul ettirme ve dolayısıyla yayılabilme imkânına sahiptir. Zira bir yamyamın, bir Eskimo'nun inançları, hiçbir zaman kıtaları aşarak yayılamaz, kendine taraftar bulamaz. Çünkü inançlarında hayır olsa idi, evvela onları yamyamlıktan, vahşîlikten kurtarırdı şeklindeki

düşünceler zihinlerde devamlı olarak cevabını bulamadan yaşar.

Hak Teala bu gerçeği bildiği için, İslâm'a inanıp o'nu kabul eden toplumları maddeten ve manen dünyadaki diğer toplumların üstüne çıkarıp her bakımdan onlardan daha güçlü kılmak için, zamanın yıpratıp eskitemeyeceği kuvvetli müesseseler kurmuştur. Cami, Hac, Zekât vs. bu müesseselerden sadece birkaçıdır.

Ancak bu sağlam müesseseler sayesinde ki, bin küsur sene İslâm âlemi daima üstünlüğünü ve zindeliğini muhafaza ede gelmiştir.

Son senelerdeki bu sarsıntılar bu müesseselerin kuruluşlarındaki gaye ve hikmetleri değerlendirerek bu müesseseleri bu hikmet ve gayelere yöneltmemizin bir sonucudur.

Böylece araştırmacı bir kafa ile bu hikmetleri araştırıp bulmak veya bulmaya çalışmak bizzat Allah Teala'nın bizlerden istediği bir faaliyettir. Çünkü bu tarz faaliyetler, bizleri İslâm'a daha çok hayran bırakacak ve dolayısıyla daha çok bağlayacaktır. Yine bu faaliyetler, inanmayanlar için inandırıcı, müspet cevapların ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır.

Belirtilmeye çalışılan bu hususu, bizzat Kur'ân-ı Kerim kendisi tatbik etmiştir.

Çok sayıdaki misallerden sadece bir tanesini zikretmekle yetinelim:

Şöyle ki: İçki ve kumarı yasaklayan ayetin hemen arkasından *"Şeytan, şarap ve kumarla aranıza düşmanlık ve husumet sokmak, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymak ister..."* (Maide Suresi, âyet 91) ayeti gelmektedir. Oysa bu ikinci ayet ne bir emir, ne bir yasaktır. Sadece bir üst ayetteki yasakların mantıkî gerekçesidir.

Yazının başından beri söylenmek istenilenlere İmam-ı Gazalî'nin sözü daha fazla açıklık kazandıracaktır.

Şöyle ki: Gazalî'nin yoldan geçtiği esnada herkesin kendisine hürmet göstermesinden meraklanarak kim olduğunu soran ihtiyar bir kadıncağıza, 'Bu zat, Allah'ın varlığını yetmiş türlü delille ispat eden bir âlimdir' şeklinde cevap verildiğinde, kadıncağız gülererek "Şüphesi varmış ki, ispata uğraşıyor" şeklinde mukabelede bulunmuştur. Bu yaşlı kadıncağızın sözlerini duyan büyük mütefekkir Gazalî (Allah kendisinden razı olsun) etrafındakilere dönerek hepimiz için düstur olması gereken şu cümleyi söylemiştir: "Onun gibi inanın, benim gibi araştırın."

CAMİ SOSYOLOJİSİ VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME-İ⁵⁰

Takdim: Nasıl insanı anlamak için bütün uzuvlarının (organlarının) yapısını, çalışma şeklini, diğer uzuvlar arasındaki yerini ve onlarla münasebetlerini tespit etmek ve yine bir köşkü, bir sarayı anlayabilmek için onun her bir odasını salonunu ve bunların birbirleriyle münasebet ve bağlantı şekillerini ayrı ayrı incelemek gerekiyorsa, aynı gerekçelerle İslâmiyeti de anlayabilmek için bütün müesseselerinin ayrı ayrı tahlilini yapıp incelemek ve diğerleriyle olan münasebetlerini tespit ederek belirtmek gerekmektedir. Bu yazı serisi bu gaye ile hazırlanmıştır.

İslâmiyet'in emirlerini;

1-Toplu olarak ifa edilmesi istenilenler,

2-Teker teker ferdî olarak yapılması istenilenler,

olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür.

Allah Teala'nın her yerde hazır nazır ve yine kulların her çeşit ve her tarzdaki ibadetlerinden müstağni olduğunu hatırlayacak olursak, bu toplu ibadetlerdeki toplanmalardan hasıl olacak faydaların, ancak topluluk meydana getiren bizlere ait olacağı kaçınılmaz sonuç olarak kendiliğinden ortaya çıkar. Öyleyse, yukarıda zikredilen ön kabul ve mantıkî çıkarımlardan hareket ederek toplu olarak yerine getirilmesi istenilen bu ibadetlerden birisi olan namazın toplu olarak eda edildiği ve bir toplantı yeri durumunu arz eden camilerin cemiyetimizdeki yeri ve görevlerini tespit ederek belirtmeğe çalışalım.

Bilhassa bugün dünyamızda cemiyetleri tehdit eden en büyük tehlike, sınıflaşmalar ve bunun sonucu olarak bu sınıfların birbirleriyle sürüp giden mücadeleleridir. Bu sınıflaşmaların en tehlikelisi, başka bir deyişle üzerinde en fazla durulması gerekeni, iktisadî bakımdan olanıdır ki toplumda zengin-fakir ve ağır sanayinin gelişmesi neticesi işçi-işveren diye belirmektedir. Toplumda alt-sınıf teşkil edip nispeten daha kalabalık olan bu fakir veya işçilerin hem toplumda zenginler gibi alâka, itibar, hürmet görememelerinden hem de maddî bakımdan onlardan kendilerini çok aşağı görmelerinden, başka bir deyişle hem maddeten, hem manen şairin dediği gibi ancak rüyada eşit olduklarını kabullerinden değer eksikliği (kompleks) duygusuna düşmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu hislerin de tedavi edilmeyerek önüne geçilmediği takdirde zamanla kuvvetleneceği aşikârdır. Bu değer duygusunun da her bünyede başka türlü tezahür edip depresyon husule getirmek suretiyle suçların artmasına ve dolayısıyla cemiyetlerde huzursuzlukların doğmasına yol açacağı psikolojik bir gerçektir.

Bunun aksine, zengin veya işverenlerin de toplumda farklı muamele görmelerinden ve daha fazla imkâna sahip

olmalarından ötürü, fakir veya işçi sınıfına üstten bakmak suretiyle yükseklik duygusuna kapılmaları kuvvetle ihtimal dâhilindedir.

Hal böyleyken, hiç bir maddî farkın veya üstünlüğün hiçbir şey ifade etmeyip kat'î (mutlak) bir müsavat ve eşitliğin her yönüyle hüküm sürdüğü bu camilerde çeşitli toplum sınıflarına mensup fertlerin bu sonsuz eşitlik havası içinde günde beş defa bir araya geldikleri ve aralarında para, mevki, itibar, şöhet yani dünyevî üstünlüklerini, şairin dediği gibi rüyada yani hayal âleminde değil hatta ölmeden, daha dünyada hiçbir şey ifade etmeyerek, girmedığı o toplum sınıflarına mensup fertler tarafından bizzat müşahede edilerek, yaşanır. Diğer taraftan, zengin ve iş verenlerin de bu sonsuz eşitlik havası içinde fakir veya işçilerle omuz omuza aynı haklara sahip olarak ibadet etmeleri ve Allah Teala'nın aralarında en çok kimi sevip kimden memnun olduğunu bilmemeleri, O Büyük Yaratıcı karşısında sahip oldukları dünyevî üstünlüklerinin, hiçbir mana taşımayıp, hiçbir şey ifade etmediği düşüncesini uyandırır. Dolayısıyla, mağrur gönüllerine tevazu çökerken, yukarıda zikredilen düşüncelerden ötürü fakir veya işçiler de gönüllerine dolan gururla düştükleri değer eksikliği duygusundan kurtularak şahsiyetlerini kazanıp, içlerinde insan olmanın lezzet ve sevincini duyacaklardır.

Dolayısıyla cemiyetten kopmazlar. Netice olarak, hiçbir faninin karşısında kendilerini hor görmeyip, cemiyette başları dik olarak yaşarlar. Bu da toplumdaki katı sınıflaşmaların teessüsüne mani olur. Böylece bu sınıflar arasında birbirine doğru bir akış başlar. Bu da toplumdaki sivri uçların eriyerek, bu iki zıt-kutbu içine alan yeni sağlam bir toplum seviyesinin gerçekleşmesi demektir.

Toplumdaki çekişmelerin, huzursuzlukların sebebi manevî değer ölçülerinin ehemmiyetlerini kaybederek yerlerini maddî değer ölçülerine (para, kadın, içki, kumar, vs.) terk etmeleridir. Yine cami “Allah’a en yakın olanınız, kötülüklerden en fazla sakınanınız, fazîlet, meziyet vs. ahlakça en üstün olanınız, başkalarına, en büyüklerine, amirlerine en fazla itaat edeninizdir.” ifadeleriyle, toplumun her çeşit sınıflarına ait, fertlerin muayyen, belirli, “manevî değer ölçüleri” etrafında toplanmalarını sağlar. Tabii aynı değer ölçüleri etrafında toplanan, onlara ulaşmayı kendilerine gaye (ideal) edinen kimselerin, başka bir deyişle, ayrı ayrı hedefler yerine tek bir hedefe yönelen kimselerin, her geçen gün zamanla doğru orantılı olarak birbirine daha yaklaşıp, kaynaşacakları bütün bir ömür boyunca yekvücut olarak yaşayacakları bir gerçektir. Artık o zaman para, mevki, şöhret, gaye (ideal) olmaktan çıkacak, “esas-gaye”ye ulaşmak için birer vasıta, bir basamak olarak kullanılacaktır. Bunun neticesi olarak, fertler para kazanmak için para kazanmayacaklar, herkese böbürlenmek için mevki sahibi olmaya çalışmayacaklar, bilakis bunları esas-gayelerine ulaşmak için kullanacaklardır. Dolayısıyla paraları, mevkiileri, şöhretleriyle, başka bir deyişle malik oldukları her şeyleriyle, millet, vatan ve memleketlerine en hayırlı, en faydalı olmaya çalışacaklar, bu uğurda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyeceklerdir.

Yine aynı değer ölçülerine sahip olmaları hadiseler, olaylar karşısında görüş, fikir, sonuç olarak karar ayrılığına düşerek gruplaşmalara, iç huzursuzluklara düşmek suretiyle çözülüp birbirlerinden kopmalarına engel olacaktır. Başka bir ifadeyle, muayyen etkilere (tesirlere) karşı aynı ölçü ve aynı yönde aynı tepkileri (reaksiyon) göstermelerini sağlayacaktır. Bu fikir ve karar birliği de onları birbirlerine daha yaklaştıracak, kaynaştıracak ve

felaketlerin kolayca yerleşmemelerini temin edecek ve böylece yurdumuzun ve milletimizin devamını sağlayacaktır.

Bir milletin geleceğinin, gençlerinin yetiştirme tarzına, benimseyip kabul ettikleri veya kabul edecekleri değer ölçülerine bağlı olacağı gerçeği göz önüne alınacak olursa cami, memleketin geleceği demek olan gençlerin yukarıda zikredilen “manevî değer ölçülerini” benimseyip kabul etmelerini sağlamak suretiyle onları, kendilerini vatan ve milletlerine adamalarını, paranın, mevkiin, her şeyin vatan ve millet için olduğunu temin eder. Tabii aynı değer ölçülerine sahip gençlerin büyüyünce birbirlerinden ayrılıp kopmaları düşünülemez. Böylece yurdumuzun kalkınması kısa zamanda tahakkuk eder. Zira bir mütefekkir (düşünür), “Bir millet, her şeyini kendisine feda eden fertlerinin oranı nispetinde kalkınır” demiştir.

Bunun tersini yani para, kadın, içki, kumar vs. gibi değerler sisteminde en alt yeri dahi alamayacak değer ölçülerine sahip gençlerin çoğunluğu teşkil ettiği toplumlardaki durumu düşünecek olursak bu, zıt-düşünüşle manevî değer ölçülerine sahip olmanın önemi daha açık olarak ortaya çıkar.

Yukarda, camilerde sonsuz bir eşitliğin varlığından bahsedilmişti. Bu sonsuz eşitlik havası gençlerin eşit şartlar altında şahsiyetlerini bulmalarına yardımcı olacağı gibi, kendi bünyesinde toplumun çeşitli sınıflara mensup fertleri arasında “eşitlik fikri”nin gelişmesine ve dolayısıyla mutlak bir eşitliğe yönelip, onu gerçekleştirmeye çalışmalarına sebep olacaktır. Bu çalışma ve gayret de, onların Cami dışı hayatlarına tesir edecektir. Böylece, adaletin karşısında veya herhangi bir yerde yahut bir mecliste fakir veya işçiyle eşit muamele gördükleri zaman, hem bunu gayet tabii olarak kabul edip yadırgamayacaklar, hem de kendi maiyetlerine ellerinden geldiği kadar eşit muamele

yaparak onlar arasında mutlak bir eşitliğin gerçekleşmesine çalışacaklardır. Bu da haksızlığın, iltimasın, adam kayırmaların mevzu bahis olmaması yani yok olması, aksine insanların toplumdan yetenek, kabiliyet, faziletlerine göre değer kazanmaları, başka bir deyişle “adama göre iş değil, işe göre adam” prensibinin gerçekleşmesi demektir.

Yine cami, toplumda zengin-fakir, işveren-işçi gibi değişik sınıflar şeklinde bilinmekle beraber, amir-memur şeklinde kendini gösteren benzer sınıflar arasında da, amirleri muayyen bir seviyede tutarak onlara adalet, itidal tavsiye ederken iş, vazife icabı zaman zaman bunalımlar geçiren memurlara da mutlak itaat telkin ederek manen amirleri seviyesine çıkarmakla, başka bir deyişle eşit duruma getirmekle ve bunu da iki tarafa hissettirmekle bu iki zümrenin karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış havası içinde beraberce çalışmalarını ve dolayısıyla birlik ve dayanışmanın teessüsünü sağlar.

Ayrıca cami, okumuş-aydınlarla halkın birbirlerinden kopmalarını önlemekle kalmayarak münevveri, halkı anlayıp severek ona inmenin ve ona hizmet etmenin lüzumuna inandırdığı gibi, halkın da okumuş-aydına (münevvere) olan itimadını, ona olan itimat ve güvenini takviye edip kuvvetlendirerek bağlılığını artırır, kaynaşmasını sağlar. Böylece okumuş-aydının liderliğini seve seve kabul eder duruma gelir. Bu da okumuş-aydın ile halkın birbirinden koparak, ayrılmaların, gruplaşmaların yok olması demektir. Böylece teessüs edilen fikir birliği, münevver ile halkın memleket meselelerinde anlayış havası içinde yekvücut olarak çalışmalarını ve dolayısıyla yurdumuzun kısa zamanda kalkınmasını sağlar.

Yine camiler, her çeşit halk tabakalarına mensup kimselerin toplantı yerleri olduğu için, münevverlerin bu her çeşit halk

tabakalarına ait kimseleri oralarda topluca bularak onları ayrı ayrı oldukları gibi daha iyi tanımalarına dolayısıyla milletin yapısını teşkil eden bu fertleri ayrıntılarıyla, teferruatıyla, kabiliyetleri, meziyetleri ve varsa eksiklikleriyle öğrenmelerine yol açar. Zira camiden başka hiçbir yerde bu kadar çeşitli yaşta ve toplumun bu kadar değişik sınıflarına mensup kimseleri bir arada bulmak, onları yakından, her türlü gösteriştan uzak, oldukları gibi tanımak mümkün değildir.

Sonuç olarak, toplumun beyni durumunda olan okumuş-aydınlarla muhtelif yaştaki gençlerin bu şekilde devamlı ve sıkı münasebetleri, milletlerin, büyüklükleri, süreklilikleri ve diğer milletlere karşı üstünlükleri demek olan bu genç nesiller arasındaki büyük istidat, büyük kabiliyet, büyük dehaların biran önce teşhis edilerek hiç birisinin ziyan olmamalarını, başka bir ifadeyle hepsinin istisnasız değerlendirilmelerini sağlar.

Ayrıca genç, orta yaşlı, ihtiyar olmak üzere her yaşta ve toplumun her tabakasına ait kimselerin toplantı yeri durumunda olan cami, bir milleti millet olarak var edip onun hususiyetlerini teşkil eden örf, adet ve geleneklerin kuşaktan kuşağa, nesilden nesile geçmesi suretiyle asırlar boyunca devam edip gitmesini ve dolayısıyla milletin var olmasını sağlar. Zira camiden başka hiçbir müessesede bu kadar çeşitli yaştaki kimselerin devamlı olarak, bir arada toplandığını görmek mümkün değildir. Aynı zamanda bu kadar çeşitli yaştaki kimseleri devamlı olarak bir araya getirmek suretiyle onlar arasında davranış birliğini de sağlayacaktır. Zira her müessesenin kendine mahsus istediği bir davranışşekli vardır. Tabii bu davranışşlar da yeni edinilecek alışkanlıkların bir merhalesidir. Bir diskotek ile bir caminin istediği davranışşların aynı olmayacağı muhakkak ve gayet tabidir. Çünkü üzerine kuruldukları değer yargıları ve kuruluş gayeleri başkadır.

Camiye devam edenleri, yukarda zikredilenlerden daha başka:

1-Erkek

2-Kadın olarak da ayırmak gerekir.

Toplum hayatındaki erkek-kadın münasebetlerinin çok mühim ve etkili olduğu bir gerçektir.

Cami, İslâm'ın "Sizin en hayırlınız aile, çoluk çocuklarına en hayırlı olanınızdır" gibi ve benzeri ifadeleriyle, erkekleri aileleri, çoluk çocuklarına doğru yöneltip onların gayet cömert, merhametli, şefkatli, iyi birer aile reisi olmalarını sağlarken, hanımlara da meşru hallerde seve seve kocalarına itaat telkin etmek suretiyle yuvanın iki rüknü, iki esası durumunda olan kadın ile erkek arasındaki münasebetleri tanzim ederek kuvvetlendirir. Bu da çocukların, şahit olmalarının üzerlerinde fazla ve değişik tesirler göstereceği her türlü münakaşa ve kavgadan uzak olarak sağlam bir ruh sağlığıyla yetişip gelişmelerini sağlayacaktır.

Böylece aile, bütünüyle (baba, anne ve çocuklar) sağlam temeller üzerine kurulmuş olur. Milletin en küçük parçası durumunda olan ailelerin sağlamlığı ve güçlülüğü ailenin toplamı ve bütünü demek olan milletin de sağlamlığını ve güçlülüğünü doğuracaktır. Yine cami, kadın-erkek arasındaki gayr-i meşru münasebetleri önlemek suretiyle toplumda felaket ve cinayetlerin ortadan kalkmasını temin edecektir. Zira yapılan istatistikler cinayetlerin çoğunun gayr-ı meşru kadın-erkek münasebetlerinden doğduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak cami, kendisine devam edenler arasında bir tanışıklığın doğmasına sebep olacaktır. Maddî tarafının ilerde ele alınacağı bu tanışıklık, tanışan kimseler arasında bir anlaşma zeminin doğmasına, bu da, arada sevgi ve muhabbetin

gerçekleşmesine yol açacaktır. Zira dilimizde çok yaygın “hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşılır” atasözü de bu gerçeğin bir ifadesidir.

Bilindiği gibi, camilerde farz namazlar toplu olarak beraberce kılınır. Tecrübî Psikolojideki “aynı işi yapanların, aynı işle meşgul olanların arasında sevgi, muhabbet ve dolayısıyla bir dayanışmanın husule geleceği” kanununu göz önüne alacak olursak, farz namazlarını topluca beraber olarak kılan bu fertler arasında, başka bir deyişle aynı işi yapan bu kimseler arasında sevgi ve dolayısıyla dayanışmanın, birbirine yakınlaşmanın doğacağı kaçınılmaz sonuç olarak ortaya çıkar.

Beraber kılınan farz namazlarına karşılık, sünnetler ayrı ayrı kılınır. Allah Teala sünnetlerin de Farzlar gibi topluca beraber olarak kılınmasını emredebilirdi. Bu, müslümanların esas meselelerde birlik ve beraberlik içinde olmalarına karşılık, teferruatta robotlaşmayarak şahsî teşebbüs (inisiyatif) sahibi olarak onları yapıcılığa teşvik, şahsî kabiliyet ve istidatlarını geliştirmeye yöneltmek içindir.

Yine farz namazların, toplumun (cemaatin) içindeki en layık kimseye uyularak topluca kılınması, birleşilmesi gereken esas meselelerde konularına göre onları en iyi bilen, en salahiyyetli kimseler etrafında seve seve sonsuz bir itaat hissiyle toplanmamızı bizlere telkin içindir.

Beden ile ruh arasında sıkı bir münasebetin mevcudiyeti ve yapılan müspet veya menfi hareketlerin aynıyle ruhta da müspet veya menfî (olumlu-olumsuz) tesirler icra edeceği ilmî gerçeği göz önüne alınacak olursa, gayet ölçülü, mevzun (ritmik) hareketlerden müteşekkil, ister farz ister sünnet olarak kılınan bu namazların o namazları kılanların ruhunda müspet tesir icra

ederek onların mutedil, ölçülü, her türlü aşırılıklardan sakınan birer olgun insan olarak yaşamalarına sebep olacağı sonucu ortaya çıkar.

Yine camilerde beraberce yapılanın, teker teker, ferdî olarak yerine getirilen aynı ibadetlerden, en az yirmi yedi defa değerli olarak kabul edilmesi, tek başımıza ferdî olarak yaptığımız aynı işlerin toplumla beraber yapıldığı takdirde daha fazla verim (randıman) sağlayarak, hem kendimiz, hem başkaları için daha faydalı olacağını bizlere bildirmek ve dolayısıyla bizleri toplumculuğa (kolektivizm), ortaklıklar kurmaya, başka bir ifadeyle koordineli bir iş taksimine yöneltmek içindir. Zira ferdî ibadetlerde elde edilecek sonuç, sadece ferde ait olacaktır, fakat topluca yapılan aynı ibadetlerde netice hem ferde, hem de o ferdin beraberce ibadet ettiği, başka bir ifadeyle beraber çalıştığı topluma (cemaate) ait olacaktır. Diğerlerinin de ibadetlerinden, başka bir deyimle faaliyetlerinden doğacak faydalar gene topluma, yani diğer fertlere ait olunca, toplumda her bir ferdin ibadeti (sa'y-u gayreti) ve bundan doğacak faydalar, hem kendine, hem beraber ibadet ettiği (çalıştığı) toplumun diğer fertlerine dağılacaktır.

Bu ferdiyetçilikten kaçış, mesaimizin sadece bize değil, toplumumuza da fayda temin etmesini, başka bir deyişle sadece kendimiz için çalışıp kendimizi gaye edinmekten vazgeçerek topluma ve toplum menfaatlerine yönelmemizi ve kendimizi buna adamamızı telkin edecektir.

Bu tarzdaki fedakârlıklardan kimsenin zarar görmeyeceği, bilakis her fert için daha istifadelî olacağı da ortadadır. Zira şahsî yapılan işlere nispetle, topluca yapılan işlerden en az toplumu meydana getiren fertlerin karesi veya küpü oranında bir artış, bir fazlalık kaydedileceği bir gerçektir.

Yine birbirini düşünen fertlerden müteşekkil cemiyetlerde dayanışma, yardım ve dolayısıyla huzurun, herkesin kendini düşündüğü, kendine yöneldiği cemiyetlere nispetle çok daha fazla olacağı ilmî bir hakikattir. Tabii herkesin böylesine yardımlaştığı, birbirini düşündüğü, birbirini sevdiği toplumda gençlik bunalımları, grev-lokavt ve benzeri hareketlerin de olmayacağını kabul etmek gerekir.

Buraya kadar devamlı olarak caminin toplum içindeki manevî tarafları ve sağladığı manevî eşitlikten bahsedildi. Evet, ele alınan bu manevî hususlar, toplum bünyesinde çok mühim olmakla beraber, kâfi ve yeterli değildir. Zira toplum bir gerçektir, realitedir. Onun maddî birçok ihtiyaçlarının olacağı da bir hakikattir. Bu maddî eşitlik gerçekleşmedikçe, toplumun dert ve davalarının tamamen halledilemeyeceği de ortadadır.

CAMİ SOSYOLOJİSİ VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME-II⁵¹

Camilerin bir ibadet mahalli, başka bir ifadeyle bir işyeri ve bu camilerde yapılan ibadetlerin ise bir çalışma, bir vazife, bir mesai durumu arz ettiklerine dikkat edilecek olursa, camilerde yavaş yavaş yürümenin ve gerektiği zaman alçak sesle ancak lüzumu kadar konuşmanın; buna karşılık namazda, yani vazife başında ise her türlü konuşmanın, gülmenin, lüzumsuz hareketlerin, başka bir ifadeyle her türlü laubaliliğin, her türlü hafifliğin katiyetle yasaklanması ve camilere gelen kimselerin farz namazlarını cami içinde dağınık olarak istedikleri yerlerde durarak değil de, bilakis en küçük bir boşluğun dahi mevzubahis olmadığı, her türlü eğri-büğrülükten azade, muntazam saflar

51 İSLAM MEDENİYETİ Dergisi, Ekim-Kasım 1969, Yıl: 2, Sayı: 24, s. 24-27.

halinde kılınması ancak bizlerde vazife şuurunun uyanması, sağlam bir iş, vazife ahlakının teessüsü ve bunun gelenekleşmesi, her türlü hafiflik ve laubalilikten ve dağınıklıktan kaçan ciddi ve metotlu çalışmanın ilk şartı olan intizamlı birer insan olmamızı temin etmek içindir.

Yine camide farz namazlar başlarken, başka bir ifadeyle vazife başlarken, vaktinde camide, başka bir tabirle iş-yerinde bulunmayarak, başlama tekbirini kaçıran kimselerin hiçbir zaman vaktinde ibadetin yani vazifesi başında bulunup başlama tekbirini kaçırmayanlar gibi Allah yanında makbul olup sevap, başka bir tabirle ücret alamayacakları ve bunun tersi olarak zamanında bulunup da ibadet, yani vazife tamamlamadan gidenlerin de yine zamanında gelmeyenler gibi sevaplarının (ücretlerinin) az olacağı esasları göz önüne alınarak dikkatle incelenecek olursa, zamanında ibadetine, yani vazifesine gelmeyenlerin vaktinde vazifesine gelenler kadar amirlerini, büyüklerini memnun edemeyecekleri ve yine zamanında gelenler kadar ücret alamayacakları, yani onlar kadar iş yapamayacakları, iş çıkaramayacakları sonucu ortaya çıkar; bunun neticesi olarak, daha az iş yapma, daha az iş çıkarma da memleketin daha geç kalkınması demektir.

“Camiye gitmek için atılan ilk adımla fert için ibadetin başlamış olacağı” esası, evden veya işyerinden camiye gidip-gelirken yollarda her türlü hafiflik ve aşırılıklardan uzak, vakur, ağır başlı gidilip gelinmesini sağlayacaktır. Günde beş defa bu şekilde gidip-gelmelerle de, yukarıda zikredilen esaslardan (prensiplerden) dolayı sokak adabı, davranışları bir alışkanlık halini alacak, herkesin nefsinde ayrı ayrı yerleşecek ve böylece fertler arası bir sokak terbiyesi doğarak kuvvetlenecektir. Bunun sonucu olarak, kim olursa olsun, nereye giderse gitsin herkes

mabette yürüyormuşçasına sessiz sedasız her türlü patırtı-gürültüden uzak yoluna devam edecektir.

Yine camiye ibadet etmeye giden kimsenin içinde, mekândan münezzeh olan Allah Teala'yı ziyarette gidiyormuş gibi bir sevinç ve her adımda sanki O'na biraz daha yaklaşıyormuş gibi bir heyecan ve bu halin aksi olarak da camiden ayrılırken içinde vazifesini yapmanın verdiği rahatlığa rağmen, yine sanki O'ndan ayrılıyormuşçasına duyduğu ızdırap içinde Allah Teala'yı daha çok memnun etmek ve her geçen gün O'na daha fazla yaklaşmak ve ayrılığı olmayan bir kavuşmanın arzu ve hevesini doğuracak ve kuvvetlendirecektir. İşte bu Allah Teala'ya her gün biraz daha fazla yaklaşma arzusu, İslâmiyet'in "Sizin en hayırlınız, insanlara en hayırlı olanınızdır" ve benzeri emirleriyle bir yön ve istikamet, bir şekil kazanacak ve böylece her geçen gün Allah Teala'ya daha fazla yaklaşma arzusu ile dolu olan bu kimseler zamanla doğru orantılı olarak yurttaşlarına daha faydalı, daha hayırlı daha fedakâr olmanın hevesiyle yanıp tutuşacaklar, bu hususta birbirleriyle yarışacaklar ve devamlı olarak zihnen de bütün imkânlarını zorlayarak müspet bir şeyler yapmanın çarelerini arayacaklardır. Bu hal de yurdumuzun kısa zamanda terakkisini gerçekleştirecektir.

Camide yapılan ibadetler birer iş, birer vazife olarak kabul edilirse, camiye gidip-gelirken yapılan bu yürümeler de, bu işe gidip-gelirken yapılacak yürümeler şeklini alacak ve bunu yapan insanlar da evden çıkmış yürümüş ve bir iş yaparak geri dönmüş durumu arz edeceklerdir.

Bu camiye gidiş-gelişlerin ve orada ibadet, başka bir ifadeyle iş yapmaların günde beş defa hiçbir maddî karşılık, hiçbir maddî menfaat, para, şöhret, rütbe... göstermeksizin baştan savma olmamak kaydıyla dikkat ve ihtimamla seve seve

yerine getirildiği göz önüne alınacak olursa, bu hareketlerin yani hiçbir maddî karşılık gözetmeksizin bu geliş-gidiş ve yapılan ibadetlerin, başka bir ifadeyle yapılan bu işlerin onları yapanlar üzerinde müspet tesir icra ederek, gerektiği zaman hiçbir menfaat beklemeksizin her türlü ve her çeşit iş yapma alışkanlığının doğup kuvvetlenmesine ve dolayısıyla başkalarına ve memleket menfaatlerine yönelen bir toplum ahlâkının her ferte ayrı ayrı yerleşmesine sebep olacağı hakikati ortaya çıkar.

Bu şekilde küçük yaştan beri günde beş defa ciddî bir eğitim görmüş olan bu kimseler, gördükleri eğitim neticesinde vatandaşlarının dul, yetim, öksüz... vs. yardımına her zaman seve seve koşacakları gibi, memleketleriyle de ilgili yol, köprü, okul... vs. her türlü faaliyetlere hiçbir şey, hatta bir teşekkür dahi talep etmeksizin seve seve koşacaklardır. Böylece, Avrupa ve Avrupalı mütefekkirlerin ta 18. asırda gerçekleştirmeğe çalıştıkları vazife için vazife (kategorik imperatifler) şuuru onlardan bin küsur sene daha önce İslâm âleminde tecellî etmiş olacaktır.

Bunun aksine olarak, kendi şahsî menfaatlerinden, kendi zevk ve eğlencelerinden başka hiçbir şekilde hiçbir yere hiçbir adım atmamış, başka bir ifadeyle ciddî bir ruh eğitimi görmemiş kimselerin yukarıda zikredildiği gibi küçük yaştan beri günde beş defa ciddî bir ruh eğitimi görmüş kimseler gibi hiçbir maddî menfaatin bahis konusu olmadığı işleri kabulleri şüpheden salim olamayacağı gibi, bu işlere yatkınlık dereceleri de ayrıca münakaşa konusudur.

Yine camiye gidip-gelmeler ve orada yapılan ibadetler, başka bir ifadeyle işler ve bu işlerde, yani ibadetlerde hiçbir şekilde yapılmayan kaytarmalar ve gevşeklikler ve bütün bunların tümü yapılırken hiçbir kimsenin murakabesi olmadan uyulan nizamlar ve kurallar, Müslümanların ruhunda kanun

ve nizamlara kendiliklerinden uymak ve işlerinde kimsenin murakabesi, denetimi olmaksızın gevşeklik ve kaytarma göstermeksizin çalışma alışkanlığı ve üstünlüğünü temin eder.

Yine farz namazlarına dururken, gerek başlama tekbiri gerek namazın diğer hareketlerinin (rükû, secde) imamdan, yani yapılan o işte, kendileri tarafından seçilen önderden daha evvel yapılmasının katiyetle yasaklanması ise, topluca yapılan işlerde konusuna göre onu en iyi bilen kimselerin önderliğinde toplandıktan sonra hiçbir faydası olmayan lüzumsuz ileri atılımlardan, yersiz acelelerle toplum çalışmasındaki intizam ve nizamı bozmak suretiyle huzur bozucu olmaktan bizleri sakındırmak ve böylece bu alışkanlığı, yani şuurlu bir ağırbaşlılığı ve ölçülülüğü verebilmek içindir.

Yine camide gerek namazdan sonra gerekse herhangi bir zaman yüksek sesle Kur'ân-ı Kerim okuduğunda hiçbir fazla (nafile, ibadet, başka bir ifadeyle iş yapmamızın ve hatta sessizce Kur'ân-ı Kerim dahi okumamızın yasaklanması bir mecliste bir kimsenin lüzumlu mühim konulardan, ilim ve memleket meselelerinden (gevezelik, dedikodu... vs. hariç) bahsetmesi esnasında onu bu arada vazifemiz haricinde sonra da yapabileceğimiz işleri terk ederek dinlemek ve üzerinde düşünmek alışkanlığını bizlere sağlamak içindir.

Yine camilerde namaz vakitlerinin, halka vakti bildirmekten başka hiçbir mana taşımayacak olan boru, trampet, davul vs. ile değil de yüksek, ulvî fikir ve mana ifade eden güçlü cümlelerden müteşekkil Ezan ile bildirilmesi dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken hususlardan biridir. Hâlbuki boru, trampet, davul... vs.nin sesi, ezana nispetle belki daha uzaklara gidebilirdi. Buna rağmen İslâmiyet'in ezan müessesesini tesis etmesi, O'nun hiçbir manasızlığa iltifat etmeyerek bir şeyle birçok şeyler

yapma esasını kabul edişinden ve insana değer, kıymet vererek O'na sevilen kimselerin öğütlerinin daha çabuk tutulacakları gerekçesiyle, kendisi tarafından sevilen ve kendi cinsinden olan kimseler vasıtasıyla hakikatleri söylemek istemesindendir.

Yine cemaatin önünde imamın (önderin), en arkada müezzinin bulunması ise toplumun yerinin bu önderleri ile bu önderler etrafındaki birlik ve beraberliği sağlayan mütefekkir ve âlimlerin arasında olduğunun ve onların emeğine ve gücüne göre şekil alacağının bir ifadesidir.

Yine bu birliği önderlerden ziyade ancak mütefekkirlerin, düşünürlerin ve âlimlerin gerçekleştireceğinin ve bunu gerçekleştirebilmek için de önderlik sevdasında olmayarak toplumun eksik veya aksayan tarafların tespit ile onların giderilmesini sağlamak ve devamlı olarak onları kontrol altında tutabilmek için benlikten geçerek daima toplumun en arkasında kalma lüzumunun bir ifadesidir.

Buraya kadar devamlı olarak caminin toplum içindeki manevî tarafları ve sağladığı manevî eşitlikten bahsedildi. Evet, ele alınan bu manevî hususlar, toplum bünyesinde çok mühim olmakla beraber, kâfi ve yeterli değildir. Zira toplum bir gerçek, bir realitedir. Onun maddî de birçok ihtiyaçlarının olacağı da bir hakikattir ve bu maddî eşitlik gerçekleşmedikçe toplumun dert ve davalarının tamamen halledilemeyeceği de ortadadır.

Camilere devamla Allah Teala'nın:

1-"Açlık gününde yakını olan bir yetimi veya sefalet içinde kalmış bir fakiri doyurmak..."

2-"Benim sevgili kullarım gizli ve aşikâr fakir, fukarayı doyururlar..."

3-"Benim muttaki kullarım kendilerine verilen rızıklardan başkalarına verirler..." gibi ve bunlara benzer binleri aşan emirlerinin...

Yine Peygamberimiz (s.a.s.) Hazretlerinin işçisine nasıl ücret tayin edeceğini soran kimseye, işin ağırlık derecesinin işveren tarafından öğrenilmesi ve işçi ücretlerinin hayat seviyesiyle ayarlanması, dolayısıyla grev-lokavt, yani işveren-işçi hareketlerinin ve bundan doğacak zararların tesirsiz kalması gayesiyle "Aynı işte sen çalış, kendine ne gibi bir ücret tayin ediyorsan, işçiye de aynı ücreti ver." diye buyurmaları;

—Zira işveren kendisine fiyat biçerken ev kiralari, yakacak ve her türlü yiyecek fiyatlarını hesaplayarak kendisine ücret tayin edeceğinden, işçi ücretleri kendiliğinden hayat seviyesi ile ayarlanmış olacaktır.

Yine "İşçileri olup onlara neler yapmakla görevli olduğunu soran bir kimseye de işçilerin gece hayatına alışarak intizamsız bir hayat yaşamalarının, dolayısıyla uykularını alamadan ertesi gün yorgun olarak işe gitmek suretiyle hem verimin (randıman) azalması, hem de iş kazalarının çoğalmasını önlemek ve işe yayan gidip-gelirken güçlerinin (enerjilerinin) yollarda boşu boşuna harcanıp yok olarak işe yorulmuş olarak başlamamaları ve iş harici hayatlarının da temizlik ve sıhhat kurallarına uygun ve tamamen rahat ve istirahat halinde geçmesi için.",

1-"İşçinin evi yoksa, ona ev tedarik etmesi,

2-Bekar ise, onu evlendirmesi,

3-Hizmetçisi yoksa, bir hizmetçi vermesi,

4-Binecek aracı yoksa, ona bu aracı temin etmesi." diye buyurmaları.

Yine, “Komşusu aç yatarken, tok yatan hakikî mü’min değildir.” gibi ve bunlara benzer binleri aşan emirlerinin, camilerde toplanan çeşitli sınıflara mensup kimselere hiçbir zümrenin menfaati, hatır-gönlü gözetilmemek kaydıyla, akla gelebilecek her türlü baskıdan azade olarak devamlı söylendiği nazar-ı itibara alınırsa, camilerin sadece her çeşit halk kütlelerini saflar halinde yan yana, omuz omuza getirmek suretiyle manevî eşitliği sağlamakla yetinmeyerek, iktisadî yönden de mümkün mertebe aradaki uçurumu kapamağa çalışmak suretiyle toplumda sınıflaşmaları ve bu sınıflaşmalardan doğacak mahzurları katiyetle önlemeğe çalıştığı ortaya çıkar.

Sonra camilerde her zaman İslâm’ın emirlerinden olan “Fakir-fukara ve düşkünlere maddeten yardım edilmesi lüzumunun” söylendiği ve günde beş defa toplanılan bu camilerde icap ettiği zaman istenildiği kadar nakdî yardımın da temin edileceği göz önüne alınacak olursa, camilerin Kızılay’ın birer şubeleri durumunda oldukları...

Yine camilerde içki içmenin kumar oynamanın fenalıklarının söylendiği ve yasaklandıkları düşünülürse, bu sefer de camilerin Yeşilay’ın fahrî şubeleri oldukları...

Yine “bütün canlı varlıklara bütün yaratıklara zulüm ve kötülük etmemenin, bilakis onlara muhabbet ederek yardımcı olma lüzumunun” belirtildiği göz önüne alınacak olursa, camilerin, hayvanları koruma cemiyetinin fahrî bir şubeleri oldukları...

Yine “ağaç dikmenin sevabının” ve “yaş kesen, baş keser” şeklinde halk arasında ifadesini bulan orman yakmanın ve boş yere ağaç kesmenin maddî-manevî mesuliyetlerinden bahsedildiği düşünülünce, camilerin Ormanları Koruma Cemiyetinin fahrî birer şubeleri oldukları...

Yine camilerde İslâm'ın "Herkesin hakkına riayet ediniz.", "Yoldan zahmet veren şeyi kaldırmak imandandır" gibi emirleri ve bu mealde olan benzerleri dikkate alınacak olursa, yollarda gelişigüzel yürüyerek geçişlerin haricinde istediği zaman karşıdan karşıya geçen kimsenin bizzat kendisinin yollarda zahmet veren bir şey durumuna düşeceği ve yine bu hareketlerin en azından yollardan geçen nakil vasıtalarının yavaşlamalarına ve hatta durmalarına sebep olacağı ve dolayısıyla onların boşuna benzin yakmaları ve zaman harcamalarına yol açacağı ve sonuç olarak israfa ve haklarına tecavüz edilmiş olunacağı ortaya çıkar. Aynı gerçekler, nakil vasıtaları kullananlar için de mevzubahistir. Zira vasıtalarını gelişigüzel sürmekle, yani trafik kaidelerine uymamakla, hem diğer vasıtaların hem de yayaların haklarını çiğnemiş, başka bir deyişle yolda başkalarına zahmet verir duruma düşmüş olacaktırlar. Bu zikredilen gerçeklere, "kazaen de olsa bir insanın ölümüne sebep olmanın vebalinin büyüklüğünün" söylendiğini ilave edecek olursak, camilerin "Trafik kurallarına riayet ve kazaları önleme", başka bir ifadeyle insan ve mal kaybını (israfını) önleyen bir faaliyet icra ettikleri açıkça ortaya çıkar.

Yine camilerde İslâm'ın: "Büyüklerimize saygı, hürmet; küçüklerimize şefkat, merhamet göstermeyen bizden değildir."

"İman bakımından en kamil olanınız, ahlak bakımından en üstün olanınızdır." ve benzeri emirlerinin toplumlara (cemaate) bildirildiği göz önüne alınacak olursa, camilerin aynı zamanda "İyi Ahlak Derneği"nin de fahrî birer şubeleri oldukları...

Merhum Mehmet Akif ve arkadaşlarının İstiklal Savaşında camileri dolaşarak orada İslâm'ın vatan, millet, istiklal, savaş ve şehitlik ile ilgili emirleri ve vaatleri hakkında camide toplanan halka (cemaate) vaaz ve nasihatler edip bu konuda teşvik edici

konuşmalar yaparak Kuvay-ı Milliye'ye camilerden gönüllü sevk ettikleri tarihî gerçeği hatırlanacak olursa, camilerin seferi anlarda orduya gönüllü sevk eden Sevkiyat Merkezleri durumunda oldukları...

Yine tarihî Maraş Müdafaasına bir cuma günü cuma namazından sonra karar verilerek başlandığı tarihî hakikati göz önüne alınacak olursa, camilerin harp zamanlarında başka bir tabirle (Allah korusun) müşkül anlarda yurt savunmasındaki yerleri ve önemleri açık olarak ortaya çıkar.

Biraz yukarıda manevî taraflarıyla ele alınan tanışıklığın, maddî bakımdan da dayanışma ve yardımlaşmaya zemin hazırlayarak ilk merhaleyi teşkil edeceği ortadadır. Zira insanların birbirlerinin yardımlarına koşabilmeleri, yani yardımlaşabilmeleri için birbirlerini tanımaları ve birbirlerinin her türlü hallerinden haberdar olabilme imkânına sahip olabilmeleri gerekir. Çünkü birbirini tanımayan veya tanıyıp da, birbirini sık sık görme imkânlarından mahrum olan kimselerin, başka bir ifadeyle birbirlerinin düştükleri maddî sıkıntıları zamanında haber alıp bilemeyen kimselerin maddî bakımdan yardımlaşabilmeleri imkânsız olmasa da, zayıf bir ihtimaldir.

Nihayet yukarıda söylenenleri kısaca özetlemek icap ederse, camilerin bugüne kadar kurulmuş veya ileride kurulacak memleket menfaatlerine hizmet eden veya edecek her türlü hayır cemiyetlerinin hem hazarda, hem seferde fahrî birer şubesi oldukları veya olacakları sonucu ortaya çıkar.

Öyleyse, makalenin başından beri belirtmeye çalışılan gerçekler göz önüne alınacak olursa dinî açıdan olmasa bile, yine de toplumumuzun varlığı bekası ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmesi şartı camilerin kuruluşlarındaki bütün bu gaye

ve hikmetleri sezerek onları en iyi şekilde değerlendirmemize bağlıdır.

SABAH NAMAZI SOSYOLOJİSİ⁵²

Sabah namazının erken (güneş doğmadan) kılınması toplumda hayatın en azından “üç” saat önce başlaması demektir. İlk bakışta küçümsenen bu zaman farkı, memleketin fertlerine teşmil edilip-yayıldığı ve beş-on sene içinde mütalaa edildiği takdirde, tahminlerin üstünde büyük yekûnlar karşımıza çıkar. Mesela her gün kazanılan bu üçer saat, üç gün zarfında dokuz saat şeklinde ufak bir fedakârlıkla kazanılmış bir işgünü olur.

Toplumda fert, hem üretici, hem de tüketici durumundadır. Sayet tüketiciliği üreticiliğinden çok ise, o fertlerden müteşekkil toplumun varlığı ancak kendi kaynaklarını bitirene kadardır. Eğer tüketiciliği ile üreticiliği eşit ise, o toplum da ancak varlığını sürdürebilecektir. Asıl kalkınma ve ilerleme, ferdin üreticiliği ile tüketiciliği arasındaki oranın, tüketicinin istekleri (normal haller müstesna) sınırlandırılmadan üretici lehine artmasıyla mümkündür.

Gün 24 saattir. Bu herkese göre eşittir. Bu zamanı kendi lehimize uzatmak imkânı olmayınca, yapabileceğimiz tek şey, onu en iyi şekilde değerlendirmek olmaktadır.

Bu da, zaman, güç (enerji), sıhhat ve buna benzer hususların en iyi şekilde değerlendirilmesiyle mümkündür.

Geceleyin bir günlük mesai sonucu herkes sinir, vücut ve dimağ bakımından yorgundur. Bundan ötürü, bu vakitler, insanların en verimsiz anlarıdır. Ölü zamanlarıdır. Bir iş

yapılamaz, yapılan işlerden de hayır gelmez. “Gündüzün şerri, gecenin hayrından daha iyidir” atasözü de bunu ifade eder.

Hal böyle olunca, yapılacak en isabetli iş, geceyi erken başlatmak, yani onu en iyi şekilde değerlendirmek için erkence yatmak olmalıdır. Aksi takdirde, iş yapma güç ve kabiliyetinin büyük bir kısmını kaybeden kimseler, bu zamanlarını hiç bir işe yaramayan bir takım iddialarla ziyan edip gideceklerdir. Tabii bu konuşmalar ve bu esnada yapılan dedikodu ve iddialar o kimselerin zaten tükenmiş güçlerini bir kat daha azaltacak ve masa başında sürüp giden oyunlar da gün boyu zaten bozuk olan sinirleri bir kat daha bozacaktır.

Yine bu gece hayatında yapılan konuşmalar arasında iddia, münakaşa ve dedikodular, zamanın ve enerjinin boşa gitmesinden başka, bir takım kırgınlıklar, dargınlıklar, düşmanlıklar ve hatta cinayetlerin meydana gelmesine zemin hazırlayacaktır. Yapılan istatistikler ve neşriyat tetkik edilecek olursa, bütün kırgınlıkların, cinayetlerin, kısacası bütün üzücü olayların çoğunun gece hayatındaki bu boş konuşmalardan başka bir deyişle geceyi yanlış değerlendirmiş olmaktan ortaya çıktığı görülür.

Öte yandan bu hal, kişilerin işteki verimlerinin (randıman) düşmesine de sebep olacaktır. Bedenen ve ruhen yorgun olduklarından, yani bir gece önce münakaşa yapmadan erken yatarak uykularını alıp ruhen ve bedenen dinç olarak işe gelmediklerinden, verimin (randımanın) düşmesine paralel olarak gerekli dikkatin gösterilememesinden de iş kazalarının arttığı görülecektir.

Avrupa ülkelerinde, hayatın çok erken başladığını, gece misafirliklerinin, hemen hemen hiç olmadığını, erken

yattıklarını, yatma saatlerini hiçbir şekilde geçirmediğini, misafirleri dahi olsa yatma zamanı gelince misafirlerine münasip bir lisanla ertesi günü çok erken kalkıp işe gideceklerini, bu yüzden uykularını almak için erken yatmaya mecbur olduklarını beyanla kalkıp gitmelerini rica ettiklerini bu ülkelerde uzun müddet kalan kimselerden defalarca işittim. Hiç şüphesiz böyle yapmakla da haklıdırlar. Çünkü onlar bugünkü medeniyet seviyelerini, günlerini bu kadar erkenden değerlendirmekle sağlayabildiklerinin farkındadırlar.

Sonuç olarak, Sabah namazına kalkma mecburiyeti büyük bir zaman, güç (enerji), sıhhat kaybına sebep olan gece hayatının alâka ve rağbet görmeyip kendine taraftar bulamaması demektir. Zira gece yarısına kadar oturan kimsenin ertesi gün ibadetini yapmak için zinde olarak kalkması ne derece mümkündür?

NAMAZIN İNSAN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İbadetin en temel faydalarından birisi insanın ruhî yönünü yüceltmesi ve kötülöklere mâni olmasıdır. Jung'a göre, günümüz insanı ilkel ve antik çağ insanından daha fazla kötölük yapma kapasitesine sahip değildir. Sadece kötölöğe eğilimini harekete geçirmek için eskisiyle kıyaslanamayacak kadar güçlü araçlara sahiptir. Bilinci ne kadar genişlemiş ve farklılaşmışsa, ahlâkî yapısı o denli geri kalmıştır. İşte bugün önümüzdeki sorun budur. Akıl tek başına yeterli değildir.⁵³ İnsanın bilinci ile beraber ahlâkî yönünü de geliştirmesini mümkün kılan en önemli unsur ibadetlerdir. İbadetler bilinci olgunlaştırarak, kötölük eğilimine engel olup, iyi duygu, düşünce ve ahlâkî özellikleri geliştirmeye; aklın bu konudaki yetersizliğini ortadan kaldırıp olumlu

53 Jung, a.g.e. 115.

düşünceyi olumlu ahlâkî davranışlara dönüştürmeye hizmet etmektedirler.

Bununla beraber değişken ve tutarsız insan tabiatının tutarlı ve dengeli bir karaktere dönüştürülmesi, ilâhî hakikatle ilişkilerin sürekli canlı tutulması, sistemli bir davranış ve uygulama düzenini gerekli kılmaktadır. Bu noktada ibadetler genelde, kişilik ve karakteri düzenleyici ve dengeleyici sistemler olarak anlaşılabılır.⁵⁴

İbadetler şuurlu bir şekilde yapıldığında, kişiliğin gerek içe ve gerekse dışa dönük yönünün gelişmesine yardımcı olurlar. İbadetler insana, bedensel ve ruhsal birtakım güçlüklerle katlanmayı da öğretebilir. İnsanın bu zorluklara katlanarak ibadetlerini devamlı olarak yerine getirmesi, kişiliği oluşturan sabır, cesaret, merhamet, sorumluluk ve yardımseverlik gibi diğer duyguları ve davranışları güçlendirir ve geliştirir.⁵⁵

İbadetlerin insan karakteri üzerinde düzenleyici, sağlamlaştırıcı ve yönlendirici etkileri vardır. Yaratıcısına tam bir şuurla bağlanan ve ibadet eden kişi her türlü kötülükten kaçınarak kendisine olan güvenini artırır, büyük ruhsal destek kazanır, kişiliğini sağlamlaştırır, sabrını ve olumlu yaşam sevincini geliştirebilir.

İnsanın kişiliği ve karakteri üzerindeki zaafı da Allah'a itaat ve ibadetle düzeltilebilir.⁵⁶

İbadet her an Allah'la ilgi kurma vasıtasıdır. Benliğimizin Allah'a yabancılaşmasını ve O'nu unutmamızı önlerler. Ruh ve bedenimizi Allah'ın emirlerinde birleştirerek, irademizi

54 Hökekleli, a.g.e., s. 255.

55 Bayrakdar, a.g.e., s. 23-24.

56 Hayta, a.g.m., s. 61.

kuvvetlendirir ve yaşantımızın her anında O'nu hatırlatarak davranışlarımıza yön ve şekil verirler. Bu noktada bir borç ve görev bilindiği ölçüde ibadetler kişide sorumluluk duygusunu artırarak ferdin kendi nefsinin aşmasını sağlar. Ayrıca kişi, Allah'ın huzurunda bütün yaptıklarından hesap vereceği bir günün geleceğini hatırlayarak içindeki vicdan mekanizmasıyla kendisini sorgular. Bütün davranışlarını bu sorgu sürecinden geçirerek sorumluluk şuuru ile yerine getirir. Böylece ibadet, hem sorumluluk şuurunun bir sonucu hem de bunun ruhuna işlenerek genelleşmesinin bir sebebi olarak görülebilir.⁵⁷

İbadetler insandaki olumsuz arzu ve istekleri engelleyerek onları düzenler ve kişiliği geliştirmede önemli katkılar sağlarlar. Gerçek ibadetin amacı da ruhsal mekanizmaları iyiye doğru dönüştürmek, aşağı derecelerden yukarılara çıkarmaktır.

Namazın sürekliliği ve zamanı, orucun belli sürelerde yemeden içmeden sakınarak açlığa ve susuzluğa tahammül etme olduğu düşünüldüğünde; burada belli bir düzenlilik, ilâhî iradeye teslim olup bir nevi ondan iyiyi ve güzeli öğrenme söz konusudur.

İbadetler insan yapısındaki kibri, gururu ve bencilliği yıkarak yerine tevazuu, kendini aşarak diğer insanlarla ilgilenmeyi, cömertliği yerleştirir. Cömertlik insan tabiatında var olan mal tutkusunu dengelemek ve onun insana hâkim olmasını önlemektir. Bunun en güzel belirtisi ise, ihtiyacı olduğu hâlde verebilmek, zulmedeni bağışlamak, ahirete içten inandığı için dünya sıkıntılarına göğüs germek ve hiçe saymaktır. Özellikle zekât, sadaka, kurban, hac, oruç gibi ibadetler insana "fedakarlığı" öğretir.⁵⁸

57 Hökelekî, a.g.e., 243.

58 en-Nedvî, a.g.e.t.s. 136.

İbadetler bir şükür ifadesidir. Şükür, nimeti verene karşı memnuniyet ve minnet duygularını saygı duyguları içerisinde ifade etmektir. Aynı zamanda şükür, kadirşinaslık, nimetin sahibini unutmama, O'na karşı minnet duygularıyla sevgi-muhabbetini ifade etmektir.⁷ Bu noktada ibadetler Allah'a ve insanlara karşı şükran ve minnet anlayışının kişi tarafından kazanılmasını sağlarlar.

Aynı zamanda ibadetler, kişiye sabretmeyi, sebatkâr olmayı ve olaylar karşısında metin olmayı öğretirler. İbadetleri yerine getirebilmek için kişinin birtakım sıkıntılara katlanması gerekir. Bir bakıma ibadet bir meşakkattir, bu meşakkate katlanmaya alışkın olan kişiler hayatın birtakım farklı ortamlarına ve değişik şartlarına uyum sağlamakta güçlük çekmeyecek; yerinde sabretmeyi, yerinde azim, sabır ve metanet göstermeyi öğrenebileceklerdir.⁵⁹

İbadetler, kişiyi kötülüklerden uzaklaştırarak dürüst bir kişilik kazanmasına yardımcı olurlar. Ancak ibadetlerin kişinin kötülüklerden uzaklaşmasını sağlaması için dinî şuurun belli bir dereceye kadar gelişmiş olması gerekmektedir.⁶⁰ Bu noktada ibadetler dinî şuurun gelişmesine katkıda bulunarak inanç, bilgi, duygu ve davranışlar arasında bir tutarlılık ve bütünlük sağlayabilirler.

NAMAZIN İNSAN DAVRANIŞLARINI MÜSBET YÖNDE ETKİLEMESİ

Namazın insanın davranışlarını tam manasıyla etkileyebilmesi için, kişinin namazı ikame etmesi kadar ikame

59 Şentürk, a.g.e., s. 145-146

60 Uludağ, Süleyman, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 2001, s.87.

edilen yani dosdoğru kılınan bir namazı muhafaza etmesi de önemlidir. Namaz kılan müminlerin en temel özellikleri namaza devam edip⁶¹ namazlarını korumalarıdır.⁶² Namazlarına devamlarından maksat, onu hiçbir vakit terk etmemeleri; namazlarını muhafaza etmeleri ise namaza önem vermeleri ve onu en mükemmel bir biçimde ifa etmelerini içine almaktadır.

Namazı muhafaza etme, namaz vakti girmeden, insanın abdest alıp hazırlanma işine odaklanması, giyinmesi, temiz yer bulması, namazı cemaatle ve en iyi şekilde kılmayı düşünmesi, namaza başlamadan kalbini vesveselerden ve Allah dışındaki her şeyden uzak tutup gösteriş ve riyadan da sakınmasıdır. Namaz esnasında yapılacak şeyler ise insanın çevresiyle meşguliyeti kesip yüce yaratıcının huzurunda olduğunu bilmesi; namazdaki sureleri ve duaları okurken kalbinin huzurunu sağlaması; ayetlerin manasını anlamaya çalışması ve namazın hikmetlerini kavramaya uğraşmasıdır. Namazdan sonra yapılacak işlere gelince bu da, insanın namazı ifa ettikten sonra, artık boş işlerle meşgul olmayıp namaz esnasındaki ruh hâlini namaz sonrasında da devam ettirmeye çalışması, herhangi bir günah veya olumsuz bir fiil işlemekten mümkün oldukça sakınmaya çalışmasıdır.⁶³ Namazın kişiyi haramlardan sakındırabilmesi için bu ibadet huşu içerisinde yerine getirilmelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de namazlarını hakkı ile yerine getiren Müslümanların, namazlarını huşu içerisinde yerine getirdikleri⁶⁴ ifade edilmiştir. Huşu, yüce yaratıcının büyüklüğü ve kusursuzluğu karşısında kendi yetersizlikleri ve eksikliklerinin farkına varan insanın

61 Mearic, 70/23

62 Mearic, 70/34

63 er-Razi, a.g.e., C. 22, s. 322; Yazır, a.g.e., C. 8, s. 342.

64 Mu'minin, 24/1-2

Hakk'ın emrine tevazu ile boyun eğmesidir. Huşu bir yönüyle, namaz ibadetine duygusal, zihinsel ve ruhsal konsantre olmayı da ifade eder. Namaza odaklanma hâlini beş defalık bir tekrarla yaşayan kişi zihnini, duygularını bir noktada toplama yeteneğini kazanmaktadır. Bu yetenek, insanın hayattaki başarısını ve mutluluğunu etkileyebilir. Namazlarında huşuu olan müminlerin kurtuluşa erdikleri,⁶⁵ ifade edilen bu gerçeği vurgulamaktadır.

“İbadet esnasında Allah’a gösterilen en yüce tevazu anlamına gelen huşu, Rabbin tecellileri karşısında kalbin erimesidir. Huşu Hakk'ın heybetlerinin mukaddimeleridir. Huşu aniden ilâhî bir hakikatin keşfen bilinmesi sırasında birden kalbe gelen bir ürpertidir.”⁶⁶

Namaz kılan şahısların namaza devam etmelerinin yanında namazlarını korumaları⁶⁷ namaz ibadetinin insan üzerinde olumlu etkisinin görülmesinde çok önemlidir. Bu yönüyle namazı korumanın diğer önemli bir anlamı, namazları tüm dünyevî kaygılardan uzak tutma hassasiyetidir.⁶⁸

Namaz kılan bir kimsede olumsuz herhangi bir davranış görülüyorsa, bencillik, sabırsızlıktan dolayı feryat etme, cimrilik, iyiliği men etme, yalancılık gibi vasıflar ona hâkim olduysa o kimse gerçek anlamda namaz kılmamaktadır. Namaz sürekli Allah huzurunda hesap verme bilincini, yapılmasında her türlü hayrın bulunduğu Allah'ın emirlerini ve her türlü kötülükten alıkoyan yasaklarını hatırlamanın vasıtasıdır. Bu durum, namaz

65 Mu'minin, 24/1-2

66 Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, (çev, Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, s. 234

67 Mu'minin, 23/9; Mearic, 70/34.

68 Esed, a.g.e. s. 689.

kılanı hakkı, adaleti ve hayrı işlemekte aktif hâle getirmekte; günah ve kötülüklerden sakındırmaktadır.⁶⁹

Ahlâkî güzellikleri olumlu yönde etkilemeyen bir namaz insanın ruhunu saflaştırması, zihnini ve kalbini Allah'a odaklaması hususunda hiçbir fayda sağlamaz. Kur'ân-ı Kerim'de namaz ibadetinin, insanı çirkin fiillerden (fahşa) ve akla, sağduyuya aykırı (münker) olan her türlü şeyden alıkoyduğu⁷⁰ ifade edilmiştir. Münker terimi Zemahşeri'ye göre, insan aklının kabul etmediği; akla, mantığa, sağduyuya uymayan ve bunlara ters düşen şeydir. Münker terimi sadece zihnen kabul edilmesi mümkün olmayan önermeleri değil, aynı zamanda fiilen uygunsuz, uzak durulması, kaçınılması gereken tutum ve davranışları da içine almaktadır. Bu açıklama Kur'ân'ın hem ahlâkî problemlere ilişkin akla uygun yaklaşımıyla hem de onun insan davranışlarında gözetilmesi gereken sağduyu ve itidal konusundaki ısrarıyla tam bir uyum içindedir. Fahşa terimi ise, "aşırı derecede çirkin söz ve davranış; büyük günah, edep ve ahlâka aykırı olup dinen yasaklanan her türlü kötülük ve çirkin davranış ve tutumlar" anlamında kullanılır. Ancak fuhuş (çoğulu: fahşa) ve fahişe kelimeleri İslâmî kaynaklarda giderek insanın iffet ve hayâ sınırlarını aşan, dinen ve ahlaken yasaklanıp kınanan cinsî suçlar ve davranış bozukluklarını ifade eden bir terim hâline gelmişlerdir.⁷¹

Namazını gereği gibi yerine getirmeyen, Allah'tan giderek uzaklaşmaktan başka bir şey yapmış olmaz. Çünkü namazın özünde açık ve gizli bütün kötülüklerden men ve alıkoyma

69 Derveze, a.g.e., s. 255.

70 Ankebut, 29/45.

71 Hökelekli, Hayati, İbadet-Psikoloji ve Sosyoloji Açısından İbadet, D.İ.A., C.19, s. 248-252, T.D.V Yay., İstanbul, 1999. Yazır, a.g.e., C. 6, s. 223.

yüceliği bulunmaktadır. Bu nedenle Allah'ın huzurunda namaza durdukları hâlde namazın özünü benimsemeyen, bilinçle namaz kılmayanlar, dolayısıyla namaz sonucu güzel ahlâka bürünmeyenler, özellikle kibir ve gösterişten temizlenemeyenler, Allah tarafından sert bir şekilde kınanmaktadırlar.⁷²

Namazı gerçek anlamıyla kılan kişi, secde ettiğinde "secde et ve yakınlaş"⁷³ emrinden ötürü bir tür manevî yakınlık elde etmiş olur. Böylesine bir yakınlık, onu yasaklardan ve günahlardan alıkoyar. Namazının ve secdelerinin tekrarı ile makam ve mertebesi öylesine artar ki, artık kendisi İçin büyük günahlar şöyle dursun, küçük günahlara karşı da namazı kalkan olur.⁷⁴

Namaz İçin gönlün huzurlu ve namaza odaklanmanın mümkün olduğu zamanlar seçilmeli; bu durumu teşvik edecek fırsatlar yakalanmalıdır. Huzursuz ve ilâhî şuur olmaksızın kılınan bir namaz gerçek namaz değildir. Böyle kılınan bir namaz, sadece şekilden ibarettir. Gerçek namaz, kulun gönül huzuru ile kendisini Allah'a teslim ederek kıldığı namazdır.⁷⁵ Bu bakımdan ahlâkî bir dönüşüme yol açan namaz ibadeti, büyük bir psikolojik çatışmayı benliğinde çözüme kavuşturmuş ve kendini Allah'ın rızasına uyumlu hâle getirmiş kişinin ibadetidir.⁷⁶

Namaz kılan mümin ilâhî şuur odaklanmasını ifade eden huşuu sağlamak için açlığını gidermeli, ihtiyaçlarını karşılamalı ve namaz esnasında dikkat ve yoğunlaşmasını bozacak hususları ortadan kaldırmalıdır. Böylece bütün zihinsel, duygusal, ruhsal güçlerini namazda toplamış, kalbi ve akli boş düşüncelerden

72 Maun, 107/4-5

73 Alak, 19

74 er-Razî, a.g.e.3 C. 18., 32,33

75 Ateş, a.g.e., C. 4, s. 346.

76 Hökelekli, a.g.e., s. 243; bkz. Hökelekli, a.g.m., C. 19, s. 248-252

arınmış; duygusal, ruhsal ve zihinsel anlamda Allah'a yönelmiş ve diliyle söylediklerine zihni, kalbi de uyum göstermiş olur.⁷⁷ Huşuun sağlayacağı bu durumu namazın bitimine kadar muhafaza etmek gerekmektedir. Ebu Talib el-Mekkî, namaz kılan müminlerin namaz üzerinde devamlı olmalarını ve namazlarını muhafaza etmeleri⁷⁸ konusundaki hassasiyetlerini namaz ibadeti ile sükûn bulma ve tatmin olmaları olarak yorumlamıştır. O, namazda devamlılığın şartının da namaz esnasında sükûnetin muhafaza edilerek, zihnin başka şeylerle meşgul olmaktan alıkoyulması olduğunu söyler.⁷⁹

Namaz ibadetinin insanı ahlâkî açıdan olgunlaştırması için namaz kılan kişinin namazlarını ikame etmesi gerekir. Namazın ikamesi, “namaza ait her hakkı ve şartı dosdoğru yerine getirmek; namazı sadece şekilsel olarak değil ruhsal, duygusal ve zihinsel odaklanma suretiyle manen de kılmak⁸⁰; namaz hususunda “devamlı⁸¹ ve bilinçli olmak” anlamlarına da gelmektedir.

“Namazı ikame etme” sözü, namazla hedeflenen Allah rızasına doğru bütün amaçların gerçekleşmesini, namazın kişi ve toplum hayatında yapacağı dönüşümü ifade eder. Kur’ân’da, “namazlarınızı ikame edin⁸² emrinde ikame fiili özellikle kullanılmıştır.⁸³ Namaz vasıtasıyla yaratıcıya karşı saygısını gösteren kişi yaratıcının kullarına karşı hürmetsiz davranamaz. İyilik onun ayrılmaz vasfı olur yeter ki kimin huzuruna çıktığının farkında olsun. Her daim kimin huzurunda olduğunun da!

77 el-Mekkî, a.g.e, C. 3, s. 318; Certel, Hüseyin “Ebu Talib El-Mekkî’de Namazın Psikolojisi”, S.D.Ü. Dergisi, 1999/6, Isparta, 1990, s. 130.

78 Mearic, 70/23-34

79 el-Mekkî, a.g.e., C. 3, s. 318

80 Derveze, a.g.e., C. 4, s. 106

81 Derveze, a.g.e., C. 4, s. 106

82 Bakara, 2/3

83 el-İsfahanî, a.g.e, s. 420-421

a. Namaz-Sorumluluk Duygusu ve Vicdanlılık

aa. Namaz -Allah'a Karşı Sorumluluk Duygusu

Kişinin nasıl ki kendisiyle ilgili anlamadığı ve anlamak istemediği her şeyi bir başkasına yükleyerek başından atmak gibi vazgeçemediği bir eğilimi varsa, bunun gibi kötülüğü de daima karşı tarafta görmek eğilimi vardır. Bu sorumsuzluk ve kayıtsızlık kadar toplum üzerinde bölücü ve yabancılaştırıcı bir etki yapan başka hiçbir şey yoktur. Ve hiçbir şey, tarafların yansımalarını karşılıklı olarak birbirlerinin üzerinden çekmeleri kadar anlaşmayı ve uzlaşmayı teşvik edemez. Bunu sağlamak ise özeleştirici gerektirir.⁸⁴ Namaz kılan kişi Allah'ın huzurunda durup, O'nun hesap gününün sahibi olduğu bilincini taşıyorsa, kendini Allah hesaba çekmeden önce hesaba çekecektir. Kişinin kendisini hesaba çekmesi, kendisini daima takip eden canlı bir ilâhî şuur bilinci nedeniyle iyi eğilim ve davranışlara yönelmesini sağlar. İyi eğilim ve davranışlar kişide yerleştikçe kişinin özeleştirici yeteneği artar.

İnsanî deneyimlerden biri olan sorumluluk da günümüzde asıl anlamını yitirmeye ve çoğu kez, görev sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Görev, özgür olmama anlamında kullanılan bir kavramdır; sorumluluksa, özgürlük alanına ait bir kavramdır.

Kişi Allah'a karşı sorumlu tutulduğu zaman, vicdanının ve iradesinin özgür sesini dinleyerek Allah dışında hiçbir kimseden emir almadan ve O'ndan başka hiç kimseye boyun eğmeyerek -ki bunu Sübhaneke duasındaki "senden başka ilâh yoktur"⁸⁵ ifadesi

84 Fromm, Umut Devrimi, s. 95

85 *Velâ ilahe gayruk*

ile bu durumu tasdik eder- namaz emrini yerine getirmektedir.

Hakkıyla namaz kılan kişilerin hesap gününün doğruluğunu tasdik ederek Rablerinin azabından korktukları⁸⁶ ifade edilmiştir. Bu ayete göre namaz kılan kişiler sorumlu tutuldukları yani mükellef oldukları hususlarda, böylesi korku ve endişeyi beş vakitte hatırlayarak emirleri hakkıyla yerine getirmeye doğru bir eğilim içinde olurlar.⁸⁷

Kendini sorgulama bilincini kazanan insan, Allah'a karşı sorumlu olduğunun bilincini de günde beş vakit bir disiplin içerisinde tazeleyecektir. Zaten beş vakit namaz, ancak Allah'a karşı sorumluluk, sevgi ve saygı duyguları içerisinde yerine getirilebilecek bir ibadettir.

Namaz kılan kişiler, hesap gününe inanarak, Rablerinin azabından korku üzere bulundukları için⁸⁸ "Davranışlarını kontrol ederek sorumluluklarını hatırlarlar. Her türlü sorumluluklarında, yapmaları gereken işlerde kusur etmiş veya yasak olan bir şeye atılmış bulunmak ve Hakk'a lâıyk işler yapamamış olmak endişesiyle uyanık, tedbirli bir düşünceye sahip bulunurlar."⁸⁹

Kur'ân-ı Kerim'de Allah, namaz kılan kişilere kıldıkları namazın gerekçesini belirterek "Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl."⁹⁰ buyurmuştur. Bu ayet-i kerime gösteriyor ki ibadet sadece O'nun için yapılır. Kişi Allah'ın huzurunda kendini O'na karşı sorumlu hissetmiyorsa gerçek anlamda

86 Mearic, 70/26-27

87 er-Razî, a.g.e., C. 22, s. 134

88 Mearic, 70/26-27

89 Yazır, a.g.e., C. 8, s. 340 45.

90 Taha, 20/14

namaz kılmıyor demektir. Yani burada biz özellikle ibadetlerin en önemlisi olan namazı, Allah'a karşı sorumlu olmamızın; O'nun varlığını, birliğini, eşsizliğini hatırlayıp, O'nun bizim üzerimizdeki haklarına odaklanarak, O bizi sorumluluklarımızdan dolayı hesaba çekmeden önce kendi nefsimizi hesaba çekmenin bir göstergesi olarak görüyoruz. Çünkü namaz yoluyla biz Allah'ı, Allah da bizleri hatırlamakta ve zikretmektedir. Nitekim Allah, "Siz beni zikredin ben de sizi zikredeyim."⁹¹ buyurmaktadır. Yani Allah'ın benim için namaz kılın demesi, bizim ibadetlerimizi niçin yaptığımızın gerekçesini bize sunmaktadır. Şüphesiz bütün ibadetler Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyan kişilerin, Allah'a yönelme, O'nun varlığını ve birliğini kabul etme, O'nun sevgisini kazanma ve O'na hakiki kul olma esasına dayanır. Namazın gerekçesi de budur.⁹²

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olan (takva sahipleri) kişilerin en önemli özelliklerinin, namaz ibadetleri hususunda dikkatli ve devamlı olmaları⁹³ namazlarını dosdoğru kılmaları⁹⁴ olduğu belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle takva sahibi namaz kılan kişiler, Allah'ın her zaman ve her yerde hazır olduğunun farkında olan; bu farkında oluşun ışığı altında kendi varlığını biçimlendirme arzusu içinde bulunan, kötülüklerden sakınan, sorumlulukları konusunda dikkatli olan, ilâhî sorumluluk bilincine sahip kişilerdir.⁹⁵

Başka bir ifadeyle Allah'ın sevgi ve yakınlığını kazanma isteği içerisinde davranışlarını düzenleyen ve namazlarını kılan bir kişi, Allah'a karşı olan sorumluluk bilincini (takva) en üst düzeyde harekete geçirecektir.

91 Bakara, 2/157

92 Kutub, a.g.e., C.10, s.31 48

93 Kutub, a.g.e., C.10, s.31 48

94 Esed, a.g.e., s. 4

95 Bakara, 2/2-3 bkz.

1. İnsanı Allah Korkusuna Yönlendiren tükenmek bilmeyen istek-arzular: “Azap endişesi, kabir suali, mutsuzluk. Diğer taraftan: cennet, cehennem, ödöl, mükâfat, ceza vb. Göröldüğü üzere bu boyut, Allah’a karşı sorumluluk bilinci olan takvanın Allah korkusuna dönüşmesinden Önceki sürecini teşkil eden Allah korkusuna dönüştüren sebepleri ve tahrik nedenlerini oluşturmaktadır.

2. Allah Korkusu, Yasaktan Sakınma Boyutu: İnsanı Allah korkusuna yönlendiren iç ve dış etkenler namaz esnasında sonsuz kudret sahibi, ilâhî güvenin kaynağı olan Allah’a sığınma ile son bularak Allah korkusu ve O’nun yasaklarından sakınma hâline dönüşür.

3. Olumlu Yönde Davranış Değişimi Boyutu: Allah’a karşı olan sorumluluk bilincini ifade eden takvanın ikinci süreci olan Allah korkusunun ve O’nun yasaklarından sakınma hâlinin namaz esnasında Allah tarafından gözlendiğı düşüncesi ve O’na vereceğı hesap duyarlılığı kişiyi olumlu düşünce ve davranışlara ve karakter özelliklerine yönlendirir. Yani namaz kılan kişi, Allah’a olan sorumluk bilinci (takva) sonucunda kendini hataları sebebiyle hesaba çekeabilen ve kendini olumlu karakter özelliklerine doğru yenileyebilen bir düşünce melekesini elde etmiş olur.

4. Huzur Duygusu ve Allah’ın Sevgi ve Yakınlığını Kazanma Düşüncesiyle Davranışta Bulunma Boyutu: Allah’a olan sorumluluk bilinci ve duyarlılığı olan takva, namaz ibadeti vasıtasıyla Allah korkusunun son bulması neticesinde hissedilen “huzur ve tatmin duygusu içerisinde Allah’ın sevgi ve yakınlığını kazanma düşüncesiyle davranışta bulunma” boyutu ile en yüksek mertebeye ulaşır. Bu mertebede Allah’a karşı hissedilen sorumluk bilinci (takva) içerisinde davranışlarını düzenleyen

namaz kılan kişileri tanımladığını düşündüğümüz şu ayeti zikredebiliriz: “Ey huzura kavuşmuş insan, sen Rabbinden razı (hoşnut), Rabbin senden razı (hoşnut) olarak Rabbine dön. Seçkin kullarım arasına katıl ve cennetime gir.”⁹⁶

ab. Namaz-İnsana Karşı Sorumluluk Duygusu ve Vicdanlılık

Diğerkâmlık yani fedakârlık duygusu içerisinde yapılan paylaşım ve dayanışma (infak) ile çok açık bir şekilde bağlantılı olan, ama tümüyle onunla aynı olmayan diğer iki duygu da duygu birliği ve duygu hissidir. Duygu birliğinin özü, insanın bir başka kişiyle ‘birlikte acı çekmesi’ ya da daha geniş anlamda ‘birlikte hissetmesi’dir. Bu durum, insanın karşısındakine dışarıdan bakmadığı, kişiyi kendi ilgi ve kaygılarının nesnesi olarak görmediği, kendisini, o kişinin yerine koyduğu anlamına gelir. Bu demektir ki, ben kendi içimde, tıpkı karşındakinin yaşadığı deneyimi yaşarım yani ben senim, anlayışını deneyimlerim. Duygu birliği ve duygu sezgisi şu anlamı içerir: Ben kendi içimde, öteki kişinin yaşadığı deneyimi yaşıyorum dolayısıyla o ve ben biriz.

İnsanlar arası duygu birliği bize ırk ya da kültürün daraltıcı bağlarından kurtulmamızı ve insan gerçekliğinin derinliklerine nüfuz etmemizi gerektirir.

Kur’ân-ı Kerim’de, namaz kılan kişilerin, sahip olduğu mallar üzerinde, yardım isteyenlerin ve birtakım maddî şeylerden yoksun bulunanların, hak sahibi olduklarını kabul ettikleri⁹⁷ ifade edilmiştir. Bu duruma göre namaz ibadeti, bize

96 Fecr, 89/27-30.

97 Mearic, 70/24-25.

sunulan nimetleri yardıma muhtaç olan insanlarla paylaşmanın, yardıma muhtaç İnsanların bizler üzerindeki hakkı olduğu anlayışını yerleştiren bir konuma sahiptir. Yani bizim paylaşım ve dayanışma içerisinde bulunmamız insanlara karşı olması gereken bir sorumluluk anlayışının sonucudur. Yani Allah'ın insanlara sunduğu birtakım, maddî nimetleri karşılıksız paylaşım (infak), maddî yetersizlik içinde bulunan insanların maddî yeterlilik ve güç içerisinde bulunan insanlar üzerindeki hakkıdır. Aynı şeyi sevgi ve saygı paylaşımı gibi manevî hususlar açısından da düşünebiliriz. Böylece insanların kendisi üzerinde maddî ve manevî hakları olduğunun bilincinde olan birey, karşısındaki kişilerin yerine kendisini koyabilecek, onlarla birlikte aynı mutluluğu veya acıyı paylaşabilecektir. Nitekim böyle bir duyarlılığa sahip insanlar kendi içlerinde karşısındaki insanın yaşadığı deneyimi tecrübe edebilir; karşılıklı duygu birliğine ulaşabilirler. Kişiler, ırk veya kültürün daraltıcı bağlarından kurtularak ahlaken olgun bir insan gerçeğinin derinliklerine nüfuz etmeyi başarabilirler.

Bütün bunlar insanda vicdan sisteminin gelişimine yardım eder. Böylece namaz kılan bir kimse, kötü eğilimlerine gem vurarak bunları kontrol etmeyi başarır. Sorumluluk sahibi, yardımsever, bütünleşmiş kişilik özelliklerini geliştirir.

Namaz ibadeti sayesinde Allah'ın huzurunda bulunduğu bilincini kazanan kişi, daima Allah'ın kontrolünde olduğunu düşünerek kendini denetler; hayatını Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde gözden geçirir ve Allah'a boyun eğer. Diğer insanlarla ilişkilerine de bu zaviyeden bakar; saygılı, dürüst ve daha dikkatli davranır. Kur'ân-ı Kerim'in kişinin kendisiyle ve başkalarıyla barış içinde yaşamasını sağlayan "salih amel" kavramı "vicdan" denilen değerlendirme ve kontrol merkezi

tarafından anlam kazanır. Kısaca “vicdan” denilen değerlendirme ve kontrol merkezi, yapılan güzel işler ve ibadetler vasıtasıyla yükselen bilinç düzeyinde devreye girecek; kişinin hem ibadetlerinin gerçek anlamını ve özünü anlamasına imkân sağlayacak hem de kişiyi ruhen ve sosyal uyum bakımından kontrol edecektir.

Bu duruma göre vicdan; insanı hayvandan ayıran belli kural ve değerlere sahip kılan, kendisi ve diğer insanların hakkına riayet etmemin sağlayan, fiil ve davranışlarını beşerî planda hür iradesiyle gerçekleştirmesini temin eden bir olgunluk derecesidir. Vicdan, insanın değer şuurunun farkına varması ile gelişmeye başlar. Vicdanlı kişi denildiğinde de başkalarının hâlini anlayabilen, kendisini onların yerine koyarak bu müspet fikirler yoluyla hem kendisine, hem de diğer insanlara sevgi ve şefkatle bakabilen bir şahsiyet kastedilmektedir.⁹⁸

Allah’a kulluk görevini ihmal eden bir Müslümandan, ahlâkî bir tutum, vicdan muhasebesi beklemek boşunadır. Buna bağlı olarak namaz ibadeti kişinin kendisini önce Allah’a sonra da insanlara karşı sorumlu hissetme bilincini kazandırması kişinin insanlık ailesine karşı ahlaki bir tutum ve vicdan muhasebesi geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.

Davranışları, ahlâkî niteliklerine göre savunan veya suçlayan bir ses; insanın kendi iç uyumunun bilincine varması; Allah tarafından verilmiş aklın yasası; iyi hareketlerde bulunmak için doğuştan gelen istek gibi pek çok farklı şekillerde tanımlanan vicdan, sorumluluk duygusunun insan varoluşundaki akit merkezidir.⁹⁹ Nitekim Kur’ân-ı Kerim de namazını dosdoğru,

98 Uysal, Veysel, Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, T.D.V. Yay., Ankara, 1994, s.157.

99 Fromm, Erdem ve Mutluluk, s.171.

hakkını yerine getirerek sürekli kılmayanların “vicdan” denilen iyi hareketlerde bulunmak için doğuştan gelen isteğin veya iyi ile kötü arasındaki farkı anlayarak ayırt edebilecek ahlâkî bilincin gelişmediğini vurgulayarak, “Vay o namaz kılanların hâline ki onlar namazlarından gaflet edenlerdir (namazlarına ehemmiyet vermezler); gösteriş için ibadet ederler ve onlar insanlara en ufak bir yardımı (zekâtı) men ederler.”¹⁰⁰ diyerek bu tarz namaz kılanları sert bir dille eleştirmektedir.

Namaz ibadeti ahlâkî bilinç düzeyini artırmaya, insanı kötülüklerden alıkoymaya, insanları birbirlerine ve Allah’a karşı sorumluluk bilinci içerisinde davranmayı öngörür. Bu bağlamda insan kendisini vicdanın tenkidine konu olacak davranışlardan ne kadar uzak tutarsa, karakterinin o ölçüde sağlamlaştırmış ve ahlâkî olgunluğa yükselmiş olur. Çünkü iyi çalışan bir vicdanî sorumluluk kişiyi kötülüklerden engeller ve iyi olanı yapmaya sevk eder.¹⁰¹

Bununla beraber namaz kılan kişide gerçekleşmesi beklenen vicdan azabı, buna yol açan faktörün sorumluluğu nispetinde değil, kişinin karakter yapısına ve ahlâkî duyarlılık derecesine göre gerçekleşmektedir. Bundan dolayı ilâhî bir otoritenin emir ve kurallarına göre yapılanmayan bir vicdan, tek başına iyiye yöneltmekte yetersizdir. Vicdan, kendi gelişim ve olgunluğunu, dinî değerlerle uyum içerisinde bir yönelişe sahip olmakla sağlayabilir.¹⁰² İşte namaz ibadeti, kişiyi kötülüklerden alıkoyması ve kişiyi Allah’a ve insanlara karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeye yönlendirmesi yönüyle insandaki vicdanî sorumluluğu

100 Maun, 107/5-7

101 Dönmez, İbrahim Kâfi, İslâm’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi; Hökelekli, Hayati, “Vicdan Maddesi”, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul, 1997, s. 460

102 Dönmez, a.g.e., Hökelekli Hayati “Vicdan Maddesi”, s. 460

günde beş vakit (periyodik) bir zaman dilimi içerisinde canlı tutmaktadır.

ac. Namaz-Zaman ve Çalışma Disiplini

Başta namaz gibi belirli zamanlarda yapılan ibadetler hayat ve disiplin programı olarak vakti ve hayatı düzenlerler. Bütün ibadetler insanda içsel gelişim ve olgunlukla birlikte büyük bir disiplin sağlarlar ve iradeyi güçlendirirler.¹⁰³

İslam toplumunda hayatın ritmi ve düzeni büyük ölçüde günlük beş vakit namaz tarafından belirlenir. Günümüzde bile inananları namaz kılmak üzere toplamak için yapılan namaz çağrısıyla -ezan- insan bu durumun farkına varır.¹⁰⁴

Namazın hayatımızı düzene koymasının bir nedeni de günün belli vakitlerinde farz olmasıdır. “Şüphesiz ki namaz, inananlar üzerine vakitli olarak farz kılınmıştır.”¹⁰⁵ ayeti de namaz ibadetinin, namaz kılanların hayatını belirli bir zaman ve çalışma disiplini içerisinde budüzene koyduğunu kanıtlamaktadır.

Aslında namaz vakitleri, namaz kılan kişiler için bir zaman ve çalışma programı kılınmıştır. Böylece kişi, hayatı belli bir düzen içerisinde belli zaman dilimlerine bölerek değerlendirmeyi öğrenecek; mutmain olacağı bir hayatı yakalayabilecektir.

Namaz kılan bir kişi gecenin karanlığından gündüzün aydınlığına ulaştığında, sabah namazını kılarak güne Allah’a olan sözünü yenileyerek başlamaktadır. Günün meşguliyetleri arttığı bir anda, kişinin yüce yaratıcıyla olan irtibatını tazelemeye ve dinlenmeye ihtiyacı varken böyle bir zamanda kişi ögle

103 Bayraktar, a.g.e., s.22-23

104 Sachiko, Murata, William Chittick, İslâm’ın Vizyonu , İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s.66

105 Nisa, 4/103

namazını kılarak Allah'ın verdiği sayısız nimetlere şükretmeye çalışır.

Daha sonra güneşin batmaya doğru yöneldiği, gündüzün üçte birine yaklaşırken kişi, zarar ve kârını gözden geçirmek için ikinci namazıyla kendini kontrol eder. Hayatında sapmalar ve çelişkiler varsa düzeltme imkânı bulur. Akşam namazı esnasında gün batarken yüce yaratıcısıyla olan ilişkilerini kontrol eder; yaratılış amacını hatırlar; hatalarını fark ederek düzeltme imkânı bulabilir. Karanlık bastırınca gecenin kendisi için dinlenme vakti kılındığını anlar. Kişi ölümü hatırlatan uyku ile baş başa kalmıştır. Tekrar hayata dönememe psikolojisine giren kişi günün sonunu yatısı namazıyla kapatarak manevî huzur ve mutluluk içerisinde günü tamamlar.¹⁰⁶

Bununla beraber insanın her gün beş defa namaz kılmasının kişinin psikolojisi ve ruh sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. İnsan, sabahleyin âdeta yeni bir hayat bulmuş, karanlıklardan aydınlıklara yeni umut dolu bir güne kavuşmuş, bir faaliyet meydanına atılmak üzere bulunmuş olur. Bundan dolayı kendisine bu nimetleri sunan Allah'a şükretmek üzere yeni güne sabah namazıyla başlar. İnsan sabahtan akşama kadar hayat nimetlerinden istifade ediyor. Bu müddet içinde maddî ve dünyevî bir meşguliyet sürecine giriyor. Bu meşguliyet içerisinde kendisini birbirinden güzel kapasite ve enerji ile donatan Allah'a şükretmek ve gündelik meşguliyetlerin insan ruhunu gaflet ve kasvet içinde bırakmasına engel olmak için öğlen ve ikinci namazları kılınır.

Günü, akşamın yaklaşmasıyla son bulmaya yüz tutan gündelik meşguliyet ve faaliyetlerin neticesinde insana psikolojik

rahatlama sağlayan, gündelik meşguliyetler ile manevî yaşam arasındaki ruhsal dengeyi koruyan bir ibadetle sona erdirmek için bir saadet alameti, bir Şükran nişanesi, bir kulluk vazifesi olarak akşam namazı kılınmaktadır.

İnsan daha sonra uyku âlemine can atacaktır. Bir nevi ölüm olan ve bir bakımdan da bir huzur ve rahatlama süreci sayılan uyku âlemine girmeden önce kişi günlük hayatına yüce bir ibadetle son vermek, uyku âlemine ilâhî bir zevk ve huzur içerisinde geçiş yapmak, yüce yaratıcının bağışlayıcılığına sığınmak üzere yatsı namazını kılmaktadır. Özetleyecek olursak namaz kılan kişi insanın ve bütün canlıların hayatında yaşanan doğmak, büyümek, duraklamak, ihtiyarlamak ve ölmek gibi beş temel süreci tecrübe etmekle kalmayacak; aynı zamanda bu süreçleri yaşayan bir kişi olarak maddî varlığı ile manevî varlığı arasında psikolojik ve ruhsal bir denge kurabilecektir.¹⁰⁷

Yunus Emre namaz ibadetinin insanın hayatını düzenleyerek ona bir disiplin kazandıran etkisini şöyle ifade etmektedir:

Müslümanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek

Tanrı'nın buyruğun tutup beş vakit namaz kılsa gerek

Seherle durup başın kaldır ellerin suya daldır

Cehennemden azadlı¹⁰⁸ oldur kullar azad olsa gerek

Öğle namazın kılasın her ne diler sen bulasın

Nefs düşmanını öldüresin nefis daima ölse gerek

Ol ikindiye kılanlar arı dirlik dirilenler

Onlardır Hakk'a erenler dâim Hakk'a erse gerek

107 Bilmen, Ömer Nasuhî, Büyük İslâm İlimihali, Bilmen Yayınevi, İstanbul, trs,s. 118

108 Hür.

Akşam durur üç farida¹⁰⁹ dağca günahın erite
 İyi amellerin sinde¹¹⁰ şem¹¹¹ ü çırağ¹¹² olsa gerek
 Yatsı namazın ol hâzır hazırlan sever kadır
 İmanın eksiğin bitir iman piş-rev¹¹³ olsa gerek¹¹⁴

b. Namaz-Sosyal ve Ahlâkî Değerleri Koruma ilişkisi

Herhangi bir insandaki yaşama doğru yöneltilmiş güçlere saldırmak zorunlu olarak bu saldırganlığı yapanın üzerinde de çeşitli sonuçlar doğurur. Kendi gelişmemiz, mutluluğumuz ve kuvvetimiz bu güçler için duyduğumuz saygı üstünde temellenir. İnsan, başkalarının bu güçlerine saygısızlık gösterdiği zaman, kendisi de etkilenmeksizin kalamaz. Şahsımıza olduğu kadar başkalarının yaşamına da duyduğumuz saygı, kendi başına, yaşam sürecinin yardımcısı ve ruhsal sağlığın bir şartıdır. Başkalarına karşı duyulan yıkıcılık, bir bakıma intihara ilişkin iç tedavi ile karşılaştırılabilecek hastalık bir olaydır. Yıkıcı kişinin kendi öz varlığını yok etmeye çalışan yıkıcılığının amaçlarına erişmeyi başarmış bile olsa, mutsuz olduğunu görüyoruz.¹¹⁵

Kişi kendini sosyal ve ahlâkî temel değerlere bağlı kalarak olgun bir karakterle geliştirirse olumsuz çevresel etkilere karşı koyabilir. İşte namaz ibadetini hakkıyla yerine getirenlerin en önemli özelliklerden başlıcası kendi değerleri kadar diğer insan ve toplumların değerlerine de saygı duymalarıyla sorumlu

109 Farz

110 Mezar

111 Mum

112 Kandil

113 Önder

114 Yunus Emre, Divan, s.199.

115 Fromm, *Kendini Savunan İnsan*, s. 215

tutulmalarıdır.¹¹⁶ Daha önce de ifade edildiği gibi şahsımıza olduğu kadar başkalarının hayatlarına, sosyal ve ahlâkî değerlerine duyduğumuz saygı hem kişisel hem toplumsal yaşam sürecinin güvencesi ve ruhsal sağlığın bir şartıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de, "Allah dışında varlıklara tapan kimselere sövmeyin; onlar da düşmanca ve cahilce Allah'a söverler."¹¹⁷ buyrularak onlara sataşılmasını ön görmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılanların iffetlerini korudukları gibi nikah yoluyla meşru şekilde sahip oldukları dışında isteklerini engelledikleri ifade edilmiştir.¹¹⁸ Bu ayette namaz kılan kişilerin iffet, namus gibi sembolik değerlerin yanında ahlâkî olduğu düşünülen toplumun devamını sağlayan bütün değerleri korumaya karşı duyarlı oldukları anlaşılmaktadır. Sosyal ve ahlâkî değerlerin korunmasında duyarlı olan insanlar kendi değerlerinin korunmasına özen gösterdikleri gibi diğer insanların ve hatta aynı dinî ve dünya görüşünü paylaşmadıkları insanların değerlerini korumaya özen göstermekle sorumludurlar. Nitekim inanan ve bu iki ayete atıfla namaz kılan kişilerin, Allah dışındaki varlıklara tapan kimselere sövmemeleri gerektiği, bu hataya düşüldüğünde onların düşmanca ve cahilce Allah'a sövecekleri¹¹⁹ vurgulanmıştır. Demek ki namaz kılanlar insanlığın değerlerine saygı göstermek ve toplumun devamını sağlayan ahlâkî değerleri yaşatmakla yükümlüdürler. Aksi takdirde yaşamlarımıza da saygı duyulmasını bekleyemeyiz.

Mearic suresinde¹²⁰ insanın tatminsiz (helû'an) yaratılmış olduğu vurgulanmıştır. Yani insanın kendisini aynı derecede

116 Mearic, 70/29,30; Mu'minin, 23/5,6

117 En'am, 6/108

118 Mu'minin, 23/5,6; Mearic, 70/29,30; bkz. Esed, a.g.e., s. 1187

119 En'am, 6/108.

120 Mearic, 70/19.

hem verimli başarılarla hem de kronik memnuniyetsizlik ve hayal kırıklıklarına sürükleyen bir iç tatminsizlik ile donatıldığı ifade edilmiştir. Ancak namaz ibadetini hakkıyla yerine getiren kişiler o fitrî tatminsizliği pozitif bir güce dönüştürebilecek ve böylece manevi bir huzur ve tatmini sağlamayı başaracaklardır. Namaz ibadetini hakkıyla yerine getirmekten uzak tatminsiz bir tabiata sahip kişi aynı zamanda kişisel ve sosyal ahlaki değer ölçülerinden uzak olur. Bu nedenle, ne zaman pozitif bir iman çağrısı ile karşılaşılırsa ruhî bir şaşkınlık içinde kendilerini aydın olarak haklı çıkarmak için, her tarafa çekilebilir çelişkili kanıtlarla söz konusu iman çağrısını çürütmeye çalışırlar. Namaz ibadeti, aksine, yapılmış olan hataların yol açtığı utanma duygusu diyebileceğimiz haya ve her hususta haddini bilerek kendi hak ve özgürlüklerinin bilincinde olma neticesinde başkasının hakkını da gözetmeyi ifade eden edeb özelliklerini geliştirerek kişiyi toplumun devamını ve bütünlüğünü sağlayan ahlâkî değerleri korumaya yönlendirir. Böylece edeb ve haya duyguları insanı olumsuz karakter özelliklerinden men eder. Maddî ve manevî olgunlaşma bu güzellik ve faziletler olmaksızın mümkün değildir. Çünkü toplumlar edeb ve haya değerlerini kaybederlerse toplumsal düzen ve birliğin sağlanması mümkün değildir. İnsanları olumsuz karakter özelliklerinden menetmek hususunda edeb ve hayanın tesiri, başka hiçbir şeyle kıyas edilemez.¹²¹

Namaz ibadeti sayesinde toplumsal düzenin ayakta kalmasını sağlayan ahlâkî değerlerin korunması hassasiyetini kazanan kişiler ruhlarını, ailelerini ve toplumlarını olumsuz her durumdan korurlar. Olumsuz fiillerden, akla, sağduyuya

121 Akseki, a.g.e., s. 169, 170.

ve ahlâkî emirlere aykırı olan tutum ve düşüncelerden, akıl ve duygularını koruyarak temizlenirler. Ve böylece gönüllerini toplumsal bütünleşme ve düzene aykırı düşecek noktalara odaklanmaktan korumuş olacaktırlar. Soyun, ailenin, cemiyetin bozulmasını ve beşerî, şehvî saiklerin (güçlerin) olumsuz etkilerini önlemiş olacaktırlar.¹²²

Kur'ân-ı Kerim'de, Lokman (a.s.), oğluna namazını dosdoğru kılmayı tavsiye ettikten hemen sonra doğru ve yararlı olan şeyleri emredip, kötülüklerden vazgeçirmeye çalışmasını¹²³ emretmiştir. Yani bu ayetle namaz kılan kişiler, iyiliği emredip kötülüklerden, sakındırmayla sorumlu tutulmaktadırlar. Demek ki namaz kılan insanlar, toplumu devam ettirecek ahlâkî değerleri korumakla beraber, ifade edilen bu değerleri topluma emredip, bu değerlere aykırı durumlardan da onları vazgeçirmeye çalışmakla sorumludurlar.

Buna göre maruf kavramı, Kur'ân ve sünnetle gelen emirler, toplumda bilinen her hayır, adalet, hak kavramlarına denk düşen faydalı, güzel, iyi işleri kapsar. Münker ise Kur'ân ve sünnetle gelen yasaklar, toplumda kötü, zulüm, zararlı, aşağılık kabul edilen durumları kapsar. Namaz kılan kişiler sadece toplumsal düzenin devam etmesini sağlayan ahlâkî değerleri korumakla kalmayıp bu değerleri topluma yaymaya çalışarak toplumu iyiliğe, doğru ve güzel olana yönlendirip kötü, zararlı ve aşağılık durumlardan uzaklaştırma duyarlılığına sahip iseler, toplumsal düzende anarşi, başıboşluk ve kaos önlenir; insanlar doğru ve faydalı işlere yönlendirilerek toplumsal düzen sağlanmış olur.

122 Kutub, a.g.e., C. 10, s. 301; bkz. Kutub, a.g.e., C. 15, s. 239

123 Lokman, 31/17.

Demek ki insanların ahlâkî düzeylerini yükseltmek, iyilik yapmaya yönlendirerek olumsuz karakter özelliklerini ortadan kaldırmaya çalışmak ve olumsuz fiillerin toplum hayatındaki olumsuz izlerini silmek için en önemli vasıta Allah'a ibadet ve namazdır.

Aynı zamanda bir ferdin dinî duygu ve davranışları genellikle ona sunulan kültürel formun bir kopyasını taşır. Bu anlamda dindarlığın, ferdî ve sosyal uzlaşma, uyum ve muhafazakârlıkla ve sonuç itibarıyla da sosyal bütünleşme ve istikrarla yakın ilişkisi dile getirilmiştir. Dindar insanın genel olarak daha itaatkâr ve daha az toplum düzenine aykırı, toplumsal ve ahlâkî değerleri koruma noktasında duyarlı hareket etmeye eğilimli görülmesi de bu durumdan ileri gelmektedir.

Sonuç itibarıyla İslâm dini sosyal faaliyetlere, müşterek teşebbüs ve faziletlere büyük önem verdiğinden cemaate ve camiye ayrı bir ehemmiyet atfetmiştir. Müslümanların günde beş defa camide toplanmalarını tavsiye ve teşvik etmiş, haftada bir kere toplanmayı farz, bayram günleri senede iki defa toplanmayı vacip, her sene bütün dünya Müslümanlarının bir kere Mekke'de toplanmalarını mecburi kılmıştır.¹²⁴ Böylece namaz kılan kişi, toplumsal sorunlara daha duyarlı, toplumu ayakta tutacak ahlâkî değerlere daha uyumlu, toplumsal uyum ve uzlaşma yönleri daha yüksek olacaktır.

İbadetlerin psiko-sosyal uyum üzerindeki etkisi üzerine yapılan bazı çalışmalarda namaz ve sosyallik arasında olumlu ve anlamlılık düzeyi yüksek bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca ibadetler ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişkide özellikle namaz, dua ve tevbe ile kendini kabullenme, sosyallik ve kendini

124 Uludağ, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, s. 83

ifade etme boyutları arasındaki ilişkilerin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülür.

c. Namaz-Tevbe İlişkisi:

İnsan, şaşımaktan, merak etmekten ve yeni sorular ortaya atmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyecektir. Ancak eğer beşerî durumu, varoluşundan gelen ikiye bölünmüşlükleri ve güçlerini ortaya koyma konusundaki yeteneğini kabul ederse sorumluluklarını yerine getirmede başarılı olabilecektir. Bu sorumluluk, onun kendi kendisi olması, kendi kendisini savunması ve özellikle akıl, sevgi ve üretici çalışma gibi yeteneklerini tam anlamıyla gerçekleştirme aracılığıyla mutluluğa erişmesidir.¹²⁵ Namazda kişi kendisinin, ailesinin ve aynı varoluşsal amaca sahip bütün inananların affedilmeleri için bağışlanma dileyerek kendine ait olan akıl, sevgi gibi kuvvetleri geliştirerek ve daha iyiye yönelmeyi sağlayan, üretken, daha ileriye yöneltici motiveleri harekete geçirerek mutlu olabilecektir. Namazdaki bu tatmin duygusu sadece suçluluk duygusu ile baş edebilecek bir kişi için yenilenme bilincini oluşturan tevbe etme sayesinde mümkün olacaktır.

Konuyu başka bir yönden ele alacak olursak akıl dışı nefret, kişinin karakter yapısından kaynaklanır. Bu çeşit bir nefret, insanın kendisine olduğu kadar başkalarına da yöneliktir. Ama biz, çoğu kez kendi kendimize duyduğumuz nefretten çok, başkalarına duyduğumuz nefretin ayırımına varırız. Kendi kendimize karşı duyduğumuz nefret, genellikle kendi kendini düşünmezlik, her şeyden eline eteğini çekme ya da kendini suçlama ve aşâğılık duygusuna neden olmaktadır.

125 Fromm, Kendini Savunan İnsan, s, 54

Kişi, namazdaki tevbe bilinci sayesinde bağışlanma umudu, yenilenme bilinci, üretici davranış özellikleri harekete geçirerek, kendini suçlama, aşağılık duygusu ve akıl dışı nefretin olumsuz etkilerinden korunabilecektir. Kişinin tevbe sayesinde üretici ve bütünleşmiş bir hayat yakalaması mümkün olabilecektir.

“İnsanlığın ruhsal dönüşümü bir nesil içinde meyvelerini veremez. Ancak ruhsal dönüşüm (tevbe) kendi davranışları hakkında nefis muhasebesini yapabilen ve dolayısıyla bilinçdışına erişim imkânı bulmuş kişilerin, ister istemez çevre üzerinde de etkili olacakları namazda kendi hataları için bağışlanma dileyen¹²⁶, hatalarını sorgulamayı öğrenerek hesap gününde hesaba çekilmeden kendi muhasebesini yapabilen, kendini olumlu bir ahlâka yönlendirerek yenileyebilen bir insan için günde beş kez mümkün olmaktadır.

Namaz ibadetindeki tevbe bilincinin önemi, içerisinde umut duygusu ile yenilenme bilincini içermesinden kaynaklanmaktadır.

Umut yok olduğunda, yaşam olgusal ya da potansiyel olarak sona ermiştir. Umut, yaşamın tabiatında, insan ruhunun dinamiğinde var olan bir unsurdur. İnanç, kendi yaşama deneyimimiz ve kendimizi dönüştürmemiz temeline dayanır. Umut, inanca eşlik eden bir ruh hâlidir. Umudluluk hâli olmaksızın inanç ayakta duramaz, dayanaksız kalır. Umut, yalnız ve yalnız inanç temeli üzerinde durabilir.

Tevbe, insanın dince uygun görülmeyen bir davranıştan vazgeçmesi ve bir daha o davranışı işlemeyeceğine söz vermesidir.

126 Rabbena duaları.

Kur'ân-ı Kerim'de, müminlere gündüzün başında ve sonunda, bir de gecenin erken saatlerinde namazı dosdoğru kılop devamlı olmaları emredilerek bu ayetin nüzul gerekçesi kabul edilebilecek bir ifade ile "çünkü iyi ameller kötü amelleri giderir"¹²⁷denilerek namazın, hataların olumsuz etkilerini silerek, kişiyi olumlu işlere yönlendireceği vurgulanmaktadır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Muaz b. Cebel'e, "Her nerede ve her ne hâlde olursan ol Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle hareket et. Bir kötülük yaptığın zaman hemen arkasından iyilik yap ki yaptığın kötü fiili silsin ve insanlara karşı güzel ahlâklı davran."¹²⁸ buyurmuştur. Bu noktada namaz ibadeti, kişide, "Hatalardan pişmanlık duyup Allah'tan bağışlanma dileme yoluyla kötü fiillerin terk edilerek iyi fiillere dönüşmesini ve böylece kötü fiillerin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılarak olumlu bir karakter yapısının oluşmasını sağlar. Başka bir deyişle namaz esnasında kişi, "Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru."¹²⁹, "Rabbimiz beni, anne-babamı ve bütün inananları hesap gününde bağışla."¹³⁰ diyerek hatalarının farkına vararak Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Bu durum kişinin, hatalarının olumsuz etkilerinden kurtularak iyi fiillere yönelmesinin ve böylece olumlu karakter özellikleri kazanmasının ilk basamağıdır. Aynı zamanda kişi, "bizi doğru yola ilet"¹³¹ diye duada bulunurken, Allah'tan doğru bir hayata yönlendirilmesini dilemektedir. Bu dua ile kişinin ilk etapta kendisini ve hatalarını keşfetmesi mümkün olmaktadır. Kişi kendi hatalarını ve aynı zamanda kendi eşsiz varlığını

127 Hud, 11/114.

128 Tirmizî, Birr, 55; Ahmed b. Hanbel, 3, 113-134; Ebu Davud, Rikak, 47.

129 Rabbena âtina duası

130 Rabbena'ğfirli duası

131 Fatiha, 1/5

bulması sonucu iyilik yapma kapasitesini kullanamamasından kaynaklanan hatalardan dolayı alçakgönüllü bir duyarlılıkla Allah'tan bağışlanma dileyerek kendini yenileme arzusu içinde hatalarının olumsuz etkilerini silmek isteyecektir. Bu noktada Fatıha süresindeki bu dua ile durumunun farkına varan insan olumlu bir yöneliş içerisinde, hadiste buyrulduğu gibi iyiliğe odaklanmış pozisyonla kişinin kötü fiillerinin olumsuz etkilerinden sıyrılma arzusunu namaz esnasında dile getirmektedir. Böylece, bizi doğru yola hidayet et, duası tevbe bilinci ile yenilenme ve olumlu karakter gelişimini mümkün kılacak bir pozisyonla kişinin bilincine işler.

Bununla beraber kişi, “En yüce olan Rabbimi insanlığa ait bütün eksik sıfatlardan tenzih ederek tesbih ederim.”¹³² derken Allah'ı bütün eksik sıfatlardan uzak kılarak kendi eksik ve hatalarının da farkına varmaktadır. Böylece Allah'ın eşsiz sıfat ve isimlerinin de farkına varan insan, bu sıfat ve isimleri tanıma ve kendi karakterini oluşturma esnasında kendini tanıma ve anlayabilme de başlayacaktır. Kişinin kendini tanıması, kendi benliğini oluşturan şeylerin yani kendi eşsiz duygularının, özlemlerinin ve kişilik özelliklerinin farkında olması demektir.¹³³ Böylece kendini anlayıp idrak eden insan, ilâhî sıfat ve isimler yoluyla kendi karakter yapısını oluşturabileceğinin farkına varırken aynı zaman da kendi hata ve eksikliklerinin de farkına varır. İşte bu noktada namaz ibadeti, kişinin kendi hata ve eksikliklerinin farkına varması ve Allah'ın isim ve sıfatlarını tanıma ve yaşama yoluyla kendi eşsiz kapasitesini geliştirmesi noktasında kişiye katkıda bulunacaktır. Böylece Allah'tan tevazu ve minnet duyguları içerisinde bağışlanma dileyen

132 Sübhane Rabbiye'1-A'lâ.

133 Budak, a.g.e., s. 444.

insanın hatalı fiillerini olumlu bir yöneliş ve karakter yapısına dönüştürebilmesi mümkün olabilecektir.

Namazda kişi, daha önce yaptığı hatalardan dolayı utanır ve pişmanlık duyar. Bu olay insanı tefekküre iter, yanlışlardan el çekmeye yönlendirir.¹³⁴ Yani vurgulandığı üzere iyilikler kötülükleri giderir ayeti ile iyiliklere tevbe yoluyla yönlendirme anlamı taşıyan namaz ibadeti, kötülükleri giderir.¹³⁵ Bu nedenle Peygamber efendimiz, “Büyük günahlardan uzak durulduğu sürece namaz kılmak, iki namaz vakti arasındaki günahlara da keffarettir.”¹³⁶ buyurmuştur.

Namaz ibadeti, insanı çirkin fiillerden, akla, sağduyuya aykırı olan her davranış ve tutumdan uzaklaştırdığı¹³⁷ için namaza devam edildikçe, genellikle, namaz kılan kişilerde kötülüklerle ve günahlara karşı nefret duygusu gelişir. Böylece namaz insanları büyük günahlardan da uzaklaştırmaya, gayet alıştığı şeyler varsa kişide pişmanlık uyandırıp tevbeye de sebep olur.¹³⁸

Namaz ibadeti esnasında, tevbenin hem bilinç hem fiil boyutu yaşanır. Bu iki boyutun birlikte yaşanması nedeniyle davranış değişimi gerçekleşir. Davranış değişiminin gerçekleşmesiyle olumlu karakter özellikleri gelişir. Şimdi tevbenin ifade edilen bu boyutları üzerinde namaz ibadetinin etkisini görelim:

Bilinç Boyutu: Kişi işlediği fiilin kötü bir fiil olduğunu fark ederek, bir daha bu fiili yapmaması gerektiği sonucunu çıkardığı andan itibaren tevbe kişinin zihninde başlamış olacaktır. İşte bu

134 Derveze, a.g.e., C.3, s. 492.

135 Yazır, a.g.e., C., 5, s. 20.

136 Müslim, Taharet, 16; Ahmet b. Hanbel, II, 359-404.

137 Ankebut, 29/45, bkz Esed, a.e.e.. s. 812.

138 Kutup, a.g.e., C.8, s. 277.

noktada namaz ibadeti kişinin bağışlanma umuduyla ve doğru yola iletilmesi dileğiyle yaptığı dualar vasıtasıyla işlediği hatalı fiilleri fark etmesini zihnen ve kalben mümkün kılmaktadır.

Fiil Boyutu; Kişinin işlediği hatayı fark ettikten sonra, hatasını bir daha uygulamama noktasındaki azmi, bu fiili tekrarlamama noktasındaki sebatı fiil boyutunun ilk aşamasını oluşturur. Fiil boyutunun ikinci aşaması ise kötü fiili iyi olan bir davranış veya fiille örtterek olumsuz fiili bir daha tekrar etmemek üzere bitirmektir.

Davranış Değişimi: Kişinin hatalı olan bir fiili yerine iyi bir fiili gerçekleştirmek, azmi kötü fiilin olumsuz etkilerini ortadan kaldırır. Böylece kişinin olumsuz duygu, düşünce ve fiillerini iyiye yönlendirmesi sonucunda oluşan davranış değişimi boyutuyla tevbe sonuçlanmış olur.¹³⁹ Namaz ibadeti, “Bizi doğru yola hidayet et”, ayeti ile doğru düşünce, duygu ve davranışlara yönelme dileğinin sonucunda oluşması beklenen olumlu karakter özelliklerinin gelişmesini sağlayan davranış değişimi ile tevbe bilincinin en yüksek düzeyde yaşanmasına neden olur. Namaz esnasında, dua ve bağışlanma dileklerini içeren Rabbena duaları ile olumlu duygu, düşünce ve davranışlara, bütün insanlığın bağışlanması arzusu içerisinde odaklanan kişi olumlu karakter özelliklerine davranış değişimi neticesinde gelişen tevbe bilinci sayesinde yönelir.

Kur’ân-ı Kerim’de namaz kılanların Allah tarafından günahlarının örtüleceği¹⁴⁰ öncelikli olarak ifade edilmektedir. Bu ayet-i kerimede namaz kılanlarla beraber zekât verenlerin, elçilere inanıp onları destekleyenlerin, Allah için, yoksullara sadaka ve

139 Alewneh, Shafiq Falah, “Human Motivation: An Islamic Perspective”, The American Journal of Islamic Social Sciences, U.S.A., 1996, s. 15.

140 Maide, 5/12.

ihtiyacı olanlara ödünç para verenlerin de günahlarının örtüleceği vurgulanmaktadır.¹⁴¹ Bu ayet-i kerimede öncelikli olarak, namaz kılanların günahlarının örtüleceğinin belirtilmesinin sebebi, namaz kılanların namaz ibadetinin kazandırdığı tevbe bilinci ile Allah tarafından iyiliğe yönlendirileceği gerçeğinden dolayıdır.

Demek ki Allah tarafından günahkârlık duygusunun ezikliğinden kurtularak günahların örtülmesinin ön şartı, Allah'tan bağışlanma ve doğru yola iletilme duygusu içerisinde kılınan, duygu ve bilinç düzeyi yüksek bir namazdır. Bu namaz, ibadetin Allah ile kul arasında hakiki bir bağ olduğunu düşünerek, karakteri olumlu bir yöne yönlendiren bir unsur olduğunu unutmadan, kötü fiillerden koruyucu bir ibadet olduğunun bilincine varılarak kılınmalıdır ki günahları örtücü nitelikte olsun.¹⁴²

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi namaz ibadeti kişiyi tevbeye zihinsel, duygusal, ruhsal yönden eğitip kişinin bağışlanma ve doğru yola iletilme arzusunu dile getirmesini sağlayarak, kişiye hatalarını fark ettirip olumsuz fiili yapmama kararına yönlendirerek olumsuz bir durumu olumlu bir karakter gelişimine dönüştürecek bir ruhsal, zihinsel ve duygusal bir kapasiteye yükselterek kişinin hatalarının olumsuz etkilerini tamamen ortadan kaldırmasını sağlar.

Allah tarafından, kıldığı dosdoğru bir namaz sayesinde günahlarının örtüleceği ve ettiği dualar ile bağışlanacağı umudunu taşıyan bir insan, psikolojik rahatsızlıkların oluşmasında esas sayılan, strese sebep olan günahkârlık duygusunun yıkıcı etkileri ile başa çıkma noktasında önemli

141 Derveze, a.g.e., C.3, s. 55

142 Kutup, a.g.e., C. 4, s. 170,171

bir güç kazanacaktır. Çünkü namaz sebebiyle günahlar affedilir, nefis hata kirlerinden temizlenir. Allah'ın bağıışı ve rızası konusunda bağışlanma umudu her namazda dirilir.¹⁴³ Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.): *“Ne dersiniz, birinizin evinin önünden bir ırmak aksa, günde beş kere onda yıkansa, o kişide kir kalır mı?”* diye sordu *“Kir diye bir şey kalmaz.”* cevabı verilince, *“İşte beş vakit namaz böyledir; Allah onunla bütün hataları siler.”*¹⁴⁴ buyurdu. Bu hadiste Peygamber Efendimiz kişiyi bağışlanmaya ve doğru bir istikamete yönlendirmeye vesile olan namaz ibadetinin hataların olumsuz etkilerini gidererek olumlu duygu, düşünce ve karakter özelliklerine yönlendirişini vurgulamıştır.

d. Namaz ve Sabır İlişkisi

Karakter, özellikle yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerle biçimlenir. Herhangi bir kişinin hangi konularda çabuk ve kuvvetli olduğu, İlişkilerinin türüne ve karakter yapısına dayanmaktadır. Eğer kişi dürüst ve şefkatli bir kimse ise, bir haksızlıkla karşılaştığında veya sevgiyle ilgili herhangi bir etkilenme neticesinde, çabuk ve kuvvetli bir tepki gösterecektir. Eğer yıkıcı ve sadist bir özyapısı (karakteri) varsa yıkıcılığı ve acımasızlığı yine çabuk ve kuvvetli olacaktır. Namaz ibadeti insana kazandırdığı bilinç ve sorumluluk duygusu nedeniyle insandaki nefsanî (olumsuz) duygu ve düşünceleri kontrol altına almayı, irade gücünü harekete geçirerek yıkıcı, fevri, acımasız vb. kötü özellik ve alışkanlıklara hâkim olmayı sağlar. Bu nedenle müminlerin, *“namaz ve sabırla Allah'tan yardım dilemeleri”*¹⁴⁵ emredilmektedir. Çünkü namaz ibadeti, sabrı

143 Necati, a.g.e., s. 325,326

144 Müslim, Mesacid, 51, 666; Buharî, Mevalut, 6; Tirmizi, Emsal 5, 268

145 Bakara, 2/45.

kuvvetlendirip, irade gücünü harekete geçirme yoluyla davranış, duygu ve düşünceleri kontrol etmeyi sağlayacak; kötü duygu, düşünce ve davranışların olumsuz etkilerini giderip onların dışı yansımalarına engel olacaktır.

Namaz ibadeti, olumsuz düşünce, hareket ve duyguları, irade gücünü kuvvetlendirme ve iradeyi Allah'ın huzurunda namaza odaklama yoluyla kişinin olumsuz düşünce, hareket ve duygularını kontrol etmekte, bilinçli bir şekilde günah ve hataya düşmesine engel olmaktadır. Ancak bu durum bir iç tepkiyi bastırmak, onu bilinçten uzaklaştırmak anlamına gelir; hâlbuki bu durum onun varlığını ortadan kaldırmak demek de değildir. Kendine güvenen, hayatı seven, tam anlamıyla gelişmiş bir insan hırs ve dünyevî kötü alışkanlıkları kontrol altında tutulabilir. Doymak bilmezliği irade gücüyle yenmiş kişinin, dünyevî anlamda kaybedebileceği hiçbir şeyi yoktur. Bu anlamda zengindir, çünkü güçlüdür. Güçlüdür çünkü arzularının esiri değildir. Akıldışı isteklerden ve aşırılıklardan kurtulmuştur. Çünkü kendi içinde ve dışında hakikatle tam bir ilişki içindedir. Bu durumun aksine kişinin kaygılı, huzursuz vb. durumları giderilmediği ya da büyük ölçüde azaltılmadığı sürece hırsları ve kötü alışkanlıkları kontrol edilemez.¹⁴⁶ Daha öncede ifade ettiğimiz gibi namaz ibadeti, olumsuz duygu düşünce ve hareketleri irade gücünü kuvvetlendirme yoluyla ortadan kaldırır. Ayrıca namaz, Allah'ın huzurunda bulunma bilincini¹⁴⁷ teşvik etme yoluyla insanı, hırslarını, dünyevî aşırı istek ve arzularını, akıl-ahlâk dışı istek ve davranışlarını kontrol altına alabilen güçlü bir kişi kılar.

Nefsin istek ve arzuları, dünyaya ait olan maddî istek ve

146 Fromm, Umut Devrimi, s. 30, 90.

147 Mu'minin, 23/1-2.

arzulardır. İnsan, kötü huyların ve çirkin hareketlerin kaynağı olan nefsin arzularına gem vurarak, nefse hoş gelen şeylerden uzaklaşma ile nefsin etkisini azaltır ve nefsi kontrol altına alır. Bu ise, az yemek, az uyumak, az konuşmak gibi birtakım manevî disiplinler sayesinde mümkün olur. Nefsi kontrol altında tutma gücünü bize telkin eden unsur sabırdır. Namaz ibadetinde ise kişi özellikle secde noktasında olumsuz duygu ve düşüncelerin kaynağı nefsi, en yüce olan Rabbini kendisine ait bütün noksan sıfatlardan uzak kılarak kontrol altına almakla kalmayıp nefse hak ettiği muameleyi göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de, namaz kılanların, yakınlarına da namazı emretmeleri ve namazlarında devamlı, sebat içerisinde¹⁴⁸ olmaları teşvik edilmiştir. Yani namaz kılanlar kişiler bütün insanlık ailesine namazın anlam ve güzelliklerini anlatacaklardır. Böylece şuurlu ve namazı can ü gönülden benimseyen bir toplumun oluşması noktasında bütün namaz kılanlar sorumlu tutulmaktadır.

Allah'ın, "namaza sebat ederek devam eyle" emrine gelince, 'namaz kılanların namazı anlatıp telkin etmeleri kadar namaz ibadetini bilfiil tecrübe etmeleri, kararlılık içerisinde devam etmeleri çok önemlidir.¹⁴⁹ Çünkü namaz ibadetinin karakter gelişimi üzerinde olumlu bir etki göstermesinde etkili olan en önemli şart, namaza kararlılık içerisinde devam etme ile mümkün olacaktır. Namaz ibadetinin olumsuz duygu ve düşüncelere (nefsanî isteklere) ya da isteksizlik, yorgunluk gibi irade gücünü zayıflatan unsurlara rağmen yerine getirilmesi, kişinin olumlu karakter özelliklerinin namaz vasıtasıyla kazanmasında çok önemlidir.

148 Taha, 20/132.

149 Yazır, a.g.e. C.6, s.16, s.83.

Ayrıca namaza sebat etmenin günlük hayata getireceği birtakım pratik faydaları ve olumlu psikolojik etkileri vardır:

Bir işte sebat eden insan, yapacağı şeyi iyice düşünür; lehinde ve aleyhinde olan bütün sebepleri tespit eder. Anlık hazlar, menfaatler ve heyecanlar kararlı olan insanı kararından vazgeçiremez. Kişinin güzel bir sonuca ulaşması, başladığı birçok işte başarıya ulaşması ancak sebat ve azim gücünü günde beş vakit disipline eden namaza kararlılık içerisinde devam etmesiyle mümkün olur.

Bunun aksine bir işte sebat göstermeyen, hiçbir kararı benimsemeyen kişiler zayıf irade sahibidirler. Bu yapıda olan insanların düşündükleri sonuçsuz, başladıkları her iş eksik kalır. Azim ve sebat sahibi insanlar hedeflerini tayin etmiş oldukları için en zor işleri bile metanetle ve umutsuzluğa düşmeden gerçekleştirirler. Bu duruma göre namaz ibadeti sebat ve azim gücünü disipline ettiği için hedeflerine ulaşmak için harekete geçmiş, en zor işlerinde bile umutsuzluğa düşmeden o işin üstesinden gelen, verdiği makul karardan dönmeyen başarılı bir şahsiyete sahip kişilerin gelişmesine destek olur.

Sebat sahibi insanlar, kuvvetli bir irade sahibi oldukları için başka insan ve toplumların esiri olmayacaklardır. Kuvvetli şahsiyet yapıları ile pasif değil güç sahibi kişi ve toplumlar olacaklardır.¹⁵⁰ Bu nedenle sebat ve azim gücünü günde beş defa disipline eden namaz ibadeti, kuvvetli bir irade gücü ile beraber bütünleşmiş bir şahsiyet yapısının oluşmasında da etkin olacaktır.

Gelmesi elde olmayan, kaldırılması mümkün olmayan belâları sükûnet içerisinde karşılamak, ibadetlerde devam

150 Akseki, A. Hamdi, Ahlâk Dersleri, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1968, s. 160, 161,168.

göstermek, isyan ve hatalara dönmemek, hata ve isyanın vermiş olduğu geçici tatmin duygusuna aldanmamak namaz ibadetine sebat göstermek ile mümkün olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de, namaz kılan müminlerin, sabır ve namazla Allah'tan yardım dilemeleri¹⁵¹ gerektiği ifade edilmektedir. Bu ayette yaratanına karşı bir tevazu ve Allah'ın zikriyle meşguliyet olan namazın, birtakım sıkıntılar karşısında namaz kılan kimseye teselli vereceği vurgulanmaktadır. Namaz içerisinde, dünyaya ait sevdiğimiz geçici zevklere gem vurulur; sabır gücü ile beraber olumsuz duygu, düşünce, istek ve ihtiyaçlardan alıkoyma pozisyonunu oluşturan namaz ibadeti kişiyi güçlü irade sahibi kuvvetli bir şahsiyet hâline getirir.

Böylece kişi namaz ibadetinin sabır ve irade gücünü disipline etmesi sonucu kendi davranışlarını, duygularını, düşünce ve isteklerini denetleyebilir. Başka bir deyişle istek ve arzularını dizginleyebilme gücünü geliştirebilir.

Birçok kişi, hayatı boyunca kötü istek ve arzularının kölesi olarak yaşar. Hâlbuki kendisini irade kuvvetini harekete geçirerek denetlemek, niyet ile eylem arasında bir alan oluşmasını sağlar. Ve başka insanların, sadece düşüncelerimizde kalması gereken eylem ve tepkilerimizden korunması fırsatını tanır. O alanın ne kadar farkında olursak, eylemde bulunup bulunmayacağınız ve nasıl hareket etmeniz gerektiği konusunda seçim yapmakta o kadar rahat ederiz. Kendini denetleyip davranış ve düşüncelerini kontrol etme kişiye anlık bir rahatlama sağlayacak, hatta zevk verecek; aynı zamanda o kimsenin karşısındaki insana acı verebilecek, onun aklını karıştırabilecek ya da öfkelenmesine yol açacak bir şeyi söylemekten, yapmaktan kişiyi alıkoyacaktır.

151 Bakara, 2/45.

Kendini tutma ve davranış, düşünce, duyuları kontrol (self-control), sevginizi ifade etmeye yarar ya da başka insanların hayatlarının sizin hayatınız kadar değerli olduğunu görmenize ve içinde böyle bir iç görünün gelişmesine fırsat tanır.¹⁵²

Kişiye kendi davranış ve arzularını kontrol etme imkânı veren namaz, kul ile Allah arasında bir bağ ve buluşmadır. Namaz kalbin kuvvet aldığı, ruhun Allah'a bağlılığını hissettiği, nefsin dünya hayatının değerlerinden daha üstün değerler bulduğu bir rabıttır. Resûlullah zor bir işle karşılaştığı zaman hemen namaza dururdu. Bu, vahiy ve ilhamla Allah'a bağlı bulunan bir kalbin yine O'na yönelişi demektir.¹⁵³ Ayrıca namaz insanı Allah'ı anmaya, O'nun sevgisini kazanmak uğruna sabır özelliğine sahip olmaya yöneltmektedir. Bu ise ruhun huzura, doyuma kavuşmasının, insan tabiatının yumuşamasının ve olumlu karakter özellikleri geliştirmesinin başlıca sebebidir. Bu mahiyetteki bir namaz, insanın Hak'ı kabul etmeye, şartlar ne olursa olsun, aleyhteki ortam ne kadar ağır olursa olsun Hak'tan, doğruluktan taviz vermemeye yönelir.¹⁵⁴

Kişinin kendi davranışlarını kontrol etme, irade gücünü disiplin altına alması yönüyle namaz ibadeti, kişinin kaza ve felâketler ile başa çıkmasını, bir insanın öfke ve cinsellik gibi yönlerine yenilmemesini, engel olunması mümkün olunmayan elem ve kederleri sükûnet ile karşılayabilmesini, hayatı paylaştığı bütün insanların olumsuz davranışları karşısında kendini kontrol etme mekanizmasını kontrol ederek sabır ve irade gücünü periyodik olarak geliştirir.¹⁵⁵

152 Dowrick, Stephanie, Sevginin Halleri, (çev. Gürol Koca), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 142, 148, 150.

153 Kutub, a.g.e., C. I, s. 144.

154 Derveze, a.g.e., C.I, s. 70.

155 Akseki, a.g.e., s. 168, 169; Gazalî, Mizanü'l-Ahlâk, Ahlâk Ölçüleri, s. 234; Gazalî, İhya, C. 2, s.432.

Bununla beraber Resûlullah (s.a.v.) ashabına, isteklerinin yerine gelmesi, karşılaştıkları sorunların çözümü, insanın seçme güçlüğü karşısında kaldığı birçok işin doğrusunu bulmak için hacet, yağmur, istihare namazı vb. namazlarla yardım istemeyi öğretirdi.¹⁵⁶

Bir bütün olarak özellikle namaz ibadeti her türlü sıkıntıya neden olan zorluklara katlanma, onlarla başa çıkma, sıradan benliği aşarak geliştirme ve kendini yenileme ile sonuçlanan psikolojik bir olgunlaşmanın itici gücü olarak değer kazanmaktadır. Bu noktada namaz ibadeti kişiye kazandırdığı psikolojik olgunlaşmanın yanı sıra içsel bir gelişim, sabır ve irade eğitimi gibi birtakım özelliklere sahiptir. Namaz ibadetinin Kur'an'da sabırla beraber¹⁵⁷ ifade edilmesi bu gerçeğe işaret etmektedir. Böylece insan sabrederek iradesini güçlendirir, arzularını engeller ve düzene koyar, alçakgönüllü bir kişiliğe sahip olur. Bu yönüyle insan namaz ibadeti sayesinde güzel bir ahlâk için gerekli olan gelişmiş bir şahsiyet ve irade gücünü elde edecek; kötü sayılan davranışlardan uzaklaşacaktır.

Bu bağlamda stresli bir olay ya da duruma uyum sağlama çabası içerisindeki kişilerin mevcut stresli durum ya da olayla baş edebilmede kullandıkları, inançları ve ibadetleridir. Bir problemle karşılaşan kişi problemin çözümüne yönelik olarak dinî inancından bir çıkış yolu bulmaktadır. Yapılan araştırmalarda insanların %45'inin stresli zamanlarında birtakım dinî davranışları gerçekleştirerek sorunu aşmaya çalıştıkları; hastalık, ölüm vb. olumsuz bir durum karşısında ise insanların %78'inin dinî değerler ve ibadetlere yöneldikleri

156 Necati, a.g.e., s. 327.

157 Bakara, 2/45.

tespit edilmiştir.¹⁵⁸ Nitekim namaz ibadeti hem sabır eğitimi niteliği taşıırken hem de güçlülere direnç noktasında kişiye güç ve dayanıklılık sağlayan bir ibadettir.

Namaz ibadeti sabır ve irade gücünü geliştirmesi yönüyle kişinin özdenetim yeteneğini harekete geçirmektedir. Bu bağlamda özdenetim ile kişinin duygu, düşünce, heyecan ve davranışları denetlenmiş tepkiler hâline gelirler. Ancak kişinin kendisini içten gelen bir denetimle denetleyebilmesinin, onu denetime teşvik edecek durumlarla ve yüce yaratıcısı ile olan ilişkisiyle yakından alâkası vardır. Kişinin mekanizmalarında dıştan içe doğru gidildikçe yaptırım gücünün artan bir nitelik taşıdığı hissediliyorsa, o kişinin, iyi bir denetim organizasyonu kurduğundan söz edilebilir.

e. Namaz-Diğerkâmlık İlişkisi:

İnsan yalnız başına olmaya, yani diğer insanlarla ilişki kurmamaya katlanamaz. Mutluluğu, dayanışma ve yardımlaşma duygusuna dayanır.¹⁵⁹ Namaz ibadeti Allah'ın kişiye duyduğu sevgi ve saygının bir ifadesi olarak insanlara olan sevgi, saygı ve yardımlaşma duygusunun gelişmesine sebep olur. Bu yüzden namaz ibadetini yerine getirme ile yükümlü olan insanın en önemli sorumluluğu Allah'ın kendisine gösterdiği sevgi, saygı, minnet ve takdiri, "infak" denilen maddî ve manevî yardımlaşma, dayanışma ve sevgi duygularıyla insanlarla paylaşmasıdır. İşte bu nedenle namazı hakkıyla kılanların en temel özellikleri Allah'ın kendilerine vermiş olduğu her yetenek ve nimeti insanlarla paylaşmasıdır. Böylece insan Allah'ın ve insanların sevgisini kazanma yoluyla sonsuz yalnızlık duygusundan

158 Kula, a.g.m., sy. I, s. 240

159 Fromm, Kendini Savunan İnsan, s. 52.

kurtulacak; iyilik yapma yoluyla mutlu olma duygusunu tatmin edebilecektir.

Namaz ibadeti ile Allah'a karşı sorumluluğu hatırlatılan insana hemen akabinde diğer insanlara iyilik etme, onlarla dayanışma, sevgi, yardımlaşma ve paylaşma içerisinde olması emredilerek toplumsal sorumlulukları hatırlatılmaktadır. "Vay o namaz kılanların hâline... Ve ufacak bir yardımı da engellemektedirler."¹⁶⁰ hitabı insanlara sorumlu olduğumuzu hatırlatmakla kalmayıp, aynı zamanda maddî, manevî her açıdan yardımlaşma, dayanışma ve paylaşım duygularını harekete geçirmektedir.

Benlik, iletişim süreci içinde oluşan bir kavramdır. Ancak iletişim içinde insan kendi içinden çıkıp, sanki diğerlerinin gözüyle kendine bakabilmektedir. Sadece kendine değil, başkalarına da başkalarının gözüyle bakabilmeyi Öğrenir. Böylece bu etkileşim ağı içinde benlik ortaya çıkmaya başlar. Toplumsal yaşantının olmadığı, yani iletişim olmayan yerde, benlik bilincinin oluşacağını düşünemeyiz. Benlik bir kez oluşuktan sonra, bireyler uzun yalnızlık sürelerine dayanabilirler, çünkü kişi bir arkadaş olarak kendini kullanabilir. Benlik oluşuktan sonra kişi, diğerleriyle olduğu gibi, kendisiyle de iletişim kurabilir. Kendisiyle kurulan iletişim sonsuza dek sürmez, mutlaka bir süre sonra bu iletişimin başkalarıyla kurulan toplumsal iletişim biçimine dönüşmesi gerekir. Yoksa kişilerde akıl hastalığı belirtileri ortaya çıkar.¹⁶¹

Kur'ân-ı Kerim'de, namaz ibadetini hakkıyla yerine getiren müminler namazın hemen akabinde insanlara,

160 Maun, 107/5-7.

161 Cüceloğlu, Doğan, Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 99.

dayanışma, paylaşım, yardımlaşma duyguları ile muamelede bulunmaları teşvik edilmiştir.¹⁶² Böylece namaz kılan insan hem Allah'a hem insanlara karşı sorumluluklarını yerine getirme duyarlılığı içerisinde olacaktır. Namaz kılan insanlar birinci derecede toplumsal yaşantı ve toplumsal sorumluluğa teşvik ile toplumsal paylaşım, fedakârlık, yardımlaşma duygularını geliştirecek; benlik bilincini ve diğerlerinin gözüyle kendine bakabilme, kendini başkalarının yerine koyarak iyilikte bulunma duyarlılığını üst düzeye çıkarabilecektir.

Güven, sevgi ve yalnızlaşma bunalımını göğüsleyebilmek için, hür toplumun etkili bir birleştirici bağa ihtiyacı vardır. Bu bağ, güven, sevgi, dayanışma ve en Önemlisi fedakârlık merkezli bir paylaşım (infak) dayanmaktadır. Ama bu sevgi ve paylaşım içimizdekini karşımızdakine yansıtmamızdan doğan anlayışsızlık yüzünden acı çeker. Dolayısıyla insan ilişkileri sorununu psikolojik bakış açısıyla düşünmek toplumu bir arada tutmaya, ona güç vermeye imkân sağlayabilir. Sevgi ve paylaşımın bittiği yerde, güç savaşları, şiddet ve terör başlar.

Her sevme fikri, diriliştir. Her doymak bilmezlik, bencillik ölümdür. Ben merkezli bir kişi yalnız ve yalnız kendisi için yaşar ve kendisi için ister. Buna karşılık sevecenlik ve fedakârlık (diğerkâmlık infak) deneyiminde, kişi diğer kişilerden hiçbir şey hatta kendisine yönelik bir sevecenlik ve fedâkârlık (diğerkâmlık-infak) duygusu, anlayışı dahi beklemez.

Namaz kılan insanların namaza devamlarının akabinde en önemli özelliklerinden ikincisi, mallarında, dilenen ve dilenmekten utanan fakir insanlar için hak olduğuna¹⁶³

162 Mearic, 70/24-25.

163 Mearic, 70/24-25; Mu'minin, 23/4.

inanmalarıdır. Böylece namaz kılan müminler, Allah'ın kendilerine ikram ettiği nimetleri ihtiyaç sahibi olan, isteyen ya da istemekten çekinen insanlarla paylaşmak zorunda olduklarını hissederler. Bunun yanı sıra namaz kılan kişiler, duygusal, zihinsel ve ruhsal dayanışmayı sağlayacak sevgi ve saygı paylaşımı gibi manevî nimetleri, duygusal, zihinsel ve ruhsal yetersizliğe sahip ihtiyaç sahibi olan insanlarla paylaşma duyarlılığına sahiptirler.

Namaz kılan kişilerin paylaşım içerisinde bulunma duyarlılıklarını onların mallarının zekâtlarını vermeleri olarak yorumlayanlar bulunurken aynı zamanda namaz ile geçen zekâtın maksadın, temizlik ve temizlenme manasına sahip olduğunu söyleyenler olmuştur. Bununla beraber namazlarını kılanların, zekât görevlerini yerine getirmeleri, nefsi, bedeni ve malî olarak temizlenme ve arınma düşüncesi içerisinde namazlarını kılmaya gayret harcamalarına işaret etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılan kişilerin arınmak ve temizlenmek için yapılması gereken her şeyi yaptıkları ifade edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılanların, namazlarında dikkatli, devamlı olmaları, namazlarını dosdoğru kılmalarının hemen akabinde karşılıksız yardımda bulunmaları emredilmiştir. Yani namaz kılanlar sadece kendilerini düşünmekle sorumlu tutulmayıp insanlara da şartsız yardım (infak)'da bulunma ve zekâtlarını verme ile sorumludurlar.

Böylece namaz kılan kişilerin zekât vermekle sorumlu tutulmaları dolayısıyla namaz ibadetinin zekâtla beraber ilişkilendirilmesinde önemli hikmetler vardır. Zekât sözlük manası itibarıyla gelişme, büyüme, arınma ve temizlenme

anlamına gelmektedir.¹⁶⁴ İlim, sevgi, mal vb. paylaşıldıkça artar ve gelişir. İlmini, sevgisini, aklını, malını paylaşma, kişiyi tatmin eder ve geliştirir. Namaz, insanları zekât ve maddî-manevî infak gibi paylaşımaya yönlendirdiği için kişiyi ruhsal, zihinsel, duygusal anlamda geliştirir. Paylaşılan ilim, sevgi, akıl (manevî infak), mal ve para (maddî infak) hata ve günahlardan temizler, namaz ibadetinin huzura ulaştırması gibi insanı huzur ve mutluluğaulaştırır.

Namazlarında dikkatli ve devamlı olan insanların kendilerine verilen nimetlerden Allah yolunda başkaları için harcamaları gerektiği Kur'ân'da yetmiş yakın yerde emredilmektedir. Namaz bize bütün insanlık için en güzel nimetin paylaşımını yani dua etmeyi öğretmektedir. Biz namazda bütün insanların en doğru yola hidayet edilmesi, dünya ve ahirette iyiliklere mazhar olmaları, temizlenip arınmaları, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in şahsında bütün peygamber ve peygamber ümmetlerinin, yakınlarının yüceltilmeleri ve bağışlanmaları için dua etmekteyiz. Ayrıca, "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.", "Rabbimiz hamd sanadır." diyerek Allah'ı överken Allah'ın övgü ve sevgisini kazanarak İnsanlığın övgüye değer bir duruma yükseltilmesini, namaza dosdoğru devam eden nesiller dilerken nesiller boyunca Allah'ın bize sunduğu fedakârlık merkezli paylaşım ilkesinin namaz yoluyla sürmesini diliyoruz. Bu yönüyle namaz, bütün unsurlarıyla fedakârlık merkezli bir paylaşım, arınma ve gelişmeyi hedefleyen bir ibadettir. Böylece namaz ibadeti kişinin kendini aşma tecrübesini düzenli olarak yaşamasını sağlar.

Hesap gününün, bütün mülkün ve nimetlerin sahibinin Allah olduğunu her namazda düşünen kişi, gerçekte kendisinin

164 er-Razî, a.g.e., C. 2, s. 474, 475, Derveze, a.g.e., C.I, s. 82,83

sahip olmadığı mülkü ve nimetleri harcama noktasında cimrilik edemez. Dolayısıyla kendisine emanet edilen mülkü Allah'ın yarattığı bütün varlıklarla paylaşabilir. Nitekim bu durum namaz kılan müminlerin emanet ve sözlerine riayet edecekleri¹⁶⁵ gerçeğine de ışık tutmaktadır.

Bir başka yönüyle Allah'ın verdiği nimetleri insanlarla paylaşabilmemiz için Allah'a ve insanlara karşı alçakgönüllü bir duyarlılık içerisinde olmamız gerekmektedir. Huşu içerisinde kılınan bir namazdaki rükû ve secde tecrübesi bizi insanlara karşı alçakgönüllü bir duyarlılık ile davranmaya sevk edecektir. Cemaatle namaz kılma ruhu da kibri ortadan kaldırıp fedakârlık ve sevgi merkezli bir paylaşıma kişiyi yönlendirir.

Namaz ibadeti vasıtasıyla insanlarla paylaşımı öğrenen kişi (insanlara sunduğu sevgi, paylaştığı nimetler sayesinde ilâhî sevgi ve nimeti elde edeceğine de inanır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.), "İnfak et, sana da infak edilsin"¹⁶⁶ buyurmuştur. Böylece namaz sayesinde kişi paylaşımcı bir ruh hâlini korumakla kalmayıp, bu ruh hâlini geliştirmeyi de öğrenir.

Namaz ibadetinin kazandırdığı fedakârlık ve sevgi merkezli paylaşım unsurları olan zekât ve infak sayesinde toplumun ve ihtiyaç sahiplerinin her türlü sıkıntılarının hafifletilmesi; ihtiyaç sahipleri ile ekonomik durumu iyi olanlar arasında meydana gelmesi ihtimali kin, öfke ve haset sebeplerinin en aza indirilmesi; ekonomik güç ile gerçekleştirilebilecek olan kamuyu ilgilendiren projelerin finansmanının sağlanması mümkündür.¹⁶⁷

Bununla beraber namaz ibadetinin kazandırdığı fedakârlık ve sevgi merkezli paylaşım unsurları olan zekât ve infak

165 Mearic, 70/32; Mu'minin, 23/8.

166 Müslim, Sahih, Zekât, 36

167 Derveze, a.g.e., C.I, s. 84,85.

sayesinde insandaki cimrilik ve bencil ruh hâli etkisini yitirip insanda iyi, cömert, diğerkâm bir ruh hâli gelişecektir. Aynı zamanda bu tarz bir manevi düşünce yapı, hayatı çatışma ve ihtiraslardan uzaklaştırıp sevgi ve yardımlaşmaya sevk eder. Zayıf ve çaresizlere tam bir emniyet ve güven telkin eder. Ayrıca paylaşım sayesinde insanlar birbirleriyle, sevgi bağları kurar, toplumsal dengeyi sağlarlar, kıskançlığı, düşmanlığı, başkasının elindekine göz koymayı, hırsızlığı, rüşveti haksızlığı azaltmaya çalışırlar; böylece dünya kazancı karşısında küçülmezler, bilakis yücelirler.

Namazın doğurduğu sevgi ve fedakârlık merkezli bir paylaşım, insanın ruhunu inşa eder. Her paylaşım, zamanınızı, ilginizi, dikkatinizi, anlayışınızı içtenlikle vermek; mizah duygunuzu, sadakatinizi, dürüstlüğünüzü paylaşmak anlamına gelir. Bu durum da sevgiyi doğurur. Cömertlikten uzak durmak ise, sevgi ve bağlılık anlayışımızı ve ruhumuzu aşındırır. Tanıdığımız ya da tanımadığımız her insanla bir şeyleri paylaşmak, bu insanların hayatlarının bizim için önemli olduğunun; onların bizim için önemli oluşunun sadece bize olan yakınlıkları, bize faydalı oluşları ya da onlarla yakın ilişkide oluşumuzla belirlenmediğinin farkında olduğumuz anlamına gelir.¹⁶⁸Toplumda en huzurlu en sağlıklı kişiler kendilerinden bir şey eksildiğini düşünmeden veren kişilerdir. Bu kişiler, insanlara bir şey vermenin insanı eksik bırakacağı yanılgısına kapılmazlar. Bu bağlamda, sevgi ve fedakârlık merkezli bir paylaşımı (zekât, infak) ön gördüğü¹⁶⁹ için namaz ibadeti ruhi açıdan sağlıklı kişilerin gelişimini sağlama noktasında katkıda bulunur.

168 Dowrick, a.g.e., s. 171-172.

169 bkz. Bakara, 2/45, Bakara, 2/3, Mûzzemmil, 73/20, Rad, 13/23-24.

İbadetler insan yapısındaki kibri, gururu ve bencilliği yıkarak yerine tevazuu, kendini aşarak diğer insanlarla ilgilenmeyi, fedakârlık merkezli bir cömertlik anlayışını geliştirir. Cömertlik, insan tabiatında var olan mal tutkusunu dengelemek ve onun insana hakim olmasını önlemektir.¹⁷⁰ Özellikle zekât, sadaka, kurban, hac, oruç gibi ibadetlerin “fedakarlığı” öğrettiği düşünülse de namaz, bütün ibadetleri kapsayan özelliği ile fedakârlık merkezli bir dayanışma, yardımlaşma ve paylaşımın en canlı örneklerini özünde barındırır. Namaz ibadeti, içerdiği dualarla kendimizi aşma tecrübesini kazandırarak geçmiş ve gelecek insanlık için sevgi, saygı, arınma, istikamet bulma, yüceltilme, bağışlanma nimetlerini fedakârca diğer insanlarla paylaşma düşünce ve fikrini canlı tutar.

Namaz esnasında rüku ve secde ile bencil karakterini bir kenara bırakma tecrübesine endekslenen kişi, bütün insanlık için iyilik, bağışlanma, yüceltilme, hidayet, övgü, sevgi, saygı ve minnete lâıyk olma, ibadetleri ve özellikle namazı sevmek ve onlara devam etme şuuru Allah’tan istenmektedir.

f. Namaz-Doğruluk ve Dürüstlük İlişkisi

İnsan ilişkileri alanında, bir başka kişiye “inanç duymak”, onun özünden, yani temel davranışlarının güvenilirliğinden ve değişmezliğinden emin olmak anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, kendimizin doğruluk ve güvenilirliğine dair de inanç duyabiliriz. Ayrıca görüşlerimizin değişmezliğine değil, kişilik yapımıza şekil veren kalıba, yaşama karşı temel yönelimimize karşı da inanç besleyebiliriz.

¹⁷⁰ Bayraktar, a.g.e., s. 22-23.

Kur'ân-ı Kerim'de namaz ibadetini yerine getiren kişilerin emanetlere ve ahitlere riayet edecekleri¹⁷¹ vurgulanmıştır. Yani namaz kılanlar, kendilerine emanet edilen söz, hâl, fiil, mal, evlât, görev, sorumluluklara, Allah haklarına ve kul haklarına riayet ederler. Onlar Allah'a, Resulüne, ailelerine, çocuklarına, komşularına, yakınlarına ve yabancılarla vermiş oldukları ahit ve sözlere uyarak onları tutarlar, ahit ve sözlerini bozmaktan ve ihanet etmekten sakınırlar. Çünkü her namazda, Allah'a ve insanlara karşı vermiş oldukları sözleri hatırlama imkânları vardır. Allah ve Resulünün bütün emirleri ve bizim üzerimizdeki hakları birer emanet olduğu gibi, Allah'ın kullarına vermiş olduğu uzuv, mal, çocuk, makam, mevki, akıl ve duygu gücü vb. nimetlerin hepsi de emanettir. Emanetlerini kullanılması gereken yerin dışında kullananlar, uyum ve doğruluk ilkelerine uymayanlar emanete ihanet etmiş olurlar.¹⁷²

Doğruluğun bir diğer göstergesi, şahitlikte dürüst davranmaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılan insanların şahitliklerinde dürüst olacakları¹⁷³, ifade edilmiştir. Yani namaz ibadetini hakkıyla yerine getiren kişiler doğru, dürüst, adaletle şahitlik yaparlar, şahit oldukları hususun hiçbir noktasını gizlemeden, hakikati saklamadan dosdoğru şahitlik ederler, gördükleri şey ile ifade ettikleri şeyin tutarlılık göstermesine dikkat ederler.¹⁷⁴ Demek ki doğruluk, sözün, fiillerin, yaşanan gerçeklerin birbiri ile çelişkiye düşmeden, uyum içerisinde korunmasıdır.

171 Mearic, 70/32.

172 er-Razî, a.g.e., C. 22, s. 136.

173 Mearic, 70/33.

174 Yazır, a.g.e., C. 8, s. 341.

Bu Özellik, emanet kavramı kapsamına girmekle beraber, Allah, şehadeti emanetlerden ayırarak özellikle vurgulamıştır. Çünkü şehadetlerin hakkıyla yerine getirilmesinde hakların gözetilmesi, yerine getirilmemesinde ise hakların çiğnenmesi söz konusudur. Ayrıca bir başka bakış açısına göre, şehadete riayet etmek, Allah'ın kendisinin bir olduğuna, ortağı olmadığına, O'ndan başka ilâh olmadığına dair şehadeti tasdik etmektir.¹⁷⁵ Nitekim biz Tahiyat duasındaki şehadet ifadesi ile Allah'ın varlığı hususundaki şehadetimizi her namaz kılışımızda yenilemekteyiz.

Namaz kılan kişilerin, emanetlerine ve ahitlerine riayet edecekleri,¹⁷⁶ önemine binaen Müminun suresinde tekraren vurgulanmıştır. Emanet kavramını daha önce açıkladığımız için üzerinde durmayacağız. Ahid ise, insanın kendisini Rabbine yaklaştıracak şeyler hususunda yapmayı taahhüd ettiği şeyler olduğu gibi Yüce Allah'ın emrettiği emirlere de denmektedir.¹⁷⁷ Yani ahid, Allah'a, Peygambere ve insanlara karşı olan (anlaşmaları ve taahhütleri içine almaktadır.¹⁷⁸ De ki namaz kılan kişiler, kendisini Allah'a yaklaştıracak her emre uyma, şartsız boyun eğme duyarlılığını gösterdikleri gibi insanlara karşı verdikleri sözleri ve yapmayı vaad ettikleri şeyleri de yerine getirme hassasiyetine sahiptirler.

Kişinin emanet ve ahitlerine riayet etme bilincini pekiştiren namaz ibadeti Allah'a verilen, kul olma, insanlara insanca davranma sözünü yenilememizi sağlar. İster maddî ister manevî bir emanet olsun emanete riayet etmemek toplum hayatını altüst edecek kadar büyük dengesizlik ve kaoslara sebebiyet verecektir.

175 er-Razî, a.g.e., C. 22, s. 137.

176 Mu'minun, 23/8.

177 er-Razî, a.g.e., c. 16, s. 393, 394.

178 Yazır, a.g.e., C. 5, s. 509.

Doğruluğun egemen olduğu bir toplumda kişiler arasında güven duygusu pekişir, ilişkiler, hak, kolaylık ve hayır çizgisinde gelişme gösterir. Ama yalan egemen olunca kişiler arasında güven kaybolur, toplumsal bünyede çatlamalar, çökmeler meydana gelir.¹⁷⁹ Kişinin emanet ve sözlerine riayet etmemesi, yalancı bir tabiata sahip olması, inanılan değerler ile davranışlar arasında bir tutarsızlık oluşturur. Bu inanç-davranış tutarsızlığı kişilik bölünmesine neden olur. Bu noktada namaz ibadeti emanetlere, yapılan şahitliklere ve verilen sözlere hassasiyet, inanç-davranış bütünlüğü oluşturacağı için bütünleşmiş kişilik özelliklerine sahip, birbirlerine güven duyan şahsiyetlerin gelişmesinde etkili olacaktır.

Namaz kılan kişiler kıldıkları namaz sayesinde emanetlere ve ahitlerine riayet etmeye endekslendikleri için doğrudan yaratıcının insandan aldığı söze riayet ederler. Bu söz, Allah'ın insanın özüne koyduğu yaratanını tanıma kabiliyetidir. Özüne katılan bu kabiliyet, insanın Rabbine itaat edeceği hakkında verdiği sözdür. Nitekim namaz kılan bir kişi, namaz esnasında "Senden başka ilâh yoktur."¹⁸⁰ "Mülkün ve hesap gününün sahibi O'dur." "Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz."¹⁸¹, "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ibadet edilecek ilâh yoktur."¹⁸² diyerek ilâh olarak sadece Allah'ı tanıtır O'na ibadet edeceğine, O'ndan yardım dileyeceğine dair Allah'a verdiği sözü tekrar ederek bu söze riayet eder. Ayrıca namaz kılan kişiler, Şehadet ederim ki Hz. Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir." derken Peygambere verdikleri ona itaat etme ve

179 Derveze, a.g.e., C. 4, s. 319; Kutub, a.g.e.fC. 10, s. 304.

180 Vela ilahe gayruk.

181 Fatiha, 1/4.

182 Tahiyat duası, şehadet ifadesi.

onun Allah'ın elçisi olduğuna dair söze riayet ederler. Namaz kılan kişiler insanlara verdikleri sözlere ve anlaşmalara da riayet edeceklerdir. Çünkü insanlar sözleşirken, genellikle bu sözlerine Allah'ı şahit tutarlar. Ayrıca namaz kılan kişinin riayet etmesi beklenen en önemli emanet fitrat emaneti olup; bu emanete riayeti sayesinde kişi namazda O'ndan başka hiçbir ibadet edilecek ilâh kabul etmeyeceğini¹⁸³ tasdik edecektir.

g. Namaz-Alçakgönüllülük İlişkisi

Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılan inançlı kişilerin, namazlarını huşu içerisinde yerine getirdikleri¹⁸⁴ ifade edilmiştir. Namazında huşu içinde olan kimsenin Allah'a karşı sevgi merkezli korku ve ürperti ile beraber nefsini hor ve hakir görerek son derece itaatkâr bir ruh hâli içerisinde tevazu ile boyun eğmiş olması beklenmektedir.¹⁸⁵ Huşu duyan kişi, kalbi ve bedeni Allah'a tevazu içerisinde boyun eğmiş, Allah'ın yüceliğini düşünme anında ürperti, korku, umut ve sevgi kalbine hâkim olmuş bir kimsedir. Huşu, Allah korkusuyla beraber tevazu duyguları içerisinde insanın kendini oluşturan maddî-manevî bütün unsurlarıyla sükûnet bulmasıdır. Yani huşu, bedenle beraber insanı oluşturan tüm unsurların, kalbin, ruhun, düşüncelerin ve fikirlerin tevazu ve sükûnet içerisinde boyun eğerek yüce yaratıcıya secde etmesidir. Eğer kalp namaz esnasında ifade edilen ruh hâlini gerçekleştiremezse, ruh, beden ve düşünceler canlanamayacak, huşu elde edilemeyecektir.

Namaz içerisindeki rükû ve secdenin amacı Yüce Allah'a saygı, sevgi ve tevazu duygular içerisinde boyun eğiştir. Bilinçsiz

183 Sübhaneke ve tahiyat duaları.

184 Mu'minun, 23/1-2.

185 er-Razî, a.g.e., C. 16, s. 386-387.

kılınan bir namaz ancak Allah'tan uzaklaşmayı arttırır¹⁸⁶ ve insan ikame fiiliyle ifade edilen dosdoğru bir namaz kılmanın özelliklerinden uzaklaşır.

Huşu, aslı kalpte, etkisi bedende gerçekleşen bir kavramdır. Huşu'un kalbe ait tarafı Rabbin yüceliği karşısında kendi yetersizlikleri ve eksikliklerinin farkına varan kişinin Hakk'ın enirine tevazu ile boyun eğerek, kalbini, zihnini, düşüncelerini namaza odaklamasıdır. Dış görünüşle ilgili yönü de, bir sakinlik ve sükûnet hâlinin kişiyi kuşatmasıdır. Bundan dolayı, huşuun aslı namazın şartlarından olan niyetin samimiliği ile; etkisi ise namazın edebi ve diğer tamamlayıcıları ile ilgilidir.¹⁸⁷

Namazda özellikle rükû ve secde durumunda tevazu ile eğilen kişide insanların şahsiyet haklarına saygı duyarlılığı oluşacaktır. Ve böylece, kâinatta kendi gerçek konumunu idrak eden alçakgönüllü bir insanı, ne ilim, ne yaptığı iş ve ibadet, ne soy, ne güzellik, ne mal, ne güç ve kuvvet, ne evlât ve yakınlar, ne makam ve mevki kibre yönlendirebilecektir.¹⁸⁸

Kur'ân-ı Kerim'de, Lokman (a.s.) oğluna, namazı emrettikten hemen sonra yersiz gurura kapılarak insanlara üstünlük taslamamasını ve yeryüzünde küstahça gezip dolaşmamasını¹⁸⁹ öğütlemiştir. Bu duruma göre namaz kılan bir kişinin gücü, malı, sahip olduğu imkânları nedeniyle övünen, böbürlenlen bir kişi olmaması; yüzünü kibir duygular içerisinde insanlardan Öteye çevirmemesi; yeryüzünde böbürlenerek yürümemesi; başkasına karşı kendisinin o kimseden herhangi bir yönden daha büyük

186 Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, Daru'l-İhya-i Turasi'l-Arabiyyi, C. 11, had no: 11025.

187 Yazır, a.g.e.; C. 5, s. 508-509.

188 Akseki, A. Hamdi, Ahlâk Dersleri, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1968, s. 185.

189 Lokman, 31/18.

olduğuna inanmaması; başkalarını küçümseyip yüz çevirmemesi beklenmektedir.¹⁹⁰

Çünkü namaz ibadeti vasıtasıyla namaz kılan bir kişi övgü, minnet ve şükür ifadeleriyle Allah'ı yaratılmışlara ait bütün eksik özellik ve vasıflardan tenzih ederek kendi hata, günah ve eksiklerinin farkına varacaktır. Kendi eksik yönlerinin ve hatalarının farkına varan kişi, kibre ve gurura düşmeyecek, kendi hata ve eksikliklerini düzeltme gayreti içinde bulunacaktır. Bu nedenle Allah'ın vefası karşısında kendi vefasızlığını, O'nun rahmeti karşısında kendi merhametsizliğini; O'nun bilgisi karşısında kendi bilgisinin sınırını fark edecektir. Sonuç itibarıyla kişi böylesine bir tecrübe sonucunda Allah'a ve insanlara karşı tevazu ile davranmaktan başka bir çaresinin olmadığı düşüncesine her namazla daha da bilinçlenecektir. Çünkü kibir, gurur ve büyüklenme, hata ve eksiklikleri görme gücünü tamamen zayıflatır; hatalarını düzeltme, eksikliklerini giderme yolundaki bir kişi için haddini bilme ve tevazudan başka kendisini amacına ulaştıracak hiç bir vasıta bulunmamaktadır.

Aynı zamanda kişi, övgü, minnet, takdir ve şükranın her çeşidinin Allah'a lâıyk olduğunu,¹⁹¹ hesap gününün ve her şeyin sahibinin Allah olduğunu¹⁹² ifade ettiği için kendisine verilen bütün nimetlerin sahibinin Allah olduğunu hatırlayarak, kendisine ikram edilen nimetlerden dolayı kibirlenmeyecektir. Ayrıca namaz esnasında kişi, hamdini yani övgüsünü, minnetini Allah'a sunduğu için kendisine sunulan nimetlerin Allah tarafından kendisine verildiğini idrak ederek başka insanların

190 Derveze, a.g.e., C. 3, s. 165; Ateş, a.g.e., C. 7, s. 69; er-Razî, a.g.e., C. 18, s. 160; Yazır, a.g.e.tC. 6, s. 274; İbn Kesir, a.g.e., C. 3, s. 1890.

191 Fatiha, 1/2.

192 Fatiha, 1/4.

elindekilere göz dikmemeyi, onlara verilen nimetler nedeniyle onlara kıskançlık ve kin duyguları beslememeyi tecrübe edebilecektir.

h. Namaz-Şükür ve Vefa İlişkisi

Şükür, Allah'ın nimetinin etkisinin kulun dilinden "itiraf ve övgü", kalbinde "şahitlik ve muhabbet", organlarında da "itaat etme ve boyun eğme" olarak ortaya çıkmasıdır. Şükür, nimet sahibini bilip onu övmek demektir.¹⁹³ Bu yönüyle namaz ibadeti şükürün her çeşidini içine almaktadır.

Kur'ân'dan anladığımıza göre müminler Allah'a üç şekilde şükredebilirler:

Kalbin sözcüsü ve tercümanı dil ile şükür: Nimet sahibini anmak, O'nu övmek, O'nun nimet sahibi olduğuna iman etmekle ve bunu tevhid kelimesiyle ilân etmekle olur. Bu basit bir teşekkür ifadesi değil, "şehadet" getirmek, doğru sözlü olmak, Kur'ân'ı tasdik etmek, dil ile şükredip hamd ederek Allah'ı çokça zikretmek ve buna benzer sözle kulluk görevlerini yerine getirmekle ifa edilir. Namaz ibadeti nimet sahibini övgü, minnet, saygı ve teşekkür ifadeleriyle¹⁹⁴ anmaktır; O'nun, nimetin ve hesap gününün sahibi olduğunu tasdik etmektir. Namaz ibadeti yerine getirilirken rükû esnasında Allah'ın, kendisine şükredenleri işiterek¹⁹⁵ kendisine övenleri Övgü, minnet, şükranla anacağını tasdik ederler ve bu inancın gereği, "Rabbimiz minnet, övgü, şükran sana aittir."¹⁹⁶ diyerek Allah'a minnet ve övgülerini tekrar sunarlar. Namaz kılan kişiler kıyam

193 Ece, a.g.e., s. 643; Gazalî, Kimya-ı Saadet, s. 730; Gazalî, Mizanu'l Ahlâk, s. 232, 233; Gazalî, İhya-u Ulumid'din, C. 4, s. 642, 643.

194 Sübhaneke Allahümme ve bihamdik.

195 Semiallahu limen hamideh.

196 Rabbena leke'l-hamd.

duruşunda, Allah'ı övgü, minnet, teşekkür ve vefa duyguları içerisinde anarak, O'nu yaratılmışlara ait bütün eksik sıfatlardan tenzih ederler.¹⁹⁷ Ayrıca tanımda ifade edildiği üzere namaz kılan bir kişi O'nun nimet sahibi olduğunu, O'na iman etmekle ve bunu tevhid kelimesiyle ilân etmekle O'na şükrünü, minnetini, övgüsünü sunar. Nitekim namaz içerisinde, senden başka hiçbir ilâh yoktur," "şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur" ifadeleriyle Allah'a olan şükürümüzü dilsel ifadelerle sunarız.

Kalp ile şükür: İmanı kalbe yerleştirdikten sonra nimet sahibinin Allah olduğuna içtenlikle inanarak, kalbe Allah'tan başkasının sevgisini koymamaktır. Allah'ın nimet sahibini olduğuna içtenlikle inanan kişi, minnet, şükür, övgü ve sevgisini kalben sadece O'na sunmaktadır. Allah'ı özellikle namazda ve diğer bütün ibadetlerimizde anarak, O'nun bize bahşettiği nimetleri tanıyıp düşünmek, O'nu bütün övgü ifadeleriyle anıp hissetmek kalple olan şükür olmaktadır. Nitekim namazda, günde beş defa, Allah'ı hamd ile tesbih etme, O'nun hesap gününün ve her şeyin sahibi olduğu, O'ndan başka ilâh olmadığını, Allah'ın kendisine hamd edenleri işiteceğini tasdik ederek, şükrün, övgünün ve minnetin Allah'a ait olacağı tekrar edilerek kalbe yerleşmesi sağlanır.

Fiil ile şükür: Bedenin uzuvlarıyla, nimet verene itaat ederek ibadetleri yerine getirmek ve O'nun emirlerine itaat etmektir. Fiil ile şükür, Allah'a hakkıyla ibadet etmekle beraber O'nun verdiği nimetlerden diğer kullarını da faydalandırmaktır.¹⁹⁸ Namaz ibadeti, Allah'a ibadet etme yoluyla fiil ile yapılan şükrün en güzel örneği olmakla beraber insanları olumlu karakter

197 Sübhaneke Allahümme ve bihamdike.

198 Ece, a.g.e., s. 643, 648; Gazalî, Kimya-ı Saadet, s. 729; Gazalî, İhya-u Ulu-mi'd-din, C. 3, s. 529.

özelliklerine disipline etmesi nedeniyle insanlar arası paylaşım ve iyilik duygularının yayılmasına ve Allah'ın nimetlerinden bütün yaratılmışları istifade ettirmeye de yönlendirir.

İşte bu yönüyle namaz ibadeti her türlü şükür çeşidini de içine almaktadır.

Allah'ı hamdle tesbih etmek, O'na bağlılığın ifadesidir. Allah'a bağlanan ruhlar güven duyar, huzur bulur.¹⁹⁹ Özellikle zor ve sıkıntılı anlarda Allah'ın anılmasının kişiyi güvene, kalbi huzura, vicdanı rahatlığa kavuşturacağı, maddî ve manevî sıkıntılara direnç gücü vereceği muhakkaktır.

Namaz ibadeti esnasında, namaz kılan kişinin övgü, minnet, şükür, takdir ifadeleri içerisinde Allah'ı anmasına karşılık yüce yaratıcı da kişiyi övgü, minnet, şükür ve takdir ifadeleri içerisinde anmaktadır. "Siz beni anın ben de sizi anayım."²⁰⁰ ayeti namaz esnasında Allah ile namaz kılan kişi arasındaki canlı bir iletişimin göstergesidir. Nitekim İsmail Hakkı Bursevi, namaz kılan kişinin hamdine Allah'ın da hamd edeceğine işaret ederek her durumda hamdin Allah'a mahsus olduğunu takdir etme neticesinde kişi Allah tarafından övgü, minnet, şükür ve takdir duyguları içerisinde hamd edilen bir kul olacaktır.²⁰¹ Başka bir ifadeyle Kur'ân nazarında şükür ve hamd tek yanlı olmayıp karşılıklıdır. Allah'ın ikramlarına karşılık şükretmek görevi insana düşüyorsa, Allah'ın da bu şükran, minnet ve övgüye; şükran, övgü ve minnet ile karşılık vermesi beklenmektedir. İşte bu tür karşılıklı şükür alışverişi, Allah ile insanlar arasındaki ideal ilişki biçimidir.²⁰² Yani "her kim kendi arzusu ile iyilik

199 Derveze, a.g.e., C. 4, s. 190.

200 Bakara, 2/152.

201 Bursevî, Kitabü'n-Netice, C. 2, s. 95; Ece, a.g.e., s. 642.

202 İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, (çev. Selahattin Ayaz),

yaparsa yemin ederim ki, Allah ona minnettardır”²⁰³ ayeti karşılıklı hamdin bir göstergesidir.

Namaz esnasında hamdine karşılık Allah’ın kendisini şükür, minnet, övgü, takdir ile andığını fark eden kişi Allah’ın kendisine olan sevgisini idrak eder. Allah’ın kendisinin tek dostu olduğunu anlayan kişi O’na karşı güven duyar. Allah’ın, kendisini minnet, övgü, şükür ve saygı ile andığını fark eden kişi kendi benliğine karşı da saygı duyguları gelişecektir. Kendisine karşı saygı ve sevgi gösterilen kişi, kendine ve diğer insanlara karşı saygı ve sevgi hislerini geliştirebilecektir. Namaz esnasında, Allah tarafından anılan, kendisine övgü ve saygı gösterilen kişi özsaygı denilen ruh sağlığı açısından çok önemli bir rol oynayan kendine değer verme melekesini oluşturacaktır.

Kulun hamdine karşılık Allah’ın kendisini övgü, takdir, minnet, şükran ile andığını namaz esnasında hisseden kişinin ruhsal dinamiklerinde Allah’a karşı güven ve sevgi duygusu oluşacaktır. Allah’a duyulan güven duygusunun sonucunda insanın kendi yetenek, özellik, kapasite ve ruhsal yapısına karşı da güven duyguları gelişecektir. Böylece kişi güvenlik güdüsünü ve temel güven ihtiyacını tatmin edecektir. Böylece karşılıklı güven duygusunu namaz esnasında tecrübe eden kişi her türlü güvenlik arayışına olumlu cevap bulacaktır.²⁰⁴

Vefa duygusu, yapılan bir iyilik karşılığında minnet duymayı, yapılan iyiliği unutmuyarak, iyiliğe yine iyilikle karşılık vermeyi ön gören ahlâkî bir fazilettir. Vefa duygusunu hisseden, vefa faziletini karakter özellikleri içerisinde taşıyan kişi, teşekkür ve takdir etmeyi görev sayan, kendisine yapılan

Pınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 267.

203 Bakara, 2/158, bkz. İzutsu, a.g.e., s. 267.

204 Budak, a.g.e., s. J49, 739; Lidenfield, a.g.e., s. 19, 20.

iyiliğin değerini anlayan, ayrıca iyilik yapana karşı saygı ve memnuniyet duygusu taşıyan bir insan demektir.²⁰⁵ Nitekim Resûlullah (s.a.v.), “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez.”²⁰⁶ buyurmuş; yapılan iyiliğe teşekkür ve takdirle karşılık vererek, yapılan iyiliği unutmuyarak karşılıklı bulunmanın önemine değinmiştir. Kişi namaz ibadetinde Allah’ı nimetlerin sahibi olarak tanıyarak, O’nun sunduğu nimet ve iyiliklere karşı övgü, minnet, takdir, teşekkür hislerini sunmayı tecrübe ettiği için insanların iyiliklerine de teşekkür, takdir ve övgü ifadeleri içerisinde karşılık vermeyi öğrenecek; kendisine yapılan iyilikleri, iyiliklerin gerçek sahibi yüce yaratıcıyı her namazında hatırladığı için unutmayacaktır. Yüce yaratıcı, namazda, namaz kılan, kişinin kendisini övgü, minnet, takdir ve şükür duyguları içerisinde anmasına karşılık onu övgü, minnet, takdir ve teşekkür ile hatırlayacağı için namaz kılan kişide yapılan iyiliklere iyilikle karşılık verme ve yapılan iyilikleri unutmama yeteneği ve fazileti olan vefa duygusu gelişecektir.

Ayrıca Allah’ın verdiği nimetleri, O’nun sevgi, övgü, minnet duygularım insanlık üzerine odaklayacak tarzda, yaratılış amacına uygun yerde harcamak şükür, yaratılış amacına uygun olmayan yerde harcamak ise nimeti inkârdır.²⁰⁷ Bu noktada özellikle namaz ibadeti kıyam duruşundan itibaren kişilere yaratılış amaçlarını hatırlatır. Böylece namaz ibadeti, namaz kılan kişilere kendilerine verilen nimetlerin de yaratılış amacını düşünmeye odaklar. Bunun neticesinde namaz, kişileri kendilerine sunulan nimetleri bütün insanlığın İstifadesi doğrultusunda değerlendirme amacına yönlendirir.

205 Dönmez, a.g.e. s. 347, 217.

206 Ebu Davud, Edeb, 12.

207 Gazali, Kimya-ı Saadet, s. 729.

Sonuç itibarıyla sallı-barık dualarında gördüğümüz gibi İslâm dini Özellikle namaz ibadeti sayesinde gruplar arası bir hâdise olarak görülen vefa faziletini evrensel, bütün insanlığı kapsayan bir fazilet anlayışına dönüştürdü. Böylece İslâm, toplumun kavmiyetçi ilişkilerine bağlı her türlü sınırı ortadan kaldırırken, erdemleri daha geniş bir temele oturttu. Vefa duygusunu, kavimler üstü, gerçek anlamda insanî bir fazilet hâline dönüştürdü. Bu suretle vefa, toplumlararası ilişkilerde de işlerliğini icra edebilecek ahlâkî bir güç oldu.²⁰⁸

Kur'ân-ı Kerim'de Lokman (a.s.) oğluna namazı dosdoğru kılmasını emretmeden hemen önce Allah'ın, insana ana-babasına iyilikle davranmasını emrettiğini, çünkü annesinin onu nice acılara katlanarak karnında taşıdığını ve iki yıl emzirdiğini bunun sonucunda-insanın Allah'a, annesine-babasına şükretmesi gerektiğini²⁰⁹ öğütler. Demek ki Kur'ân-ı Kerim namazı dosdoğru kılma ile beraber ana-babaya da şükretme prensibini getirmiştir. Yani, kişinin hayata gelişinin sebebi olan ana-babasına şükran duyması, burada, varlığının nihaî sebebi ve kaynağı olan Allah'a şükretmesinin bir benzeri olarak zikredilmiştir²¹⁰

Sonuç itibarıyla ana-babaya teşekkür, onların haklarını gözetmek, itaat ve iyilikte bulunmak ve dua etmektir.²¹¹ Nitekim namaz ibadeti esnasında, namaz kılan bir kişi, "Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver; ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru"²¹², "Rabbimiz beni, anne-babamı ve bütün inananları hesap

208 İzutsu, Kur'ân'daki Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, s. 127, 128.

209 Lokman, 31/14.

210 Esed, a.g.e., s.837, er-Razi, a.g.e.; C.18, s.156.

211 Yazır, a.g.e., C.6, s.273.

212 Rabbena atina fi'd-dünya haseneten ve fi'l ahireti haseneten ve gına azaben'n-nar.

gününde bağışla.”²¹³, “Bizi doğru yola hidayet et.”²¹⁴ diyerek anne-babası öncelikli olmak üzere kendisine hakkı geçen, iyiliği dokunan bütün insanlara, aynı inanç ve amaç birliğini paylaşan, Allah’ın varlığı ve birliği inancını taşıyan ve inancını hayırlı işlerle güçlendiren insanlık ailesine vefa, minnet, şükran, sevgi duyguları içerisinde duada bulunmaktadır.

213 Rabbenea’ğfirli velivalideyye veli’l-mü’minine yevme yegumu’l-hisab.

214 İhdinas’sırata’l-müstakim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEMAATLE NAMAZ VE CAMİ

a) Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

İslâm dini birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Günde beş vakit namazın bir arada eda edilmesinin teşvik edilmesi, haftada bir cuma namazının ve senede iki kez olan bayram namazlarının topluca kılınmasının gerekli görülmesi, müminlerin görüşüp halleşmelerine, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir anlam taşımaktadır. Bu bakımdan cemaatle namaz esprisi, oluşturulmak istenen birlik ruhunun hem bir göstergesi ve hem de o birlik ruhunun sağlamlaştırıcısı ve devam ettiricisi olmaktadır.

“Ve sen içlerinde olup da onlara namaz kıldırarak olursan, onlardan bir bölümü seninle birlikte namaza dursun, silâhlarını da yanlarına alsınlar” (en-Nisa, 4/102) âyetinde Allah Teâlâ cihad sırasında korkulu anlarda bile cemaatle namaz kılmayı söz konusu etmektedir.

Korkulu anlarda cemaatle namaz kılmanın teşvik edilmesi, normal zamanlarda cemaate riayet edilmesinin daha öncelikli ve önemli olduğunu da belirtmiş olmaktadır. Savaş durumunda namazın, normal kılınış biçiminin dışında farklı bir

şekilde kılınması, cemaatin önemi ve güvenlik gibi sebeplerle açıklanabileceği gibi, bunda sahabenin Peygamber'le birlikte namaz kılma iştiafının da rolü bulunmaktadır. İnsanlar Hz. Peygamber'in arkasında, iki ayrı grup halinde nöbetleşe namaz kılınca, hem cephe terk edilmemiş, hem de herkes Hz. Peygamber'in arkasında namaz kılmış olmakta ve bu suretle Hz. Peygamber'in belli bir grupla namaz kıldığı takdirde ortaya çıkması muhtemel olan yanlış anlamının önüne geçilmiş olmaktadır.

Hz. Peygamber cemaatle namazı teşvik sadedinde cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi veya yirmi beş derece daha faziletli olduğunu belirtmiştir (Buhârî, "Ezan", 30; Müslim, "Mesâcid", 42).

Kendisi de hayatı boyunca cemaate namaz kıldırması, hastalandığında ise cemaate katılarak Ebû Bekir'in arkasında namaz kılmıştır. Cemaatle namaz, içerdiği dayanışma ve yardımlaşma anlamı nedeniyle İslâm'ın bir şiarı ve sembolü haline gelmiştir ve vazgeçilmez bir uygulama olarak öylece devam etmiştir.

Cuma namazı dışında en kuvvetli cemaat, sabah namazının cemaati, sonra yatsı namazının cemaati, sonra ikindi namazının cemaatidir. Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İnsanlar ilk safin sevabını bilselerdi, ön safta durabilmek için kura çekmekten başka yol bulamazlardı. Namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi bunun için yarışarlardı. Yatsı namazı ile sabah namazının faziletini bilselerdi, emekleyerek de olsa bu namazları cemaatle kılmaya gelirlerdi" (Buhari, "Ezan", 9, 32; Müslim, "Salât", 129, 131).

Bir başka hadiste de “Kim yatsı namazını cemaatle kılsa, gece yarısına kadar namaz kılmış sevabını alır. Sabah namazını da cemaatle kılsa bütün geceyi namaz kılarak geçirmiş gibi sevap alır” (Buhari, “Ezan”, 34; Müslim, “Mesâcid”, 260) buyurmuşlardır.

Safların en faziletlisi en ön saftır. Bu fazilet imama yakınlık derecesindedir. Fakat imama en yakın duran kişiler imamlığa ehil olan kişiler olmalı ki imamın abdesti bozulduğunda, hemen birini yerine geçirebilsin.

Abdullah b. Mesud (ra) şöyle der: *“Bir kimse, yarın Allah’a Müslüman olarak kavuşmak isterse, bu beş vakit namaza devam etsin. Onlara davet edildiği zaman, hemen camiye, cemaata gitsin. Çünkü Allahu Teâlâ, Peygamberimize kurtuluşa giden yolları gösterdi. Bu namazlar ise hidayet yollarındandır. Ömrüme yemin ederek söylüyorum: Şu aykırı davranışta olanlar gibi, namazınızı evinizde kılsanız Peygamberimizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberimizin sünnetini terk edince de sapıklığa düşersiniz. Biz öyle bir zamana geldik ki; bu beş vakit namazı cemaatle kılmaktan ancak nifakı belli kişiler geri kalırlar. Biz öyle kimseleri de gördük ki, birinci safı birbirine hediye ederlerdi.”*

Kim olursa olsun abdestini tam olarak alır ve mescitlerden birine gitmek niyeti ile yola çıkar ve gidip orada namazını kılsa, bu niyetle yolda giderken Allah-u Teâlâ her adımda onun için bir iyilik yazar, bir derece yükseltir, bir hatasını siler. Bu yüzden biz, adımlarımızı yaklaştırırız, küçültürüz; ta ki adımlarımız daha çok olsun...

İnsanın cemaatle kıldığı bir namazla tek başına kıldığı namaz arasında yirmi yedi derece fark vardır. Câbir b. Abdullah şöyle anlatır: “Yerimiz mescide uzaktı. Yanında boş arsa vardı.

Gelip oraya yerleşmek istedik. Bu durumu Resulullah (sav) duyunca bize geldi; şöyle buyurdu: “Ey, Benî Seleme! Yerinizde kalınız. Mescide gelirken her adınıza sevap yazılır.” Resulullah’ın bu emrinden sonra mescidin yanına taşınmayı istemedik.”

Enes b. Mâlik, Resulullah’ın şöyle buyurduğunu anlattı: **“Bir kimse, kırk gün bir rekâtı bile kaçırmadan namazını cemaatle kılsa, Allahu Teâlâ onun için iki berat fermanı verir. Biri Cehennem’den, biri de nifaktan.”**

Rivayet senedini Ubade b. Samit’e kadar dayandıran Muhammed b. Fazl, şöyle bir hadis anlattı: “Bir kimse, abdestini itina ile alır, sonra namaza kalkar, rükûunu, secdesini, kıraatini güzel yaparsa bu namaz ona şöyle der: Sen bana nasıl özen gösterdiysen Allah da seni korusun. Sonra semaya çıkarılır. Öyle bir aydınlığı, öyle bir nuru vardır ki... Onun için sema kapıları açılır, Böylece, mübarek ve yüce Allah’ın huzuruna varır. Sahibine şefaât eder. Ancak, secdesini ve rükûunu eksik yapar, kıraatini yanlış okursa, namaz ona şöyle der: Sen, beni nasıl böyle zayı ettiysen; Allah da seni zayı etsin. Sonra yükselir. Ancak üzerinde bir karanlık vardır. Sema kapıları yüzüne kapanır. Sonra telef olur gider. Tıpkı eski bir elbise gibi sonunda sahibinin yüzüne atılır.”

Hasan (ra) Resulullah’ın şöyle buyurduğunu anlattı:

- Size insanların en kötü hırsızını bildireyim mi?
- **Bildir ya Resulallah, kimdir o? dediler. Şöyle buyurdu:**
- Namazından çalıandır.
- **Nasıl çalar? dediler. Şöyle devam etti:**
- Rükûunu tamamlamaz, secdelerini tamamlamaz.”

Selman Farisî (ra) şöyle der: “Namaz bir ölçüdür. Bir kimse

ölçüsünü tam yaparsa onun eciri, bol bol verilir.” Ancak, ölçüden çalanlar için ne buyrulduğunu bilirsiniz.

Ebû Hüreyre (ra), Resulullah’ın (sav) şöyle buyurduğunu anlattı: “Münafıklara en zor gelen namaz, yatsı namazı ile sabah namazı (nı cemaatle kılmak)dır. Eğer onda ne gibi bir sevap olduğunu bilseler, o namaza sürünür durumda olsalar dahi yine (cemaate) gelirlerdi.”

Büreyde el-Eslemi, Resulullah’ın (sav) şöyle buyurduğunu anlattı: “Gece karanlığında, mescitlere gidenleri, Kıyamet Günü için tam nurla müjdele.”

Resulullah (sav) şöyle buyurdu: “İstiyorum ki, yerime namaz kıldırmaya birini bırakayım. Namaza kalkıldığı zaman beraberlerinde odun taşıyan bir kısım gençlerle çıkıp ezanı duyup namaza gelmeyenlerin evlerini yakayım.”

CENNET İKRAMI

Efendimiz’e iman etmiş, davasına gönül vermiş bir sahabe Abdullah İbni Ümmü Mektûm. Maddî gözleri görmüyor. Manevî gözü ise açık. Her vakit camide Allah’ın huzurunda divan duruyor. Nasıl mı dersiniz? Bazen bir arkadaşının, bazen de elindeki değneğinin yardımıyla, bütün zorluklara katlanarak...

O günün şartlarında geniş yollar yok. Bir yağışta birçok yer çukur olmakta. Bu tür sebeplerle Abdullah’ın küçük kazalar atlatmadığı gün nadir. Arkadaşları onun hâline üzülmüyorlar.

Peygamberimiz’den izin istemesi gerektiğini söylüyorlar. İzin çıkarsa ondan sonra bütün görmeyenler için bir mazeret kabul edilecek bu.

Abdullah (r.a.), “Allah Teâlâ’nın sabah akşam camiye gidip gelenin, her gidiş gelişinde ona cennette bir ikram hazırladığını”

(Buhârî, Ezan, 37), gönlü mescitlere bağlı olanların kıyamette arşın gölgesinde gölgeleneceğini çok iyi biliyor. Ve Resulullah'ın (s.a.v.): "Üç kişi birlikte bulunur da, namazı cemaatle kılmazlarsa, şeytan onları kuşatıp mağlûp eder. O halde cemaate devam edin. Sürüden ayrılan koyunu kurt yer." (Ebû Dâvûd, Salât, 46) buyurduğunu da biliyor.

Fakat Abdullah (r.a.) görmüyor. Sabah akşam ona eşlik edecek kimsesi yok. Son zamanlar "Belki Efendiler Efendisi bunu mazeret sayar, ben de evimde kılarak bu sevaba erişirim" diye düşünüyor. Bir gün bütün cesaretini toplayarak Mescitte huzura çıkıyor ve şöyle diyor: "Ya Resûlallâh! Beni mescide getirecek bir kimsem yok. Namazlarımı evde kılmama müsaade var mı?" Rahmet Peygamberi ona izin veriyor. Abdullah (r.a.) düşüncesinde haklı olduğunu ve sormakla ne kadar iyi ettiğini düşünüyor. Dönüp giderken birkaç adım sonra Efendimiz'in sesini duyuyor:

—Sen namaz için ezan okunduğunu işitiyor musun?

—Evet...

—O halde davete katıl, cemaate gel! (Müslim, Mesâcid, 255)

Resulullah'ın (s.a.v.) cemaatle namaza ne kadar önem verdiği ortada. Görmeyen bir sahabenin cemaatsız namaz kılmasına gönlü hiç râzı olmadı. Gözleri gören, sağlığı sıhhati yerinde olan bizlerin cemaate gelmemesini nasıl karşılayacağını varın siz düşünün.

Çünkü Efendimiz: "Camiye komşu olanın namazı, ancak camide kıldığı takdirde (kâmil manada) namaz olur." buyurmuştu. Hz. Ali caminin komşusu ifadesini "müezzini işiten herkes" olarak açıklamıştı. (Beyhakî, III, 57) Günümüzde müezzini duymamak neredeyse imkânsız gibidir. Korku

(tehlikeli bir durum) ve hastalık dışında cemaate katılmayanın kıldığı namazın (tam bir sevapla) kabul edilmeyeceği (Ebu Dâvud, Salât 47) haber verilmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) cemaatini takip eder, gelmeyenleri arayıp sorardı. Gelmeyenler ya münafıklar ya da çok hasta olanlardı. Bir sabah namazı sonrasıydı. "Filan kimse namaza geldi mi?" diye sordu. "Gelmedi." dediler. "Filan geldi mi?" Yine "Gelmedi." dediler. Bunun üzerine:

"İşte bu iki namaz (yatsı ve sabah) münafıklara en ağır gelen namazdır. Bunlarda ne kadar çok ecir ve sevap olduğunu bilseydiniz, diz üstü emekleyerek de olsa cemaate gelirdiniz. Birinci saf meleklerin safı gibidir. Ondaki fazileti bilseydiniz, ona yarışarak giderdiniz. Bir kimsenin diğer bir kimseyle birlikte kıldığı namaz, yalnız kıldığı namazdan daha bereketli ve sevabı daha fazladır... Beraber kılanların sayısı ne kadar çok olursa, Allah Teâlâ'nın o kadar çok hoşuna gider." buyurdu. (Ebû Dâvûd, Salât, 47)

Bütün bunlardan sonra şunları söyleyebiliriz:

Camiler ümmet olarak hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

Cami merkezli bir hayat tarzı yaşamamız gerekmektedir.

Camisiz, cemaatsiz bir Peygamber hayatı hayal etmek imkânsızdır.

Ona iman ettiğimize göre ve onun yolunda olmamız gerektiğine göre, ümmeti olarak bizlerin de camisiz ve cemaatsiz bir hayatı olmamalıdır.

Cemaatle namaz o kadar önemlidir ki, konuyla ilgili şu hadis, bizi ürpertmelidir: Ebu Hüreyre (r.a.)'ın rivayetine göre, Peygamber Efendimiz (a.s.m.) şöyle buyurmuştur: "Vallahi

içimden öyle geliyor ki, bir adama cemaate namaz kıldırmasını emredeyim, sonra da o cemaate gelmeyen birtakım adamlara gideyim, onlar hakkında emir vereyim de, odun demetleri ile evlerini, üzerlerine cayır cayır yaksınlar. Bunlardan biri yağlı bir kemik bulacağını bilse, ona (namaza) mutlaka gelirdi.” (Müslim, Mesacid: 251)

Elbette Peygamberimiz (a.s.m.) hiç kimsenin evini yaktırmamıştır. Ancak onun içinden böyle geçmesi, cemaatle namaza ne kadar çok önem verdiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Çünkü, cemaat terk edildiğinde öyle büyük ebedî kayıplar olmaktadır ki, gelip geçici can ve mal onun yanında hiç hükmündedir. Efendimizin dediği gibi, basit bir dünya menfaati için kesinlikle ihmal etmez, dağıtılan yere gideriz. Oysa bilsek ki, her bir vakit namazın cemaat sevabı, trilyonlara değer. Çünkü neticesi sonsuzdur.

Ebudderda'nın (r.a.) rivayet ettiği şu hadis ise, çok az kişi de olursa cemaatten vazgeçilmemesi gerektiğini anlatır: “Köyde ve çölde oturanlardan üç kişi arasında cemaatle namaz kılınmazsa, ancak şeytan onlara üstün gelmiştir. Cemaate devam et, kurt ancak sürüden ayrılmış koyunu yer.” (Ebu Davud, Salât: 47)

Hepimiz cemaatle namaza birçok mazeret gösterebiliriz. Oysa İbni Abbas'ın (r.a.) rivayet ettiği şu hadis, bu husustaki mazeretleri reddetmek için ne kadar ısrarcı olmamız gerektiğini ifade ediyor: “Kim müezzinin ezanını işitir de, o kimseyi müezzinin davetine uymaktan alıkoyan bir engel yoksa onun tek başına kıldığı namaz kabul olmaz.” Sordular: ‘Kişiyi cemaatten hangi özür alıkoyabilir.’ “Resûlullah (a.s.m.) şöyle buyurdu: ‘Korku ve hastalıktır.’” (Ebu Davud, Salât: 47)

Aynı manada İbni Ümmi Mektum (r.a.) ile Peygamberimiz (a.s.m.) arasında geçen konuşma bize ders olmalıdır:

İbni Ümmi Mektum (r.a.), Resulullah'a (a.s.m.) sordu: "Ya Resulallah, ben gözü görmeyen, evi uzakta olan birisiyim. Bir kılavuzum var, bana yumuşak davranmıyor. Bu şartlar içinde benim namazı evde kılmama izin var mı?" diye sordu. Resulullah, "Ezanı duyuyor musun?" diye sordu. "Evet" dedi. Peygamberimiz, "Namazı evinde kılmaman için izin veremem" buyurdu.

Konuyla ilgili farklı ayet ve hadisleri göz önünde bulunduran âlimler, cemaatle namazın çok kuvvetli bir sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Ancak "Nasıl olsa sünnet" deyip geçmemek gerekir. Çünkü cemaatle namazın tek başına kılınan namazdan 27 kat fazla sevabı vardır. Günahların böylesine hücum ettiği bir asırda sevaba ne kadar çok ihtiyacımız olduğu apaçık bir gerçek değil mi?

Cemaatle namazın nasıl bir meziyeti ve hikmeti vardır ki, savaşta bile terk edilmemiş? Hangi üstünlükleri vardır ki, Peygamber Efendimiz onu müekked sünnet olarak uygulamış ve emretmiş? Bu ne vazgeçilmez bir ibadet ki, onun haşmetine uygun özel câmiler yapılmış?

Cemaatle namaz kılmanın sayısız hikmeti vardır. Her şeyden önce cemaatle câmide kılınan namazda müthiş bir huzur, huşû ve sükûnet vardır. Çünkü mekân sadece namaz için hazırlanmış, her şey ona göre dizayn edilmiştir. Namaz içinde huzuru bozucu, gönlü ve zihni dağıtıcı, insanı başka şeylerle meşgul edici bir unsur yoktur. Câmi veya mescid, sakın, temiz, ahenkli bir ortamdır.

Tek başına bu bile cemaatin önemini ortaya koymuyor mu? Câmi, mescid veya evde cemaatle kılınan namazın dışında yalnız başına kılınan namazları düşünün! Çevreden gelen insan

konuşmaları, radyo ve televizyon sesleri, yemek kokuları gibi insanın huzurunu bozan, namazdaki huşûa engel olan nice unsur yok mu? Bir de câmide mü'minlerle omuz omuza kılınan namazdaki lezzeti ve huzuru hayal edin!

Çok önemli bir başka hikmet, cemaatle namaz kılmada sorumluluğun imamda olmasıdır. Böylece namaz için çok önemli olan Kur'ân'ı ve duaları doğru okuma, fıkıh kurallarını iyi bilme gibi konularda çok rahat hareket etmiş oluruz.

İmamlar bu konuda özel eğitim almış kimseler olduğu için elbette Kur'ân'ı cemaatten daha düzgün okumakta, namazın hangi rûknünde nasıl hareket edeceğini daha iyi bilmektedirler. Ayrıca tâdil-i erkâna çok dikkat etmekte olduklarından huzurlu ve ihtimamlı bir namaz kılmış oluruz. Namazın en büyük afetlerinden olan hızlı ve baştan savma namaz kılmaktan kurtuluruz.

Cemaate devam edersek aynı zamanda namazı tam vaktinde kılmış oluruz. Böylece “en hayırlı amelin vaktinde kılınan namaz olduğunu” belirten Peygamberimizin takdirine kavuşuruz.

Ayrıca mekân değişikliği olduğu için çok etkili bir zihinsel yenilenmeye de neden olur. Aynı mekânda durdukça insan bilinci körelir. Mekânımızı namaz için terk edip sonra geri geldiğimizde sıfırdan başlamış gibi hissederiz kendimizi. Ama çalıştığımız yerde kıldığımızda sadece zaman ve uğraş değişiminin yararını görürüz, ama mekân değişiminin faydasını görmeyiz. Hem aynı mekânda kılan kimse, yine işini ve o andaki mesaisini düşünerek, namazdan tam istifade edemez.

Nihayet namazı cemaatle kılmakla mü'minler arasında bir dostluk, bir dayanışma ve yardımlaşma meydana gelir. İnsanlar birbirini çok iyi tanır, dertleriyle dertlenir, sıkıntılarını paylaşırlar.

Bu da birliği savunan ve sosyal bir din olan İslâmiyetin çok önem verdiği bir faydadır.

Rabbimiz, cemaatle istenen dilekleri, yapılan duaları daha fazla kabul eder. Çünkü herkes birbirinin duasına âmin der, birbirinin isteğine kuvvet verir.

Hem birbirinden feyiz alır.

İşte bunlar ve daha bilemediğimiz nice hikmet, namazı tek başına kılınan namazdan 27 kat daha kıymetli yapmıştır. Tüm bunları bilerek cemaatle namazı nasıl ihmal edebiliriz?

Cemaatle namazın feyiz ve bereketinden hiçbir zaman mahrum olmayın. Şayet camiye herhangi bir sebeple gidememiş olsanız bile, eşiniz ve çocuklarınızla bir cemaat oluşturun. Eğer bir arkadaş grubuyla kalıyorsanız, yine bir cemaat meydana getirin ve bu sevabı kaçırmayın.

b) Cemaatle Namazın Hükümü

Cemaat fazileti her ne kadar bir kişiyle de olabilir ve hâne halkıyla dahi cemaatle namaz kılınabilirse de bu, camiye çıkmanın ve daha kalabalık bir cemaatte bulunmanın sevabına denk olmaz. Farz namazların cami ve mescitlerde cemaatle kılınışı İslâm dininin bir sembolü ve şiarı olduğu için bunun terk ve tatil edilmesi asla caiz görülemez.

Cemaatin önemini gösteren çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber *“Üç kişi bir köyde veya sahrada bulunur ve cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer”* buyurmaktadır (Ebû Dâvûd, “Salât”, 47).

Bir diğer hadiste ise *“Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, ateş yakılması için odun toplanmasını emretmeyi, sonra da*

namaz için ezan okunmasını, daha sonra da bir kimseye emredip imam olmasını, sonra da cemaatle namaza gelmeyenlere gidip evlerini yakmayı düşündüm" (Buhârî, "Ezan", 29, 34; Müslim, "Mesâcid", 251-254) diyerek cemaatin topluca terk edilmesinin en ağır müeyyide uygulanmasını gerektiren yanlış bir davranış olduğunu ifade etmektedir.

Cemaatle namaz kılmanın önemine dair bu ve benzeri hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbeliler, cemaatle namaz kılmanın erkekler için farz-ı ayın, Şâfiiler de farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefî ve Malikilere göre ise, Cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir. Kadınların, hastaların, çok yaşlı kimselerin ve kötürümlerin ise cemaatle namaz kılmak için mescide gitmesi gerekmez.

Hanefi ve Şafiilere göre, cemaatin en az sayısı, imam ve ona uyan olmak üzere iki kişidir. Hatta uyan kişi çocuk da olabilir. Çünkü Resulullah (sav) teheccüd namazında çocuk yaşta olan İbn Abbas'a imamlık yapmış ve bir hadislerinde: "İki kişi ve daha fazlası cemaattir" (Zeylai, Nasbu'r-Raye, II, 198) buyurmuştur.

c) İmama Uymanın Geçerlilik Şartları

Cemaatle namaz kılınırken imama uymaya iktidâ, imama uyan kimseye de muktedî denilir. Bir kimsenin imama uymasının fikhen geçerli (sahih) olabilmesi için bazı şartlar aranır.

1. Muktedî namaza dururken hem namaz kılmaya hem de imama uymaya niyet etmelidir.

2. Muktedî imamdan geride durup, hizasına veya önüne geçmemelidir.

3. Kılınan namazın nevi itibariyle imam muktedîden aşağı olmamalıdır. Nafile kılan muktedî, farz kılmakta olan imama uyabildiği halde, farz namaz kılan (müfteriz) muktedî, nafile namaz kılan (müteneffil) imama uyamaz. Hanefiler'e ve Mâlikîler'e göre böyledir. Fakat Şâfiîler'e ve Hanbelîler'e göre farz kılan kişi, nafile kılana uyabilir. Bunların gerekçelerinden birisi Muâz'ın Hz. Peygamber'in arkasında yatsı namazını kıldıktan sonra, gidip kendi kavmine yatsı namazını kıldırıldığına ilişkin rivayettir. Şâfiîler'e göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse, yeniden başkalarına aynı vakit için imamlık yapabilir. Kendi kıldığı nafile olur.

Dört rek'atlı bir farzın kazası için teşkil edilen cemaatte imam yolcu, muktedî mukim olursa, imam muktedîden durumca daha aşağı olmuş olur. Şöyle ki; iktidâ, ya ilk iki ya son iki rek'atta olacaktır. Birinci şıkka göre ka'de hususunda, ikinci şıkka göre kıraat hususunda, farz kılan nafile kılana iktidâ etmiş olur.

4. İmam ve muktedî, aynı farzı kılıyor olmalıdır. Meselâ biri öğle namazının farzını kaza ediyor, öteki ikindi namazının farzını eda ediyor ise veya birisi bugünün öğle namazını, diğeri dünün öğle namazını kaza ediyor ise birbirlerine uyamazlar.

5. İmam lâhik veya mesbûk olmamalıdır. Yani bir kimse, imama öğle namazının son rek'atında uymuş olsa ve imam selâm verdikten sonra geri kalan üç rek'atı tamamlarken, bu durumdan habersiz birisi gelip kendi başına farz kıldığını zannederek ona uysa sahih olmaz.

d) Kadınların Mescidlere Gitmeleri ve Saf Düzeni

Hiz. Peygamber kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Bu konuya ilişkin hadislerden bazıları şöyledir:

“Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır” (*Müslim, “Salât”, 134-137; Şevkânî, Neylül-evtâr, III, 148-149*).

“Kadınlarınız gece mescide gitmek için sizden izin istediklerinde onlara izin verin” (*Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, II, 944-945; Müslim, “Salât”, 139*).

“Kadınlar cemaate katılmak istedikleri zaman, koku sürünmesinler” (*Müslim, “Salât”, 141-142*).

Hiz. Peygamber döneminde kadınların sabah namazına gittiklerine dair rivayetler yanında, Hiz. Peygamberin kadınları bayram namazına katılmaya teşvik ettiğine dair rivayetler de bulunmaktadır (Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, I, 98-99; II, 222-223, 311, 510-511, 891). Bu hadislerden birinde Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Henüz kocaya gitmemiş genç kızlar, perde arkasında yaşayan kadınlar (zevâtü hudûr) ve hayızlı kadınlar evlerinden çıksınlar; hayır ve müminlerin duasına (davet) şahit olsunlar. Hayızlı kadınlar, namaz kılınan yerden uzak dursunlar” (Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, I, 234-235).

Farz namazların camide cemaatle kılınması daha faziletli olmakla birlikte, klasik dönemde fitne endişesiyle kadınların camiye gitmesine pek sıcak bakılmamıştır. Ebû Hanîfe serkeşlerin, kötü niyetli kimselerin uykuda olması sebebiyle güvenli vakit olduğu düşüncesiyle, yaşlı kadınların sabah, akşam ve yatsı namazlarında camiye gitmelerinde bir sakınca görmemiştir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ise yaşlı kadınlar bütün vakit namazlarında camiye gidebilirler. Sonraki Hanefî fakihlerine göre ise zamanın bozulması ve riskin ortaya çıkması sebebiyle yaşlı da olsalar kadınların cuma ve bayram namazlarına gitmeleri mekruh görülmüştür. Şafîî ve Hanbeliler ise, ister genç

ister yaşlı olsun güzel ve gösterişli kadınların, Mâlikîler'e göre de erkeklerin ilgi duymadığı yaşlı kadınların bile cemaatle namaz kılmak üzere camiye gitmeleri mekruhtur.

Günümüzde ve ülkemizde sokaklar örtülü, örtüsüz kadınlarla dolup taşmaktadır. Bu durumda örtülü kadınların camiye gelmeleri fitneye sebep gösterilemez. Aksine cemaatle namaz, çocukların eğitiminden birinci derecede sorumlu olan annelerin ve anne adaylarının dinî bilgi ve şuurlarını takviye eder.

e) Saf Düzeni ve Kadının Namazda Erkeğin Hizasında Bulunması

Kadınların cemaatle namazdaki saf düzeni ve erkeklerde aynı safta veya hizada olması, ilmi-hallerde “muhâzâtü'n-nisâ” terimiyle ifade edilir.

İmama uyacak kişi sadece bir erkek kişi ise imamın sağına durur. Soluna ve arkasına durmak sünnete aykırı olduğu için mekruhtur. İmama uyanlar birden çok iseler imamın arkasına dururlar. İmama uyacak kişi tek kadın ise imamın arkasına durur. Cemaat çoğalıp saf teşkil edilecek ise saf düzeni, önce erkekler safı, onun arkasında çocuklar safı ve onun arkasında kadınlar safı olacak şekilde yapılır.

Kadınların cemaate katılmaları durumunda saf düzenine riayet edilmesi gerektiği hususunda âlimlerin görüş birliği vardır. Buna göre kadınların, safın en gerisinde, erkeklerin -varsa çocukların- arkasında namaza durmaları gerektiği söylenmiştir.

Bu şekildeki uygulamanın, kadınların aşağılandığı ve “ikinci sınıf” konumuna indirildiği anlamına alınması doğru değildir. Bu uygulama ile kadınlar camilerin dışına atılmış

olmadığı gibi Allah'ın huzurundan uzaklaştırılmış da değildir. Namaz nerede kılınırsa kılınsın namaz kılan kimse Allah'ın huzurundadır. Sadece herkesin anlayabileceği tabii, fıtrî birtakım sebepler yüzünden kadınların arka saflarda durması önerilmiştir. Bu şekildeki saf düzeni hem kendilerinin, hem de camideki erkek cemaatin daha huşu ve sükûn içerisinde namaz kılması için oldukça yerinde bir uygulamadır. Bu durumda kadınlar emre itaat etmiş olmaları sebebiyle ilk safın sevabından mahrum da olmazlar. Zaten cemaatle namazda ilk safın daha faziletli görülmesi, biraz da cemaatin dağınıklığını önlemeye, saf düzeninde disiplini sağlamaya matuf bir tedbirdir.

CAMI

CAMI TARİHTİR!

Peygamber Efendimizin Medine'ye hicretinden sonra ilk işi bir cami inşa etmek olmuştur. Bu ilk cami hem sosyal hayatın hem de dini hayatın merkezi konumundadır. Bir anlamda İslam tarih ve medeniyetinin başlangıç noktası bu Cami'dir. Dünyadaki bütün camiler ondan bir örnektir. Müslümanlar nereye gitmişlerse hayatlarını inşa için önce bir cami yaptırmışlardır. Bu yüzden cami yaptırmak Müslümanlarca her zaman büyük bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Camiler, Müslümanların tarihteki ışıldakları, ayak izleridir. Cami, hendeseden bir abide olmanın çok ötesinde bir gelenek, bir hayat ve bir dünya algısıdır. Cami, tarih gibi ölümsüz, tarih kadar cömerttir; geçmişe ve geleceğe açılan penceredir.

CAMİ SOHBETTİR!

Caminin kapısı herkese açıktır. Bunun gibi Müslüman da gönlünü herkese açmıştır, camiye girdiği an hem Rabbinin huzurundadır, hem de herkesle irtibat kurmuştur. Bu ikili irtibat, kendiliğinden bir muhabbet ve sohbet ortamı doğurmaktadır. Bu sohbede boş söz olmaz. Bu sohbede diller değil kalpler konuşur.

CAMİ MEDENİYETTİR!

Medeniyet, hakikatin bir toplum üzerinde yansımasıdır. İslam toplumunun hakikat anlayışını cami temsil eder. Cami şehrin merkezidir. Hayat, hakikat ve medeniyet onun kubbesi altında birleşmiştir. Müslüman camiye bakınca, hayatının çıkış noktasının hakikat olduğunun, bu hakikatin ilahi kaynaklı olduğunun ve bu hakikatten ayrılmamakla yükümlü olduğunun farkına bir kez daha varacaktır. Böylelikle cami kubbesi altında idrak edilen hakikat, gök kubbe altında medeniyete dönüşmektedir.

CAMİ EŞİTLİKTİR!

Müslüman, camiye girdiğinde dünyaya ait tüm unvanlarını arkasında bırakmıştır. O artık namını, şanını, mesleğini, mensubiyetini terk etmiş ve insan olarak, kul olarak Rabbinin huzuruna çıkmıştır. Onun kul olmadan öte hiçbir meziyeti kalmamıştır. Dünyadan getirdiklerinin burada hiç bir değeri yoktur. Anlamıştır, tüm farklılıklarına rağmen bütün insanlar eşittir, anlamıştır, baki kalan ancak kalb-i selim ve amel-i salihdir.

CAMİ İBADETTİR!

Müslüman, en derunî hisleri Rabbinin huzuruna durduğunda yaşar. Bu huzur sanki mihrapta tecessüm etmiştir. Namaz kılan mihraba ne kadar yakın olursa o kadar çok sevap kazanmıştır. Bu yüzden burada tüm inananların ibadetini kendinde toplayan imam ibadet etmektedir. Müslüman camiye adım attığı andan itibaren ibadettedir. Çünkü cami, diğer tüm çağrışım ve işlevlerinin dışında her şeyden önce bir ibadet mekânıdır. Bu eve abdest almadan, arınmadan adım atılmaz. Burada inşirahların en büyüğü yaşanır, gönül huzur bulur. Buraya bir daha çıkılmayacakmış gibi girilir.

CAMİ SİĞİNAKTIR!

Müslüman, hiçbir sığınağı kalmadığında, gönlünü yaslayacak bir yer aradığında caminin şefkat ellerinin açık olduğunu bilir. Cami şefkatin bitmediği bir sığınma yeridir. O kadar ki aslında tüm sığınakların şefkat kaynağı yine camidir. Cami kendisine sığınmayanlara da nimetler bahşetmiştir, onlara lütufta bulunmuştur. Müslüman, elindeki nimetlerin tümünün bu kaynaktan beslendiğinin şuurundadır. Cami, sığınanlara yuva, sığınmayanlara umuttur.

CAMİ SANATTIR!

Medeniyetin kaynağı olan Cami, aynı zamanda medeniyetin en büyük meyvesidir de. Her medeniyet kendini inşa sürecinde kemalininbirsimgesioolaraksanatıüretmiştir.İslammedeniyetinin ürünleri arasında caminin özel yeri vardır. Mimari, tezhip ve hat sanatını içinde barındıran cami, aynı zamanda inananların

estetik anlayışını da yansıtmaktadır. Cami bir yanıyla zaman ve coğrafyaların özelliklerini sanat diliyle anlatırken öte yandan ilahi kaynaktan beslenen bir estetiği hem yeniden inşa etmekte hem de nesilden nesile taşıyıp ebedileştirmektedir.

CAMİ ARINMAKTIR!

Mümin camiye kalbini, gönlünü, zihnini vererek girmiştir. Camiye girerken bedenini ve ruhunu temizlemiştir.

Cami, mümine kapılarını açmıştır. Ona ilahi huzurun kapılarını aralamıştır. O huzura ancak arınmış olanlar girebilir. Mümini ise cami arındırır. Önce günahları dökülür camiye girenin, sonra gönlü ferahlar, ahlaki zaaflarından kurtulur ve nihayet mutmain olmuş bir benlikle, razı olmuş ve razı olunmuş olarak, camiden aldığı terbiye ile Rabbinin huzuruna çıkar.

CAMİ İLİMDİR!

Müslüman camiye girdiğinde kalbini manevi ortama açmıştır. Zihni de ilme açılmıştır. Çünkü cami tarihte her zaman ilim meclisi de olagelmıştır. Caminin kürsüsünden söylenen her söz, inananın anlam dünyasını genişletmektedir. Minberin dilinden akan her kelime, yeniden keşfedilmeye değerdir. Cami ilmin kaynağıdır, çünkü ancak camiden geçmiş bir bilgi hakikatin kokusunu üzerinde taşır. Hakikat camide söz olmuştur, burada ete kemiğe bürünmüştür. Bu yüzden camiye edeb ile girilir. Bu yüzden cami edebin ve erdemin zirveye ulaştığı yerdir. Bu yüzden camiye bir kere giren anlamıştır ki edebin olmadığı yerde ilim, hakikatin olmadığı yerde bilgi yoktur.

CAMİ ANLAMAKTIR!

Cami mümine anlamayı öğretmiştir. Ona hayatın ve hadiselerin hikmetini göstermiştir. Hakikati onun idrakine yerleştirmiştir. Mümin ise camiye her girdiğinde bir kez daha anlar, sonra anlamayı anlar, sonra anlama bir meleke olur ve mümin gittiği her yere camiye beraberinde götürür. Camiyle bakar, camiye görür, camiye duyar, camiye dokunur. O hayatı camidir, bir ümmet olmuştur artık.

CAMİ SEVGİDİR!

Gerçek bilgi sevgi ile hasıl olur, çünkü sevmek yakınlıktır. Mümin camiye sevgi ile girer, camiye sevgi besler. Cami de Mümini sever. Bir araya geldiklerinde sevgileri kemale kavuşur. Cami ve mümin sevgilerini diğer insanlarla paylaşırlar. Bu yüzden caminin olduğu her yerde sevgi vardır. İlmi sevgi ile öğretir cami, paylaşmayı sevgi ile. Cami, sığınanlara sevgi dağıtır, ibadet edenlere sevgi bağışlar, ağlayanlara sevgiyle bakar, gülenlerden sevgiyi esirgemez, kendisine sevgi ile gelenlere ise gerçek sevilmesi gerekenin kim olduğunu gösterir ve gerçek sevgiyi tattırır.

CAMİ TEVEKKÜLDÜR!

Sevgiyi ve bilgiyi öğreten cami, tevekkülü öğretmiş olur inanana. Medeniyetin, ahlakın, bilginin pınarının cami olduğunu öğretir, sığınanın cami olduğunu idrak ettirir. Böylelikle mümin daima caminin gölgesindedir. Oranın Beytullah olduğunu bilir ve gerçek eyleyenin kim olduğunu anlar. Onun vekili artık Rabbidir, O'na sığınmıştır, elinde olanların ve olmayanların O'ndan

olduğunu kavramıştır. Nereye gitse caminin gölgesindedir. Orada ona korku ve hüznün yoktur. Birisiyle veya bir olayla karşılaştığında ise duyduğu söz ancak selam ve selamettir.

CAMİ BİRLİKTİR!

Camide omuz omuza saf duran inananlar, hayatın yüklerini, sevinç ve kederlerini birlikte taşımayı öğrenirler. Bir kişinin safı bozmasının bütün safı bozacağını bilmişlerdir. Bu onlara, hayatlarında daima diğer insanları gözetme terbiyesini vermiştir. Müezzin birliği işaret eden minareden vakti paylaşmak için ezan okuduğunda Müslümanların kalpleri ürperir ve bir olan Allah'a yönelirler. Bir anda dünya işlerini bırakırlar ve almanın değil vermenin, tutmanın değil paylaşmanın, biriktirmenin değil infak etmenin fazilet olduğunun şuuruna yeniden varırlar. Cami onların kalbine bir şeyi çok iyi naksetmiştir: Dünyada her ne varsa, paylaştıkça artar.

CAMİ O'NSUZ OLMAMAKTIR!

Mümin nasıl hayatı boyunca caminin içindeyse, cami de müminin içindedir. Mümin yolunu onunla tayin eder. Anlamıştır ki onsuz olmuyor. Anlamıştır ki onun gerçek sahibi Allah'tır. Nihayet anlamıştır ki bütün bu yolculuğu bir tek hedef için, bütün çileleri bir tek gaye için²¹⁵, bütün bir ömrü, sevinci, sevgiyi, hikmeti, bilgiyi bir tek amaç için tecrübe etmiştir: O'nsuz olamamak.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZDA HUZUR VE HUŞU

KALBİN AMELLERİNDEN OLAN BÂTİNÎ ŞARTLAR BEYANINDADIR

Önce namazın huşu ve huzur-u kalp ile irtibatını, sonra da batınî manalarıyla bunların sınırını, sebep ve çarelerini, daha sonra da mükemmel bir âhîret azığı olabilmesi için namazın her rekâtında hazırlanması lazım olan hususları tafsilatıyla anlatalım.

NAMAZDA HUZUR VE KALP HUŞUUNUN ŞART OLMASI- NIN AÇIKLAMASI

Bilmiş ol ki, huzur ve huşuun namazda şart olmasını emreden pek çok deliller vardır. Bunlardan bazıları şu ayetlerdir: «**Zikrim için, beni hatırlamak için namazı kıl**» (Tâhâ; 20/14).

Emrin zahiri vücûbdur, gaflet zikre aykırıdır. Bütün namazı gaflet ile geçen bir insan, namazda Allah'ı nasıl hatırlamış olabilir? Yine Allahu Teâlâ'nın: «**Ve gafillerden olma**» (A'raf; 7/205) Ayet-i Celîlesi de bir nehiydir. Bunun zahirî manası gafletin haram olmasıdır. Yine Allahu Teâlâ'nın; «**Ta ki dediğinizi**

(okuduğunuzu) bilinceye kadar namaza yaklaşmayın» (Nisa, 4/43 âyet-i celîlesidir. Bu sarhoşun namaza yaklaşmasının olamayacağını göstermektedir. Tamamen dünya düşünce ve vesvesesiyle namazını kılan kimse de aynı hükümdedir. Çünkü o da bu gafletle ne söylediğini, hatta kaç rekât kıldığını bile bilemez.

Bu husustaki hadisler: «Namaz, ancak boyun eğmek, teslimiyet ve tevazudur.» Yine Peygamber Efendimizin; «Kendilerini fenalıktan menetmeyen, alıkoymayan namazın, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmaktan başka bir kârı olmaz. Gafillerin namazı kendilerini fenalıktan alıkoyamaz.» Hâlbuki yine Peygamber Efendimizin; «Nice namaz kılanlar var ki, onların namazdan nasibi, yorgunluk ve zahmetten başka bir şey değildir».²¹⁶ Şüphesiz bu ifade ile gafillerin namazını kastetmiştir. Yine Peygamber Efendimizin; «Kişinin kıldığı namazdan kendisine kârı dokunan ancak akıl erdirerek kıldığı kısımdır» (Yani akli başka yerde iken kıldığı namazın kendisine kârı dokunmaz).” Bu hususun hakikati şudur ki; hadiste ifade edildiği gibi namaz kılan kimse Rabbine münacat etmektedir (Buhâri, Müslim, Ebû Hüreyre'den). Gaflet ile söylenen sözlerin münacat olamayacağı meydandadır. Bunun izahı şöyledir. Mesela insan zekâtını gafletle verse de olur, çünkü o aslında isteğe aykırı ve nefse ağır gelen bir ibadettir. Oruç da bunun gibi, aslında Allah'ın düşmanı olan şeytanın dostu ve aleti olan nefsin kuvvetlerini kahredip hevai arzuları kıran bir ibadettir. Gaflet ile olsa da yine bu faydayı sağlar. Hacc da aynı şekilde ağır ve yorucu bir ibadettir. Hac ibadetini ifâ ederken, kalp ister hazır olsun ister olmasın, nefse elem veren mücahede kendiliğinden hasıl olabilir.

216 Nesaî, Ebû Hüreyre'den.

Namaza gelince; namazda ancak zikir, kıraat, kıyam, rükû sücûd ve kuûd vardır. Zikir ise; Allahu Teâlâ ile konuşma ve münacaat, gizli bir yalvarış ve anlaşılmaktır. Çünkü namazdan iki şeyden biridir. Onlar da ya konuşma ya da münacaattır. Mide ve şehvet, oruç ile; beden, hacc zahmetiyle; kalp, sevdiği maldan ayrılıp zekât vermekle imtihan edildiği gibi, lisan da ses ve harf ameliyle imtihan edilmelidir. Bunun böyle olmasında şüphe yoktur. Zira gafletle söylenen boş laflar ile olan imtihan, amel imtihanı değil, belki bundan kast olunan, konuşmak olması bakımından harflerdir. Gönüldeki manayı kalıplandırmayan harfler de nutuk sayılmaz. Gönüldeki manayı harflerin ifadelendirmesi de ancak huzur-ı kalp ile olur. Gafil kalp ile; kişi: «Bizi doğru yola hidayet et» (Fatiha; 1/6) demekle bunun bir yalvarış ve dua olduğunu kastetmezse neyi istemiş olabilir?

Hele bunu itiyat haline getirdikten sonra da dilini hareket ettirmekte ne güçlük vardır? İşte zikirlerin hükmü budur. Ben derim, bir kimse falancaya gidip teşekkür edecek, onu övecek ve ondan bir şeyler isteyeceğine yemin etse, sonra rüyasında aynen bu dediklerini yapsa yeminini yerine getirmiş sayılmaz. Hatta karanlıkta, öteki adamın orada olduğunu bilmeyerek gıyabında imiş gibi ona teşekkür ve dua edip ondan bir şeyler istese, yine yeminini yerine getirmiş olmaz. Çünkü onun bu konuşması öteki adamı kalbinde hazır kabul etmediği için ona hitap ve onunla konuşmak sayılmaz. Hatta gündüz aydınlığında ve öteki adamın huzurunda da olsa, akli başka yerde olup o adamın hazır bulunduğu farkında olmayarak bu sözleri söylese, yine yeminini yerine getirmiş olmaz. Çünkü onu muhatap olarak kabul etmiyordu. Şüphe yok ki kıraat ve zikirden maksat hamdetmek, övmek, yalvarmak ve dua etmektir. Burada muhatap olan şüphesiz Allah'tır. Kalbi gaflet perdesi ile kapalı

olduğu halde, manen Allahu Teâlâ'yı görüp müşahede etmeden ve muhatabından gafil olarak yalnız âdet hükmü ile dilini hareket ettirmek, kalbi cilalandırmak, Allahu Teâlâ'nın zikrini tazelemek ve iman bağını güçlendirmek için meşru kılınan namazın gayesinden çok uzakta kalır. İşte zikir ve kıraatin hükmü budur. Hülasa zikir ve kıraatteki bu hususiyetlerin inkârı gayrı kabildir.

Rüku ve sücuda gelince; bunlardan gaye, hiç şüphesiz Allah'ı ta'zîmdir. Eğer gafletle yapılan rükû ve sücûdun ta'zîm olduğu caiz olsa idi, önünde put olduğunu bilmeyerek secde eden kimsenin puta ta'zîm etmiş sayılması veya duvar ardında secde edenin duvara ta'zîm etmiş olması caiz olacaktı (Bunlar ta'zîm sayılmayacağına göre gafletle yapılan secde de ta'zîm sayılmaz). Bunlar ta'zîm sayılmayınca da ortada beden hareketinden başka bir şey kalmaz.

Benim görüşümle namazın taşıdığı bu önem yalnız zahirî bir ibadet olması bakımından değil, belki, maksat olan münâcat olmasını da buna eklemek lazımdır. Oruç, zekât, hac ve benzeri ibadetler önüne geçen, bu münacaattır. Hatta serveti harcamak demek olan «Udhayye» ve kurbandan üstün ibadet yine bu takvadır. Nitekim Allahu Teâlâ; «Onların (kurbanların) ne kanı ve ne de eti Allah'a ulaşır. Allah'a ulaşan ancak sizin takvânızdır» (Hacc; 22/37) buyurmuştur.

Bişr İbn Haris, Ebû Tâlib Mekkî'nin Kûtü'l-kulûb'unda Süfyan-ı Sevrî'den naklettiği rivayetinde "Huşu ile kılmayan kimsenin namazı fâsiddir" demiş ve Hasan-ı Basrî'den "Huzursuz kılınan namazın, sevaptan daha ziyade ukubete sebep olduğu" rivayet edilmiştir.

Yine Muaz İbn Cebel; "Namaz kılarken sağında ve solunda olanları bilmeye çalışan kimsenin namazı, namaz değildir" diye rivayet etmiştir.

Yine müsned olarak Peygamber Efendimizden; «Çok kimseler var ki kıldığı namazın altıda, hatta onda biri de kendisi için yazılmaz. Ancak bilerek huzur ile kıldığı kısmı yazılır» buyurmuştur.²¹⁷ Eğer bu hadis-i şerif, Peygamber Efendimizden başka bir zattan duyulsaydı; mezhep olarak kabul edilirdi. Kaldı ki aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizden duyulduğu halde niye kabul edilmesin?

Basralı Abdülvâhid bin Zeyd: “Kul için ancak bilerek huzur ile kıldığı namazın sevabı olacağına ulema ittifak etti” diyerek bu hükmü, icmâ haline getirmiştir. Buna benzer ve bu kabilden, vera’ sahibi olan fakihlerden, sayılmayacak kadar pek çok rivayetler vardır. Hak olan, bu hususta edille-i şer’iye müracaat etmektir. Hâlbuki huzurun sarsılmasında haber ve eserler meydandadır. Şu kadar var ki zahiri teklifte fetva, halkın kusurları nisbetinde takdir edilir. Bütün namazda huzur-ı kalbi şart koşturmak fetva makamı için mümkün değildir. Tam bir huzur-ı kalpten insanların ekserisi âcizdir. Buna ancak bazı kimselerin gücü yeter. Zaruret sebebiyle, namazın tamamında huzur-ı kalbi şart koşturmak mümkün olmazsa tamamen terk de edilemez. Hiç olmazsa cüzi bir miktarında huzur-ı kalbin bulunması zarureti vardır. Buna da en elverişli olan ilk tekbirdir. Bunun için zaruri olarak bu kadar ile iktifa edilmiştir. Bununla beraber, gafletle kılan kimse ile hiç kılmayanın müsavi olmamasını umarız. Çünkü gafletle de olsa namaz kılan, hiç olmazsa zahirî fiile başvurmuş, bir an olsun kalbini hazırlamıştır. Nasıl böyle olmasın, abdestsiz olduğunu unutup namaz kılan kimsenin abdestsiz olması hasebiyle Allah katında namazı bâtil iken, kusuru ve özürlü nisbetinde de olsa amelinin mükafatını alıyor.

217 Ebû Dâvûd, Neseî ve İbn Hibban, Ammar b. Yasir'den.

Bu ümit ile beraberdir lahza olsun kalbi hazırlayan ile tamamen huzuru terk eden elbette bir olamaz. Nasıl farkı olmasın! Efendisinin hizmetinde hazır bulunup hizmette kusur eden, lüzumsuz hareketler ve sözlerde bulunan ile hizmetten tamamen kaçınan bir olur mu?

Hülasa; huzur-u kalp, namazın ruhudur. Bu ruhun en az derecesi de tekbir anındaki huzurdur. Artık bundan noksanı olursa helak demektir. Ne kadar çoğalırsa o nisbette namazın cüzleri arasına ruh yayılır, nice hareketsiz diriler var ki; onlar ölü hükmündedir. Yalnız iftitah tekbirinde huzur olup, diğer cüzleri gaflet ile geçen namaz da son nefeslerini yaşayan hasta gibidir. Allahu Teâlâ'dan güzel yardımlar niyaz ederiz.

NAMAZIN CANLILIĞI, KENDİSİYLE ANLAŞILIP TAMAMLANAN DÂHİLİ MANALARIN İZAHİ

Söz konusu mânâları anlatan pek çok anlatım tarzı vardır: Fakat bunları altı cümlede toplamak mümkündür. Onlar da:

- Huzur-ı kalp: Yalnız okuduğunu düşünmek.
- Tefehhüm: Okuduğunu anlamak.
- Ta'zîm: Anladığına saygı göstermek.
- Heybet: Saygı ile korkmak.
- Recâ: Ümit beslemek.
- Haya: Utanmak.

Şimdi bunları biraz daha geniş bir şekilde, sebeplerini ve elde edilmelerinin çarelerini anlatmaya çalışalım.

— Huzur-ı kalp: Huzur-ı kalp demek; yalnız meşgul olduğu ve okuduğu şeyi düşünmek, Allah'tan başkasını düşünmemek, tamamen meşgul olduğu işe ve konuştuğu söze (Kur'ân'a) kalbini

bağlamaktır. Bu suretle ilim, söz ve iş ile birleşirse, düşünce bunlardan ayrılmaz. Ne zaman gönül başka düşüncelerden ayrılır, içerisinde bulunduğu işten gaflet etmez ve yalnız onu düşünürse, o zaman huzur-ı kalp hasıl olur.

— Tefehhüm: Yani söylediğini anlamak, bu huzur-ı kalpten sonra gelir. Çünkü çok kere kalp, söz ile hazır olur fakat mânâsını düşünmez. Kısacası söylediğinin mânâsını düşünmek ve anlamaktır.

Bu, insanların farklı bulunduğu makamdır. Zira insanlar Kur'ân ve tesbihlerin mânâsını anlamakta eşit değillerdir. Çünkü bir insanın namaz esnasında anladığı öyle güzel ve hoş mânâlar olur ki başka zaman hatırına bile gelmez. İşte namazın fuhuş ve münkerden men etmesi bundandır. Zira o namaz öyle mânâlar anlatır ki, o mânâlar çaresiz insanı fenalıktan alıkoyar.

— Ta'zîm: Ta'zîm, saygı, huzur-ı kalp ve tefehhümden sonra gelen bir keyfiyettir. Çünkü bazen insan kölesine bir şey ile emreder, kölenin kalbi huzur içinde emredileni anlar, fakat saygı göstermeyebilir. Bunun için saygı dediğimiz ta'zîm bunlardan sonra gelir.

— Heybet: Bu da ta'zîmden sonradır. Heybet ta'zîmden doğan bir korkudur. Zira korkmayan kimseye hâîf(korkan) denmez, binaenaleyh, akrepten, kölenin kötü ahlakından ve benzeri adi şeylerden hasıl olan korkuya “mehabet” değil, doğrudan “havf/korku” denir. Fakat, azamet vasfiyle mevsûf olan sultandan korkmaya “mehabet” derler. Saygıyı içine alan bir korku; demek ki heybet, saygıdan doğan bir korkudur.

— Recâ-Ümit: Bunun da ayrı olduğu meydandadır. Çok meliklere saygı gösterip onlardan heybet duyan ve satvetlerinden korkan kimseler var ki; onlardan bir mükafat beklemes. Hâlbuki

kula layık olan kusuru ile ikabından korktuğu gibi, kıldığı namazı ile Allahu Teâlâ'dan sevap ummaktır.

— Hayâ-Utanmak: Bu da hepsinden ayrı bir şeydir. Zira bunun dayanağı, kusur ve hatayı anlamaktır.

Bu altı mânânın sebeplerine gelince: Şüphesiz huzur-ı kalbin sebebi himmettir (Yükselme arzusudur). Zira insanın kalbi himmetine, kastına bağlıdır. Maksadın ne ise kalbin de ona hazırlanır. Bir şey kastettiğin zaman ister istemez kalbin onu düşünür. Kalp, kasdına tâbi ve ona müsahhardır. Mesela namaz kılarken eğer kalbin namazını düşünmüyorsa boş durmuyor; mutlaka dünyalık bir maksadı düşünmektedir. Namazda huzur-u kalbi sağlamak için tek çare istek ve gayretini namaza bağlamaktır. İstek ve arzunun namaza dönmesi de ancak istenilen gayenin namaza bağlı olduğunu ve namazda tahakkuk edebileceğini bilmekle mümkündür. O gaye de ahiretin hayırlı ve baki olduğunu ve namazın da buna bir yol olduğuna inanıp tasdik etmektir. Bu iman ve tasdik, dünyayı ve varlığını hiçe sayan ilim ile birleştiği zaman namazda huzur-ı kalp hasıl olur. Sana, kâr ve zarardan hiçbirine gücü yetmeyen bazı büyüklerin huzurunda aklını başına alarak huzur ve huşu içinde bulunman bu gibi sebeplere dayanırken; Kainatın yegane sahibi (görünür ve görünmez âlemiyle), kâr ve zarar yed-i kudretinde bulunan ve meliklerin meliki olan Allahu Teâlâ'ya münacaatta huzur-ı kalbin bulunmaması iman zayıflığından başka bir şey değildir. O halde kişiye düşen vazife, imanını takviyeye çalışmaktır.

Kişiyedüşen, huzur-ı kalpten son rahakikianlayış yakalamak için istenen manayı anlayıp kafayı çalıştırmaktır. Bunun çaresi de huzur-ı kalpten olduğu gibi düşünceyi çalıştırmak ve kendisini meşgul edecek dünyevi meşgalelerden uzaklaşmaktır. Bunları gidermenin çaresi ise, menşelerini yok etmektir. Yani hatıraları

kendilerine çeken sebeplerden sıyrılmaktır. O maddelerin kökü kesilmedikçe hatıralar onlardan ayrılmaz. Çünkü insan daima çok sevdiği şeyi düşünür ve sevgiliyi anmak kalbe hücum eder. Bunun için Allah'tan başkasını seven kimsenin namazı onu hatırlamaktan kurtaramaz.

Ta'zim (saygı): Kalpte ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu da iki etkenden ortaya çıkar: Biri; Allahu Teâlâ'nın azamet ve celâlini bilmek. Bu, imanın esasını teşkil eder. Çünkü onun azametine inanmayan kimse O'na gerekli saygıyı gösteremez.

Diğeri de; kendisinin hakîr, zelîl ve Allahu Teâlâ'nın emrinde müsahhar, aciz bir kul olduğu bilinci. İşte bu iki etken (amil)den Allahu Teâlâ'ya karşı huşu, boyun eğip itaat etmek, zillet fikri ortaya çıkar. İşte bu hale "tâzim-saygı" denir. Allah'ın celâlini bilmekle, nefsin hakir bir şey olduğunu bilmek birleşmedikçe ta'zim ve huşu meydana gelmez. Zira başkasından bir menfaat beklemeyen, kendisinden emin olan kimse, kemal sıfatlarını başkasında bildiği halde ona saygı göstermeyebilir.

Heybet ve havf: Saygı ile korkuya gelince; bunlar da Allahu Teâlâ'nın kudret, satvet ve yorulmadan dilediğini dilediği şekilde yaptığını, geçmiş ve gelecek varlıkları yok etmekle, mülkünden bir şeyin eksilmeyeceğini bilmekten, bununla beraber meliklerin, aksine olarak engel olma kudreti varken Peygamber ve velilerinin türlü türlü musibet ve iptilalara uğramasını müşahade etmekten doğan bir durumdur.

Hulâsa: Allahu Teâlâ ne kadar daha iyi bilinirse, haşyet ' ve heybeti de o nisbette artar. Rub'u'l-Münciyât'ın (İhyâ'nın 4. cildi) havf-korku kitabında buna dair geniş açıklama vardır.

Recâ-Ümit: Bunun sebebi de Allahu Teâlâ'nın lûtf u keremini, nimetinin şümulünü, sanatının inceliklerini, namazı kılanlara

cenneti vadettiğini, verdiği sözde durduğunu bilmektir. Vaadine inanıp lûtf u keremine kani olduktan sonra, bunların hepsindeki reca-ümit doğar.

Haya-Utanmak: Bu da, ibadetteki kusurunu bilmek, Allahu Teâlâ'ya hakkıyla kulluk edemediğini anlamaktan doğar, İhlasının azlığını, etrafının pisliğini, Allahu Teâlâ'nın azametinin gerektirdiğini, her ne kadar ince ve gizli olsa da gönülden geçen, içinde gizli olan her şeyi Allahu Teâlâ'nın görüp bildiğini anlayabildiği halde, bütün işlerinde dünyalığa meyletmiş olan, nefsinin kusur ve afetlerini bilmekle de güçlenir. Bunlar katî olarak bilindiği zaman, builimden zaruri olarak meydana gelen hale "haya" denir. İşte şu sıfatların sebepleri bunlardır. Bu sıfatlara sahip olmanın çaresi, sebeplerini hazırlamaktır, sebepleri de iyice anlaşıldı mı ilacı tamamen bulundu demektir. Bütün bu sebeplerin bağı/alakası, önce iman, sonra da şu anlattıklarımızı yakînen kabul etmektir, yakîn demek, ilim kitabı yakîn beyanında geçtiği gibi, şüphenin kalpten çıkması ve ilahi hakikatlerin kalbi doldurması demektir. Kalbin huşûu, yakînin (kesin bilgi) derecesiyle ölçülür. Bunun içindir ki Hazret-i Ayşe: "Resûlullah bizim ile konuşur, gülerdi. Fakat namaz vakti gelince sanki ne o bizi tanır ve ne de biz onu tanırdık" buyurmuştur.

Rivayet olundu ki, Hakk Teâlâ, Musa aleyhisselâma vahyederek; "Ya Musa! Beni andığın zaman vücudun titresin, beni anarken huşu ve itminan içinde bulun, beni andığın vakit dilin kalbinin ardında olsun (yani düşünerek zikreyle). Münacaat için huzuruma geldiğin vakit, aciz bir kulun efendisinin huzurunda durduğu gibi dur, çarpan bir kalp ve doğru konuşan bir lisan ile bana yalvar." Yine rivayet olundu ki, Allahu Teâlâ Hazret-i Musa'ya vahyetti: "Ümmetinin asilerine söyle, onlar (bu halleri ile) beni zikretmesinler. Çünkü ben, beni zikredeni rahmetimle

anarım. Hâlbuki onlar beni andıkları zaman, ben onları lanetler, rahmetimden uzaklıkla anarım” buyurmuştur. Zikrinde gafil olmayan asiler hakkında hal böyle olursa ya isyan ile gaflet bir araya toplanınca durum ne olur?

Kalbe dair anlattığımız bu mânâların değişmesi bakımından insanlar ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı hiçbir cüzünde huzur-u kalp olmadan namazını kılar; diğer kısmı da etrafında cereyan edenlerden haber almaksızın tam bir huzur içinde namazını kılar. Nitekim gürültüsünden insanlar oraya toplandığı halde, Müslim bin Yesar, içinde namaz kıldığı caminin bir köşesinin yıkıldığından haberi bile olmamıştır. Hatta bazıları o derece huzur içinde namaz kılarlardı ki cemaate devam ettikleri halde sağ ve solundakilerin kimler olduğunu bilmezlerdi. İbrahim Aleyhisselam'ın namazda iken kalp atışları yanındaki insanlar tarafından duyulurdu. Bunun gibi bir kısım cemaatin tüyleri diken diken olur, benizleri sararır, vücutları tir tir titrerdi. Bütün bunlar akıl ve mantığın kabul edeceği mümkün olan şeylerdir. Niçin mümkün olmasın. Bunlardan daha şiddetlisi, aslında aciz sayılan ihsan ve cezalarının hiçbir kıymeti olmayan melikler huzurunda, dünyalık peşinde olan kimselerde görüle gelen şeylerdir. Hatta melik ve vezirlerden birisinin huzuruna bir adam girip maksadını anlattıktan sonra çıktığı vakit melikin yanında kimler olduğundan veya melikin ne gibi elbise giydiği kendisinden sorulsa, yalnız kendi maksadıyla/ilgilendiği için bunların hiçbirinden haber veremez (işte Allah'ın huzurunda da böyle olmak yaraşır). Herkesin ameline göre derecesi vardır. Herkes korkusu, havf, haşyet ve saygısı nisbetinde derece alır. Allahu Teâlâ'nın baktığı yer, insanın kalbidir, dış hareketleri değildir. Bu sebepten bazı sahabe; “İnsanlar, kıyamet günü dünyadaki, namazlarında gösterdikleri huzur,

sükûn ve namazdan tattıktan lezzet nisbetinde haşrolurlar” buyurmuşlardır. Cidden bu davalarında sadıktırlar. Zira herkes yaşadığı gibi ölür ve öldüğü gibi dirilir. Namaz kılariken kalıp ve kıyafete değil, kalbinin haline riayet etmelidir. Ahirette vücut, kalbin ameline göre sûretlenir. Orada kurtulacak olanlar ancak kalb-i selime sahip olan kimselerdir.

Allahu Teâlâ’dan, lütfü keremiyle hüsn ü tevfik dileriz.

NAMAZDA KALP HUZURUNU SAĞLAYACAK ÇARELER

Hiç şüphesiz mü’mine layık olan, Allahu Teâlâ’ya tazimde bulunmak, Allah’a karşı daima korku ve ümit arasında bulunmak, kusurları karşısında Allah’tan haya etmektir. Her ne kadar bu hallerin kuvveti, imandaki yakînin kuvveti nisbetinde ise de, iman ettikten sonra hiçbir mü’min bundan mahrum değildir. Namazda bu hallerden ayrılmanın iki sebebi olabilir:

1- Fikir ve düşüncelerin bölünüp dağılması,

2- Dua, niyaz ve namazdan kalbin uzaklaşıp gafil kalmasıdır.

İnsanı namazı düşünmekten alıkoyan ve kalbi meşgul eden, çeşitli dünya meşgaleleridir. Kalbin huzurunu temin için çare, onları yok edip atmaktır. Bir şeyi yok etmek, sebebini kaldırmakla mümkün olacağına göre, başta bu düşünceleri ve düşüncelerin sebeplerini bilmek lazımdır. Bu düşüncelerin sebebi, ya hariçten gelen bir etki veya içinden gelen bir durumdur. Hariçten gelenler, kişinin gördüğü ve duyduğu şeylerden olur. Bunlar bazen insanın namazla olan bağlantısını süratle kendi taraflarına çeker ve onu diledikleri gibi kullanırlar. Sonra ondan da başka bir fikir doğar ve birbirlerini takip eder. Görmek düşünmeye, düşünmek de başkalarını hatıra getirmeye sebep olur. Dini bütün, irade ve niyeti kuvvetli olan kimseleri gözlerinin gördüğü

şeyler meşgul etmez. Fakat zayıf kimseleri görülen şeyler kendisine çeker, düşüncelerini dağıtır. Bunun çaresi namazda gözü kapamak, karanlık yerde namaz kılmak veyahut gözü önünde kalbini meşgul edecek bir şey bulundurmamak, görüş mesafesini azaltmak için namaz kılarken duvara yaklaşmak, yol üzerlerinde, çiçek ve nakışlı yerlerde işlemeli bezler üzerinde namaz kılmaktan kaçınmaktır. Bu sebepten, ilk âbidler, dikkatleri toplamak için bir secde genişliğinde küçük ve karanlık tekkelerde ibadet ederler, fakat kendine hakim olanlar camilere gider, bununla beraber gözlerini secde mahallinden ayırmazlar. Sağ ve sollarında bulunanları bilmeyecek şekilde namazlarını kemal-i edele eda ederlerdi. Hatta Ömer (RA) namaz kılacağı yerde mushaf, kılıç ve kitap gibi bir şey bulundurmazdı. Zahirî sebeplerden kurtuluş çaresi bunlardır.

İnsanın içinden geçen düşünceler: Dikkati dünya vadilerinde çalkan kimsenin fikri bir nokta üzerinde durmaz, belki bir yandan öbür yana gezer. Yalnız gözleri kapamak ona bir kâr sağlamaz. Çünkü daha önce gönlünde topladıkları onun için meşgale olmaya kâfidir. Bunun kurtuluş çaresi daima gönlünü okuduğu şeyin mânâsını anlamaya zorlamak ve başka şeylerden alıkoyarak oraya bağlamaya çalışmaktır. Bunun için de iftitah tekbirinden önce, ahireti hatırlamak ve her şeyi bilen Allahu Teâlâ'nın huzurunda duracağını düşünmek ve bu suretle, kendisini meşgul edecek şeyleri namazdan önce gönlünden çıkararak gönlünün meyledeceği bir meşgale içinde bırakmamaya gayret etmek suretiyle nefesine yardımcı olmaya çalışmaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz Osman İbn Ebî Şeybe'ye: «Evdeki tencereyi kapatmayı sana söylemeyi unuttum; çünkü namaz kılarken insanı meşgul edecek bir

şeyin evde bulunması uygun olmaz» buyurmuştur.²¹⁸ İşte dünyevi meşgaleleri önlemenin yolları bunlardır. Eğer bu sakinleştirici ilaçlar ile tedavi edilmezse bunun çaresi hastalığı kökünden izale edecek müshil ilacını kullanmaktır. O da, kalbin huzuruna mâni olan şeylerin neler olduğunu araştırmaktır. Şüphesiz bunlar, kendisinin muhtaç olduğu şeyler olup bunlara ihtiyacı da şehveti bakımındandır. İşte bu şehvî arzularından vazgeçmek için nefsinı muaheze eder ve bilir ki kendisini namazda meşgul eden şey, dinin zıddı ve düşmanı olan şeytanın yardımcısıdır. Onları içinde tutmak, çıkarıp atmaktan çok daha zararlıdır. İnsan kendini, o gibi halleri içinden çıkarmak suretiyle kurtarmalıdır. Nitekim şöyle rivayet olunmuştur: «Peygamber Efendimiz, Ebû Cehm'in kendisine getirdiği yünlü ve nakışlı siyah elbise ile namaz kıldıktan sonra onu çıkardı ve "Bunu Ebû Cehm'e götürün de onun işlemesiz olan kaba elbisesini bana getirin, çünkü bu işlemeli elbise namazda huzurumu bozmuştur"» buyurdular.²¹⁹ Yine Peygamber Efendimiz yeni nalınları ile eskisinin kayışlarının değiştirilmesini emir buyurdu. Namaz kılarken onlara gözü iliştiği için yenilerinin sökülüp yine eskilerinin takılmasını emretmişlerdir. Ayrıca Peygamber Efendimiz, yaptırdığı yeni nalınlar hoşuna gittiği için secdeye kapandı ve «Bana kızmasın diye Rabbime secde ettim» buyurdu ve ilk gördüğü fakire onları hediye etti. Sonra da Hazret-i Ali'ye kendisi için sığır derisinden tabaklanmış tüysüz nalını almasını emir buyurdular ve onları giydiler. Yine haram olmadan evvel Peygamber Efendimizin elinde altın yüzük var idi. Kendisi minberde iken yüzüğü parmağından attı ve «Bir ona bir de size bakmakla bu (yüzük) beni meşgul etti» buyurdular.²²⁰

218 Ebû Dâvûd, Osman b. Talha'dan.

219 İlim bahsinde geçti.

220 Neseî, İbnAbbâs'dan.

Rivayet olundu ki Ebû Talha (Zeyd bin Seni, orduda görevli Medine’li bir zattır, Peygamberimizden 40 sene sonra ölmüştür) bahçesinde namaz kılarken orada daldan dala konarak cıvıldaşan bir kuş hoşuna gitti. Bir müddet ona bakmakla oyalanırken kaç rekât kıldığını şaşırdı. Hadiseyi Peygamber Efendimize anlattıktan sonra, “Ya Resulallah beni namazdan meşgul eden bu bahçeyi sadaka ediyorum, nereye emir buyurursan oraya sarf edilsin” demiştir.

Salkımlar ile süslenmiş hurma ağacı bulunan bir bahçede namaz kılarken hoşuna giden salkımlara bakarak kaç rekât kıldığını şaşıran başka bir zat da meseleyi Hazret-i Osman’a (RA) arz ettikten sonra “Bu bahçe sadakadır. Bunu Allah uğrunda harca” dedi ve Hazret-i Osman da bahçeyi elli bin (dirheme) sattı. İşte onlar huzuru sağlamak ve namazdaki noksanlarını telâfi için böyle yapmışlardır. Düşünce hastalığı kökünden böyle tedavi edilir. Başka bir yöntem veya usul fayda vermez. Yukarıda anlattığımız teskin edici ilaçlar ile aklı başına almaya çalışmak, zayıf şehvetlerde ve kalbe yerleşmeyip etrafında dolaşan düşüncelerde etkili olabilir. Yoksa kökleşmiş şehvetlere etki edemez. Onlar kişiyi cezbeder. Derken onlardan biri sana galebe çalar ve bütün namazın bu cazibenin meşgalesiyle boşa gitmiş olur. Bu, dallarında kuşlar ötüşüp duran bir ağacın gölgesinde dururken huzur-ı kalbe sahip olmak isteyen kimsenin haline benzer. Hâlbuki kuşlar durmadan ağaçta ötüşür, cıvıldaşır, kaynaşır ve adamın namazdaki huzurunu kaçıır. Adam, huzuru sağlamak için onları kovalar. Tam huzura erişeceği sırada kuşlar tekrar gelir. Derken böyle devam eder gider. Şüphesiz bu haldeki adama söylenecek olan, bunun durmadan dönen bir dolap gibi olduğudur. Bu vaziyette sen huzur bulamazsın. Kurtuluş için tek çaren bu ağacı kesmektir. Eğer huzura kavuşmak istersen bu

ağacı kes. Bunun gibi, şehvet ağacı kökleşip, büyüyüp dal budak saldığı vakit, kuşların ağaca, sineklerin pisliğe hücumu gibi, dünya düşünceleri de bu şehvet ağacına hücum eder. Sonra bu düşünceleri atmakta iş, uzar, kovulan sineğin geri dönüşü gibi ve her ne kadar kovarsan yine gelir. İşte dünyevi düşünceler de böyledir. Tek çaresi şehvet ağacını kesmektir.

Şehvetler çok çeşitlidir. Bunlardan korunabilen pek az kişiye rastlanabilir. Şehvetlerin çokluğuna rağmen onları bir esasta toplamak mümkündür. O da, bütün hataların başı, noksanlıkların kökü ve fesadın kaynağı olan dünyâ sevgisidir. Ahirette ve ahiret yolculuğuna azık olmağa yarayacak şekilde olmayan dünya sevgisi kimin kalbini istila ederse, namazda münacaatın lezzetini alacağını sanmamalıdır. Çünkü dünyalıktan zevk alan kimse, Allah ile münacaattan zevk almaz. Kişinin dikkati gözünün dikildiği noktadadır. Eğer gözü dünyalıkta ise dikkati de dünyalıktır. Fakat bununla beraber mücahededen geri kalmamak, gönlünü namaza bağlamak ve mümkün olduğu kadar meşgale sebeplerini azaltmak lazımdır. İşte acı ilaç budur. Acı olduğu için insan tabiatı onu sevmez ve bu suretle hastalık müzmin halde sürer gider. Neticede derdin tedavisi de güçleşmiş olur. Hatta birçok dini bütün kişi, yalnız iki rekât olsun bir namaz kılmaya gayret eder, ona da muvaffak olamazlar. Ve böylece artık bizim gibiler için huzur içinde ve hatıra hiç bir şey gelmemek şartıyla iki rekât namaz kılmak ümidi kalmaz. Keşke namazımızın yarısı veya üçte biri vesveseden salim olup iyi ameller ile kötülerini birbirine katan kimselerden olsaydık.

Hülasa, dünya arzusuyla ahiret arzusunun bir gönülde toplanması; susam yağı veya sirke ile dolu bir bardağa su dökmek gibidir. Ne miktarda su dökülürse, o nisbette yağ veya sirke azalmış olur. İki ile birden dolmasına imkan yoktur (Biri girince, diğeri çıkar).

NAMAZIN ŞART VE RÜKÜNLERİNİ YERİNE GETİRİRKEN KALPTE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLARIN İZAHİ

Eğer ahiret yolcularından biri olduğuna inanıyorsan, namazın şartları ve rükünleri ile ilgili tavsiye ve ikazları unutmamanı tavsiye ederiz. Başta anlatacağımız şartlar: Ezan, taharet, setr-i avret, istikbal-i kible, kıyam ve niyettir.

EZAN

Ezan sesini duyduğun zaman kıyamet günündeki davetin dehşetini düşün. Ezana süratle icabet için manen ve maddeten namaz için hazırlan. Çünkü ezana icabet edip namaza koşanlar, o büyük günde lütuf, şefkat ve merhamete davet edilirler. Kendi kendine düşün, eğer ezan sesini rağbet ve sevinçle karşılıyorsan o kaza gününde kulaklarında çınlayacak olan müjde ve kurtuluş nidasıdır. Bunun için Peygamber Efendimiz; “Ezan ve namaz ile bizi rahatlandır ya Bilâl” buyurmuştur.” Çünkü namaz Peygamber Efendimiz’in göz bebeğidir.

TAHARET

Taharet alacağın vakit; ayakyolu dış perde, elbiselerin iç perdedir. Sonra en yakın perdeni ise vücudunu kaplayan cildindir. Bütün bunların örttüğü özünü yani kalbini unutma. Geçmiş günahlarına tövbe, nedamet ve ileride yapmaya azmetmekle kalbini temizle. Çünkü Allah’ın nazargâhı orasıdır.

SETR-İ AVRET

Setr-i avrete gelince; bunun mânâsı ayıp yerlerini, insanların gözünden gizlemek demektir. Çünkü insanların görebileceği, bedeninin dış kısmıdır. Görülen kusurlarını böyle kapatırken, yalnız Rabbinin muttali olacağı gizli kusurlarını da unutmamalısn. Onları düşünüp gizlemeye çalışmalı ve iyi bilmelisin ki onları Allahu Teâlâ'nın gözünden hiç bir şey saklayamaz. Onları mahveden ancak pişmanlık, utanmak ve korkudur. Onları hatırlamak ile korku ve haya kuvvetlerini harekete geçir ki nefsin zelîl olup, kalbin haya ile dolu olduğu halde eğilsin de huzur-ı ilahî'de, kaçtıktan sonra nadim olup geri dönen günahkâr bir kölenin korku ve hayası sebebiyle efendisinin karşısında başı eğik ve mahcup olarak durduğu gibi durmalısın.

İSTİKBAL-İ KIBLE

Yönünü diğer yönlerden ayırıp Kabe'ye çevirmektir. Eğer yalnız bu kadarının kifayet ettiğini zannediyorsan aldanıyorsun. Senden asıl istenen kalbini dünyevi meşgalelerden arındırıp Allah'ın emirlerine bağlamaktır. Namazın bu dış yönü, ruhun derinliklerindeki hisleri harekete geçirmek ve kalbe isyan etmemesi için onu kontrol altında muayyen bir cihette durdurmak içindir. Zira azalar tabii hareketlerinde ve istedikleri tarafa yöneldiklerinde azgınlık gösterip Allah'ın rızasından başka bir tarafa yöneldiklerinde kalbi de kendi emirlerine alır ve onu da Allahu Teâlâ'nın yolundan ayırabilirler. Öyle ise yüzün kibleye yöneldiği gibi kalbin Allah'a yönelsin. Bilmiş ol ki, yüzün Kabe'ye yönelmesi için diğer yönlerden ayrılması zaruri olduğu gibi; kalbinin de Allah'a yönelmesi için bütün

manevi meşgalelerden ayrılması şarttır. Peygamber Efendimiz bir mübarek hadisinde; «Kul namaza kalktığı vakit nefsi, yüz ve kalbi Allahu Teâlâ'ya teveccüh etmişse yeni doğmuş gibi günahlarından ayrılmış olduğu halde namazdan çıkar» der.²²¹

KIYAM

İtidal üzere kıyam ise kalp ve kalbi ile kişinin Allah huzurunda durması demektir. Buna göre, en üstün ve en şerefli azası başını, huzur-i İlahî'de mütevazıane bir şekilde eğmeli ve bu anlamlı duruş, kalbinin de tevazu kabul edip kibirden uzaklaştığına bir delil teşkil etmelidir. Aynı zamanda bu kıyam ile sual ve cevap için huzur-ı İlahî'ye arz olunacağını, kıyamın dehşetini hatırlamalısın. Bu anda da huzur-ı İlahî'de olduğunu düşünerek, azamet ve celâlinin huzurunda, zamanın meliklerinin huzurunda durduğun gibi durmalısın. Hatta ayakta durduğun müddetçe kendi adamlarından veya kendini iyi tanımak istediğin salih bir kimse tarafından murakabe altında bulunduğunu kabul etmelisin. Görürsün ki böyle bir halde huşusuz namaz kılıyor demesin diye âzanı hareketten durdurur ve bütün cüzlerinde bir huşu alameti belirmiş olur. İşte o zaman kendi kendine, sen Allahu Teâlâ'yı bildiğini ve sevdiğini iddia ediyorsun. Bu cüretinden utanmıyor musun? Senin gibi aciz olan bir kula saygı gösteriyor veya insanlardan utanıyor ve korkuyorsun da Allah'a saygı göstermiyor ve ondan korkmuyor musun? “Korkulmaya değer ancak O'dur” diyerek nefsinı sorgulamalısın.

Bunun içindir ki Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimize: “Allah'tan haya etmek nasıl olur?” diye sorduğunda, Peygamber Efendimiz; «Kavim-kabilen arasında iyi tanınmış bir

221 Haraitî, «Mekârim-i Ahlâk»da.

kimseden utandığın gibi ondan (Allah'tan) da öyle utanacaksın» buyurmuşlardır.

NİYET

Birçok günahların ve edebe uymayan hareketlerin bulunduğu halde yine münacaat için, bütün imkanları sana bahşeden Allahu Teâlâ olduğunu bilerek ikabından korkmak, mükafatını ummak ve O'na yaklaşmak için, her türlü fenalıktan kaçınarak yalnız O'nun emrini yerine getirmek üzere, mükemmel birnamaz kılmaya azmetmekten ibarettir. Yüksek bir huzurda bulunduğunu, kime, niçin ve ne halde münacaat ettiğini düşün. Düşün ki; huzur-ı İlahî'de mahcubiyetten alnın terlesin, ilahi heybetten, vücudun titresin ve korkudan benzin sararsın.

Samimiyetle ve ihlasla abdest almak suretiyle maddi-manevi pisliklerden temizlenen bir müslüman, seccadesinin başına geldiğinde kalbinden şunları geçirir:

Ey her şeyi yoktan var eden, düzenleyen Yüce Allahım! Ezan ile (namaz vaktinin) huzuruna çıkma zamanın geldiğini işittim. Senin Yüce divanına çıkmak için de hazırlığımı yaptım. Kâmet getirerek manevi kapını çaldım ve huzuruna geldim. İbrahim suresi ayet 34'de: "O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışırsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür." buyurduğun gibi, verdiğin bunca sonsuz nimetlerin şükürünü layıkıyla yerine getirmem mümkün değildir. Kusur ve acziyetimi itiraf ediyorum. Senin sonsuz merhametine sığındım. Rahmetinle beni huzuruna kabul et ey Rabbim.

Bu düşünce ve münâcaatla (yalvarış-yakarış) manen ve maddeten Yüce Allah'a ihram tekbirinden önce yönelen mümin,

adeta göklere yükselir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tarif buyurduğu "Namaz müminin miracıdır" hakikati gerçekleşmiş ve Yüce Allah (c.c.) ile kul arasındaki mesafeler adeta ortadan kalkmış olur.

Namaza başlamadan önce:

"Allahım, (namazda olduğum sürece) huzurunda en iyi şekilde, huşu içinde namaz kılmayı nasip et" diye dua etmelidir. Bundan sonra ihram tekbiriyle namaza hükmen ve fiilen başlanmış olur. Böylece kişi Allah'ın huzurunda namaza durunca, kendisine, daha önce belirttiğimiz gibi, nimetlerinin çokluğu ve ihsanı ile Yüce Allah'ı gönlünde bilsin (ve bilsin) ki Allah ona nimetler yönünden değer vermiş, o (kişi) ise kendine günahlar yüklenmiştir. Bu sebeple Allah'a saygı ve huşuda çok ileri gitmelidir.

Bir rivayete göre Hz. İsa'ya (a.s.) Yüce Allah şöyle vahyetmiştir: "Huzurunda durunca ehemmiyetsiz, değersiz ve nefsin yeren kimsenin duruşu gibi dur; çünkü nefis zemme, horlanmaya layıktır. Bana dua ettiğinde bütün uzuvların titreyerek dua et."

Hadiste rivayet edildiğine göre: "Kul namazda olduğu müddetçe onun üç hali vardır:

1-Göğün ortasından onun tepesine kadar hayır saçılır.

2-Ayaklarından göğ'e kadar melekler onu kuşatır.

3-Bir münadi şöyle seslenir: "Eğer (bu namaz kılan) kul (bu hali) bilseydi (Allah'ın huzurundan) hiç (sağa sola selam verip namazdan ayrılmazdı) dönmezdi."

Namazın huşu içinde kılınmasına dair Resulullah (s.a.v.)'in bir kaç hadisi şöyledir:

“Namaz, ancak baş eğme ve tevazudur”.

“Kişinin kıldığı namazdan kendisine faydası dokunan ancak akıl erdirerek kıldığı namazdır.” (Yani akli başka yerde iken kıldığı namazın kendisine faydası dokunmaz.)

Çok kimseler vardır ki; kıldığı namazın altında, hatta onda biri de kendisi için yazılmaz. Ancak bilerek huzur ile kıldığı kısmı yazılır.”

Kul namaza kalktığı zaman nefsi, yüzü ve kalbi Allah’a yönelmişse yeni doğmuş gibi günahlarından ayrılmış olarak namazdan çıkar.”

Başka bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) buyuruyor ki: “Kul namaza başlayınca Allah zatıyla ona yönelir, kul sağa sola bakıp huzurdan (manen namazdan) çekilmedikçe Allah nazarını ondan çevirmez.”

Hadis-i Şerif’te; “(Allah) size namaz kılmayı emretmiştir. O halde namaza durduğunuzda sağa-sola bakmayınız ve kalbinizi dünya düşünceleriyle meşgul etmeyiniz. Çünkü Allah kuluna namazda huşu içinde bulunduğu sürece rahmet nazarıyla yönelir.” buyuran Resulullah (s.a.v.) Efendimiz dikkatimizi şu iki noktaya çekmektedir:

Birinci nokta: Kalbin namaz içinde Allah’tan başkasına iltifat edip meşgul olmaması,

İkinci nokta ise; Gözlerin bir yere takılarak o yönde (kişinin) dünyaya dalmaması.

Hem kalbin, hem de gözlerin namaz esnasında gaflete düşmeleri karşısında Allah da rahmet nazarını o kimseden geri çeker; yani ona artık iltifat etmez.

Resulullah (s.a.v.) bununla ilgili olarak:

“Kişi gözüyle veya kalbiyle kendisinin namazda olduğunu unutup başka bir şeye iltifat ederse, şeytanın o kimsenin kılmakta olduğu namazın bir kısmını çalıp aşırmasına sebep olur.” buyurmuştur.

Gaflet içinde namaz kılan kimseyi de Yüce Allah bir Hadis-i Kudsi’de şöyle yermektedir: “Benden daha layık bir kimseye iltifat ediyorsun ha! Benden başkasına ha!.”

O halde kişi Yüce Allah’ın divanına çıkınca (namazda) korku ve heyecan içinde kusurunu, hatalarını itiraf ederek kendini sorgulamalıdır. Zira o yüce makama çıkan kimsenin O’ndan başkasını düşünmesi veya geçici olan şeyleri hayal etmesi büyük bir gafletin eseri olsa gerek.

Kul namaza durunca şeytan hemen saldırıya geçer. Çünkü kul, şeytana en ağır gelen bir amele yönelmiş, onu en çok öfkeliendiren ve çileden çıkaran makama, Allah’ın yüce divanına durmuştur. Bundan sonra şeytan, namaza başlamış olan kişiyi bu amelinden alıkoymak veya namazını ifsad edip boşa çıkarmak için bütün gücüyle saldırıya geçer; sağından, solundan, üstünden, altından askerleriyle hücum eder. Belki namaz kılanın ibadetini gözünde küçük düşürerek basite alır ve öyle bir an gelir ki (bu kişi) namazı terk eder.

Şeytan ve askerleri kişiyi bu yönde etkileyemeyip ona namazı bıraktıramadıkları takdirde bu sefer de onun kalbine saldırıp nüfuz etmeye çalışırlar; öyle ki namazdan önce kulun aklına gelmedik nice şeyleri ona hatırlatıverirler. Hatta önceden unutup ümidini kestiği şeyleri hatırlatırlar. Bu şekilde namazın hakikati dışına çıkarılan kişi, sadece dış kalıbıyla, yani yalnız cesediyle namazı kılmış olur. Sonuçta bu kimse namazından; namaza nasıl başladıysa bütün günahlarıyla öylece çıkar. Yani

kıldığı bu namaz, ne bundan önceki günahlarını affeder, ne de bundan sonraki yaşantısında ona hayra yönelik bir fayda sağlayabilir. Çünkü hakiki namaz, (ancak hukukuna riayet edilerek huşuu yerine getirilerek kılındığı takdirde) sahibinin günahlarına keffaret olur ve bundan sonraki hayatında onu kötülüklerden alıkoyabilir. Kısacası, kişi namazda kalbiyle ve kalbiyle beraber olursa o zaman ancak kendinde bir hafiflik, bir huzur ve mutluluk hissedebilir. İşte kul o zaman namazdan hiç çıkmamayı ümid ve arzu eder. Çünkü namaz dışında kul kendini adeta hapiste hisseder. Bir an önce namazı kılıp kurtulmak gibi bir davranış içinde olmaz.

Namazına bağlı olduğunu iddia eden, namazı bir an önce kılıp rahatlayayım der. Resulullah (s.a.v.) ise: “Ey Bilal, bizi namazla rahatlatıp neşelendir!” buyurarak asıl rahatlık ve huzurun namaz içinde olduğuna işaret etmiştir.

Kul namazını gereği gibi kılınca; kıldığı namaz lisan-ı hal ile ona: “Beni nasıl gereği gibi kılıp muhafaza ettiysen (şartlarına uygun ve huşu içinde kıldıysan) Allah da seni muhafaza etsin (Her türlü haramlardan korusun ve O’nun rızasına uygun işlerde muvaffak kılsın)” der.

Namazın şartlarını, rükun ve vaciplerini layıkıyla yerine getirmeyen, huşu içinde kılmayan kimsenin namazı ise eski bir elbisenin dürülüp katlandığı gibi sahibinin yüzüne vurulur ve lisan-ı hal ile ona: “Beni nasıl kaybettiysen (şartlarına uymadan, baştan savma ve gelişi güzel kıldıysan) Allah da seni kaybetsin!” der.

İşte böyle bir namaz, kulu kötülüklerden sakındırmadığı gibi onu hayırlara teşvik edip yöneltmez. Merfu bir hadis-i şerif’te Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir mümin

eksiksiz olarak abdest alır, sonra da vakti gelince namaza durur ve kılacağı bu namazın rükuunu ve sücudunu ve diğer bütün rükunlarını noksansız olarak sırf Allah rızası için ve Allah emrettiği için eda ederse, mutlaka bu namaz Yüce Allah'a ak ve parlak bir şekilde yükselir. Allah da bu kulunu kıldığı namazın nuruyla her taraftan kuşatır.

Kim de gelişi güzel abdest alır, namazı vaktinde kılmaz, şartlarına ve erkanına uygun olarak eda etmezse, kıldığı bu namazı simsiyah karanlık olarak başının saçlarını geçmeyecek şekilde yükselir ve sahibine: 'Beni nasıl kaybettiyse Allah da seni kaybetsin!' der."

Makbul bir namaz ve makbul bir amel, kulun Rabbine layıkıyla ibadet etmesidir. İşte Yüce Allah'ın: "Şüphesiz namaz, her türlü ahlaksızlıktan ve aşırılıktan kişiyi alıkoyar." Ve Resululllah (s.a.v.)'in: "Namaz dinin direğidir. Her kim onu kılar, dini ayakta tutmuştur." diye buyurdıkları hakiki namaz budur.

İslam alimleri, insanları kıldıkları namazları itibarıyla beş sınıfta mütalaa etmişlerdir:

1-Kendine zulmeden ve aşırı giden kişi. Bu kimse abdestini gelişi güzel alır, namazın şartlarını yerine getirmez ve ayrıca huşusuz bir namaz kılar.

2-Kişi abdestini tam olarak alır, namazını da vaktinde ve şartlarına uygun olarak eda eder; ancak ne var ki nefsiyle olan mücadeleyi terk eder. Böylece vesvese ve dünya meşgalesi içinde dalıp gider.

3-Abdestin ve namazın şartlarına riayet ederek huşu içinde namazı kılar ve namaz içinde nefsiyle mücadelede bulunur. Ayrıca şeytan onun namazından bir şey çalmasın diye adeta

didinip durur. Bu davranış içinde bulunan bir kişi, hem namazını yerli yerince kılmış olur hem de Yüce Allah'ın rızasını tahsil ve kazanma yolunda mücadele yapmış olur.

4-Bu kategoriye dahil kişi, hem abdestini noksansız alır hem de namazı da en iyi şekilde huşu ile eda edip tamamlamaya azmeder.

5-Bu sınıfa dahil olan kimse ise, huzur içinde ve müsterih olarak kalbini Allah'a tam manasıyla teslim etmiş olarak namaza durur. Adeta Allah'ı görüyormuş gibi bir halet-i ruhiyeye bürünür. Kalbi Allah'ın büyüklüğü ve muhabbetiyle dolup taşar. Şeytani vesvese ve diğer dünyevi meşgalelerden de gönlünü tamamen ayırmıştır.

Bunlardan birincisi ceza görecektir. İkincisi hesaba çekilecek, üçüncüsünün ameli ona keffaret olacaktır. Dördüncüsü de mükâfâtını noksansız olarak alacak, beşincisi de ameli ve ihlasıyla âhirette Allah'a en yakın olanların sınıfına dahil olacaktır. Yüce Allah bizi beşinci sınıfa dahil olanlardan eylesin! Amin!

Korkarak, saygı içinde Allah'a boyun eğerek ve itaat halinde, arzulayarak, çekinerek, ürpererek, ümit ederek namaza yönelen, namazında, duasında, ayakta, oturarak, secde ve rükuda Rabbinin huzurunda durmasında bütün düşünce ve dikkatini O'na veren, bunun için kalbini ve gönlünün meyvesini (içini) boşaltan, yerli yerince farzlarını edaya tam gayret eden kula Allah rahmet eder. Kişi kıldığı bu namazdan sonra bir sonraki namaz vaktine ulaşıp başka bir namazı kılabilecek mi, kıldığı namazlar kabul mü görüyor yoksa reddedilmekte midir?

Ey insan (kardeş)! Namazda ve namazdan başka amelinde, bir de günahların sebebiyle Allah'ın sana farz kıldığı namazda ve ondan başkasında düşünce, keder, korku ve haşyet ile önündeki tehlike ve üzerindeki sorumluluk ne kadar büyüktür!

Namazın kabul olunuyor mu yoksa hiç kabul olunmuyor mu? Hiç günahın bağışlandı mı yoksa bağışlanmadı mı? Sonra sen buna rağmen gülüyorsun, gaflet ediyorsun, hayat sana zevk veriyor (Kitabu's-Salat, İmam Ahmed b. Hanbel).

Kişi böyle korku ve endişe içinde Yüce Allah (c.c.)'ın yüce divanında durduğu takdirde kıldığı namaz, onu hayırlara yöneltmede pusula vazifesini yüklenmiş olur.

TEKBİR

Tekbir: «Allahu Ekber» “Allah her şeyden büyüktür” dediğin zaman kalbin dilini yalanlamasın. Eğer gönlünde Allahu Teâlâ'dan büyük bir şey kabul ediyorsan, her ne kadar sözün doğru olsa bile Allahu Teâlâ senin yalancılığına şahadet eder. Nitekim münafıkların, kalpleri dillerini tekzip ederken dillerinde «Biz senin Resûlullah olduğuna şahadet ederiz» dediklerinde baştan, Allahu Teâlâ, Peygamber Efendimizin, Allah'ın Resulü olduğunu bizzat kendisi şahadet ettikten sonra, samimi olmayıp şahadet tesmiye ettikleri ve kalplerinin lisanlarını yalanlamalarını tekzip etmiş ve kendilerinin yalancı olduklarına şahadet etmiştir. Eğer kendi arzu ve isteklerin, Allahu Teâlâ'nın emirleri üzerine sana galebe çalmışsa, sen Allah'tan çok nefsine itaat ediyor, onu büyültmüş oluyorsun, o zaman senin «Allahu Ekber» sözünün kuru bir laftan ibaret kalmasından korkulur. O zaman kalp, lisandan ayrılmış olur. Eğer bu halden tövbe edilmez ve Allah'tan afv ve mağfiret talep edilmezse, neticede Allah'ın afvı erişmezse cidden tehlikeli olur.

İstiftah Duası: Duanın ilk cümlesi; “Sübhânekellâhümme ve bi hamdik, ve tebârekesmük, ve teâlâ ceddük ve lâ ilâhe ğayruk.” Manası: Ey Allahım! Sana layık olmayan şeylerden

senin pak olduğuna itikad eder, sana hamd ile başlar, seni hamd ile tesbih ederim. Senin güzel isimlerinin hayır ve bereketi çoktur. Senin büyüklüğün senden başkalarının büyüklüklerinin fevkinde(üstünde) dir. Senden başka ibadet edilecek bir ilah yoktur.”

Namaz kılan kişi, kıyam duruşu esnasında özellikle “Sübhanke” duasında Allah’ı sıfatlarının ve isimlerinin kusursuzluğu sebebiyle minnet ve övgü, takdir ve şükran içerisinde, “Allah’ı yaratılmışlara ait bütün eksikliklerden, hatalardan, zaaf içeren sıfatlardan tenzih ederim ve Allah’ı O’na lâıyk olmayan sıfatlardan, her türlü eksikliklerden ve zaafılardan istisna ederek tesbih ederim” demektedir. Böylece Allah’ın yaratılmışlara ait bütün eksikliklerden, hatalardan, noksan sıfatlardan, münezzeh olduğunun farkına varan kişi, Allah’ı kusursuz isim ve sıfatları vasıtasıyla tanıması mümkün olacaktır. Namaz kılan mümin, Allah’ın isim ve sıfatlarındaki kusursuzluğa karşın kendi hatalarını, eksiklerini, olumsuz karakter özelliklerini fark edecek ve hatalarını sorgulamaya başlayacaktır. Kendi hatalarını ve olumsuz, karakter özelliklerini idrak eden, onları sorgulamaya başlayan kişi aynı zamanda kendi benliğini oluşturan unsurların yani kendi duygularının, zihin yapısının, özlemlerinin, kişilik özelliklerinin de farkına varacaktır. Bu noktada namaz kılan kişi, kendi hatalarını, eksikliklerini ve olumsuz karakter özelliklerini fark etmekle kalmayacak; aynı zamanda hatalarını, eksiklerini, olumsuz karakter özelliklerini ortadan kaldıracak eşsiz yetenek, kapasite ve özellikler içerisinde yaratıldığını da idrak edebilecektir. Böylece kendini tanıma süreci başlamış olmaktadır.

Aynı zamanda bu söz, kıyamı, kuûdu, rızası, gazabı ve rağbeti dünya olup dünyalık için ölümden korkan kimselerden sâdır olursa, hallerine uymamış olur.

«Euzu billahi mine’ş-şeytanir’r-racîm/Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınırım» dediğin zaman bilmiş ol ki o (şeytan), senin Allah’a secde ederek Allah ile münacaatını kışkandığı için kalbini Allah’tan ayırmaya çalışan en büyük düşmanıdır. Hâlbuki o bir kere secde etmemekle lanete müstahak olmuştur. Onun şerrinden senin Allah’a sığınman ise, onun arzusuna uymamak ve Allah’ın emrini yerine getirmekle mümkündür. Yoksa yalnız “Euzu”yu çekmekle mümkün değildir. Düşünsene, bir insana parçalamak için yırtıcı hayvanlar veya öldürmek için düşmanı hücum ettiği zaman, o insan ben sizin şerrinizden korunmak için şu kaleye iltica ederim dese, sonra da kalkıp kaleye sığınmasa, yalnız bu sözüyle kendisini kurtarabilir mi? İşte Rahman’ın sevmediği ve şeytanın sevdiği şehvetlerinin peşinden gidenler de aynı durumdadırlar. Yalnız “Eûzu” onlara bir kâr sağlamaz. Sözüň şeytanın şerrinden korunmak için Allah’ın kalesine girmeye olan azmin ile birleşsin. Allah’ın kalesi ise, «La ilahe illallah» kelime-i tevhididir. Nitekim Peygamber Efendimizin haber verdikleri bir hadis-i kudsî’de Allahu Teâlâ; «La ilahe illallah” benim kalemdir. Kaleme giren kimse azaptan emin olur» buyurmuştur.

Kelime-i tevhid kalesine giren, Allahu Teâlâ’dan başka mabudu olmayan kimsedir. Fakat heva-i nefsin ilah edinenler ise Allahu Teâlâ’nın kalesinde değil, şeytanın çölündedirler.

Şüphesiz şeytanın bir çok değişik hilesi vardır. Hatta bazıları, okuduğunu düşünüp anlamaktan alıkoymak için, namazda iyi işler ve ahiret düşüncesiyle de insanı meşgul etmeye çalışır. Yine bilmiş ol ki okuduğunu dinleyip anlamaktan seri alıkoyan her şey, şeytanın vesvesesidir. Çünkü gaye yalnız dili oynatmak değil, asıl maksat okuduğunu anlamaktır.

Kıraat: Kur’ân okumakta, insanlar üçe ayrılır:

Dili hareket eder, fakat neler dediğinden kalbinin haberi bile olmaz.

— Başkasından duyup dinler gibi dilinin okuduğunu kalbi dinler ve anlar. İşte bunlar eshab-ı yemin, sağcılar [bugünkü mânâda değildir] yani iyiler derecesidir.

— Kalpleri dillerine değil, dilleri kalplerine tâbi ve ona tercüman olur. Bu da Allah’a yakın olanların makamıdır. Binaenaleyh lisanın kalbe hocalık etmesiyle, kalbin emrinde olmak suretiyle kalbe tercümanlık etmesi arasındaki fark cidden büyüktür.

Mânâlarının tafsilatına gelince: «Bismillâhırrahmânırrahim» dediğin zaman, teberrüken Allah’ın kelamına Allah’ın adıyla başlamayı niyet et. Her şey Allah’tandır mânâsında olduğunu anla ve buradaki isimden maksadın Allah’ın tam kendisi olduğunu bil. Her şeyin Allahu Teâlâ’dan olduğunu bildikten sonra elbette hamd u sena da O’na olur. Bunun için «Elhamdülillah» dersin. Bunun mânâsı, “Şükür Allah’a mahsustur. Çünkü bütün nimetler ondandır” demektir. Kim ki bir nimeti Allahu Teâlâ’dan başka kimselerden bilir, yahut da Allah’tan başkasına şükür kastederse, bu başkasına iltifatı nisbetinde Besmele ve hamdde noksanı vardır. «Er-Rahmânırrahîm» dediğin zaman, rahmetinin şümülünü anlayıp ümidinin çoğalması için, O’nun her nevi lütfü in’amını hatırla. Sonra «Mâlikî yevmi’-d-dîn/Din gününün sahibi, hâkim-i mutlakı» demekle de mâlikîyet yalnız O’nun olduğunu ifade etmekle azametini düşün ve mâlikî bulunduğunu hesap ve ceza gününün dehşetini hatırlayarak O’ndan kork. Sonra «İyyâke na’badü/ancak sana ibadet ve kulluk ederiz» demekle de ihlasını tazele. Sonra «Ve iyyâke nesta’îyn/ancak senden yardım dileriz» demekle de her yönden aczini, ihtiyacını, kuvvet ve kudret sahibi olmadığını itiraf eyle ve yapmaya

muvaffak olduğun taat ve ibadetleri O'ndan bil. O'na minnet ve şükret. Allah esirgesin, eğer seni O'na kulluktan mahrum etseydi; o zaman Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytanlar ile beraber olacağını düşün.

Euzu Besmele ve hamdelerin mânâsını anladıktan ve ihtiyacını açıklayıp O'nun yardımına muhtaç olduğunu ifade ettikten sonra gayene geç. İsteyeceğini açıkla, ancak lüzumsuz şeyler değil, en mühim ihtiyacını istemek üzere «İhdina's-Sırata'l-müstakıym/Bizi doğru yola hidayet eyle» bizi rızana ulaştıracak ve civarına (rızasına) iletecek yola hidayet eyle, de. Ve bunu «Sıratâllezîyne en'amte 'aleyhim/İn'am ettiğin (iyi) kimselerin yoluna, yani hidayet nimetini verdiğin, peygamber, sıddıklar, şehitler ve salihler yoluna hidayet et», «Gayri'l-mağduubi'aleyhim veledaallin/Kendilerine gadab edilen kâfirlerin, yolunu sapıtanların/Yahudi, Hristiyan ve sâbülerin (yıldız ve puta tapanlar) yoluna değil» demekle de bu isteği genişçe açıkla. Sonra bu dileklerinin kabulü için «Amin» de.

Fatiha'yı bu mânâda okuduğun zaman umulur ki, Peygamber Efendimizin haber verdiği hadis-i kudsîde Allahu Teâlâ'nın; «Namazı benim ile kulum arasında ikiye böldüm, yarısı benim yarısı onundur. Kulum için istediği vardır. Kul «Elham-düllillâhi Rabbi'l-âlemîn» dediği zaman, Allahu Teâlâ kulum bana hamdetti ve beni övdü (işte «Semiallahu limen hamideh» sözünün mânâsı da budur)» buyurduğu kimselerden olursun, Eğer namaz kılmakta Allahu Teâlâ'nın zikrinden başka bir kârın olmasa bile bu kadarı ganimet olmak için sana yeter de artar, nerede kaldı ki üstelik fazilet ve sevabını ummaktasın.

Okuduğun her sûre ve ayeti böylece anlaman lazımdır. Sakın emrinden, nehyinden, vaadinden mev'iza ve peygamberlerin haberlerinden, zikredilen minnet ve ihsanından gafil olma.

Bunların ayrı ayrı hakları vardır. Vaadin hakkı rica, vaîdin hakkı korku, emir ile nehyin hakkı fiil veya terkine azim, vaazların hakkı ders almak, minnetin hakkı şükretmek, enbiya haberlerinin hakkı da onlardan ibret almaktır.

Rivayet olundu ki Zürrare İbn Evfâ Kur'ân-ı Kerim'i okurken; «Sûr'a üflendiği zaman» (Müddessir, 74/8) ayetini okurken öldü (Şüphesiz mânâsının kalbi üzerindeki tesiri ölümüne sebep olmuştur).

İbrahim-i Nehaî, Allahu Teâlâ'nın; «Gök yarıldığı zaman» (İnşikak, 84/1) âyetini duyduğu zaman vücudu zangır zangır titrerdi.

Abdullah İbn Vakid diyor ki; Abdullah İbn Ömer (dedesidir) namaz kılarken ateş üzerindeki tava gibi yanardı. Elbette efendisinin vaad ve vaîdi ile yanmak hakkıdır. Çünkü Cebbar ve Kahhar olan Allah huzurunda günahkâr ve zelil bir kuldur. O, bu mânâları düşündüğü için bu vaziyeti alırdı. Binaenaleyh bu mânâlar insanların anlayış derecelerine göre değişir. İnsanların anlayışları da kalbin cilası ve ilmin çokluğu nisbetinde artar. Bu dereceler sayılamayacak kadar çoktur. Namaz kalplerin anahtarıdır. Kelimelerin esrarı orada çözülür. Kıraat da böyle olduğu gibi, namazdaki zikir ve tesbihlerin hakkı da budur.

Sonra mânâsı üzerinde düşünebilmek için ayetleri, birbirine katmayarak ağır ağır ve tam bir huşu içinde okur. Rahmet, azap, vaad, vaîd (müjde ve korkutmak), hamd ve ta'zîm ayetlerinde nağmesini -sesini- değiştirir (mesela rahmet) ayeti gelince, sesini yükselterek O'na rağbetini, azap ayeti gelince, sesini alçaltarak O'ndan korktuğunu, tesbih, ta'zîm ve hamd ayetleri geldiğinde de hamd ve ta'zimin ifadesini kıraatinde göstermiş olur. İbrahim-i Nehaî, namaz kılarken: «Allah, hiçbir evlat itti haz

etmedi ve beraberinde bir tanrı da yoktur» (Müminûn, 23/91) gibi ayetleri okuduğu zaman, şan-ı ulûhiyete yakışmayan bu gibi vasıflar, her ne kadar red ve inkâr mahiyetinde olsa da haya edercesine sesini alçaltarak okurdu. Rivayet olundu ki kıyamet günü Kur'ân okuyucusuna; "Dünyada harfler üzerinde durup ağır ağır okuduğun gibi, burada da oku" denir.

Namazda sükûnet ile ayakta durmak, kalbin tam bir sükûnet vasfı içinde (mâsivâdan kesilerek) Allah'a bağlandığının bir delilidir. Peygamber Efendimiz bir mübarek hadisinde; «Şüphesiz namaz kılan, sağa sola iltifat etmediği müddetçe Allahu Teâlâ da ona iltifat eder» der.²²²

Baş ve gözünü sağa, sola meylettirip bakmaktan koruyacağı gibi sırrını (kalbinin en derin köşesini) de namazın haricindeki şeyleri düşünmekten muhafaza edecektir. Hatırına başka bir şey geldiği anda, Allahu Teâlâ'nın buna muttali olduğunu ve gafletle münacatın yapılmayacağını düşünmek suretiyle kalbin huşuunu sağlamaya çalışmalıdır. Huşuun fayda vermesi için içten ve dıştan olması şarttır. Zaten içinde huşuu olursa azalarında da tecelli eder. Nitekim namazda sakalıyla oynayan bir kimse hakkında Peygamber Efendimiz; «İşte şu adamın eğer kalbinde huşu olsaydı azalarında da huşu olurdu» buyurmuştur.

Çünkü ayak başa tâbi, beden azaları kalbin emrindedir. Bunun için Peygamber Efendimiz: «Allah'ım, çobanı ve güttüklerini, yani kalbi ve emrinde olan azaları sen ıslah eyle» diye dua buyurmuştur.

222 Ebû Dâvûd, Neseî; Ebû Zcrr'den. Namazda sağa sola iltifatın fıkıh hükmü: Göğsünü kıbleden çevirirse bi'1-ittifak namaz bozulur. Şâfiî'ye göre namazda bir iki harfi belli olmayan gülmek, parmak çılatmak ve yüzünü çevirmek kerahet-i tenzihiye ile mekruhtur. Hâlbuki Hanefî'ye göre ses duyulacak kadar gülmek namazı bozar. Yalnız gözünün secde mahallinden başka yerlere bakması, huzura mâni ise de namaza mâni değildir.

Hazret-i Ebû Bekr es-Sıddîk (R.A.) namazında direk gibi hareketsiz, Abdullah İbn Zübeyr ise kamyş gibi dururdu. Hatta bazıları, rükûlarında öyle hareketsiz bulunurlardı ki, cansızmış gibi serçe kuşları sırtlarına konardı. Dünya ricalinin huzurunda böyle bulunmak tabiat iktizası iken bilenler için, melikler Melikin huzurunda böyle bulunmak gerekmez mi? Başkalarının huzurunda huşu ve saygı içinde bulunup da huzur-ı İlahî’de huşu göstermemek, O’nun azametini bilmekteki kusurdan neş’et eder. İkrime²²³, Allahu Teâlâ’nın; «O Allah ki (gece teheccüde) kalktığını ve namazlardaki kıyam, rükû ve sücûdunu da görür» (Şûra, 42/218) ayet-i celîlesindeki takallübden murad, kıyam, rükû, sücûd ve teşehhüddür, demiştir.

RÜKÛ VE SÜCÛDDA RİAYET EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Rükû ve sucudagiderken Peygamberimizin sünnetine uyarak niyeti tazelemeli ve Allah’tan afv ve mağfiret dilemek üzere tekbiri tekrarlamalı. Yani «Allahu Ekber» demelidir. Rükûda da aynı tevazuu göstererek huşûu tazelemeli ve kalbi yumuşatmaya çalışmalıdır. Ve tekrar tekrar «Subhâne Rabbiye’azîm» demekle Rabbinin azametini kalbinde ve lisanında yerleştirmeye çalışmalı ve rahmetini ummak üzere «Semiallahu limen hamideh/ Allah kendisine şükür edene icabet eder» diyerek rükûdan doğrulmalıdır. Sonra ziyadeyi iktiza eden şükrün eşi olarak «Rabbena lekel hamd» söylenmelidir. Daha sonra secdeye kapanmalı, burada en şerefli âzası olan yüzünü ayak altında çiğnemenen toprak üzerine yere koymalıdır. Çünkü topraktan

223 Abdullah İbn Abbas’ın azatlısıdır. O kapıda, Abdullah içinde fetva verirlerdi. Ta-biî’n ve sâkatdan olup tefsirde en yüksek bir âlim idi (Hicri 105’te daha birçok ilim adamları ile aynı günde ölmüştür).

yaratıldık ve yine oraya döneceğiz. Bu anda da Allahu Teâlâ'nın büyüklüğünü yeniden hatırlayarak «Subhâne Rabbiye'l-âlâ» demeli ve bunu tekrar ile davayı kuvvetlendirmelidir, çünkü bir keresi zayıftır. İlahî azamet kalpte yerleşip gönül yumuşayınca da, Allahu Teâlâ'nın rahmet edeceğine emin olmalıdır; çünkü İlahî Rahmet, mütekebbirlere değil, mütevazı olanlarıdır.

Sonra «Allahu Ekber» diyerek secdeden başı kaldırmalı ve oturmalı, otururken «Rabbiğfir verham ve tecavez amma ta'lem» demeli veya dilediğimiz duayı okumalıyız.²²⁴ Sonra aynı mütevazı şekilde ikinci secdeyi tekrarlamalıyız.

TEŞEHHÜTTE RİÂYET EDİLECEK HUSUSLAR

(İkinci rekâtı da böyle kıldıktan) sonra Allah'ın huzurunda olduğunu düşünerek edepli bir şekilde otur ve Et-Tehiyyât'ın mânâsı olan mülk, temiz ahlak ve salavatın Allah'a ait ve O'na mahsus olduğunu, kalbinden inanarak dilin ile oku. Peygamber Efendimizi kalbinde düşünerek ona selam ver ve onun daha mükemmel bir şekilde sana selam vereceğine inan. Sonra sana ve bütün salihlere de selam ve buna mukabil bütün salihler sayısınca Allah-u Teâlâ'nın da sana selam vereceğini yani rahmet edeceğini düşün. Sonra Allah-u Teâlâ'nın birliğine ve Peygamberin nübüvvetine şahadet et.

Selam vereceğin teşehhütte Salli ve Bârik okuduktan sonra huşu ve huzur içinde kabulünü umarak, fıkıh kitaplarında tavsiye edilen duaları oku; anne, babanı ve diğer müminleri de duadan unutma.

Selam verdiğin zaman hazırda bulunanlara ve meleklerle selam vermeyi ve namazı sona erdirdiğini niyet etmelisin.

224 İki secde arasındaki oturuşta Hanefiler bir şey okumaz.

Ayrıca Allahu Teâlâ'nın fazlıyla bu ibadeti yapmaya muvaffak olduğunu bilerek O'na şükretmeyi ve bu namazı son namaz olup belki gelecek vaktine kavuşamayacağını hatırlayarak gizli ve aşikâr kusurundan dolayı namazının kabul olmayıp red ve iade edileceği korkusunu içinde taşı. Nitekim Peygamber Efendimiz kendisinden vasiyet isteyene; «Kabilesine veda eden kimse gibi namaz kıl» buyurmuştur. Bununla beraber namazını Allahu Teala'nın fazl-ı keremiyle kabul edeceğini de ümit et.

Yahya İbn Visab namaz kıldıktan sonra adeta namazda imiş gibi bir saat dururdu. İbrahim-i Nehâi namazdan sonra bir saat hasta gibi dururdu. İşte bu, namazında huşu edip namazlarını muhafaza ve kullukta güçlerinin yettiği kadar münacatta bulunan kimselerin kılacağı namazdır. İnsan kıldığı namaza bakmalı. Böyle kılabildiğine sevinmeli, kılamadığına dövünmeli ve böyle kılmaya gayret etmelidir. Gaflet ile kılınan namazlar ise tehlikelidir. Bununla beraber Allah'ın fazl-u kereminden, geniş ve şümüllü olan rahmetinden ümit kesmeyiz. Biz acziyetimizi itiraf ederek kusur ve noksanlar ile yaptığımız ibadetleri fazl-ı keremiyle kabul buyurmasını O'ndan dileriz.

NAMAZDA HUŞUUN NETİCESİ

Bilmiş ol ki, anlattığımız şekilde huşu, ta' zîm ve haya gibi namazın manevi yapısına, şartlarına riayet ederek yalnız Allah rızası için kılınan namazlar, ilahi nurların kalpte parlamasını sağlar. Yer ve göklerin inceliklerini, Allah'ın kainattaki sonsuz mucizelerini gören ve bunların sırlarını keşfeden Allah velileri, bu mertebeye ancak namazda ve hassaten secdede ulaşabilirler. Zira kulun, Allah'a en yakın olduğu, secde

halidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de; «Secde et, yaklaş» (Alak, 96/19) buyrulmuştur.

Şüphesiz Allah'a yakınlık, namazdaki ihlas nisbetindedir. Bu da kuvvet, zafiyet, azlık, çokluk, aşikârelik ve gizlilik bakımından derecelere ayrılır. Hatta bazılarına, eşya olduğu gibi keşfedilir. Bazılarına bir misal ile açıklanır. Nitekim bazı kimselere dünya leş suretinde, şeytan ise karşısında oturup insanları leşe davet eden köpek suretinde gösterilmiştir. Yine bunun gibi bazılarına Allah-u Teâlâ'nın sıfatı, bazılarına ef'âli, diğer bazılarına muamele ilminin incelikleri tecelli eder. Bu mânâların muayyen zamanlarda tahakkuku için sayılamayacak kadar gizli sebepler vardır. Bunların en kuvvetlisi himmet, yani bütün mevcudiyetiyle Allah'a yönelmektir. Çünkü kalp muayyen bir şeye bağlanırsa o şey ona daha kolay keşfedilir. Vakta ki bu anlattıklarımız ancak parlak ve cilalanmış aynada, yani tasfiye edilmiş ve temizlenmiş kalpte görülebilir, aynaların yani kalplerin hepsi de paslanıp, isyan sebebiyle kirlenmiş olduklarından, anlattığımız bu keşif ve kerametler, basiret dediğimiz kalp gözü olan ibadet ile cilalanmış herkeste bulunabilir. Hâşâ Allah-u Teâlâ'nın esirgediğinden değil, belki isyanla kirlenmiş kalpler bu hidayetden mahrum olduklarından hemen kerameti inkâra kalkışır. Zira görmediği şeyi inkâra kalkışmak insan fitratının iktizasıdır. Hatta rahm-ı mâderdeki çocuğa akıl verilse idi, dışarıdaki geniş âlemdeki insanın varlığını inkâra kalkıştırdı. Eğer küçük çocuğun aklı olsa, büyüklerin keşfettiği birçok şeyleri yine inkâr ederdi. Her derecede insan böyledir. Mutlaka kendisinin anlayamayacağı ve bir üst derecenin anladığı şeyleri inkâr eder. (Şüphesiz bu doğru bir şey değildir).

İşte buradaki gök kapılarının açılması ve Allah-u Teâlâ'nın muvacehesi, yukarıda anlattığımız keşif ve kerametten kinayedir.

Tevrat'ta şöyle yazar; "Ey âdemoğlu; huzurumda namaz kılıp ağlamaktan üşenme. Zira ben, senin kalbine yaklaşan ve gıyaben nurumu müşahade ettiğin bir Allahım." İşte namaz kılan zatın kalbindeki manevi atmosfer, yumuşaklık ve göz yaşı Allah-u Teala'nın kalbe yaklaşmasındandır. Bu yakınlık mesafe yakınlığı olmadığına göre perdeyi kaldırmakla, rahmet ve hidayet yakınlığından başka bir şey değildir. Denildi ki, kıyam, kuûd, rûku ve sücûdu bir araya topladığı için iki rekât namaz kılan bir kula her safında on bin melek bulunan on saf melek ona hayran olur. Allah-u Teâlâ yüz bin meleğe de mübâhat eder, çünkü Allah-u Teala bu ibadetleri kırk bin meleğe bölmüştür. Bir kısmı kıyamete kadar yalnız kıyamda, diğer bir kısmı yalnız secdededir. Kıyamete kadar, rükû ve sücûd edenler de böyledir. Görülüyor ki Allah-u Teâlâ'nın meleklerle nasip ettiği yakınlık ve rütbe sabittir, değişmez, ne artar, ne de eksilir. Bunun için Kur'ân-ı Kerim'de buyruluyor; «Bizden ise her birimiz için muayyen bir makam vardır» (Saffât, 164).

İnsan, terakki bakımından meleklerden ayrılmıştır. O, durmadan yükselir ve derece derece Allah'a yaklaşır. Fakat meleklerle bu terakki kapısı kapalıdır. Onların ancak muayyen rütbeleri ve meşgul olduğu ibadetler vardır. Ondan ayrılıp başkasına geçemez ve ibadetten de asla usanmazlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de buyruluyor; «O'nun huzurundakiler, O'na ibadetten ne çekinirler ve ne de yorgunluk duyarlar. Gece gündüz usanmadan O'nu tesbih ederler» (Enbiyâ; 19, 20).

Yüksek derecelerin anahtarı namazdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de buyruluyor: «Mü'minler saadete ermişlerdir. Onlar namazda huşu içindedirler» (Mü'minûn, 1,2).

Allahu Teâlâ onları imandan sonra huşu ile kıldıkları namazları ile övmüştür. Sonra yine felaha, kurtuluşa vasıflarını

namaz ile bitirerek: «Ve onlar ki namazları üzerinde muhafızlık eder, zamanında kılarlar» (Müminûn, 9). Sonra bu sıfatların neticesi olarak buyruluyor: «İşte Firdevs Cenneti'ne vâris olan ancak onlardır ve onlar ebedi olarak oradadırlar» (Müminûn, 10, 11). Evvela felah ile, sonra da Cennet-i Firdevs'e varis olmakla onları vasıflandırmıştır. Gaflet ile kılınan namazın ve gaflet ile okunan Kur'ân'ın bu dereceleri sağlayacağına hiç ihtimal veremem. Bunun için bunların karşılığında Allahu Teâlâ: «Sizi Cehenneme sevk eden nedir? Namaz kılanlardan değildik derler» (Müddessir; 42,43).

Nur-ı İlahî'yi müşahede edip Allah'a yaklaşıp ve Firdevs'e varis olacaklar, ancak namaz kılanlardır.

Bizleri de bu gibilerden yapmasını, sözü doğru, fakat işi eğri olanlardan yapmamasını Cenâb-ı Allah'tan dileriz. İhsanı kadîm ve lütf u keremi nihayetsiz olan O'dur. Salât ve selam O'nun Habib-i Ekremi üzerine olsun.

HUŞU İLE NAMAZ KILANLARIN DURUMLARI, HUŞÛUN KAYNAĞI ve BULUNDUĞU YER

Hiç şüphesiz huşu; imanın meyvesi, özü ve Allah-u Teala'nın azametini ve kendi kusurunu anlamının bir sonucudur. Bunu anlayan, namazda, namaz haricinde, yalnızken, hatta ayakyolunda bile huşudan ayrılmaz. Çünkü huşu, nerede olursan ol, Allah-u Teâlâ'nın sana muttali olduğunu ve onun azametini ve kendi kusurlarını bilmeyi gerekli kılar. Asıl huşu bu bilgilerden doğar, bunun için huşu yalnız namaza bağlı değildir.

Rebî' İbn Heysem gözünü o derece korur ve etrafına bakmazdı ki bazıları onu kör bile zannetmişlerdir. Yirmi sene İbn Mesud ile düşer kalkardı. Hatta İbn Mesud'un cariyesi onu

görünce, İbn Mesud'a, "Kör dostun geliyor" derdi. İbn Mesud da onun bu sözüne gülerdi çünkü onu içeri almak için kapıyı açtığı zaman gözlerini kapamış ve başını yere eğmiş görürdü. İbn Mesud ona bakınca: «Tevazu ile yalvaranları müjdele» (Hacc, 34) ayetini okur, "Vallahi Peygamber Efendimiz seni görse sevinirdi" (diğer rivayette seni severdi, diğer rivayette de gülerdi) derdi.

Bir gün İbn Mesud ile demirciler çarşısına gitti, orada körüklerin üfürölüp ateşlerin alevlendiğini görünce Cehennem ateşini hatırlayarak düşüp bayıldı. İbn Mesud namaz vaktine kadar başı ucunda beklediyse de ayılmadığını görünce onu arkasına alarak evine getirdi. Tam 24 saat baygın kaldı, bu suretle beş vakit namazı kayboldu. Başından ayrılmayan İbn Mesud "İşte Allah'tan böyle korkulur" demiştir. Yine bu zat: "Bütün namazlarımda, okuduğumdan başka bir şey düşünmem" demiştir.

Amr İbn Abdullah da huşu ile namaz kılanlardan birisidir. Hatta kendisi namaza durduğu zaman kızı evde tef çalıp kadınlar ile konuştuğu halde kendisinin haberi olmazdı. "Namazda aklına bir şey gelir mi?" diye sorarlara, "Evet, Allah huzurunda muhasebe göreceğim gün ile Cennetlik veya Cehennemlik olacağım korkusu" diye cevap vermiştir. "Bizim hatırıma gelen dünya işlerinden, sizin aklınıza hiçbir şey gelir mi? Namazda benim aklıma öyle bir şey gelmeden ise süngülerin bana uzanması benim için daha sevimlidir" demiştir. Yine bu zat, "Eğer aradan perde kalksa bile benim yakınimde bir değişiklik olmaz" demiştir.

Müslim İbn Yesar da bunlardan biridir. Namaz kılariken caminin yıkılan direğinden haberi olmadığını yukarıda söylemiştik. Basra camilerinden birinde namaz kılariken bir direk, onun arka tarafına yıkıldı ve bir kubbe çöktü. Bu büyük

gürültüyü duyanlar camiye koştu, onun bir direk gibi namaz kıldığını gördüler, selam verdikten sonra, geçmiş olsun, diyenlere “Ne oldu?” diye sorunca, “Bu yıkılmış direği görmüyor musun?” dediler.

“Ne zaman yıkıldı?” “Şimdi namaz kılarken, az kaldı üzerine yıkılacaktı” dediklerinde de “Benim bundan haberim yok” demiştir.

Bazı kimseler (mesela Urve İbn Zübeyr) namazını bozacak şekilde ayağını haşerat ısırdığı halde namazını bozmamıştır. Yine Urve İbn Zübeyr’in ayağını ameliyat etmek icabetti, fakat mümkün olmadı. Bu adam namaza durdu mu, daha bir şeyden haberi olmaz dediler ve hakikaten namazda iken ayağını ameliyat ettiler de kendisinin hiç haberi olmadı.

Diğer bazıları; namaz ahiret işidir, oraya giren dünya ile alakasını keser demişlerdir. Yine bir zata, “Namazda iken aklına başka bir şey gelir mi?” diye sormaları üzerine “Değil namazda, namaz haricinde bile aklımdan Allah’tan başka bir şey geçmez” diye cevap vermiştir. Yine bazılarına bu şekilde sorulduğunda “Namazdan daha çok sevdiğim bir şey yok ki; namazda onu hatırlayayım.”

Ebû’d-Derdâ (RA) “Dünya meşgalesini bitirip huzur içinde namaza başlamak, kişinin dinde bilgi sahibi oluşundandır” demiştir.

Hatta bazıları vesvese korkusuyla namazı kısa keserlerdi. Ammâr İbn Yasir bir defa namazı acele kılınca, “Niçin acele ettin?” diye kendisine sorduklarında: “Farzlarımdan eksik bıraktım mı?” diye sordu. “Hayır!” dediler. Bunun üzerine “Ben şeytanın vesvesesini kesmek için acele ettim” dedi. Zira Peygamber Efendimiz; «Çok namaz kılanlar var ki, ancak namazının yarısı,

üçte biri, dörtte biri, beşte biri, altıda biri, hatta ancak onda biri kendisi için yazılır» buyurmuştur.

Yine Ammâr, “Kişiye namazından ancak aklı başında iken kıldığını yazılır” demiştir. Denildi ki (Aşere-i Mübeşşere’den olan) Talha, Zübeyr ve bir kısım sahabe namazı hafif (acele) kılarlardı. Sebebini kendilerinden sorduklarında; “Şeytanın vesvesesini kesmek için namazı fazla uzatmayınız” derlerdi.

Rivayet olundu ki, Ömer İbn Hattâb (RA) minberde iken, “Kul Müslüman olmasına rağmen Allah için kâmil bir namaz kılamadan saçını, sakalını abartabilir” demiştir. “Bu nasıl olur?” sorusuna cevaben de “Huzur ve huşûa riayet etmez de ondan” demiştir.

Ebû'l-Âliye'ye Allahu Teâlâ'nın; «Onlar ki kıldıkları namazdan habersizdirler. Onda sehiv ederler» (Maun, 5) ayetinden kimin kastedildiği sorulunca, “Kaç rekât kıldığını bilmeyenlerdir” diye cevap vermiştir. Hasan-ı Basrî ise “Unutup namaz vaktini geçirenlerdir” der. Diğerleri; “Vaktinde kıldım diye sevinmeyenler, vakti geçirdim diye üzülmeyenlerdir” diye cevap vermişlerdir.

Bilmiş ol ki namazın bazısı hesap edilir ve yazılır, diğer bazıları ise yazılmaz. Nitekim haberler de buna delalet etmektedir. Her ne kadar fakihler, namaz bölünmez, derlerse de hüküm böyledir. Fakihlerin bu sözlerinin yukarıda anlattığımız gibi başka mânâsı vardır. Hadisler mânâyâ delalet etmektedir. Nitekim hadiste: «Farzların noksanları, nafileler ile tamamlanır» buyrulmuştur.

Yine haberde geldiğine göre, İsa Aleyhisselam buyuruyor ki Allahu Teâlâ: «Kulum farzlar ile ancak azabımdan korunur ve nafileler ile de bana yaklaşır» buyurmuştur.

Rivayet olundu ki «Peygamber Efendimiz kıldığı bir namazda bir ayet atlamıştı. Namazdan çıkınca, “Ne okudum?” diye sordu ve herkes sükût etti, kimse bilemedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, Ubey İbn Kâb’ a sordu. Ubey falan sûreyi okudun ve falan ayeti atladın, ayet mensuh mu oldu, yoksa kaldırıldı mı bilemedik, dedi. Peygamber Efendimiz: “Senin aklın başında, sen bildin ya Ubey!” dedi. Sonra diğerlerine dönerek: “Ne oluyor? Bir kavim ki namaza hazırlanır, saflarını düzeltirler de Peygamberleri önlerinde okuduğu halde onlara Allah’ın kitabından ne okuduğunu bilmezler”. İşte İsrailoğulları da böyle yaptı ve Allah-u Teâlâ Peygamberlerine vahyetti ki “Ümmetine söyle, bedenleriniz ile hazırlanır ve dilleriniz ile okursunuz fakat kalpleriniz başka tarafta, bu yaptığınız batıldır”» buyurmuştur. Bu hadis namazda sûreyi okumakta, imamı dinleyip anlamamanın kifayet edeceğine bir delildir.

Bazıları, “Bir kişi secde eder de Allah’a yaklaştığını zanneder. Hâlbuki öyle günah kazanır ki; eğer o günah, bulunduğu şehir halkına taksim edilse, hepsini helake götürürdü” demişlerdir. “Bu nasıl olur?” sorusuna cevap olarak da; “Secde ettiği halde kalbi, nefsi hevasının peşinde olup, boş şeylere kapılmış olan kimsedir” diye cevap vermiştir. İşte huşu ile namaz kılanların hali... Bütün bu haber ve hikâyeler, huzur ve huşûun namazda asıl olduğunu ve gafletle yapılan hareketlerin faydasının az olduğunu bize göstermektedir. Hakikati ancak Allah bilir (Allahu Teâlâ’dan hüsn-i tevfik dileriz).

a. Sübhaneke Duası

Namaz kılan kişi, Allah’ı hamd ile tesbih ve tenzih ederek başlar.⁶⁹ Allah’ı tesbih etme, “O’nu yaratılmışlara ait bütün eksikliklerden, hatalardan ve noksan sıfatlardan tenzih etmek” anlamını taşır.

Aynı zamanda her canlı Allah'ı tesbih eder, yani O'nu hatırlar, anar, hal dilleriyle O'nu yüceltirler. Ayrıca tesbih etme, yalvarma, "Sabah ve akşam (günün iki ucuna girdiğinizde) O'nu hamd ile tesbih edin." (İsra, 17/78) ayetinde ifade edildiği üzere namaz manasını da ifade etmektedir.

Bununla beraber Allah'ı tenzih etme; tüm varlık yok olma, ölme, sonlu olma sıfatlarını üzerinde taşıırken Hz. Allah'ın onlar gibi olmadığını, onların bu sıfatlarından münezzehtir olduğunu ifade ederek Yüce Allah'ı tüm varlık âleminin özelliklerinden istisna etmek; Allah'ı O'na yakışmayacak sıfatlardan, eş ve çocuk edinmekten, her türlü kötü şeyden uzak bilmek; Allah'a itaat ve bağlılığa hızla, üşenmeden koşmak; Allah'ın mislinin, ortağının, zıddının, benzerinin bulunmasından uzak olması; Allah'ın kendisi için kullanılmasından hoşnut olduğu ve O'nun kendisi için tavsiye ettiği sözler ve sıfatlar" anlamlarını ifade etmektedir. Ayrıca "Sübhan" kavramı, "O'nun lâıyk olmayan isim ve sıfatlardan uzak olduğunu ifade etmek için kullanılan ve sadece O'na ait olan özel bir isim" anlamını taşımaktadır.

Namaz kılan kişi, Allah'ı yaratılmışlara ait bütün eksikliklerden, hatalardan, noksan sıfatlardan tenzih etmesi, Allah'ı O'na lâıyk olmayan sıfatlardan ve her türlü kötü durum ve isimlerden istisna etmesine karşın kişi, kendi hatalarının, günahlarının, eksiklerinin; olumsuz psikolojik yapısının ve karakter özelliklerinin farkına varacaktır. Namaz kılan kişi, Allah'ın kusursuzluğuna rağmen kendi eksiklerinin, zaafının, olumsuz karakter özelliklerinin farkına varması neticesinde kişinin "kendini tanıma" süreci başlayacaktır.

Netice itibarıyla "Sübhan kavramı, tesbih ve takdisi" içermektedir. Yüce Allah'ın, eksikliğin kendisine ulaşmasından münezzehtir ve uzak olduğu anlamına gelmektedir. Bir başka

deyişle kutsiyetine zarar verecek, kendisine kötülüğün ulaşması imkânını varsaydıracak her şeyden mukaddes, yüce ve temiz olan anlamını ifade etmektedir.

KİŞİNİN KENDİNİ TANIMASININ RUHİ YÖNDEN MÜSBET SONUÇLARI

Namazda kişi, hesap gününün sahibinin Allah olduğu bilinciyle Fatıha suresinde, hesaba çekilmeden önce her namazda kendisini hesaba çeken bir anlayış içerisine girmektedir. Yine namaz ibadeti içerisinde kişi, Sübhaneke duasındaki ‘Sübhân’ ifadesi ile Allah’ın mükemmel sıfatlarını, kendi eksik, kısıtlı niteliklerinden uzak kılarak tenzih edecek; O’nun yüceliği karşısında kendi sınırlılık ve eksiklerinin farkına varacak ve böylece insan kendi sınırlılıklarını tanıma sürecinde O’nun mükemmel sıfatlarını kavrama yoluyla O’nun isim ve sıfatlarını kendi ahlâkında tatbik etmeye başladığı ölçüde kendini tanıma ve kendini geliştirme sürecinde hız kazandıracaktır.

Benlik, insanın kendini tanıma ve değerlendirme biçimi, kişiliği ile ilgili kanaatlerin toplamıdır. Bununla beraber benlik, kişinin belirli ve başkalarından ayrı kişi olma hâli olup, bir anlamda kimlik yaşantısı olan bir durum, aynı zamanda kendi varlığının farkında olması anlamını taşır. Buna bağlı olarak namaz ibadeti kişiyi, övgü duyguları içerisinde Allah’ı insana ait bütün eksik ve hatalardan karakter özelliklerden tenzih etmesi nedeniyle kişinin benlik bilinci olan kendini tanıması ve kendi varlığının farkında olması sürecini başlatır.

Nefs hakikati bilme gücüne yaklaştıkça yani kişi kendini tanıma sürecini yaşadıkça, Yüce Allah ile olan irtibatını artırır.

Bu durumdan iyi ahlâk doğar. Buna karşılık nefis olumsuz duygu, düşünce ve karakter özelliklerine yönelip bedensel

ilişkilerle irtibatını güçlendirirse, bu durumun sonucunda kötü ahlâk özellikleri doğacaktır.

Kişinin kendini tanınması, yaratıcısına en yakın halleri anlayıp müşahade etmesini gerektirir. Bununla ilgili : “Nefsini tanıyan, bilen, şüphesiz Rabbini de tanır.” sözünün anlamı da budur. Ayrıca bu durum, “nerede olursanız, o sizinle beraberdir” ayeti ile de açıklanabilir. Nefsini bilmek yani kendini tanımak, âlemlerin Rabbi Allah’ı bilmek ile mümkündür. Bunu mümkün kılan yegâne vasıta, ruhun ilâhî isim ve sıfatlara” ayna olmasıdır ki bunun neticesinde kişi en yüksek yaratılış fıtratının özelliklerini üzerinde barındırabilecek melekî sıfatlarını idrak edebilecektir.

Namaz ibadeti esnasında kişi, Rabbine olan tazim, saygı ve sevgi duygularını “Senin ismin çok mübarek ve şanın pek yücedir.” (Ve tebareke’smüke ve tealâ ceddüke) cümleleriyle ifade etmektedir.

Böylece namaz ibadetini yerine getiren kişi, “Yüceler yücesi Rabbinin ismini yücelt.” (A’lâ, 87/1-2) ayetindeki emre icabet etmektedir. Böylece namaz kılan kişi bu dua ve ayetin emri ile Rabbinin ismini, bu isimle başkasını isimlendirmekten tenzih ederek, Allah’ın ismini huşu, tazim, saygı ve sevgi niyeti ve üslubu olmaksızın gelişigüzel, saygısız bir şekilde söylemekten kaçınarak, Allah’ın kendisini bizlere tanıttığı isimleri ve sıfatları vasıtasıyla anarak tesbih edecektir.

Böylece namaz kılan kişi, sonsuz kudret sahibi Allah’ın kendisini vafedenlerin vafettiği, zikredenlerin zikrettiği bütün her şeyden daha üstün, daha yüce ve daha büyük olduğunu idrak edecektir. Bu idrak edişin neticesinde kişi Allah’a karşı olan saygı, tazim, sevgi, minnet, övgü ve şükran hislerini kuvvetlendirecek, bunun sonucunda kişi, Allah’a karşı duyduğu olumlu duygu,

düşünce ve davranışlarını O'nun rızası doğrultusunda ifa edecektir.

“Senden başka hiçbir ilâh yoktur.” (Velâ ilahe gayruk) ifadesiyle kişi, Allah'tan başka ibadet edilecek, hakiki anlamda dost olunabilecek, sığınılacak, yardım dilenebilecek hiçbir varlığın olmadığını farkına varır. Böylece Rabbinin, kendisinin güven, yardım, destek, huzur, dostluk, sevgi kaynağı olduğunu daha namazın başında fark eden kişi, Allah'a karşı güven ve sevgi duygularını geliştirecektir. Allah'tan başka hiçbir hakikî dostu, yardımcısı olmadığını, kendisine şartsız sevgi veren, hata ve günahlarına rağmen nimetini ikram eden tek merciin Allah olduğunu fark eden insanda, Allah'a karşı bir güven ve sevgi duygusu henüz namaza başladığı esnada oluşmaya başlayacaktır. Allah'a karşı güven duygusu hisseden insan kendine karşı da güven duymayı öğrenecektir. Böylece kişi kendi yeteneklerine, kapasitesine, aklına, duygularına, gücüne güvenebilecektir. Çünkü kendine sunulan nimetlerin sahibi Allah'tır. Tasarruf yetkisine sahip insan sınırsız bir güç tarafından verilen bu güç ve yetenekleri sınırlı bir varlık olsa da, Allah'a duyduğu güven sayesinde O'na dua edip yönelerek geliştirebilir. Kişinin yaratıcıya karşı duyduğu güven duygusunun neticesi olarak geliştirdiği özgüven duygusu ile beraber Allah'a güven duymayı öğrenen insan, diğer insanlara karşı da ilk defa Sübhaneke duasında güven, sevgi, saygı ve dayanışma hislerini duymaya başlayacaktır. Nitekim dinin ve dolayısıyla ibadetlerin en önemlilerinden sayılan namaz ibadetindeki Sübhaneke duası “Senden başka ilâh yoktur.”, Fatiha suresi “Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz.” ve en son olarak “Allah kendisine şükredenleri iştir.” duası ile kişi, Allah'a, bunun sonucu kendine ve insanlara güven duymaya başlayacaktır. Nitekim

din ve ibadetler, gencin kendine ve başkalarına güven duygusu kazanmasında, öncelikle birtakım değerlere bağlanmasında ve üstün olan bir varlığa inanma duygusu etrafında bütünleşmiş fertlerle kaynaşmasında çeşitli imkânlar sağlar.

b. Fatıha Suresi

“Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’adır.” (Elhamdü lillahi rabbi’l-âlemin)

Bu ifadede insan Allah’a karşı, Allah’ın terbiye edici, gözetici ve her şeyin sahibi olduğunu; kendisinin de O’nun bir kulu olduğunu şuuru içinde, “Allah benim Rabbimdir, beni O yarattı, bana her türlü nimeti O verdi, bütün varlığımı O’na borçluyum, beni koruyan, gözeten, sahip çıkan tek dost O’dur. Öyleyse O’na şükürümü, minnetimi, övgümü, takdirimi, sevgi ve saygı hislerimi sunmak durumundayım.” diyecektir. Böyle bir inançla namaz kılan kişi, kâinattaki yerini, hayata geliş amacını bir kez daha hisseder, anlam arayışını olumlu yönde tatmin etmenin huzurunu duyar.

Övgü, minnet, takdir, teşekkür ve sevgi duygularının sadece Allah’a lâıyk olduğunu ifade eden bir insan, kendisine verdiği nimetlerden dolayı sadece Allah’a şükran ve minnet duygularını sunacaktır. Böylece nimetlerin sahibinin Allah olduğunu fark eden fertler, kendilerine verilen nimetlerden dolayı kibre ve gurura kapılmayacaklardır. Allah’ın başka insanlara ikram ettiği nimetlere karşı ise övgü, minnet, takdir ve teşekkürün Allah’a sunulacağıının şuurunda olan namaz kılan bir kişi, başkasına verilen nimetlerden dolayı kıskançlık, kin ve nefret duygularından uzak durabilecektir. Nitekim kıskançlık duygusu korkunç bir kine neden olabilir. İnsanlar arasındaki sıcaklık-yakınlık eksikliği, rekabetçi ve tatminsiz bir ruhun kıskançlığa

neden olacağı açıktır. Bu noktada namaz ibadeti, insandaki övgü, minnet, takdir duygularının Allah'a sunulmasını dile getirmesiyle kin, nefret, kıskançlık ve kibir duygularını; minnet ve takdir edilme, sevgi duyulma duygularına dönüştürür.

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etme üç önemli anlamı kapsar:

- Yüce Allah'ın heybetini, mükemmelliğini, kusursuzluğunu övme, yüceltme.

- Kullarına sunduğu nimetler, iyilikler ve güzellik karşısında yüce yaratıcıyı övme.

- Kullarına bütün iyilik, güzellik ve nimetleri sağlayan yüce yaratıcıya şükran ve minnet duygularını sunma.

SONSÖZ

ÖNCEKİ BÜYÜKLERİMİZİN HEPSİ BEŞ VAKİT NAMAZI DOSDOĞRU KILMIŞLARDIR

Türkiye Müslümanlarının, çok sevdikleri, benimsedikleri, sık sık isimlerini anıp hatırladıkları, zaman zaman kabir veya türbelerini ziyaret ettikleri birtakım büyük din âlimleri, tarikat kurucuları, şeyhler, müridler, veliler, İslâm kahramanları vardır. Bunların hepsinde birtakım müşterek özellikler ve faziletler bulunmaktadır. Bunları sayalım;

Birincisi: Bu büyük zatların hepsi de sahih itikad sahibidir. Onların itikadlarında bid'at, bozukluk yoktur. Kur'âna, Sünnete, icma-i ümmete uygun inanç sahibidirler. Reformcu, dinde değişimci değildirler.

İkincisi: Bunların hepsi de beş vakit farz namazı (sünnetleriyle birlikte) çok büyük bir dikkat, itina, titizlikle kılmışlardır. Hiçbiri bî-namaz (beynamaz) değildir.

Üçüncüsü: Bu mübarek zatların hepsi de çok ahlâklı, faziletli, yüksek karakterli kişilerdir. Haramdan ve şüpheli şeylerden ateşten kaçır gibi kaçmışlar, bütün Müslümanlara ahlâk konusunda örnek ve model olmuşlardır.

Dördüncüsü: Bu zevat, Peygamber Efendimizi (salat ve selam olsun ona) canlarından fazla sevmişler, onu en büyük örnek ve model olarak kabul etmişler; muhlisen lillah onun dinine hizmet etmişlerdir.

Beşincisi: Onlar dünyayı, parayı, dünya eğlence ve oyuncaklarını, lüks hayatı, gösterişi sevmemişlerdir.

Altıncısı: Onlar nefisleriyle mücadele ederek büyük cihat yapmışlar, “kötülükle çok emredici” olan nefs-i emmârelerini sınırsız bağlamışlar, zarar veremez hale getirmişlerdir.

Sevgili okuyucu kardeşim!.. Elindeki bu kitabın konusu namazın önemi ve sırlarıdır. Sen hangi büyüğe, hangi tarikata, hangi mezhebe, hangi cemaate bağlı isen iyi bil ki, o yolun başındaki din büyükleri günlük namazları dosdoğru kılmışlar, çok disiplinli bir şekilde eda etmişlerdir.

Şah Muhammed Bahaüddin Nakşbendî, Abdülkadir Geylanî, Ahmed er-Rufaî, Hasan eş-Şazeli, Hacı Bayram-ı Velî, Şeyh Şaban-ı Velî, Mevlânâ Celâlüd-din Rumî, Fatih’in hocası Akşemseddin Göynükî, Hacı Bektaşî Velî, Aziz Mahmud Hüdaî, Bursa’da Emîr Sultan, Nureddin Cerrahî, Bediüzzaman Said Nursî... (Listeyi burda kesiyoruz) Resûlullah Efendimizden bugüne kadar şu dünyadan ne kadar âmil, âlim ve kâmil şeyh geçtiyse bunların hepsi de beş vakit namazı doğru ve güzel şekilde kıldılar. Dört mezhep imamı kıldılar. Selâhaddin Eyyubî, Cezayirli Emîr Abdülkadir, Dağıstanlı Şeyh İmam Şâmil gibi kahramanlar kıldılar. Âdil sultanlar ve halifeler kıldılar.

Çünkü onların hepsi Resûlullah Efendimizin ümmeti idi ve namaz hususunda O’nun sünnetine uyuyorlardı.

Ey Müslüman!.. Allah’ı seviyorsan, Resûlullah’a bağlıysan, Ashab-ı Kiramın, Tabiîn’in, Tebe-i Tâbiîn’in, Selef-i Sâlihîn’in

yollarından gitmek iddiasında isen sen de kıl. Dikkatle kıl, dosdoğru şekilde kıl, büyük önem vererek kıl...

Namazın önünde hiçbir engel olamaz. Dünya için yığınla bilgi öğrenen insanlar, elbette namaz kılmasını da öğrenebilirler.

Kalbi temiz olmak ise, zaten güzel bir namaz kılmanın şartlarındandır. Yaşlanıncaya kadar hiç kimsenin garantisi olmadığı için genç ihtiyar herkes namaz kılmak zorunda. Her şeye zaman bulan insanların, namaza vakit bulamamasını anlamak güç. İsteyen herkes namaz için her türlü ortamda fırsat bulabilir. Hastalık ve yolculuk ise, namaza engel olmaz, sadece kolaylaştırılmasını sağlar.

Şu hususu da unutmayalım: Namaz Allah içindir. Namaza hizi, fırka, cemaat, tarikat asabiyeti karıştırmayalım. Namaz müşterektir. Namazı kimse paraya, menfaate, siyasi veya şahsi nüfuza, dünya çıkarlarına, cemaat asabiyetine âlet etmesin. Böyle şeyler münafıklıktır, ihlası bozar.

Namazın en büyük engeli, onun ne muhteşem bir önem ve değer taşıdığını bilmemektir. Ne yazık ki, namazı gündeme getirecek ciddi bir faaliyet de yok ülkemizde. Namazın önemini anlatan film, tiyatro, roman, şiir, ilâhî, program neredeyse bulamazsınız.

Şükürler olsun ki, bu sahada yazılmış hiç değilse çok güzel kitaplar var.

İşte biz, namaz için yazarlar ve namaz davasına gönül verenler olarak bir araya gelip namazı gündeme getirmeye karar verdik. Bugüne kadar namazla ilgili birçok toplantı, konferans, panel, program icra edildi. Namazı anlatan kasetler, VCD'ler, filmler, radyo-TV programları da olsun istiyoruz.

Namazı anlamak ve yaşamak için sizi duyarlı olmaya çağırıyoruz.

Sizi her yerde ve her zaman katılabileceđiniz namaz seferberliđine davet ediyoruz.

Gelin, namazı her yerde, her zaman, herkese anlatmak için çalışın.

Namazın elinden tutun ki, o da kabirde ve sıratda sizin elinizden tutsun.

Namazı sevin ki, Allah ve Resulü (s.a.v.) de sizi sevsin.

Yüce Allah bizleri, namazı Allah rızası için ve ihlaslı, huşu içinde kılanlardan eylesin.

Amin !..

KAYNAKLAR

1. *NAMAZ BENİM HUZURUM*, NURULLAH ÇÖREK
2. *NAMAZ VE KARAKTER GELİŞİMİ*, ESMA SAYI EKERİM
3. *DİNİ HAYATIN PSİKO-SOSYAL TEMELLERİ*, AL MURAT DARYAL
4. *İSLAM İLMİHALİ*, DİYANET İŞLERİ YAYINLARI
5. *NAMAZIN SIRLARI*, İMAM GAZALİ
6. *İHYAU ULUMİ'D-DİN*, İMAM GAZALİ
7. *SABAH NAMAZINA NASIL KALKILIR*, TOKPINAR
8. *NAMAZIN SIRLARI*, ONK. DR. HALUK NURABAKİ
9. *NAMAZIN 99 SIRRI*, İBRAHİM YÜCEL
10. *MUKAYESELİ İBADETLER İLMİHALİ*, DOÇ. DR. VECDİ AKYÜZ
11. *BÜYÜK İSLAM İLMİHALİ*, ÖMER NASUHİ BİLME
12. *EL-VABİLÜ'S-SAYYİB*, İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE
13. *GÖRÜNMEYEN ÜNİVERSİTE*, ERSİN GÜRDÖĞAN
14. *KUR'AN-I KERİM'İN AYET MEAL VE TEFSİRLERİ - SAFVET'T-TEFASİR* MUHAMMED ALİ ES-SABUNİ

15. *NÜZULUNDEN GÜNÜMÜZE KUR'AN'I KERİM BİLGİLERİ*, DR. OSMAN KESKİOĞLU
16. *MUKAYESELİ İBADETLER İLMİHALİ*, DOÇ. DR. VECDİ AKYÜZ
17. *EL-VABİLÜ'S SAYYİB*, İBN KAYYUM EL-CEVZİYYE
18. *İSLAM ANSİKLOPEDİSİ -NAMAZ MADDESİ-*, TÜRKİYE DİYANET VAKFI